

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100174 2899

ALBERT HALLBERGS
DONATION

TILL

GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

1937

A. Lyshalm

Allmänna Sektionen

Geogr.
Alm.

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

DAGBOKS-ANTECKNINGAR

UNDER

RESOR I SÖDER- OCH ÖSTERLAND

AF

FREDRIKA BREMER.

TREDJE BANDET.

I.

"Jag är människa och intet
menskligt är mig likgiltigt."

Fritt efter TERENTIUS.

"Allt är det edert; vare sig Paulus eller
Apollos, vare sig Kephas eller världen, vare
sig lifvet eller döden, vare sig det nu är
eller det komma skall; allt är det edert;
Men J ären Christi och Christas är Guds.
1 Kor. 3: 21 o. f.

~~~~~

STOCKHOLM OCH UPSALA.

ADOLF BONNIER,

Kongl. Hof- och Universitets-Bokhandlare.

 Öfversättning till främmande språk, får endast ske med förf.
medgifvande.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS ISAAC MARCUS,
1862.

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

FEMTE DELEN.

GREKLAND och DESS ÖAR.

TILL
KYRKOHERDEN
J. P. BÖKLIN.

Du var den förste, som förde mig in i den klassiska bildningens helgedom; den förste, den ende, som öppnat min syn öfver dennas och all förberedande odlings förhållande till det högsta lifvet, till mensklighetens allraheligaste. Derföre, min vän och lärare, tillegnar jag dig denna del af min resa i den gamla verlden. Låt den erinra dig om våra förra samtal och om din oföränderligt tacksamma, tillgifna väninna.

Fr. B.

Stockholm i Juni, 1862.

GREKLAND OCH DESS ÖAR.

TJUGUNIONDE STATIONEN.

Sista anblick af Österlandet. Första syn af Greklands kuster. Första intryck af Athén. Första bekantskaper. Besök på Akropolen. Eleusis' vik. Afton vid Olympion. Audiens hos drottningen. Det unga Athén. Det unga Grekland. Den nya Akademien. Vandringar och samtal. Drottningens trädgård. Aftonscen och morgonsyn. Stora utsigter inom liten rymd. Athéns Gudaborgar.

Athén, den 5 Augusti 1859.

Omöjligt att beskrifva härligheten af solnedgången om aftonen då jag lemnade Constantinopel! Omöjligt att måla prakten af det skådespel, öfver hvilket solen utgöt floder af gyllne ljus. Det "gyllne hornets" stränder, Bosphorens kullar, Stambuls moskéer och minareter, Aja Sophia, uppstigande ur de gröna parkerna på Seraljens udde, framför allt Scutari, Turkstaden, den fordna Chrysopolis eller "den gyllne staden", som återgaf solens bild ur hundra tusen fönster. Allt lyste, allt *lågade* i outhärlig färgprakt under det den europeiska (Loyds) ångaren aflägsnade sig från den österländska kejsarstaden och brusade öfver Marmorasjön.

Jag vet icke om jag någonsin sett en ljusrikare, praktfullare scen. För denna glödande afskedsblick af Österlandet glömde jag måltidsklockans kallelse (hvilken ingen annan om bord försummade), glömde min hunger, allt, utom stundens och scenens sagolika skönhet. Och du, som äfven går neder, du stora välde af Östern, o! må du göra det likt denna din härliga sol. En ny Phœnix skall då i doftande örter bevara ditt lik uti solens tempel, och man skall förlåta dig dina synder och prisa dig för hvad stort och godt du en gång varit!

Scenen förändras. Skymningens skuggor insvepa nejden; förbi är dess prakt, stränderna svartna, vi brusa fram öfver Marmora-sjön och jag går ned att spisa middag.

Följande dagen solig morgonfart genom Dardanellerna, sedan öfver Ægeiska hafvet. Vinden är stark och vågorna skumma, fulla af ljus och kraft. Gamle Neptun lefver ännu, olympiskt ung. Bakom oss försvinna i fjerran de ryktbara öarne Samothraki, Lemnos m. fl. På höger hand framskymtar vid horisonten berget *Athos*, grekernas heliga, af munkar befolkade berg på Macedoniens kust. Mot aftonen dyka det fria Greklands öar, såsom skymningsgestalter, upp ur det glänsande hafvet. Nattens färd är stormig. Om morgonen ligga vi vid Hellas' strand i den ypperliga attiska hamnen Piräus. "Porto Leone" har intet af sin forna glans. Dess stränder äro låga, dess byggnader obetydliga. Men stora minnen omgifva den med namnen Salamis och Phytalia, Themistokles och Aristides, och en timmas väg från hamnen ligger *Athén*, hvars Akropol och Parthenon vi redan skymtat vid inloppet.

En mängd små båtar omge vårt fartyg och en hel skara människofiskare i hvita tunikor ("fustaneller") och röda fez (den vackra grekiska nationaldräkten) bestormar fartyget, klättrande upp på dess sidor. De drifvas tillbaka med hugg och slag af besättningen, dyka då ned i sina små båtar, men klättra straxt derpå åter upp med lika mycken vighet som munterhet.

Jag låter välbetänkt fånga mig af en utaf de fiskande fustanellmännen, och under signor *Spiro's* anförande be-

gifver jag mig i en båt till stranden, och derifrån i vagn på vägen till Athén.

Jag hade så ofta hört talas om torrheten af den slätt, på hvilken Athén ligger, att jag förvånades öfver att fara genom frodigt grönskande vinland och genom olivskog, som blir allt tätare ju mera man nalkas staden, och som upptager hela midten af den långa och breda dalsträckningen, omgjordad af berg. Till höger Hymettus, till venster Parness' långsträckta, kala höjder; i fonden reser sig Penthelikon. Alla simma i ljus. Högt framför oss står, på sin klippgrund, Akropolen, den gamla gudaborgen, med uttryck af en afsatt kung, men konung ännu, såsom Ædipus, såsom kung Lear. Vördnad och sorg, på en gång, väckas af dess anblick. Men vid dess fot, liksom i dess stora skugga, uppstiger det unga Athén, med glada hvita hus och gröna trädgårdar, utbredande sig emellan Akropolens klipp-platå och Lykabettos' pyramidala klippa, omgifven af Moderstadens evigt grönskande oliv-gördel, tempelruiner och heliga orter. Himlen strålar deröfver i molnfri glans och vinden susar fram — blott alltför starkt. Vi fara uti ett moln af damm.

Vi komma in i staden på en usel gata med ännu uslare bostäder vid Akropolens fot, synbart lemningar af den turkisk-grekiska staden; men snart lemna vi dem och inträda på vackra gator med hus i modern europeisk styl. I ett af dem, *Hôtel d'Angleterre*, får jag min bostad och alla comforts, som jag kan önska. Lykabettos' spetsformiga, besynnerliga klippa, med ett litet kapell på toppen, reser sig nära derinvid. Från den stora balkongen åt torget — "Sokrates' torg", en stor, ännu till större delen obebyggd plats — har man en härlig utsigt öfver Athén-dalen.

Den 8 Aug.

Storm och hetta hafva nedtryckt mig till själ och kropp dessa första dagar. Gatan, vid hvilken jag bor,

kallas "Eolus' gata", och i dess öfre ända, nära mot Akropolen, är ett gammalt, till hälften i jorden nedsjunkit torn, som kallas vindarnas torn, prydt af temligen klumpiga marmor-basreliefs af samtliga det blåsande herrskapet "Vindarne." Jag kunde vara frestad att tro det gamle Eolus verkligen bor i det tornet och släppt ut derur alla sina söner öfver Athén under dessa dagar; ty värre stormhvirflar vet jag mig knappast hafva sett fara fram. Luftens har varit som ett moln af rökande damm. Jag har blott en gång försökt att gå ut. I går, söndag, lade sig äntligen stormen och jag gick till den tyska protestantiska gudstjensten, som hvar söndag hålles för drottning Amalia i hofkapellet.

Sången var god, gudstjensten en af de förståndigast anordnade, som jag ännu öfvervarit. Församlingen hade en lifvande del deri, handlingen var kort, men liffull och innehållsrik. Drottningen bevisar gudstjensten i en loge i fonden af kapellet och bakom församlingen, så att denna icke kan se henne.

Predikantens utseende och flärdlösa föredrag gaf mig lust att göra hans bekantskap. Jag uppsökte honom efter gudstjensten och fann i honom en vänlig man och gentleman. Han är drottningens hofpredikant, är holsteinare och heter Hansen. Han hade godheten att om eftermiddagen gå med mig ut till musikplatsen, belägen en half timma utom staden. Vägen, rak, med unga träd planterad, kallas Patissia-vägen, och är en landtlig fortsättning af Eolusgatan. Den är Athénarnes "Corso", och här får man se Athéns fina och halft fina verld promenera, åka, rida, medan flockar af rökande och kaffedrickande herrar sitta utanför kaffehusen vid vägen inom staden, pratande och gapande. Längre bort höres regements-musikens glada toner, som locka den lustvandrande mängden ett stycke afsides till höger om stora vägen fram till en plats, der vagnar och fotgångare vända i ring kring ett slags tempel, ur hvars vidöppna arkader musikens harmonier strömma. Vid pass femtio ekipager samt tre till fyra hundra personer — några till häst — vända här, på detta vis, häl-

sande och samtalande, och tydligen väntande på något. De flesta männer bära den vackra grekiska dräkten (hvit tunika och röd fez, kamascher, med rika broderier och tofsar samt en slags jacka, äfven med rika guld- och silfverbroderier), hvilken dräkt kläder dem särdeles väl och ger deras gång och hållning en särskilt, litet theatralisk grazie. Många af fruntimmerna buro äfven röda fez, hvilka kläda dem bättre än europeiska hattar. Jag såg bland dem få vackra ansigten och inga gestalter af någon elegans.

En ordonnans, som kom ridande i sporrstreck, och den allmänna rörelse, som uppstod bland mängden, visade att hvad man väntade nu var i annalkande. Snart derpå kommo ridande i lätt galopp en herre i grekisk dräkt och bredvid honom en fru i europeisk, åtföljda af några personer, bland hvilka jag anmärkte en täck sylfidiskt bildad flicka i grekisk kostym. De redo upp i den lustvandrande kretsen och stannade inom den. Det var Greklands konungapar, kung Otto och drottning Amalia.

Kung Otto har en särdeles vacker blick när han hälsar, drottningens hälsning är mindre vacker och mera stolt. Hon sitter förträffligt till häst, men ridkostym och i synnerhet hatten tycktes mig icke kläda henne väl. Efter att hafva sutit stilla inom ringen af äfvenledes stillastående åskådare omkring 10 minuters tid red konungaparet med följe vidare, och snart derefter skingrades otroligt snabbt folkmängden på musikplatsen. Den synes samla sig der hvarje söndag blott till ett "rendez-vous" med sitt kungliga herrskap. Fröjden å ömse sidor syntes mig emedertid icke stor, ty inga hälsningar vexlades, och kung och drottning samtalade endast med hvarandra. Med litet mera hjertlighet vore uppträdet vackert, nu syntes det mig torrt och meningslöst.

På återvägen mot Athén njöt jag af utsigten åt hafvet och den sköna aftonbelysningen öfver detta och öarne, bland hvilka Ægina framstår med klippor af ädla monumentala former.

Måndags afton.

I dag hade Eolus behagat stänga in sina ostyriga barn, och jag kunde i ro bestiga Akropolen, dit herr H** hade godheten ledsaga mig. För de många, hvilka, liksom jag, haft ganska oklara begrepp om denna ryktbara plats, vill jag nämna, att namnet betyder den höga (eller högt lig-gande) staden, att hvar forn-grekisk stad hade sin Akropolis, som utgjorde dess fästning och stället, der dess vigtigaste skatter och minnen inneslötos, samt dit stadens och nejdens befolkning i krigsnöd tog sin tillflykt.

Athéns Akropol är en klippa, som, platålikt, tvärt uppstiger från slätten. Murar, till en del rätt väl bibehållna, stå rundt om dess öfre kant. Inom dem är en mängd ruiner af fordom stora bygnader. De största och bäst bevarade äro af de trenne ryktbara templen *Parthenon* (eller Jungfrun), helgad åt Minerva, *Erechteon*, åt Thesei fader, hjeltekonungen *Erechteon*, och *Nike*, helgad åt segrens gudinna, af hvilken en skön bild i basrelief ännu pryder det lilla vackra templet. I *Erechteons*-templet, ännu utmärkt för fulländningen och skönheten af dess bildstoder (Karyatiderna) och andra prydnader, visar man stället, der Neptun och Pallas-Athena sägas hafva täflat om herraväldet öfver staden. Neptun slog marken med sin treudd och lät en saltkälla uppspringa, Minerva lät uppväxa ur jorden — ett olivträd, och stadens innevånare voro visa nog att utvälja fridsträdets gifvarinna till stadens skyddarinna och laggifvarinna, hvilket emedlertid icke hindrade dem att lefva i beständiga fejder. Men så var den tidens sed. Mera än alla andra folk på den tiden har dock Athenas vårdat fredens konster och sköna idrotter. Stället inom *Erechteons*-templet, der saltkällan och olivträdet uppsprungo, utmärkes nu af djupa remnor, som gå långt ned i jorden. Men både källa och träd äro försvundna, om de någonsin funnits der. Af *Parthenon*-templets praktfulla kolonnader och friser står ännu nog mycket kvar för att utvisa

templets ädla och storartade proportioner; och de ståtliga Propyleerna, eller uppgången till gudaborgen, stå med sina trappor och kolossala pelare såsom en värdig bild af den grekiska bildningens rum i världshistoriens Akropolis.

Utsigten genom Propyleernas öfversta pelarhvalf öfver slätten åt Piräus, åt hafvet och öarne hugvalade mig efter det sorgliga intryck jag erfor af förstörelsen inom sjelfva borgen. Ty det är icke tiden, som här rest sitt högtidliga, tysta "memento mori" af fornålderns storverk; dess hand helgar i det den nedböjer, helar i det den slår, och låter en ny skönhet uppstå på den förstas grafvar. Nej, det är människans blinda, vilda raseri, som här huserat och härjat; det är råheten och våldet, som trampat Solons, Perikles' och Phidias' verk!... Väl må Minervas fogel klaga och sucka i nattens stillhet på Parthenons ruiner; ty gudaborgens tillstånd företer en den sorgligaste syn af barbariets seger öfver vishetens och skönhetens välde*). Man vandrar deruppe uti ett verkligt chaos af sönderbrutna och splittrade ornament, händer, fötter, hufvuden, draperier, kolonner, altaren, friser. Först sedan en tid har man begynt att söka reda detta chaos och rädda från total förstörelse hvad ännu kan räddas, samt röja bort de massor af grus, som på många ställen betäcka de störtade

*) Lord Elgins rof — med turkisk tillåtelse — af flera utaf Parthenons skönaste prydnader, ehuru icke att räkna till vandalismens bragder, alldenstund det torde mera tjena att bevara, än att förstöra dessa mästerverk, har dock med rätta framkallat ädelsinnade Philhelleners vreda eller klagande protester, som för Greklands räkning återfordrade Greklands verk. Grekland sjelf, blödande och utmattadt efter befrielsekrigets ansträngningar, mäktade då intet göra för att häfda sin rätt till sina skatter. Det kände den likväl och smärtan af förlusten. Dessa känslor funno uttryck i en rörande sägen, som uppstod i Athén då en af de fem sköna Karyatiderna från Paudroseum flyttades ner i staden för att derifrån föras till England. "De fyra kvarlemnade flickorna" (Karyatiderna), hette det, "hördes om aftonen öfverljudt klaga, och nere i staden svarade dem klagande den röfvade systemens röst."

Poesiens genius lefde ännu bland Athéns ruiner.

konstverken. Turkarne hade här uppbyggt ett harem, en moské och ett krutmagasin. Under sednaste belägring föll en bomb ned i krutmagasinet, sprängde det samt de omgifvande bygnaderna, och kastade äfven omkull flera af Parthenons och Erechteons kolonner. Dock bättre ruiner, än sådana turkiska anstalter på Akropolens klippa. Af de fallna guda-boningarna står dock nog qvar för att låta fatta deras skönhet och de känslor, som måste hafva lifvat Athéns stora lagstiftare när de från den höga stadens tempelgångar sågo ut öfver det härliga landskapet der nedanför och tänkte på Athenas storhet och ära. Men sväfvade icke Pallas-Athenas anda på nytt öfver nejden, der hon först planterade oliven, der land och haf famna hvarandra evigt sköna och solbelysta, och der det unga Athén nu reser sig vid det gamlas fot, med ett folk, som liknar det äldsta i kärlek till frihet, fosterland, religion och vetenskap?! — Det uppsteg ett gladt sorl från den nya staden, som man öfverskådar från Akropolens norra bastioner, och i den gyllne aftonsolen dansade den stora vackra fjärilen "le chevalier grec" med sin dame glada ringar öfver Parthenons marmorgolf! Dagens sol öfvergöt nejden med rosenglans. Det var en härlig afton.

Tisdag den 9:de.

Stigande känslor af lif och intresse! . . . Med sednaste inrikes-ministern, Alexander Rangabé — en ovanligt liten man, men med en ovanligt intressant konversation, behagligt väsen, hög panna, vackert hufvud och fint uttryck — samt med hans fru (en engelska) har jag tillbringat aftonen under Jupiter-Olympions tempelkolonner. Af detta kejsar Hadrians storverk, — som dock säges aldrig blifvit fullbordadt — står ännu en skön grupp af 13 korinthiska kolonner, utom de tvenne längre bort, hvilkas tredje broder ej längesedan föll för en jordstöt och nu, omgifven af ett galler, beundras så väl för den symetriska grazien af dess fallna delar, som för dessas kolossala proportioner.

Templet ligger på en högt bygd terrass vid Ilyssus' flodbädd — ty *floden* kan man icke nu tala om — och vid Callirhoes (den sköna) källa. På terrassen är nu ett café och rundt omkring bänkar för lustvandrare samt kaffeälskare, som här vilja njuta aftonens skönhet och musik af blåsinstrumenter, hvilka spela moderna omtyckta melodier.

Vi satte oss emellan templets kolonner, förfriskade oss med goda glacer och talade om Greklands framtid. Professor Rangabé talade om den varma patriotism hos både kvinnor och män i Grekland, som nu i fredens dagar röjer sig inom Athén i stadens flera vackra anstalter, i det intresse innevånarne visa för dess försköning, och som låter dem betrakta hvarje ny vacker gata, hvarje ny välbygd, om än enskild boning, såsom en vinst för alla. Hr Rangabé nämnde dernäst grekernas kärlek till kunskap och vetenskap. Athén bildar nu, såsom förr, genom sina skolor och akademier en dragande medelpunkt för alla greker äfven utom det fria Grekland. Fattiga gossar af goda familjer taga ofta tjänst såsom lär- och betjentgossar i Athén blott för att få tillfälle att med detsamma begagna skolorna. Derjemte råder hos nutidens Hellener en tro på Hellas' nya framtid och storhet, som, om än den stundom hos ungdomen urartar till skryt och öfvermod, dock helt visst har på djupet en profetisk blick. Athéns tillväxt i befolkning och välstånd, så betydlig sedan ett årtionde, tyder på en stark lifskraft. Staden räknar nu en befolkning af omkring 50,000 själar och utvidgas med hvar dag genom nya gator och bygnader.

Under det jag med hjertlig glädje lyssnade till den lärde och älskvärde grekiska ex-ministerns tal om utsigterna för det nya Hellas' framtid uppsteg fullmånen i prakt och lyste genom Olympions pelar-rader med bjerta dagrar och skuggor. "Aphrodises trädgårdar" stego lummiga i mystiskt dunkel fram längs Ilyssus' strand, tornsvalor slogo långa, uthållande drillar ur kolonnernas kapitåler öfver våra hufvuden, musiken nere på terrassen spelade melodiskt, och i det klara månskenet sågos grupper af människor

vandra eller hvila rundtom på den vida tempelplatsen. Aftonluften fläktade ljuflig och sval.

Den 10 Aug.

En innehållsrik dag! Låt mig teckna för dig den tafla, som den kvarlemnad i min själ!

Det var för 30 år sedan: Greklands befrielsekamp var nyss ändad, dess frihet vunnen; men förödda voro dess länder och Athén låg som en ruin vid foten af sin gamla gudaborg. Ur grushögarne, som betecknade dess plats, reste sig några usla hyddor och hus, der en befolkning af omkring niohundra själar sökte att uppehålla lifvet. Då kom från norra Amerikas fria stater ett ungt par, utsändt af amerikanska missions-sällskapet, och begynte gå ur hus och i hus, sägande: "Vi ha kommit hit för att tjena er. Vi vilja anlägga en skola i er stad, och viljen J låta era små barn lära läsa, arbeta och inhemta nyttiga kunskaper, så — sänden dem till oss; vi skola moderligen och faderligen vårda oss om dem!" Det unga parets vackra utseende, vänliga väsen och löften att meddela *kunskap*, ett ord alltid dyrbart för Hellener, väckte de nedtryckta sinnena till nytt lif. Inom tre dagar hade 90 barn blifvit anmälda i den *Hill-ska skolan* och en månad senare 300. Så uppstod den första skola i det nya, fria Athén. Om få år räknade den skolan 1000 elever af alla åldrar och klasser. Att skolan var en protestantisk-evangelisk, och att evangeliska kyrkans böner och sånger bibringades eleverna der, samt att de gjordes bekanta med bibelns innehåll, det hindrade icke skolans stora framgång hos grekerna. Ty grekerna äro ganska toleranta mot främmande trosbekännare, blott att desse lemna deras religion i fred, och de stå i många delar närmare den evangeliska, än den romersk-katholska kyrkan, hvars påfvism och proselytism de dessutom frukta. Makarne *Hill* afhöll sig dessutom, visligen, ifrån all dogmatik med barnen, och bibringade dem christendomens läror, böner och sånger så-

dana som de kunna lika tillhöra både Österlandets och Vesterlandets christna bekännare. Trettio år hafva gått sedan den första skolan öppnades bland Athéns ruiner. Den står ännu, men har nu blifvit ett vackert hus med stora lärosalar inom en vacker stad. Den har uppfostrat, och uppfostrar allt ännu, en stor del af Athéns kvinnliga ungdom af alla klasser. De unga makarne, som stiftade den, hafva blifvit gamla, men deras hjertan och deras blickar hafva ungdomens friska lif. De se omkring sig uppväxa ett släkte och en stad, som de bidragit att bilda i ädlaste mening, de lefva verksamma, aktade och älskade inom det sköna rike, vid hvars nyfödelse de stått såsom faddrar, — huru skulle de ej vara lyckliga?! — Sköna och lyckliga syntes de mig, de goda, åldriga makarne då de besökte mig och inbjödo mig till sig för att gifva mig, *främlingen*, del af sin rikedom. Ty rik är både deras erfarenhet af lifvet och deras förmåga att njuta det.

De hafva i dag skänkt mig en njutningsrik dag under en middag hos dem och en promenad i vagn till Daphne och till Eleusis' vik. Vi foro tvärt öfver Attikas dal genom olivskogen på *den heliga vägen*, samma väg, som fordom gick till Eleusis, och hvaraf man ännu ser spåren dels på bergsgrunden, dels i stenläggningar utmed vägen. Nischer i klipporna vid denna tyda på fordna ex-votoplatser. Då man inträder i passet emellan Korydalus- och Ægelausbergen lemnar man Attikas dal bakom sig och kommer in i en bergs- och skogstrakt, der skogen dock är mager och utgöres förnämligast af Aleppo-granen, hvars granna, ljusgröna färg gläder blicken. Vid *Daphne*, der fordom stått ett tempel och en lund, helgade åt Apollo och Daphne, sednare en byzantinsk kyrka, och nu står ett grekiskt kloster, ser man en mängd brutna pelare af det äldsta templet, samt mosaikarbeten och sarkophager från den christna medeltiden och Venetianernes välde i Grekland. Ett par gamla kvinnor synas utgöra det nuvarande klostrets hela personal.

Ifrån Daphne begynner vägen — en ganska god körväg — som hittills gått sakta uppföre, att gå ned-åt mot Eleusis' vik, öfver hvilken en den vackraste utsigt öppnar sig emellan bergen. Anländ nere vid stranden kunde man tro sig stå vid brädden af en Schweitzersjö, så kringslutten af berg är denna vik af hafvet; men bergens former här äro mildare, mindre höga än de schweitziska. Impo-nerande framträder likväl Megaras stora berg i fonden. Oändligt mjukt böjer sig till höger sjöstranden, längs hvilken vägen går fram till Eleusis, hvars hvita hus vi se fram-skymta midt öfver, på andra sidan viken; till venster ligga Salamis öar och sund, scenen för perser-flottans nederlag, och deröfver, på Attikas strand, reser sig berget *Ægelaus*, der perser-kungen, såsom det berättas, lät sätta sin gyllne thron för att derifrån beqvämligen kunna bevittna sin flottas triumf, men der han måste se hennes undergång. Två tusen århundraden hafva sedan burit ryktet om denna dag med Themistokles' namn; men skönare, för min blick, lyser på denna dag det af Aristides. Hans seger var en tvåfaldig.

Nejden är af idyllisk skönhet; betande kreatur vid stranden och små fiskarebåtar på vattnet upplifvade den, jemte solen, som i stilla härlighet nedgick bakom Eleusis' udde och belyste stränderna, hafvet och fästet med tjugusande färgspel.

På förmiddagen, samma dag, hade jag audiens hos drottningen. Då jag icke ämnar dröja länge i Athén ville jag ej försumma att, före min afresa, se Greklands första drottning, hvars rykte för skönhet och energi äfven väckt intresse hos oss i Sverige. Jag hade från min älskvärda unga väninna, Mrs Grant, i Rom ett bref till drottningens öfverhofmästarinna, baronessan v. Plüskow, mottogs vänligt af henne och begärde samt erhöll snart derpå företräde hos drottningen.

Jag fann drottning Amalia vara en ännu ganska vacker fru af omkring 40 år, med ett enkelt, lifligt och högst angenämt väsen, som låter glömma att man samtalar med en drottning. Hon är stark till gestalt, men utmärkt väl

växt, utseendet röjer helsa och friskt sinne, panna och blick ett godt förstånd. Hvad som öfverraskade mig, ty jag hade ej väntat mig det, var uttrycket af qvinligt behag i drottningens anlete och väsen. Man säger att hon äfven kan se mycket annorlunda ut. Och annorlunda kan och bör det ej heller vara hos en energisk natur. Mig behagade hon mycket både genom sitt utseende, sin vänlighet och sitt samtal, som denna gång rörde förnämligast grekiska kyrkan. Drottningen talade om denna med intresse och kärlek, ehuru hon sjelf tillhör den luthersk-evangeliska, och hon lyssnade med deltagande till hvad jag berättade om dess förfall i Österlandet. Drottningen var klädd i hvitt och svart — sorgdrägt efter kung Oscar — emottog mig i sitt kabinet och bjöd mig sitta i soffan bredvid sig. Hon är, efter enkedrottning Carolina Amalia i Danmark, den vackraste drottning jag sett. Hennes verksamhet för Athéns försköning, i synnerhet genom trädplanteringar både inom och utom staden, samt hennes vård om uppfostrings- och välgörehets-anstalter berömmes. Så äfven hennes fläckfria, goda karakter ochandel.

Jag slutade min dag hos makarne Hill, i ett litet valdt sällskap af både greker och utländningar. Vi sutto på piazzan till deras bostad, skuggad af det sköna slokande Therebint-trädet, "Scinus Mollis", i det härliga mån-skenet och den ljufligt svalkade luften, njöto förfriskningar och samtalade trefligt. Åtskilliga greker och grekinor talade rätt bra fransyska. Professor Rangabé, som jag åter hade nöjet möta här, talar det både väl och lätt. Vi talade om christendomen och om den grekiska kyrkan. R*** tror på en förestående högre utveckling af denna äldsta christna kyrka, hvilken måste föregås af en fördjupning eller skärpning af känslan för sanning och rätt. "Har Christus sagt verlden sitt sista ord i Palestina? "Har han icke lemnat det åt sin Heliga anda, "Hugswalaren", att uttala ur den pånyttfödda mensklighetens guds-medvetande?"

Den 15 Aug.

Hvar dag ger mig en ny bekantskap, ett nytt intresse, nya tankeämnen. Jag känner en slags förskräckelse öfver rikedomerna af både gammalt och nytt, som här likasom tränger sig på mig, och öfver den korta tid jag kan egna deråt; ty sent på hösten vill jag ej återkomma till mitt nordliga hem, och tillfälle att dröja här öfver vintern ser jag ej. Hôtell-lifvet är mig både för dyrt och för ensligt. Jag behöfver, nu mera, familjelifvet och dess stilla lifvande umgänge, särdeles om aftnarne; och min obekantskap med landets språk stänger för mig hem, som eljest äfven här torde öppna sig för mig. Men jag återvänder till min dagbok:

Thorsdagen den 11:te for jag med herr Hansen och hans fru till drottningens landtgoods Amalien-ruh' (äfven "Heptalophos" eller de sju kullarne), en betydlig farm, som drottningen anlagt på en grupp af långsträckta kullar emellan Parness och Penthelikon, en god timmas väg från Athén. Sjelfva boningshuset, "Pyrgos" (tornet), med ett par vackra rum, är obetydligt, men ladugården med dess väl skötta kor, dess tusentals andra fyrfotingar och fjäderfä är en betydlig anläggning. Så är äfven parken; ty hela godset kan kallas en park af trädplanterade kullar och frodiga vinland. Hvar kulle har sitt särskilda namn och sin egendömlighet i trädarter och odling. Mullbärsträd, Pinier, Cypresser m. fl. träd växa i ymnighet, men större delen af dem äro ännu ganska unga och gifva ej skugga. Rinnande vatten saknas, ehuru drottningen låtit gräfvad dammar och brunnar. Utsigten öfver Athéna-slätten, åt staden, Piräus och hafvet är öfverallt fri och skön; Akropolis och Lykabettos presentera sig präktigt. Inrikesministern, Rhiga Palamedes, (en tjock herre i fez och fustanell), kom, jemte ett par andra personer, för att bese godset. Nästan dagligen besökes det af greker från när och fjerran, som der hemta goda tankar för egna

landtliga anläggningar. Drottningen sjelf låter sällan förbigå någon dag, på hvilken hon icke, under ett par timmar, hälsar på detta älsklingsställe för hennes friska verksamhet. När vi sent om aftonen återvände till Athén mötte vi hennes vagnar. En liten by med täcka bostäder, "Loxia", ett stycke från godset, fröjdar sig af drottningens särskilda beskydd, har samma vackra läge som Amalien-ruh', men synes icke tillväxa, såsom drottningens andra planteringar.

Den 12:te, efter intagen middag hos Rangabés, der en hel flock små Aristider och Themistokler glädja sinnet med friska förhoppningar för Greklands framtid, begaf jag mig med den älskvärda familjefadern och med ex-ministern Christopolos till Theseus-templet, beläget ett stycke nedanom Akropolen, och det bäst bibehållna af alla Athéns tempel. Dess praktfulla pelarrader, i hvilka icke en enda pelare felas, ehuru några af dem fått sina trummor rubbade genom jordstötar, omsluta nu ett museum af sednast i trakten funna märkliga antiqviteter. Det märkvärdigaste och sednaste fyndet är från Eleusis, en stor basrelief i hvit marmor, föreställande Ceres och Proserpina, som väl-signa eller helga Triptolèm. Figurerna äro stela, men hafva adel och skönhet; den unga gossens kropp, stående emellan de två draperade, höga qvinnogestalerna, berömmes som ett mästerstycke.

I fullmånens ljus bestego vi sedan Akropolen på en bred, ypperlig väg, som i mjuka svängningar förer upp till gudaborgen. Denna praktfulla väg är nyligen anlagd och herr Christopolos har under den tid han var minister mycket gjort för rödjandet och planterandet af kullarna omkring Akropolen, samt för ordnandet af lemningarne derinom. Sedan hans afträdande ur ministèren ligger arbetet dermed nere.

Den lärde fornforskaren herr Rangabé gaf mig mångt ljus öfver templen deruppe, samt öfver några altaren och andra monumenter, som, höljda med grekiska inskrifter, ligga eller stå bland ruinhögarne inom borgen. Dessa inskrifter innehålla en del af det gamla Athéns archiver.

Hvarje ny lag, hvarje märklig handling fick sin stentafla på Akropolen. Statsborgare, som gjort något berömligt, fingo der sina minnestoder. Många altaren och stoder voro *ex-voto's* åt gudarne. Helt nyligen hade man vid foten af en utaf Parthenons kolonner framdragit ur gruset ett litet altare, rest åt "Minerva Hygiea" till tackoffer för det gudinnan i en dröm behagat uppenbara för Perikles den ört, som kunde bota en arbetskarl, hvilken nedstörtat under arbetet på templets öfre del och illa skadat sig. Genom begagnande af nämnda ört blef mannen fullkomligt återställd. Berättelsen härom är inristad på altarets fot. Den underbart helande örten synes hafva varit ingen annan än min gamla svenska vän och bekante, chamomill-blomman (*Matricaria chamomilla*), som ännu växer och frodas på Akropolens klippgrund öfverallt der litet jord samlat sig.

Den ryktbara Minerva-bilden, Phidias' berömda verk, hvars gyllne klädnad och spjut lyste fjerran för de sjöfarande, som nalkades Piräi hamn, stod icke inom Parthenon, utan ett stycke frammanför, troligtvis på en hög fotställning, så att Pallas-Athena kunde skänka sin "Gudablink" icke blott åt sina trogna Athénare till lands och vatten, men äfven åt sin höga syster, Venus Anadyomene på höjden af Akro-Korinth. Denna kulle — nu utan Venustempel — ses mycket väl härifrån. Af bilderna i basrelief på Parthenon-frisen, som föreställa de stora Minervafesternas (Panathenéernas) festliga upptåg och processioner, äro en del ännu ganska väl bibehållna. Herr Rangabé anser de grekiska templen — hvilkas låga tak icke behaga mig — fullkomligt uttrycka Hellenernas begrepp om gudarne och deras lif. Det grekiska templet är en *gudaboning*. Gudarna ha nedstigit på jorden, bo der, och umgås menskligt med människorna. De äro mäktigare, men icke egentligen ädlare väsen. De draga icke människorna uppåt. Templet kan ej uttrycka en högre längtan. Det jordiska lifvet äger ju allt, som människan kan önska sig! . . . . I den byzantinska (grekiskt-christna) tempelkupolen uttalar sig ett högre gudsbegrepp och en högre

längtan. Menniskotanken har lyftat sig till en Gud och en himmel öfver jorden."

Det är den göthiska tempelbyggnaden förbehållet, att med sina högt uppräcktade spiror uttrycka människans medvetande om ett oändligt afstånd från och en oändlig längtan till en helig och fullkomlig Gud, som bor i höjden, icke i tempel, med händer gjorda.

Under den sednaste ministèren, som gjort mycket för både Athéns framtid genom undervisningsverkens ordnande och för dess forntid genom fornlemningarnes uppsökande och bevarande, hafva både Dionysos' och Herodes Attikus' theatrar — båda på nordliga sidan af Akropolen och utom dess murar — blifvit framdragna ur massor af grus. Den förra och äldsta theatern är uppförd på en af klippans öfre terrasser och har innerst en grotta, i hvilken nu en lampa brinner för Jungfru Marias (*Pan-Hagias*, den Allheligas) bild. Utanför stå tvenne korinthiska pelare, på hvilka — har man sagt mig — uppfästades de belönade dramatiska skaldernas kransar och kronor. Amphiteatern, hvars säten ännu synas, ehuru i ruiner, tyckes mig liten för ett theaterälskande publicum såsom det athéniensiska. Utsigten härifrån åt hafvet är stor och härlig. Men på alla håll i Athéna-dalen möter blicken stora och vackra utsigter.

Det inre af Herodes Attikus' theater, vid foten af Akropolen, är ypperligt bevaradt, ehuru de yttre murarne äro svartnade ruiner. Nyss låg den djupt nedmyllad i jorden, men när den gräfdes fram derur befanns den vackra amphiteatern med sina hvita marmorbänkar i fullkomligt godt stånd, så ock en mängd andra delar och ornament. Äfven denna theater förefaller liten i jämförelse med våra dagars theater-salonger; men den är dyrbar och fulländad, såsom neppeligen någon nutidens är det. Dess uppbyggares historia är en liten vacker fulländad episod ur forntidens lif, och, såsom Greklands plastiska bilder god för alla tider att betrakta. Det var — så berättade man mig — under Roms välde i Grekland, som en viss theater-

direktör eller regissör, vid namn Herodes, först blef rik och sedan fattig och dog. Hans son vistades länge i främmande länder, återkom slutligen och uppsökte sin fäderneboning vid Akropolens fot. Den var öde och arm. Men en dag upptäckte den unge Herodes der en nedgräfd skatt, så betydande, att han derom tillskref den då regerande kejsar Nerva, i det han frågade hvad han skulle göra med den. Kejsaren gaf det korta svaret: "*bruka den!*" Herodes skref åter och sade, att den var alltför stor för en enskild persons bruk. Kejsaren svarade då: "*missbruka den.*" Herodes komplimenterade icke vidare, utan tillagnade sig den funna skatten och brukade den på så sätt, att hela Attika fick godt deraf. Han lät anlägga stora bagerier och bryggerier m. fl. anstalter, der folket för bättre pris än ditintills kunde få sina dagliga förnödenheter uppfyllda, samlade omkring sig alla Attikas utmärkta män och gryende talanger, uppmuntrade deras planer för det allmänna bästa och använde, under deras ledning, en stor mängd arbetare för Athéns försköning. Han bygde en dyrbar theater för folkets mest älskade och mest bildande nöje, skådespel, samt anlade i byn Kephissia — två timmars väg från Athén — vackra landthus med trädgårdar, der han i en utvald krets af vänner och konstnärer lefde ett skönt och allmän-nyttigt lif. Och ännu visar man i Kephissia hvar "Herodes Attikus" bodde; ty detta tillnamn gaf honom hans tacksamma fädernesland. Om han äfven sökte lyfta sitt folk till en högre grad af sedlig sjelfständighet, af moralisk adel — det vet jag icke. Men att han använde sin rikedom icke för sjelfvisk eller låg njutning, utan för sitt fosterlands väl — såsom han förstod det — det gör Herodes Attikus' namn värdt att evärdeligen minnas och hedras. Hvad det gamla Hellas gifvit världen bäst är icke, i mina ögon, dess gudastoder och tempel, utan dess exempel af fosterländska dygder.

Den 13:de fördes jag af de vänliga makarne Hill två timmars väg genom Athena-dalen upp på en af Penthelikons kullar, der den engelska ministern sir Thomas Weyse har

sitt sommar-residens uti en liten enkel bostad — en af de många, som en excentrisk fru, "hertiginnan af Plaisance" hvilken för några år sedan bygde och bodde i Attikas dal, låtit uppföra. Den friska bergsluften och den landtliga friheten och friden, som man på Penthelikons kullar får njuta, tycktes vara dess förnämsta lockelser för den brittiske diplomaten, som icke behöfde annat för att lefva rikt och skönt. Vädret var för stormande för att tillåta oss göra längre utflygter bland bergets vilda och pittoreska nejder. Desto mera fick jag njuta af lifvet inom hus, och sällan har jag tillbringat en dag i sällskap, som gifvit mig så mycket intresse och så litet ansträngning. Ty att lyssna till ett tal, som ständigt är underhållande, i alla ämnen säger något betydande, och kryddar forskningens och en skarp reflexions frukter med ett fint skämts attiska salt, eller belyser dem med dagrar och ord af ädla tänkare och skalder, det är att sitta vid en olympisk måltid och njuta ambrosia. En sådan njutning skänkte mig sir Thomas Wyse's samtal, och jag vet ej hvad jag i detta skall mest beundra, källans outröttliga, friska flöde eller halten af den dryck den gaf. Sir Thomas har varit länge i Grekland — öfver ett fjerdedels århundrade tror jag — och tyckes nu bofast der. Hemmastadd så som han synes i alls möjliga ämnen — äfven i skandinaviska litteraturen, dess äldsta och nyaste alster — tyckes han med förkärlek sysselsätta sig med frågor i national-ekonomi och folkuppfostran, och visar sig deruti, ehuru irländare till födseln, såsom en äkta son af Great-Britain. Hans blick på ny-grekiska förhållanden var mera kritisk, än hoppfull. Han tadlade lagar och bruk för åkerbruket, beskattningssystemet i landet, dödande för åkerbruket, samt andra fel, tillräkneliga så väl regeringen som folket. "Allt blod hos grekerna tränger åt hufvudet, alla vilja bli lärda, alla statsmän, politici; ingen vill lefva som enkel, arbetssam landtman!" Men var det icke äfvenså i äldsta tider bland Pallas-Athenes folk? frågar jag.

Lustiga anekdoter berättades om den excentriska engelsk-fransyska hertiginnan, som byggt palats och små hus

här och der rundt omkring Athén, men som aldrig bygde något färdigt, som skänkte bort och tog igen, och älskade hundar mer än människor, trodde sig kunna lefva evigt, men — hvilat nu i Penthelikons jord under ett stort hvitt marmor-monument, som jag besökte. Andra anekdoter gjorde mig bekant med de förra rövverierna i nejden kring Athén, hvilka ännu för få år sedan satte innebyggarnes och resandes lif och gods i ständig fara. De hafva nu upphört sedan våldsverkarne blifvit på fullt allvar bekrigade och i mängd nedskjutna; men ännu dröjer fruktan och osäkerhet kvar i sinnena, och på Penthelikons ensliga höjder har sir Thomas Wyse till sitt skydd en vakt af gensd'armer. Sir Thomas har varit gift med en Bonaparte, — nära släkt med Frankrikes kejsare, — men är skiljd från denna fru, som kallar sig M:me Wyse Bonaparte. En ädel och intagande qvinlig gestalt förskönar dock nu hans hem och hemlif. Det är hans dotterliga brorsdotter, för honom en vårdande vän, för hans många gäster den mest behagliga värdinna.

Söndagen den 14:de, tidigt på förmiddagen lades i Athén grundstenen till en akademi-byggnad, som skall uppresas på bekostnad af baron Sina, en athénare och bankir, bosatt i Wien. Man hade på torget, der bygningen skall uppföras af marmor, rest och dekorerat med blå och hvita fanor — Helleniska färgerna — en paviljong ganska smakfullt. Hit anlände i vagnar kungen och drottningen — kungen i grekisk, drottningen i parisisk dräkt — med deras hofstat, biskopar i deras gyllne skrudar samt andra höga dignitärer. Man hade tal och regements-musik, och konungen lade ned stenen med brukliga ceremonier. Folket stod rundt om, män och qvinnor i röda fez med långa blå silkestofsar — stundom med guldsnören. Det såg soligt och gladt ut i det granna sol-ljuset.

Vid table d'hôte, i mitt hôtel, hörde jag den nya akademiens byggande diskuteras och kritiseras. "Det förefaller mig", sade (på fransyska) en grek, "som om man ger en krinolin åt en fattig qvinna innan man skaffat henne — lintyg. Det vore bättre att använda den stora sum-

ma, som akademien kommer att kosta, till ett hospital." Jag berättade detta yttrande om aftonen uti ett litet sällskap af länge här bosatta tyska herrar, hos hofpredikanten Hansens, emedan jag önskade höra deras tankar om saken. Konungens lifmedikus Dr Ræser, lika känd för sin lärdom, som för sin humanitet, yttrade: "att den nya akademiens salar torde komma att begagnas till populära föredrag och föreläsningar för att dermed bereda Athéns lärvilliga befolkning en nyttig och angenäm aftonunderhållning, som nu här saknas."

Besynnerligt nog har i det fordom så theater-älskande Athén, der skådespel tycktes höra till själens brödföda, inga nöjen af denna art nu för tiden velat taga fart. Hvad man begynt i den vägen, har snart kommit af sig. Promenad i trädgårdarne inom och utom staden, njutandet af några förfriskningar, glacer eller lucumi — en turkisk godbit — och ett glas vatten, vid ljudet af musik, utförd af några tyskar (eller ock utan musik) tyckes vara athénarnes uteslutande afton-nöje.

Jag nämnde "trädgårdar." Låt mig skynda att berättas dig om trädgårdarnas trädgård i Athén, drottningens trädgård och hennes egnaste skapelse, alla främlingars och alla inhemskas beundran.

Du tror kanske, att det är den lilla prydliga trädgården nedanför slottsplanen, mot hvilken vi gå den vackra Hermes-gatan uppför, och som lyser på långt håll af tusentals oranger ("Porto-galli" kallar man dem här). Men, alldeles icke, den kallas "carréen", och vi kunna gå genom den och sedan uppför marmortrapporna till bulevarden och till den stora slottsplanen. Låt oss under vägen anmärka den lilla carréens utmärkta täckhet, barnen och sköterskorna, som vandra der i gångarne i de lysande trädens skuggor, samt högre upp de vackra slokande therebintträden, äfven peppar-träd kallade, hvarmed bulevarden är planterad. De fina hängande blommorna, de nu rodnande druflika klasarne äro i harmoni med trädets ljusa grönska och fina blad, — en vek, sydländsk skönhet. *Slottet!* nå vackert är det just icke, och kanske på denna sida, såsom

man äfven anmärkt, något för likt en kasern; men vackert, fritt och högt ligger det, och är ej utan imponerande karakter der det blickar öfver staden och landet. Drottningens trädgård eller rättare *park* omger slottet på tvenne sidor, de som äro vända från staden, hvarföre och man från staden icke har någon aning om parkens vidd, och knappast om dess tillvaro. Hvad som der gläder sinnet, är den stora mängden sköna träd och buskar och blommor från alla länder och zoner, som här kommit tillsammans och blomstra under en vårdande Semiramis' hand. Söderns palmer och nordens tallar och granar, Japans och Amerikas buskväxter blomma och bära frukt i bästa förstånd med hvarandra; lundar med oranger och citroner afvexla med skogsdungar af Aleppo-pinier, rosor lysa på alla håll och kasta sig upp äfven i de mörka cypressernas toppar; — det är en park omslingrad af ett rosenband. Här och der äro vinland; här skuggiga löfsalar, der man kan sitta och hvila, lyssnande till vattnets sakta plaskande på blommorna; på andra ställen äro fria ängsmarker, hvilka vård och vattning hålla gröna så länge som det står till. Från en af dem, med några vackra grupper af palmer, ser man upp till södra gafveln af slottet, äfven den vackraste och mest beprydda; dess peristyl lyser med dubbla pelarrader af glänsande hvit marmor. Åt denna sida äro konungens och drottningens boningsrum; och öfver dem hennes öfverhofmästarinnas. Utsigten derifrån öfver parken är förtjusande täck. Men låt oss gå vidare, ty den athénska trädgårdens egna skönhet och värde ligga icke i mångfalden af dess växter, ej heller i konsten af dess anläggningar, — dessa kunna öfverträffas och äro öfverträffade på många ställen i Europa; — ej i dess små uppgrädda skatter af mosaik-golf och plastiska minnesmärken, ej en gång i de stycken af sköna fallna kolonner, som man tror hafva tillhört det klassiska Lyceum, der Aristoteles spatserade och docerade med sina lärjungar; dess ojemförliga, ensamma skönhet består i utsigterna, som den ur sina rosengårdar eger öfver Athenas ryktbaraste orter och historiska monumenter.

Låt oss lemna slottet, pomeranslundarna och de blomklädda grottorna i dess grannskap, och genom de labyrinthiska gångarne gå nedåt, der en grönskande Stoa genom sina pelarrader öppnar för oss en rak väg och utsigt åt en grupp höga antika kolonner i fjerran. Med dessa till ögonmärke komma vi snart till parkens gräns åt denna sida och igenkänna i kolonn-gruppen lemningarne af det Hadrianska Jupiters-templet, som vi redan omtalat, Olympion kalladt, vid Ilyssus' flodbädd, nära Kallirhoes källa.

Det är det första i ögonen fallande föremål bland en mängd forntidsminnen, som utbreda sig på slätten och kullarne emellan Athén och hafvet åt Phalerus-hamnens sida och dem vi bäst kunna taga i ögonsigte ifrån en liten pittoresk klippa, som uppstiger ur en rosen-parterr, ett stycke till venster om "Stoa'n." Här vilja vi sitta ned, i den lilla Oreadens skydd, som, hvilande på en fot, håller en blomsterklädd parasol öfver våra hufvuden, medan vi låta blick och tanke fritt löpa omkring i nejden.

Längst till venster sträcker sig Hymettus ut mot hafvet. Midt emot oss, på andra sidan om Ilyssus' flodbädd, se vi en hög elliptiskt formad amphiteater, som jorden öfverväxt och gräset beklädt. Det är det gamla Stadion, scenen för atheniensernas olympiska lekar och täflingsstrider. Kullarne till höger och venster hafva burit tempel och minnesvårdar, bland dessa Herodes Attikus' grafvård; nu bära de, utom obetydliga ruiner, unga planteringar af cypresser och pinier, drottning Amalias skötebarn. Nedanom dem åt höger (från vår ståndpunkt) drar sig längs Ilyssus den gröna raden trädgårdar, som ännu benämnas *Aphrodises*, och der man får kaffe, luccumi, friskt vatten, musik och hvila i trädens skugga. De upphöra vid Kallirhoes ("den skönas") källa, i hvars naturliga dammar vid skrofliga klippors fot man dagligen får se Athéns döttrar skölja sitt linne. Nära derinvid äro lemningar af ett tempel, öfver hvilket grekiska christna bygt ett litet kapell, der en lampa brinner för den "Allheliga" (Pan-

hagia). På vallarne längs Ilyssus och i sjelfva flodbädden har drottningen låtit sätta en mängd plataner. Det blir en härlig lund med tiden. På denna sida om stranden hafva vi den högt uppmurade terrassen för det redan nämnda Jupiters-templet och dess ståtliga grupp korinthiska kolonner, som färgas guldröda af den nedgående solens strålar. Icke långt från dem, men närmare staden, är den stora Hadrians-porten med sina tvåvånings-arkader, som bär följande inskrifter, den ena åt staden till: "*detta är Thesei gamla stad, icke Hadrians*"; och på andra sidan: "*detta är Hadrians, icke Thesei stad.*" Af denna "Hadrians stad" är emedlertid intet öfrigt utom ruinerna af templet, som lär haft 120 kolonner och som enligt kejsarens vilja skulle i storhet och prakt öfverträffa alla Athéns tempel, men hvars få kvarstående kolonner, för höga emot deras omfång, icke aktas högt utaf kännare af det höga och sköna i bygnadskonst, särdeles i bredd med Parthenons.

Parthenons! der stå de ju i förklarad glans mot den skära aftenhimlen högt på Akropolens klippa, längst till höger — det största föremål, som denna scen omsluter, och större finnes intet på Athenas jord. Huru skarpt och rent betecknas ej klippborgens och dess tempels bestämda konturer af den bakom klippan sjunkande solen, huru skön lyser ej himlen deröfver! Efter denna stora gestalt vill man ej akta på de mindre, som framstå i grannskapet, såsom Philopappi besynnerliga monument på dess kala höjd, och de nya anläggningar, som uppstå på vägen till den gamla gudaborgen; men hvad vi ej kunna, ej vilja förbise, hvad som drar å nyo och å nyo med tjusmakt våra blickar bortom Jupiters-templet, bortom Aphrodises trädgårdar, det är den härliga bakgrunden af det blåskimrande hafvet med dess uppstigande öars vågiga, mjuka konturer och Peloponnesens kust, tecknande en dunkel-blå rand längs horisonten i fjerran. Lägg nu härtill en belysning sådan jag såg den denna afton, då den sjunkande solen färgade Hymettus och öarne i mångskiftande purpur och lät röda skyar flamma öfver Akropolen på en himmelsgrund af det mildaste blå, och du skall känna och

erkänna med mig, att man icke kan se en skönare afton-scen.

Låt mig nu visa dig en morgonsyn, sådan jag ser den hvarje morgon från balkongen af mitt hôtél, och som hvarje morgon tjusar mig på nytt med onämbar friskhet för känsla (äfven den rent kroppsliga) och tanka.

Vi stå nu åt rakt motsatt håll till det, der vi förr befunno oss. Vi ha nu Akropolen på venster hand, Lykabettos' pyramidala klippa till höger, emellan dem Athén och framför oss Athena-dalen med dess olivlundar, bortom dem Kithärons och Parness' bergskedjor, följande dalsträckningen från Eleusis' vik och bort mot Penthelikon. Det är tidigt på morgonen. Ett lätt töcken hvilar öfver dalen, till hälften skymmande de hvita bostäder och kyrkor, som här och der sticka upp ur den dunkelgröna skogen — Athenas evigt grönskande gördel; men längst till venster lyser hafvet himmelsktblått i Piräi och Salamis vikar, och bergstopparne glöda i morgonsolens ljus. Akropolen med Parthenon glänsa förklarade högt öfver dimhöljet vid dess fot.

Theseus-templet med dess sköna pelar-rader nedanför den gamla gudaborgen träder ock fram, och invid det en rad med kullar, som alla bära odödliga minnen. Här *Ares'* klippa (Areopagen), der *Pnyxen* med talaretribunen, der *Museion*, nu prydt af ett prydligt observatorium. Öfverallt, i närheten af dessa kullar, finner man murar, grafvar och mångahanda minnesmärken af det antika Athén, för att ej nämna de lemningar af den gamla klassiska staden, Ptolomei och Hadrians gymnasier m. fl. stora bygnader som omfattas af den unga tillväxande staden. Vi vilja nu ej sysselsätta oss med staden, utan med nejden deromkring.

Midt öfver oss, på andra sidan af den breda dalen, glöder spetsen af Korydalus, berget, der Theseus besegrade Jette-bödeln Prokrustes, och första bergstopp, utom Akropolens, som solen hälsar om morgonen i det hon blickar upp öfver Hymettus. Bakom Korydalus och Geraniebergen är Daphnes dal och Eleusis' vik; vi se dem ej härifrån,

men vägen dit, den *heliga vägen*, går ännu, såsom fordom, tvärt öfver Athena-slätten, och vi kunna härifrån med blicken följa dess mjuka bugter, der den träder ut ur olivskogen, går fram öfver slätten och förlorar sig emellan bergen midt öfver Athén. Det var på den vägen, som fordom, vid de stora Eleusiska festerna, otaliga skaror drogo fram, äfven Greklands vise, (men icke Sokrates) och Romas kejsare, för att i Eleusis' ryktbara, hemlighetsfulla tempel låta viga in sig i dödens och — lifvets mysterier, — söka ljus öfver dem. Nu ses på den vägen blott landtfolk med dess åsnor, samt vagnar med vetgiriga turer.

Blicken, som härifrån följer (höger ut) Parness' vågiga bergskedja, upptäcker der en genomskärning med branta väggar och en rund kulle i bergets sköt. Det är *Phyle*, stället, der Thrasibulos räddade sig och friheten, medan de trettio tyranner grasserade i Athén, der han befästade sig, jemte män, frihet- och rättälskande såsom han, der han ur sitt örnbo i Apollo-skogens sköte*) skådande fritt öfver Attikas och Eleusis fält, närde sitt hjerta med starka tankar i flera månaders tid tills han en dag (eller rättare en natt) bröt fram derur, lik en vårflod genom dalen, öfverväldigade Athén, dräpte eller förjagade tyrannerna, och eröfrade åt sitt land och folk dess förra frihet, dess förra sjelfständighet för en hel menniskoålder**).

Men låt oss gå ned i dalen, der dimmorna allt mera skingras öfver olivskogen och Kephissus' stränder. Ur de dunkla lundarne af Minervas älskade träd framstå grupper af ljusgröna, gigantiska poplar, fruktrika trädgårdar kring nätta boningshus, — taflor af idyllisk täckhet. *Akademien*, der Plato tolkade och inskärpte Sokrates' läror, låg i denna nejd — sjelfva stället känner man ej med visshet.

---

*) Parness' bergskedja, kal och naken utantill, har inåt betydliga skogsparker, mest af den dunkla Apollo-granen, samt sköna betesmarker.

***) År 400 före vår tidräkning.

Två rundade kullar höja sig vid olivskogens kant, den ena med ett litet kapell, den andra med ett monument af modern styl. Båda nämner man *Kolonos*. På en af dem stod, enligt Sophokles' sorgespel, Antigone med sin blinde fader och beskref för honom staden, som hon såg — *Athen*. På en af dem fann den åldrige, olycklige konungen försoning och frid i Eumenidernas lund, — säger den minnesvärda gripande dikten. Hvilken af de två kullarne är den, som Sophokles menat, vet man ej rätt. Från båda ser man lika väl Athén och dess dal. De ligga bredvid hvarandra midt uti den; från båda är utsigten lika härlig och fri. Den närmaste, den, på hvilken en ung tysk Philhellen och fornforskare, Ottfried Müller, har sin minnesvärd, utmärkes vanligen för resande såsom den rätta. Men det lilla kapellet på den andra kullen låter mig tro, att der stod templet, helgadt åt straffets och försoningens gudamakter; ty de christna grekerna hafva städse för sed att bygga kyrkor der hedniska tempel stått, törhända i den något oklara tro, att de dermed verka någon omvändelse.

Byn, der Sophokles blef född, låg nära *Kolonos*. Nu känner man ej dess rum. Men längre upp åt höger i dalen se vi de lummiga lundarne af *Ampolokepi*, Sokrates' födelseort och länge hans hem. Saftiga frukter, de kostligaste fikon gifva dess trädgårdar åt Athén. Längst bort mot Penthelikons fot skymta vi Kephissia och Marousi byar på deras svala höjder, med minnen af Herodes Attikus och med trädgårdar och landtliga hem, der Athéns förmögnare innevånare älska att bo när det blir dem för hett i staden.

Två ting frappera mig vid denna hastiga öfverblick: den ringa rymd, inom hvilken så mycket stort och minnesrikt är sammanträngdt, och den Phœnixlika lifskraft, som innebor i denna jord och dess folk.

Århundradens drama, med dess glänsande eller sorgliga uppträden, dess heroer och skalder, dess flerfaldiga förvandlingar, kan man här med en blick öferskåda, liksom genomleva på nytt. Bredvid de äldsta gudaborgarne

Theseus-templet och Akropolen, se vi Pnyxen, talare-tribunen, der den sista athenska kämpan, Demosthenes, uppkallade sitt folk att strida, om än för att dö, och derinvid *Areopagen*, der ett par århundraden sednare Paulus stod, förkunnande den dittills "okända Guden" och människans odödlighet, den nya verldsutvecklingens lösen!

Är det icke denna lösen, som äfven nu ger nytt lif åt dessa fält, öfver hvilka dödsengeln så mången gång gått fram, mejande allt med sin lia, förvandlande Athéna-dalen till en blods-åker, Athénas stad till en grushög? — ännu för blott trettio år sedan! — Och ändå, ändå, huru gröna lysa ej nu fälten, huru ungdomstark reser sig ej den nya staden, huru frisk står ej den klassiska skogen kring de gamla och de nya templen, huru växa ej skördarne, utbredande sig i dalen, från hvilken dimmorna vika, huru tilltaga ej odlingarne i skydd af friheten och-friden! . . . Och denna luft, denna morgonfriska luft, så ren och lifstark, så ätherisk, att du känner dig liksom lyftad af den, — den och denna morgonsyn, äro de ej prophetiska?! — Bära de ej den odödliges ord, än i dag, till alla folk, som nämnas med hans namn: "*Jag lefver, J skolen och lefva!*"

Du trodde på dem du, Italiens sednaste prophet, ädle Gioberti, och viss om din syn utropade du: "christna nationer kunna sjukna och dömma, men de kunna ej dö!"

Må Grekland och Italien besanna dina ord!

Den 17:de.

Tidigt, i går på morgonen, vandrade jag med pastor Hansen — hvars välvilja och uppmärksamhet för mig jag icke nog kan erkänna — öfver de ryktbara kullarne kring Akropolen och Theseus-templet: *Areopagens*, *Pnyxens* och *Museions* kullar. På dem alla finner man uthuggna trappor i klipporna, märken af boningar, murar, cisterner och oräkneliga små, obetydliga fragmenter af marmor och af rödbruna lerkärl, men i öfrigt intet, som påminner om

den fordna storheten. De äro ödsliga och nakna kullar, der *Asphodelus*-plantan allena synes frodas på den magra, steniga marken. Museions klippa ensam, högst af alla nedanom Akropolen, har ett skönt litet tempel i det observatorium, som den grekiska bankiren i Wien, baron Sina låtit uppföra, och som jemte dess genialiske observator (D:r J. Schmidt) äro af det nya Athéns prydnader. Vackra freskomålningar på murarne framställa Greklands äldsta naturkunnige och tänkare, *Meton*, *Anaxagoras*, *Archimedes*, *Pythagoras*, m. fl. Utsigten från höjden, öfver Athén och dess dal på ena sidan, öfver hafvet och dess öar på den andra, är af de skönaste.

På Pnyxens kulle kändes vinden stark och stället syntes särdeles tjenligt för Demostheniska röstöfningar. Dock, om vinden vanligtvis här — såsom denna morgon — kommer från hafvet, så hade talaren i vinden en god hjälp att föra hans röst och ord ut bland åhörarne. Dessutom tyckes en hög, med konst jemnad klippvägg, i hvilken man ser märken af bjelkar samt nischer, utvisa, att man i denna mur beredt talarne ett värn för hafsvinden, der de stått vända från hafvet och mot folkförsamlingen på den uppmurade vida terrassen nedanföör tribunen. Väl bibehållna stentrappor föra upp till platsen, som man antager varit tribunen. Man blickar härifrån fritt ut öfver Athena-dalen, dess höjder och djupland. Jag älskar att tänka mig Demosthenes på denna plats, uppmanande Attikas folk att kämpa mot den macedoniske eröfraren och ej frukta något utom — vanäran.

”Ett vartecken är godt: försvara fäderneslandet!”
säga Hektor och Homer; så efter dem Athénas siste store talare.

Herr H***, som tillbringat åtta år i Athén, anser att den fosterlandskärlek, som var de gamla Hellenernas lifselement, är likaså lifvet hos dess nya folk och djupt förenad med dess religion. Religionen är för Greklands folk en nationell egendom, dem lika helig och kär, som deras frihet, deras fosterland, deras nationalitet. Den har varit deras värn emot Turkiet och islamismen under fyra

århundradens vasallskap, deras svärd under sednaste befrielsekriget, då deras biskopar sjelfva förde dem an i kampen "för Hellas' frihet." Den bestämmer än i denna stund deras politik och nationella sträfvande — Turkiets besegrande — med en afgjordhet och enhet, som blott sällan i denna grad finnas hos nyare tidens folk. Herr H * * * ser i den enhet af statslifvet och religionen, som genomtränger alla sferer af lifvet och förenar alla sinnen, ett företräde som grekerna — de nya, likasom de gamla — hafva framför andra europeiska nationer.

Vinden var sval och alltför häftig denna morgon; men skön var morgonbelysningen, skiftningarne af bjerta dagar och skuggor öfver det olivbekransade Athén.

I dag har jag tillbringat förmiddagen på Akropolen och i Theseus-templet, i sällskap med en ungschweitzisk professor, herr Cherbuliez, och en ung archeolog, sekreterare vid preussiska legationen i Athén, herr v. F * *.

I Theseus-templet dröjde vi något längre vid en sarkofag af dunkelröd marmor med en basrelief, som föreställer en hop små amoriner, hvilka bära bort en af deras kamrater, som druckit litet för mycket och deraf sjunkit i djup sömn. Kamraternas ansigten uttrycka ett godmodigt medlidande, halft leende, halft sorgset. Gruppen är mästerligt utförd, ett arbete från "Greklands bästa tid", sade de lärda.

Herr v. F * * prisade den sunda grekiska åsigten öfver lifvet och öfver döden. "Lefva lustigt och dö lätt" var regeln. Herr v. F * * hade i Grekland fått en helt ny åsigt af lifvet och ett nytt, gladare lif. Han bekände sig i allo till grekernas glada lefnadsvishet: "lefvast lustigt och dö lätt" liksom den lille der på sarkofagen, som bäres bort — full från festen! Jag satte i fråga hurudant uppvaknandet torde kännas, och kunde ej finna denna lefnadslära särdeles högsinnad.

Men herr v. F * * är icke den ende, som jag hört anmärka, att lifvet här i landet kännas lättare, än i andra

länder på jorden. Äfven folkets utseende, lätta och behändiga rörelser, företagsamma, lifliga och glada lynne synas vittna härom, så ock dess benägenhet för lättsinne. Den rena luften, det myckna solljuset, det sköna klimatet och, mer än allt detta, den rikt omvexlande naturen af höjder och dalar, land och haf, som i tusen vikar och bugter, öar och uddar liksom lekande omfatta hvarandra, bidraga väl härtill. Der himmel och jord så stråla af ljus och skönhet, der torde man väl kunna frestas att glömma, att lifvet har ett högre mål, än lifvets njutning!...

Det ligger en lyrik i både natur och historia här som liknar dithyrambisk ingivelse. Klipporna stiga djerft upp ur dalarne eller vid kusterna, bildande naturliga altaren och pyramider. På dessa natur-altaren hafva helenerna rest gudaborgar och tempel åt de himmelska makter, som, skyddande, segergifvande, nedstigit till dem på jorden: Zeus, Poseidon, Apollon, Pallas-Athena. Athéns tempel äro ingifvelsens barn, Roms äro efterbildningens foster.

De sednare ligga i allmänhet lågt, jemt med staden, omgifna af dess hus, trädgårdar, hvardagsväsen och skräp. De förra stå på höjderna eller ligga fritt under den klara himmelen på en stor skådeplats af dalar, berg och haf. Jorden bär dem upp högt öfver jorden mot ljusets rike. Ständigt solbelysta, ständigt kringfläktade af de renaste vindar, medelpunkter och mål för blickarne, som från alla håll träffas af dem, tyckas de framsprungna ur det segerdruckna folkets bröst såsom dettas högsta ord och uttryck. De bära minnena af en stor historia och af stora män, som lärt och lära oss huru fosterlandskärlek och hjältemod kunna segra öfver despotismens massor af menniskor och medel; huru *de få*, i förbund med gudarne, öfvervinna *de många*, som icke ledas af någon Gud eller något gudomligt mål. Det var efter segrarne vid Salamis och Marathon, det var då Athenas folk kände sig gå framåt, uppåt i heroisk kraft, i borgerlig frihet och sjelfmedvetande, som Athenas Akropol erhöll sina skönaste tempel

och gudastoder. Ur frihets- och statslifvets blomstring blommade konstverken fram såsom naturliga alster af det ljusuppfyllda lifvet. Derföre lyfta de oss uppåt.

Jag bekänner, att de intryck jag här erfar af lifvet och föremålen, skulle låta mig nästan frukta att dröja här en längre tid, frukta att under denna klara olympiska himmel och det guda-gästabud, som här tillbjudes sinnena, kunna — icke glömma, men mindre starkt känna det mål, den åsigt af lifvet, för hvilka Gud-menniskan lefde, dog och uppstod från de döda. De, som ej kunna tåla starka viner, böra icke bruka dem. Derföre ock vill jag snart lemna Grekland och återvända till mitt nordliga hem, hvars molniga himmel och långa vintrar m. m. icke fresta att finna jordelifvet alltför berusande skönt. Men glad är jag att kunna säga till män och qvinnor i den höga norden: är någon bland er, som lider till själ eller kropp af nordens kulenhet eller lifvets blytyngd, så — sänden honom hit! Icke till Italien, — der råder för mycket Sirocco, och när det börjar regna så slutar det aldrig; — nej, hit, der luften är ren som frihetens luft, himmelen molnfri som en gudarnas boning, der templen på höjderna lyfta blickarna uppåt, och hafvet och bergen öppna stora, färgrika horisonter för öga, tanke, känsla, der allt är fullt af hoppväckande lif, forntid, nutid, framtid! — Låt honom under guda-templens kolonnader på bergen, eller under de klassiska lundarne i dalen lyssna å nyo till den gudomlige Plato, njuta drufvorna af Athenas dalar, fikonen från Sokrates' födelse-by, honung från de thymjan-doftande bergen Hymettus och Kithäron, föda blick och tanke, själ och kropp hvar dag med denna gamla, evigt unga skönhet — den som var, och den som nu uppspirar till nytt lif — och han skall bli frisk eller — döende tacka Gud, att jorden kan blifva en förgård till Fadershemmet der ofvan!

Dig tackar jag, min himmelske Fader, på denna min 58:de födelse-dag, då jag känner själ och sinne

mera unga och hoppfulla, än i mina unga år. Dig tackar jag, att äfven jag fått skåda denna skönhet, fått dricka denna livvets nektar och ambrosia, och, än mer, att jag kan dricka dem utan att berusas af dem! Ty jag vet något högre, o! Hellas! än dina gudaborgar, något ädlare, än ditt vin!

TRETTIONDE STATIONEN.

Ett hem på landet nära Athén. Patriarkaliskt familjelif. Pan-hagia-festen. En ny Helena. Romaikan. Kephissia. Nymphernas grotta. Dygder och hög ålder hos landtfolket. Åter i Athén. Akademien. Platos minne. Sista teckning i Athén. Demosthenes. Oväntad vändning i mina resplaner. Afresa till Nauplia, Argos och Korinth.

Grilla vid Marousi, den 19 Aug.

Lundarne susa, vattnen brusa, hur sval, hur friskt! Jag är i ett svenskt hem, jag tycker mig vara på svensk jord, andas svensk sommarluft — den bästa jag känner i världen! Det är den svenska chargé d'affairen i Athén, herr v. Heidenstam, som af en vildmark emellan byarne Marousi och Kephissia skapat detta lilla svenska paradis. Jag säger *svenska paradis*, ehuru dess grekiska namn *Grilla* betyder en oröjd mark; ty planteringarne, som göra stället till en skuggrik park, äro till större delen barrträd, hvilkas gestalter och friska sus påminna om våra skogar der hemma. Bäcker, afleda från Kephissia's rika källa, genombrusa parken med bergsströmmars lif och låta glömma, att man här befinner sig på Athénas torra högslätt. Den svenske statsmannen har

sjelf planterat hvar träd och hvar buske här under sin mer än tjugufemåriga vistelse i Athén. I det anspråklösa, men trefliga boningshuset, som parken omgifver, bor en enig och älskvärd familj, i hvars midt jag känner mig lycklig att få hvila och förfriska mig några dagar. Hvilande och uppfriskande på en gång äro mig här luften, den enkla, goda lefnadsordningen, samtalen med min mångkunnige och bereste landsman, som känner Persien, Turkiet, Grekland, såsom jag känner Sverige, och med hans fru, en engelska af det goda förstånd, det flärdlösa och milda väsen, som så ofta utmärker engelska fruntimmer. Husets barn, tre söner (en äldre son tjenstgör vid engelska konsulatet i Aleppo) och en liten flicka, en verklig rosenknopp, äro vackra, goda, välbegåfvade, och hela familjen — de grekiska tjenarne inberäknade — tydligen förenad af det kärlekens band, som ensamt kan göra hemmet till ett paradis. Detta persiska namn för trädgård eller lustgård tillkommer i bästa mening *Grilla*. Huru godt att här i landtligt lugn och landtlig frihet få en liten tid tänka och skriva! Vid de susande lundarnes, de brusande vattnens sång går det bättre, än på Eolusgatan i det heta, stoftuppfyllda Athén, der blåst, rykande dam och solhetta under de sednaste dagarne betydligt svalkade min förtjusning öfver det grekiska klimatet.

Grilla, d. 24:de på morgonstunden.

Lugn, landtliga lugn, ljufliga frid och friskhet!... Platanen utanför mitt fönster rör ej sina löf, tyckes sofva ännu, men raskt under den brusar bergsströmmen fram ur källorna på Penthelikon; morgonluften är full af lif, af utsäglig friskhet. Under träden står den gamle Palikaren *Dimitri*, en kämpe från frihetskriget, högväxt och smal, i sin hvita fustanell och röker cigarett på cigarett, bligande mot morgonsolen, som tittar ned emellan trädens löf. Allt

är ännu tyst på den lilla gården, allt hvilar ännu, men jag måste ut och vandra.

Sednare.

Efter att ha gått en stund i parkens skuggrika gångar, andats tallarnes doft och betraktat det makalöst klara fästet, har jag druckit kaffe under platanerna i sällskap med husets äldsta söner (15 och 17 år gamla), berättat dem om Sverige — som de icke sett, — om dess vackra natur, dess stora, evigt gröna skogar, dess lugna vinterdagar, då snön faller stilla, eller då solen lyser i prakt öfver de snöiga fälten och låter dem glittra såsom af millioner diamanter, och luften kännes så frisk, så lätt! De unga herrarne åter ha berättat mig — och, såsom jag misstänker, med någon öfverdrift för effektens skull — om Athéns stormiga vintertid, om den isande blåsten, som ej kan utestängas från rummen och tränger genom märg och ben, om snöslasket och frosten, som afvexla med klara och solvarma dagar; — en mindre angenäm tafla! Kort är denna grekiska vintertid, det är sannt, dock skulle den, i förening med svårigheten att få varma rum, låta mig frukta att stadna öfver vintern i Athén.

Man lefver här ett idylliskt, patriarkaliskt lif, som är mig en verklig lifs-elixir. Morgnar och förmiddagar har jag i fullkomlig ro för mig, och sammanträffar med familjen blott vid måltidstimmarne samt om aftnarna. Frukost kl. 11 eller 12 på dagen och middag kl. 5 äro grekernas hufvudmåltider; deremellan komma kaffe och sylter, dem man njuter jemte friskt vatten. Här i huset slutar man dagen med en kopp the; men detta är icke grekisk sed. Efter frukost-middagen (kl. 12) röker herr v. H*** sin "tschibuck" och jag en cigarett ur en liten pipa med ambra-myning, (hvertill herr v. H*** lockat mig), och hvilket jag finner rätt angenämt, särdeles under samtal med min lärde landsman, som ger mig en mängd intressanta upplysningar om orientaliska samt grekiska bruk och seder. Om dessa sednare får jag äfven lära åtskilligt af fru v.

H***. Efter en timmas samvaro går hvar och en åter till sitt, herr-v. H. att taga sin siesta, jag till mitt skriferi; ty cigarettens af nicotiana från Argolis har den verkan att göra mig ovanligt vaken, då jag eljest, efter middagsmåltiden, brukar känna mig sömnig och tung, hvilket är mig en plåga. Jag ville alltid kunna vara vaken, alltid lefva, lära, tacksamt njuta den lifvets nektar, som lifvet nu skänker mig.

Om aftonen kommer vanligtvis den älskvärde, lärde professor Rangabé, — en lärd som icke röker tobak! — med sin fru, (en syster till fru v. H***). De bo i grannskapet, och vi göra en spatsergång tillsammans vid den sjunkande solens härliga belysningar af nejden. Hymettus, ett i hvardagslag ganska grått och opoetiskt utseende berg, glöder då af grannaste rosenfärg, och gör skäl för skaldernas benämning: "det rosiga Hymettus." Färgskiftningarne på bergen och himmelen, från klaraste eldrödt till dunkelt purpur, med gröna, gula och blå mellanfärger, är ett skådespel, som hvar afton förefaller mig skönare. I skymningen kommer man hem, dricker the, språkar, stundom leker en stund innan man skiljes åt, och det är mitt eget fel om jag efter en sådan dag icke hembär honung till min kupa ur dagens blommor. Ljuflig är sedan sömnen vid Kephissus'-strömmens friska sorl utanför mitt fönster.

För ett par dagar sedan firades en stor grekisk fest: "Mariæ himmelsfärd" och tillika dagen, då, efter en lång fasta — de grekiska fastorna äro många, långa och mycket stränga — folket får åter förtära animalisk föda. Vinskördens begynnelse inviges på samma dag, Pan-hagia (madonnan) till ära, på så sätt att vindrufvor på sina qvistar bäras till kyrkan vid gudstjensten, (i grekiska kyrkor alltid om morgonen), der de välsignas af den tjänstförrättande Papa'n. Det öfriga af dagen egnas åt dans och nöjen.

Som jag gerna ville se festens olika uppträden begaf jag mig, tidigt om morgonen, till Amarousi by och kyrka. Denna sednare var så full af folk att en stor mängd måste

stadna derutanför. Genom de öppna kyrkdörrarne såg man de glimmande ljusen, den rökiga atmosfären, och hörde presternas omelodiska, skrånande röster. Med dessa förenade sig en mängd små barns skrik, ty den fromma seden är att icke gifva barnen, ej en gång dibarnen, föda denna morgon innan de varit i kyrkan, och det sätter naturligtvis de hungriga små i mindre godt humör. Mödrarne trösta dem och sig med att göra en mängd korstecken öfver panna och bröst, och detta jemte dervid öfliga bugningar med kroppen voro de enda tecken till andakt, som jag varseblef i församlingen, der man kom och gick efter godtfinnande, såg sig om, pratade och var allt annat utom uppmärksam på presternas psalmodierande och andra upptåg, hvarpå jag heller icke kan undra.

Några kvinnor af byfolket ådrogo sig min uppmärksamhet för rikedom och ståtligheten af deras drägt. Nedtill, under en hvit tunika, lyste en bred, röd bord, såsom jag tror af en under-kjortel. Drägten af hvitt ylle med dess broderier och fransar var tung, men bröstets beklädnad särdeles vacker och naturlig. En rikedom af ornament utaf guld prydde den och halsen. Från hufvudet nedföll en lång, skir vit slöja, som kastades i kors öfver bröstet tillbaka åt axlarna och ryggen; dess ändar pryddes af långa guldfransar. Ett par kvinnor i denna drägt, med en naturligt ädel hållning, frapperade mig äfven för den regelmässiga skönheten af deras drag, i synnerhet en af dem, som stod utanför kyrkan, hållande en liten gosse vid handen. *Så*, tyckte jag, kunde den fordna Helena eller snarare Penelope ha sett ut! Den sköna kvinnan böjde sitt stolta hufvud litet åt sidan och — snöt sig i fingrarne! Nå, det är mycket möjligt att f. d. fru Penelope och äfven den sköna Helena gjorde så, men mig syntes saken betydligt simpel. Denna ståtliga drägt tillhör landtfolkets kvinnor i trakten. I Athén hafva folkets kvinnor, då de icke bära den röda mössan (*fez*), en tjock hårfläta kring hufvudet samt ett kläde viradt eller bundet deromkring, hvilken klädsel icke kläder dem.

De gå omlindade med shawlar och skynken, och se vanligtvis ingenting mindre än nätta och behändiga ut.

På eftermiddagen — Pan-hagia-dagen — var, såsom vanligt vid grekiska högtider, dans på torget i byn. Och för att se den begåfvo vi, innevånare på Grilla, oss mangrant till Amarousi by. Vid torget äro tre kaféer, som nu voro upptagna innan- och utantill af en mängd rökande herrar i röda mössor och hvita fustaneller. En öppen ring af män bildade sig småningom på torget, hvilka rörde sig långsamt i krets, under afmätta steg, en skrånande, omelodisk sång och med de mest allvarsamma ansigten. Man kunde ej se något mera enformigt, men ringens ledare gaf dansen — "*Romaika*" eller ock "*Sirto*" — lif och betydelse. Allt emellanåt gjorde han de vidunderligaste språng och skutt, piruetterade, kastade sig ned baklänges, lik en ursinnig, svängde sig åter upp med otrolig spänstighet och gick ånyo i spetsen för tåget med upplyftadt hufvud, upplyftad arm och knäppande med fingrarne liksom utmanande, till dess, om några minuter, en ny paroxysm af språng och halsbrytande svängningar afbröt den enformigt vaggande dansen och fästade allas blickar. Hela tiden sjöng ringen en entonig sång med vemodig grundton, kring hvilken broderades och drillades mer och mindre omelodiskt. De dansande höllo hvarandra i handen, oftare i brokiga näsdukar, som sammanlänkade dem. Man inträdde och utträdde i ringen efter behag; endast män dansade, kvinnorna stodo i sina portar och sågo på. Stundom lära äfven de deltaga i dansen. Men denna var i dag icke animerad, dels emedan ett häftigt nattregn hade gjort dansplatsen gropig och våt, dels emedan byns Dimark, till följd af ett något för bullersamt uppträde på torget för några dagar sedan, nu förbjudit den vid dansen öfliga musiken af puka och pipa, och utan denna musik får icke den grekiska dansen rätt fart. En mera allvarsam och för de dansande sjelfve mindre lifvande dans — utom för anföraren — har jag ej sett. Dock sägas grekerna med passion vara tillgifna sin "*Sirto*" eller "*Romaika*", och begagna alla tillfällen att dansa den.

Den har tydligen en symbolisk betydelse, hvilken retar mitt intresse. Sirto'n (eller *tråden*) måste vara fästad vid någon betydande tilldragelse i grekernas äldsta historia, hvars minne spunnit sig fast i folkets sinne, som fortspinner den under dansens minnestråd från århundrade till århundrade. Jag måste taga reda på den tråden.

Bland intressanta vandringar, som jag gjort här i nejden, är den till Kephissia by, litet högre belägen än Amarousi och en kvarts timmas väg från Grilla. Man ser der några lemningar af Herodes Attikus' landthus, några moderna vackra boningar för förmögna Athén-boar och för utländska diplomater; men ortens förnämsta märkvärdigheter äro dess sunda läge, friska luft, dess härliga källa, reservoir för hela Athéna-slättens vattning, och dess uråldriga, praktfulla platan-träd, (en patriark bland platanerna), under hvars vidt utsträckta krona hundratals personer kunna njuta den österländska, äfven i Grekland allmänt älskade siestan vid små bord med kaffe, friskt vatten, den turkiska godbiten "Luccumi" och cigarrer eller Nerghilés. Äfven nu sutto grekiska fustaneller här vid små bord, och snart sutto äfven vi vid ett sådant, trakterande oss med luccumi och det friska kosteliga vattnet ur Kephissias källa. Platanen synes vara Greklands prakt-träd. Endast Amerikas lif-ekar kunna täfla med den i storhet och skönhet.

En annan ort i denna trakt, af mera romantisk natur, är den så kallade Nymphernas grotta, en hvälfad utskärning i jorden, orsakad af en uppspringande, fordom åt "moirerna" helgad källa, som här bildar en bassäng och sedan, sorlande, löper sin väg under trädens löfviga kronor, öfver trädens rötter emellan djupa strandbäddar. Grottan är så täckt omgifven, stället så vildt, ensligt och naturligt skönt, att jag ville kunna här byta min penna i en pensel. Skönare lokal kan icke upptäckas för en grupp badande flickor. Sednaste tradition, fästad vid denna grotta, rör emedlertid icke några nympher, utan en stråtröfware, kallad "Bibi", en af de mest fruktade, som sednast gjort trakten kring Athén osäker. Man visar här ett

hål, eller en trång grotta i flodbrädden, der han länge doldes. Han var en man af goda naturgåfvor och romantiska lefnadsöden, en stackars, icke ond, men naturlig son af krigets och laglöshetens tider i Grekland. Han var en af de sista röfrarne, som här med sitt hufvud måste plikta för sina gerningar och vittna om en bättre sakernas ordning.

Grottan är nära vid vägen till Marathon.

Under mina vandringar på landsbygden samt i byarne Amarousi och Kephissia har jag sett en god del af landtfolket och alltid fått ett godt intryck af dess utseende, väsen, vårdade och snygga klädsel. Qvinnorna synnerligen se goda och redbara ut, himmelsvidt skiljda från de arabiska hexorna i och omkring Jerusalem, och snarlika vår svenska allmoges qvinnor. Af mitt goda värdfolk har jag äfven fått höra åtskilligt, som bevisar att detta goda utseende icke bedrager. Det grekiska landtfolket är i hög grad sedligt, arbetsamt och äfven gudfruktigt på sitt vis. Hjelpsamhet och beskedlighet inbördes hör till dess familje-dygder. Familjelifvet är rent och patriarkaliskt enkelt. Ovanligt hög ålder är en icke sällsynt företeelse hos dessa landets och jordbrukets barn.

I går afton mötte vi en munter gubbe med rosenröda kinder, som red på en åsna i det han med hög röst dref framför sig några calfvar och får. "Huru gammal" — frågade man mig — "tror ni denna man vara?" — "Omkring 70 år." — "Han är öfver 100. Hans mor dog förlidet år i Kephissia, 120 år gammal."

Barn dö ofta i späd ålder här, liksom i Athén, men tydligen af vanskötsel eller oförnuftig skötsel, i synnerhet hvad dieten angår. Då läkare icke finnas i trakten och min landsman, herr v. H***, har naturliga läkaregåfvor och ett ganska godt hjerta, anlitas han ofta af bygdens folk för deras åkommor, synnerligen för deras barn, och får då tillfälle att se dessas förvända behandling genom oförståndiga fastor och födande med råa ämnen, hvilka barnmagen icke kan fördraga. Det patriarkaliska tillståndet

tränger tydligen till att något upplysas af civilisationen så i ett, som i annat.

Och nu slut med dessa landtliga "jours de fête et de verdure", och åter till det dammiga, torra Athén för att rusta mig till afresa!

Onsdag den 30:de Aug.

Åter i Athén sedan i förrgår. Huru skön var ej den tidiga morgonfärden i vagn öfver den Attiska slätten, i den ætheriskt rena luften medan bergen glödde rundt omkring i den uppgående solens sken. Sjelfva slätten, emellan Hymettus och Parness, ger ingen glad anblick, åtminstone närmast vägen; ty den är torr och öde, utan odlingar eller bostäder. Först närmare Athén visa sig dessa. Men morgonens och himlens skönhet, och min landsmans samtal hindrade mina blickar att fästa sig vid något nedslående för tankens framtidsfoglar, som så gärna med jublande lärksång vilja höja sig öfver det pånyfödda Hellas' jord.

Trött af brefskrifning, visiter och inpackning — ty jag bereder mig att afresa, — for jag i går eftermiddag med min vänlige ledsagare, pastor Hansen, till den trakt i olivskogen — Athena-gördeln, — dit traditionen förlägger *Akademien*. Sjelfva stället är obekant. Härjningar och odlingar ha lika bidragit att utplåna alla säkra märken. Man åker vid pass tre kvarts timma sakta nedåt på god väg innan man kommer till den klassiska skogen, som Kephissias' silfvervågor genomströmma i flera riktningar. I den akademiska nejden stego vi ur och vandrade länge omkring bland de trädgårdar och vinland, som finnas i mängd i denna trakt. Icke långt ifrån Kolonos' kulle kommo vi till en grönskande stoa eller pelargång, täckt af vanvårdade vindrufsrankor, i hvars grannskap afbrutna marmorkolonner och andra märken tillkännagåfvo, att vi befunno oss på en jord af klassiska minnen. De okunniga jordbrukarne, som bebo den tarfliga trädgårdsboningen der, visste intet att säga

oss härom, men åtskilliga stycken basreliefs och stycken af statyer, dem man här funnit och sedan murat in i en mur, som nu betäckes af dam, lemningar af springbrunnar och cisterner, m. m. lemnade intet tvifvel om att stället varit fordom bebodt och besökt utaf älskare af vetenskap och konst. Hvarföre skulle vi ej tänka oss här i den fordna Akademiens trädgård? Som ingen förbjöd oss det, så funno vi för godt att taga saken för gifven, och glad plockade jag och sög drufvorna, som växte på den mark, hvilken Sokrates' och Platos fötter beträddt. Här eller der, eller litet längre bort, dock i denna trakt låg Akademien, derom tvifla icke ens de lärda; och det var mig kärt, att oliven och vindrufvan odlades på den mark, der sanningens och vishetens odödliga älskare utsådde visdomens frön för evärdeliga åldrar och oräkneliga generationer, — äfven för mig. O! låt mig här åtminstone med några tacksamma ord afbördas min skuld till er, mina största välgörare bland fornålderns vise, — sanningsälskande, djupsinnige Sokrates, och du, hans lärjunge, vise, värtalige Plato! Äfven jag har ju vandrat i er akademiska lund, ledd af er hand, inhemtande edra ord, edra läror, såsom man kunde dricka olympisk nektar. Genom er fick den för mig chaotiska världen ordning och sammanhang; genom er lärde jag att tänka, att urskilja och sammanbinda, att söka i all ting det innersta, det väsendtliga. Af er fördes jag genom tänkandets grönskande stoa till den gudomlige lärare, som först då blef mig hvad han af evighet är: Verldens ljus, fullbordare, eviga lif. Genom er lärde jag bättre förstå honom och hans verk. Välsignade varen J! Endast han, som förde mig till eder och lärde mig att se bort utöfver eder, är mig bland jordens söner en större välgörare än J. Men som er lärjunge blef han min lärare. I hans grönskande lund på Skånes slätter går jag snart att berättas honom om ert hemland, på hvars stora framtid han tror såsom ock jag.

I morgon lemnar jag Grekland för att återvända till mitt fosterland.

Det kostar på mig att efter så få veckors vistande i ett land med en så rik forntid och framtid åter lemna det; men det tyckes icke nu vilja sig annorlunda. Jag får vara nöjd med hvad jag sett, och glad att jag ser det nya Hellas på den gamla odlingens grund — intelligensens och den fria statens — begynna bygga en stad och stat för högre syftemål än de antika, bygga tempel för en högre mensklighet. Ty andra blifva ej ståndande, om än de hafva Phidias och Perikles till verk-mästare och Minerva till beskyddarinna. Parthenon-templets ruiner på Athéns Akropolis vittna nogsamt derom. Ej heller duga de för den högsta Gudens boning. Sokrates insåg det och gräfdde djupt för att vinna en bättre grund. Nutidens hellener bygga på denna grund; men månne de ännu rätt fattat den och sin egen uppgift?

Innan jag lemna Athén, lät mig här teckna mig till minnes några drag af den athénska man, som allt sedan min barndom gjort på mig ett mäktigt uppfostrande intryck och som äfven i dessa dagar — 50 år sednare — sysselsatt mig; ty han är en mönsterbild, gällande för alla tider; — jag menar talaren *Demosthenes*. Såsom Lykabettos' pyramidala klippa, med St. Georgs kapell på toppen, beherrsakar Athéna-dalen och staden, så står Athéns sista stora talare på dess historiska skådeplats, beherrskande samtid och — framtid. Af det antika Hellas' store män finnes neppeligen någon, hvars rol så tillhör äfven den nyare historien, hvars verksamhet så påkallas i alla tider, af alla folk, som vilja häfda sina rum bland de ädelt fria och framåtgående på jorden. *Folkförsamlingen* är en sig dagligen utbredande, en ständigt stigande i mängd, makt och rösträtt. Talåretribunen reses snart ej allenast inom hvarje stat, utan inom hvarje stad, hvarje kommun. Väl dem och oss om hvar och en af dem har sin Demosthenes i vilja och verksamhet, om än ej i vältalighet. Då skall den gamles väldiga röst åter och åter kunna på

allmänhetens stora forum göra sig gällande öfver hafsvågornas, öfver passionernas stormande brus, öfver småsinnet och feghetens hviskningar, och kunna, såsom förr, föra ädla tankars talan.

Det finnes dessutom i Demosthenes' enskilda, segerrika kamp mot sina naturfel och motgångar något, som för hvarje redligt sträfvande själ är godt att betrakta. Det har så varit, det är ännu så för mig; det torde blifva äfvenså för dig, min L*. Misstyck derföre ej att jag än en gång förer dig fram till den gamla välbekanta gestalten.

Man känner temmeligen allmänt de ansträngda öfningar, genom hvilka Demosthenes sökte bekämpa sina naturliga lyten, sitt felaktiga uttal, sin korta andedrägt, sina ryckande eller otympliga kropps rörelser. Mindre allmänt bekant tror jag det vara, att den sedan så ryktbare talaren blef, då han för första gången vid nitton års ålder uppträdde med ett tal i folkförsamlingen, *uthvisslad* och måste under allmänhetens ogillande och hånlöje nedstiga från tribunen. Den nedslagne, unge mannen fann dock vänner, som tröstade och uppmuntrade honom. *Eunomos* försäkrade honom, att han hade något *Perikleiskt* i sitt sätt, och skådespelaren *Salgros* lät honom deklamera några verser af *Sophokles* och visade honom huru samma ord kunde förlora genom ett dåligt föredrag och vinna genom ett godt. Tillrättövisad och uppmuntrad begynte Demosthenes på nytt sina rhetoriska öfningar, dem han fortsatte i det enskilda livets tysthet under flera års tid.

I sitt trettionde år uppträdde han på nytt i folkförsamlingen med ett tal emot en viss *Lepidos*, som velat förmå athenienserna att antaga en lag, innebärande otacksamhet mot deras stora män. Den tio år förut *uthvisslade* talaren uppträdde nu som mästare, vann allmänt bifall och allmän beundran, och utöfvade allt sedan, under en lång lefnads oafbrutna kamp för det rätta och ädla, ett andligt herrskarevälde öfver sitt folk. Ty det var entusiasmen för dessa statens och mensklighetens idealer, som gaf åt Demosthenes' tal deras kraft, åt hans konst dess mäktiga

hänförelse. Kärleken till dem och till fosterlandet äro hos honom ett. De utgöra hans ingifvelse, hans storhet och hans styrka. Han uppmuntrar, prisar eller bestraffar sitt folk allt efter som det förhåller sig till dem. Hellas' ära går honom öfver allt annat; men Hellas' ära är allt, som är ädelt och storsinnadt. Demosthenes bär urbilderna der till i sitt bröst. Derföre är hans hållning så lugn, hans röst så väldig, hans mod så orubbligt, hans ord så ädelt skoningslösa. Man ser det i synnerhet i Philippikerna. De äro fulla af ädel, bitter harm. Han uppkallar exemplen af förra stora tider och män för att ägga sitt folk till kamp emot den macedoniske öfversittaren, elier för att låta det blygas öfver sin slapphet och likgiltighet. Så mäktigt hafva endast Israels profheter — äfven derutinnan efterdömen för alla tider — vågat tala till sitt folk.

Och sednare, när, efter den olyckliga drabbningen vid Cheronäa och förlusten af Greklands frihet, Demosthenes anklagas af sin rival i talarekonsten, *Æschines*, att vara vållande till fäderneslandets olycka, huru högsinnade ljuda ej hans ord i talet, som kallas "för den gyllne kransen"!

Demosthenes påminner folkförsamlingen om de sköna tider, "då athenarne icke begärde att lefva om de icke kunde lefva såsom fria. Ty hvar och en af dem trodde sig vara född icke blott för fader och moder, utan äfven för fosterlandet. Derföre hade man äfven nu gjort rätt då man vågat det yttersta för att behålla friheten; ty hvem kunde förutse utgången? — — Men om äfven denna utgång hade legat uppenbar för allas blickar; om alla hade vetat den förut, och om du, *Æschines*, förutsagt den och bedyrat det med larm och rop — du, som då icke ens öppnade munnen derom, — så borde likväl icke Athén hafva vikit från sin bana, om hon aktat förfädrens ära och kommande slägters dom.

"Nej! J män af Athén, J hafven icke felat, då J åtog en eder kampen för allas räddning och frihet; nej, jag svär det vid förfädren, som kämpade vid Marathon, och som vid Platäa stodo mot fienden, och dem som stredo på hafvet vid Salamis och vid Artemisium, och de många

"andra tappra män, som hvilat i de offentliga grafvårdarne, och hvilka *alla* staden hedrat med en lika ärofull begrafning, icke endast dem, Æschines, som voro lyckliga, och icke endast segrarna. Och detta med rätta. Ty hvad rättskaffna mäns pligt är, det ha de alla fullgjort; men lyckan kan endast gudarna beskära."

Æschines, sednare förvisad från Athén, inrättade på Chios en skola för värtalighet, i hvilken han brukade såsom mönster för denna konst anföra och deklamera Demosthenes' tal. En dag, då han sålunda uppläste ett af dessa tal och såg sina lärjungar hänryckta deraf, utropade han i plötslig hänförelse: "Hvad skulle ni då sagt om ni äfven hört honom sjelf!"

Detta vittnesbörd om Demosthenes' talang af en öfvervunnen motståndare och rival är ett af ädlaste art.

Demosthenes besegrades ej, likasom Athén, af Philipus och Alexander, utan fortsatte äfven under dem sin andliga kamp för fosterlandets frihet. De synas hafva ärat hans frimodighet och snille; men Alexanders generaller förföljde, efter den stora härförarens död, den helleniske frihetskämpen, hvars tunga och penna de fruktade mer än athenarnes svärd.

Kringhvarfd af sina och fosterlandets fiender i Poseidons-templet, på Kalaurios ö (nu Poros), dit han flyktat, och fruktande att falla i deras händer, undandrog sig Demosthenes denna sista bitterhet genom frivillig död. Han intog gift, som, berättas det, han bar på sig, förvaradt i en skrifpenna. Han var då öfver sextio år gammal, hade lefvat ett lif rikare, i bästa mening, än de flesta människors, och dog, såsom en ädel hedning, i hans belägenhet, hade rätt att dö.

Hans bild (i synnerhet den ypperliga statyn i Vatikanen), bevarad åt oss genom de gamles plastiska konst, är skön i sjelfva sin fulhet genom den karakter af lugn kraft, harmonisk utveckling, okuflig energi, som den uttrycker. Klippan med drake-besegrarens tempel, som står så hög i Athenas dal, är för mig en annan god bild af Demosthenes.

Och nu farväl Athén, Minervas odödliga stad, stora mäns moder — stundom mördarinna! Din forntid synes mig sämre, din nutid bättre, än dess rykte. Hur som helst, dig saknar jag att så snart skiljas vid. Ty dina vises och dina hjeltars skuggor göra mig din dal kär, och i deras skydd vore det mig godt att få dröja och tänka öfver det gamla och nya Hellas, men.....

Sednare.

Det går underligt till här i världen! Bäst jag står i mitt inpackningsarbete för att vara fullt färdig till morgondagens afresa till — Venedig och sedan öfver Tyskland till Sverige, kommer herr H*** och föreslår mig att resa med honom och hans fru till Nauplia, der han skall besöka den lilla Evangeliska församlingen, och att sedan följa med dem till Argos och till Korinth, hvarifrån jag kunde med en grekisk ångare begifva mig vidare på min hemfärd. Jag förskräcktes först litet; ty för att komma till Korinth måste jag ju åter färdas på hästrygg, och jag sade: "nej, jag tackar!"; men ångrade snart min klenmodighet, som lät mig försumma en sådan resa och i sådant sällskap, gick derpå till H*** och sade: "ja, jag tackar." Allt är nu bestämdt och i morgon tidigt reser jag — icke till Venedig, utan till Nauplia, Argos och Korinth!

"Icke hvar och en får komma till Korinth!" säger ett gammalt grekiskt ordspråk.

TRETTIONDEFÖRSTA STATIONEN.

Solig morgonfärd emellan öarne Ægina, Poros, Hydra, Spezzia, m. fl. Ankomst till Nauplia. Morgonvandring. Stora utsigter. Minne af grefve Kapodistria. Besök på Palamides. Skarprättarnes Ö. Utflygt till Argos. Resa till Arkadien. Tripolitza. Arkadiska uppträden. Från Tripolitza till Sparta. Första afton i Eurotas dal.

Nauplia, den 2 Sept.

Upppe med solen i går, foro vi i dess morgonglans ned till Piräus. Jag hade icke ännu sett Hellas' himmel så genomskinligt skär och skön! Det var olympiskt väder.

I Piräus gingo vi om bord på den lilla ångbåten Othon, äldst, men icke bäst af sitt slägte på dessa vatten. På däckbet hvimlade det af folk i grekiska drägter, och tillståndet syntes mig så chaotiskt, att jag något litet förskräcktes deraf då solen började bränna hett och jag ej såg medel att undandraga mig den, ej heller stol eller bänk, der man kunde finna hvila. Greker och grekinnor slogo sig ned på österländskt vis eller rörde sig muntert språkande. Den heta solen var deras lifs-element. Men

några artiga grekiska herrar märkte snart, att det icke var mitt, och ett par minuter sednare fördes jag in i kaptenens salong — det enda rummet om bord — der hans vackra och behagliga fru mottog mig på det vänligaste och gaf mig en beqväm plats vid öppna fönster genom hvilka den ljufvligt friska luften fläktade in. Nu blef resan en verklig lustfärd. I den lilla ljusa och eleganta salongen kommo blott få personer, dit inbjudna af kaptenen (Zachini) och hans fru, och i henne, född *MauroMichalis* och dotter till den gamle bekante Mainottiske fursten och frihetskämpen *Petro Beij*, lärde jag känna en intressant grekinna, med något af det hjelte-lynne, som utmärkte så många af Hellas' döttrar under sednaste befrielsekrig, och derjemte en verkligen intagande qvinna. Hon talade ledigt fransyska, berättade mig åtskilliga drag ur sin faders och sitt eget lif, läste med mig några fosterländska sånger på grekiska, och var i allo för mig den älskvärdaste värdinna. Ett radband af små strandmusslor, som prydde hennes hvita arm, ådrog sig min uppmärksamhet, och knappast hade jag yttrat mitt nöje öfver dess täckhet förrän det från hennes handlof flyttades kring min och der måste det stadna.

Vädret var härligt och dagens resa på *Ægeiska* hafvet, emellan dess ryktbara öar, blef en af de skönaste. Vi foro omkring *Ægina*, Solons födelse-ö — öfver hvars jord hans aska ströddes, — der en vacker lemning af dess fordna Jupiters-tempel, "Pan-hellenion", ännu kröner en af dess högsta höjder: *Poros* (det gamla *Kalauria*), ryktbart för sitt fordna Poseidons tempel, sina nuvarande citron- och orange-lundar, sin sköna hamn, der Greklands flotta har sin arsenal, samt sitt kloster i en bergs-ravin vid hafsstranden, mellan tall- och orangelundar, den friskaste källa, den hälsorikaste luft: *Hydra*, på hvars pyramidal, hiskligt nakna klippor skaror och flockar af hvita marmorhus ligga skinande, men så torrt och så kallt, att man är frestad hjertligt beklaga dess innebyggare, till dess man får veta att Hydrioterne äro genom kustfart och handel de rikaste af Greklands öboer (i frihetskriget voro de

bland dess mest patriotiska): *Spezzia*, en syster-ö till Hydra i stelhet och kalhet, hvita marmorbestäder på klipp-höjderna, rika och patriotiska innebyggare. Hjeltinnan Bobolina var en bland dem.

Efter Poros bli öarne allt mera klippiga och nakna. Först när vi komma in i den Argoliska viken se vi åter grönskande stränder och höjder. Solen gick ned och månen, i första kvarteret, uppsteg i skönhet på det genomskinligt klara fästet; men det var alldeles mörkt innan vi kommo fram till Nauplia. I salongen på Othon hade vi ett gladt, hemtrefligt the med vår älskvärda värdinna, och mottogos sednare i Nauplia på det gästvänligaste sätt af den tyske kaptenen *Steinhauser* och hans unga fru.

Dagen derpå, (den 1 Sept.), skön morgonvandring på de gamla fästningsvallarne högt utmed stranden. På alla håll sköna utsigter öfver ryktbara orter. Till höger, midt öfver den himmelsblåa viken lyser den Argoliska slätten, grön och "häst-närande" såsom i Homers tid, och Argos' stad med hvitskimrande hus vid foten af den högt belägna fästningen Larissa, krönt med dystert blickande ruiner. På andra sidan ses Tyrinth med cyklopiska murar och minnen af Herkules' barndom. Midt emot Nauplia, på andra sidan viken, gömmer sig bland gröna lundar stället för hans första mandoms-bedrift, den Lerneiska Hydran — en bottenlös sump, än i dag ej utransakad, — der Herkules — berättas det — dräpte odjuret (Hydran) med hundrade hufvuden. Bakom Argolis slätt reser sig en amphiteater af höga berg, hvilkas massiva kammar och spetsar höja sig öfver hvarandra i flera rader, ju fjernare desto högre. Det är bergs-distriktet som skiljer Argolis från Arkadien. Vid bergens fötter, der de — vid Larissas höga kulle — närma sig hafvet, drar sig, från slätten, en grönskande strandrand, smalnande fram mot den Lerneiska bugten och slutande der. Sedan råda klipporna och hafvet. I blånande fjerran framstå Lakoniens berg.

Nauplia ligger i trekant på en udde vid foten af den 1000 fot höga klippan Palamides med fästningen af samma

namn. Detta namn tillhör en af det gamla Hellas' halft mythiska, halft historiska heroer. *Palamedes* är — enligt Homér — en af hjeltarne i Trojanska kriget, och nämnes sedan bland Greklands fredliga fostrare, såsom den hvilken fastställde i landet mått, mål och vigt samt införde mången nyttig kunskap. Med rätta bäres då högt hans minne af *Palamedes'* klippa.

Fästningen har utstått många belägringar under olika herrar: greker, venetianer, turkar. Sednast blockerades den af frihetskrigets excentriska hjeltinna: *Bobolina*. Nu voro ofantliga kaktus-plantor de enda bestormare, som klättrade uppför de branta klippmurarne. Den sköna promenaden på *Nauplias* fästningsvallar slutar vid ett litet *Maria*-kapell, pittoreskt inbygdt i klippmuren. Staden kan sägas vara väl bygd och har regelmässiga gator. Genast efter frihetskrigets slut blef den sätet för regeringen.

Det var uti *Nauplia*, i kyrkan *St. Spiridion*, som Greklands förste president, grefve *Kapodistria* föll för den unge *Georgio Mauro Michalis'* hand, för sonens, som ville hämnna sin fader, den gamle *Mainottiske* fursten, då fånge inom samma fästning der *Kapodistria* befallte såsom Greklands styresman; en tragedi, värd att framställas af en *Sophokles* eller *Schiller*. Ynglingen, (mördaren) sönderslets af folket vid utgången från kyrkan, hans broder och medbrottsling gick till döden, välsignad af sin gamle fader. Öfver *Kapodistrias* hvilorum står, på *San Spiridions* kyrkogård, ett hvitt marmor-monument med en grekisk inskrift till hans minne och berömmelse. Hans politik tadlas, såsom alltför *rysk*, än i dag af Greklands frihetsvänner; men allt mera kommer man öfverens om renheten af hans karakter och det utmärkta af hans snillegåfvor.

Om de flera herrar dels af Öster- dels af Vesterland, som herrskat öfver *Peloponnesens* halfö, vittna flera gamla bygnader och murar i staden. På en af dem grinar *San Marco's* vingade lejon, *Venedigs* bo-märke.

På eftermiddagen begåfvo vi oss i vagn till *Argos* och foro i två timmar öfver slätten innan vi kommo fram till staden. Under vägen besökte vi *Tyrinth*, den *Cyklo-*

piska borgen, dit traditionen förlägger Herkules' barndom och stället, der han, i sin vagga, qväfde ormarne. Lemningar af murar och af täckta gångar, hvilkas ofantliga, mångkantiga stenar hvila på och mot hvarandra, utan murbruk eller annat föreningsband, och hvila så sedan årtusen, äro, jemte borgens grund, nu dess enda yttre märkvärdighet. Denna grund visar ganska tydligt skapnaden af en fot eller rättare af en skosula; ett verkligt jettespår af den herkuliska åldern.

Argos' stad vid foten af berget och fästningen Larissa, är en vidt utsträckt, men usel stad, bestående för det mesta af jord- och ler-kojor, ur hvilka en talrik och när-gången barnskara svärmade ut. Ändock sågo vi snyggt klädda kvinnor sitta här och der utanför husen, spinnande bomull på slända.

Af antika minnesmärken besågo vi ruiner af Agamemnon's borg och af Danaes boning, såsom de nämnas, men som bestå för det mesta endast af murar, hvilka se svarta och stygga ut; samt den praktfulla, gamla amphitheatern, ett jetteverk sedan romrarnes tid. Här stod den första stora folkförsamlingen af det nya, fria Hellas under Kapodistriass presidium. Här skulle den andra hållas, men uppsköts af honom tills det blef — för sent. Från de öfversta raderna har man en makalös utsigt öfver Argos' slätt och sköna hafsvik. Denna utsigt är det nuvarande Argos' enda skönhet. Dess största märkvärdighet, nu för tiden, är — dess *tobak!* Planteringar deraf upptaga en stor del af slätten. För öfrigt är denna ännu "hästfödande" såsom i Homeri tid. Icke långt härifrån ligger stuteriet.

På torget, i staden, ligga några antika marmorkolonner och basreliefs, som syntes mig förtjena att bevaras. I ett litet grekiskt kapell messade tvenne prester för hvarandra och för ingen annan. Kafeet på andra sidan torget var deremot temligen talrikt besökt. Här slog äfven vi oss ned och förfriskade oss med "luccumi" och källvatten, begapade af den Argoliska ungdomen, små Orest- och

Egistus-ämnen, fruktar jag, så vida icke de snart komma i bättre skola, än den, som nu lär dem mores.

Fredagen den 2:dra Sept. hade vi evangelisk gudstjänst och nattvardsgång i en stor sal af f. d. palatset. Ett häftigt åskväder bröt derunder ut, lät salen darra och öfverdöfvade emellanåt predikantens röst. Jag minnes mig neppeligen ha hört maken. Det var präktigt, men nästan förfärande.

På eftermiddagen klättrade vi upp till Palamides på 800 trappsteg uthuggna i klippan, bekväma, men branta. Utsigten, hela vägen, praktfull. Uppe i fästningen mottogos vi af dess kommandant, en gammal tysk Philhellén och hedersman, major S**, som förde oss till sitt hus, der vi fingo se märkena af åskans besök under förmiddagen. Den hade slagit ned i sängkammaren just som fru S** gick derur, slitit och slagit sönder åtskilligt der, äfvensom annorstädes i huset, men skadat blott en enda person, husets dräng.

Vi gingo ut att bese fästningsverken. De mest betydande af dem synas vara från venetianernes väldes tid, och St. Marcus' lejon grinade sötsurt på mer än en mur. Palamides fästning är nu en fängelseort för listidsfångar, men fängelset lär ej vara af mönster-sorten, hvarpå vi äfven fingo bevis. Medan vi vandrade bland fästningsverken hörde vi häftiga nöd- och jemmer-rop från bastionen "Miltiades", der fängelset är beläget. Flera officerare skyndade dit. Det befanns att fängelsets profoss med hugg och slag misshandlade en listidsfånge. Denne klagade: "Ni har rätt att hålla mig fången, men icke att slå mig!"

Mycket har jag hört klagas öfver fångvården icke blott här, utan öfverallt i Grekland. Fångarne sägas, på mer än ett ställe, nödgas bokstafligen slåss med råttorna om födan, och denna föda lär ofta vara den allra sämsta. Kontroll öfver fångarnes behandling synes äfven fela. *Naumarchen* öfver detta distrikt är äfven direktör öfver Palamedes fängelse och besökte det sist för — två år

sedan. O ve! unga Grekland! Der sitter du ännu fast i Turkiet och — barbariet!

Under nödroppen och grälet på Miltiades-bastionen dansade, på en bastion straxt nedanför, soldater "romai-kan" under samma skrånande sång, samma skutt och språng af dansens anförare, som dem jag bevittnat vid dansen i Amarousia. Sådant tycktes höra till Palamides' hvardags-seder.

På den höga, nakna klippan erbjöds oss dock en vänlig syn, nemligen den trädgård, som kommandanten med stor flit och kärlek uppdragit ur klippans sköte. Sköna frukt bärande träd och buskar hade han fått att växa, jag vet knappt huru. Det liknade underverk. Saftiga fikon, och vackra Korinthiska drufvor komma fram ur klyftornas remnor. Trädgården liksom hängde öfver hafvet, nio hundra fot högt öfver djupet.

De besynnerligt fårade stenarne och klippblocken öfverallt på denna höjd ådrogo sig min uppmärksamhet. Det var som om millioner ormlika maskar här krupit fram och qvarlemnat sina spår. Jag kunde ej af någon få förklaring öfver denna besynnerlighet och vet ej om en sådan förefinnes.

Från höjden, der fästningsfångarne slåss med rättor och profosser, vill jag nu nedstiga till en liten klipp-ö i sjön, nära utanför Nauplia, och som kallas "skarprättarnes holme." Dess besynnerliga och nästan hemska utseende hade väckt min nyfikenhet; ty den ser ut som ett befästadt kloster. Den har något romantiskt, hemlighetsfullt och ohyggligt — likt en episod ur den djefvulska skolans romaner. Skenet bedrar här ej heller. Holmen bebos, sedan flera år, af tvenne skarprättare, som under sednaste kriget mot banditerna i nejden haft mycket att sköta. När kung Ottos regering måste, för få år sedan, anställa blodigt utrotningskrig mot dessa i djerfhet och grymhet tillväxande skaror, fördes de röfvare, som togos till fånga, till Nauplia för att afrättas. Tvenne benådade fästningsfångar valdes till skarprättare. Men så stor var den meniga hopens sympathi för dessa afkomlin-

gar af "Klephterna" — laglösa krigare kända för sitt turkhat och sin vilda frihetskärlek, — så litet förstod folket ännu den sanna frihetens fordringar och sitt eget väl, att det tog parti för rövvarerna emot rättvisans tjänare, och skarprättarne måste, för att fredas till sitt lif, flyttas till nämnda holme nedanför fästningen och der vaktas af militär. Der lefde de fritt och, om de ville det, äfven kräsligt. När deras tjänst behöfdes — och den behöfdes ofta för några år tillbaka — fördes de af beväpnad vakt i land, och då de fullbordat sitt värf i staden, fördes de åter af vaktens till sin holme. För hvarje hufvud fingo de 80 drachmer (omkring 75 francs). Afrättningarne försiggingo utan många omständigheter. Skarprättaren rökte sin cigarr och hälsade vänligt på fången, som äfven rökte. Båda syntes i godt förstånd med hvarandra. Uppmanad af den åtföljande presten gjorde fången korstecken, anbefallte sig till Kristus och gick otvunget uppför trapporna till schavotten. Dock bevakades han noga härvid, ty icke sällan gömde han en knif på sig, med hvilken han i sista stunden högg vildt omkring.

De två skarprättarne blefvo rika på sitt handverk under dessa år; men hvad båtade det dem? Fångar voro de, fångar måste de förblifva, om de ville blifva vid lif. De voro utestängda från det menckliga samhället, med blott hvarandra till sällskap. Den ene af de två var en storväxt man, och, som det tycktes af en godmodig natur; den andre var liten, men hade ett vildt, sataniskt uttryck. En dag sågs den lille taga tre hundra drachmer i sin hand och kasta dem ut i hafvet. Den länge och den lille blefvo oense, och en dag, eller natt, för två år sedan, dräptes den lille af den länge.

Hvilket ämne för en skriftställare såsom Eugène Sue!

Nu har Grekland ro för banditer. Mord- och rövvarerhistorier höra ej mera till ordningen för dagen. Skarprättarne hafva gjort sitt verk. Men ännu måste de bevakas på sin holme!

Och nu bort från dessa scener och ämnen, bort till Idyllens och herdelivets hem — *Arkadien!* Vi äro här

blott en dagsresa derifrån och hafva fast beslutat att hädanefters kunna säga: "Jag, äfven jag har varit i Arkadien!"

Tripolitza, den 5 Sept.

Jag är i Arkadien! Framför mig sträcker sig en härligt grönskande dal; jag är i ett arkadiskt gästvänligt hem; men först ett ord om resan hit!

"Ni måste begagna vinden från nordan, som sticker upp hvar morgon kl. 4, låta den föra er öfver viken till Mylos, och der låta vagnen vara er till mötes!" Så tillrådde oss vår goda värd, kaptan Steinhauser, och så gjorde vi.

Vid stjernornas ljus, ännu innan dagningen, stodo vi på Nauplias brygga och stego i vår lilla segelbåt. Vinden från norr var ännu icke uppe. Men vi lade ut och satte upp seglet, och se! strax derpå infann sig en vindkåre från norr, men så mild och lätt, som en vestanfläkt, svällde vårt segel och krusade den spegelklara viken. Hur vackert glimmade stjernorna,

"och ljudande vågen
brusade purpurskummig kring kölen af ilande skeppet" *),

ty purpurröd uppgick morgonrodnaden, "den rosenfingrade Eos", och färgade vågen och de höga bergstopparne framför oss. Härlig var färden i dess sken öfver Argos' vik. Innan vi kommo till Mylos hade solen gått upp.

Der befunno vi oss i den Lerneiska Hydrans hem, och ehuru, enligt sägen, Herkules hade dräpt den för ett par tusen år sedan, sågo vi ännu några af dess 100 hufvuden blicka upp i dagen i svällande, strömmande källor och dammar af bottenlöst djup; sannt är, att de nu voro

*) Odysseia 2:dra sången, Öfv. af J. F. Johanson.

harmlösa, ja tvungna att tjena människorna, att mala säd, vattna trädgårdar, samt utföra andra nyttiga sysslor. Och denna förvandling är väl meningen af odjur-dräparens saga. I denna mening är Herkules en halfgud, som lefver och kämpar än i dag på jorden*).

I Mylos väntade oss vagnen och kusken som vi tingat; ty vi skulle verkligen fara i *vagn* till Arkadien, och det gjorde vi åkande på en ganska god chaussée, som är anlagd emellan Nauplia och Tripolitza, Arkadiens nuvarande hufvudstad; men genom hvilken nejd! Öfverallt klippor, klippor, klippor, en verklig öken af berg. Mödosamt drogo oss hästarne uppföre från den Argoliska slätten längs med den förtorkade floden Inachos' skrofliga bädd eller ravin, in i den gigantiska berg-fästningen, som skiljer Argos från Arkadien. Alla träd, all grönska försvinna och djerfva, besynnerliga klippbildningar, såsom hade urtidens cykloper här bygt sina vallar och torn, äro de enda föremål af intresse. I denna sten-öken tåga vi timma efter timma och se intet framför oss utom stela bergkammar och spetsar. Det fordras verkligen litet god tro att vi ändå äro på vägen till Arkadien. Men Arkadien är ett högland, som ligger 2000 fot öfver hafvet. Vägen går oupphörligt uppföre och var särdeles tung och tråkig i det heta solbaddet. Vi märkte knappt intressera oss för ett par större byar samt borgruiner, som visa sig på några öppnare platser i denna klippverld. De se dessutom föga intressanta ut. Träd-artade buskar ser man blott här och der i fördjupningar emellan bergen.

Ändtligen få vi, icke långt från vägen se två stora vackra olivträd samt nära dem ett par låga hus. Det är en Khan, ett härberge och vanligt rastställe på denna väg. Khanen ser så litet inbjudande ut, som möjligt. Men i olivträdens skugga har en karavan handelsfolk aflastat sina säckar och packor, och kring trädet äro tolf till fjorton

---

*) Men Hydran har han dock ej ännu fullt besegrat. Utdunstningen från dess våta gap vållar alltjemt farliga miasmer och febrar i trakten.

fustanell-klädda män i full fart med att dansa roumaikan under den vanliga sången. De äro handlande från Athén, som föra hvarjehanda manufakturvaror till Sparta. Herr H***, som talar ny-grekiska lika lätt, som sitt eget modersmål, går till de dansande och begär för oss tillåtelse att få begagna deras säckar till bord och stolar medan vi äta vår frukost. Det tillåtes vänligen och man bjuder oss äfven vin ur en stor rund tenn-kantin. Herr H*** drack en klunk derur och fann det särdeles surt, och bittert af talkådan (resin), hvarmed grekerna vanligtvis försätta sitt vin dels af gammal sed, dels af verklig (förvänd) smak. Vår goda matmoder (fru H...) utbreder sina rika förråder på säckarne i olivträdens skugga, vi slå oss rundt omkring ned till hvila och förfriskning, under det vi betrakta dansen, som åter tar fart. För-dansaren, en ståtlig, äldre man, tar gigantiska skutt, kastar derunder med foten sina skor högt upp i luften och tar sig emellanåt — allt under dansen — en klunk ur kanten. Dans och godmodig munterhet fortfara så i nära en timmas tid. Derpå föras 18 till 20 mulåsnor fram och pålastas med stor behändighet. Hvert djur bär två stora packor, en på hvardera sidan om sadeln, så att de väga upp hvarandra. Hvarje mulåsna har ock sin ledsven. Pålastningen räcker ej tio minuter, och så drager man muntert vidare på vägen åt Sparta.

Knappt hade den atheniensiska karavanen lemnat olivträden förr än en annan karavan, omtränt lika stor, anländer dit från Sparta, förande olja i skinnpåsar till Athén. Äfven den lastade här af sina mulåsnor och inbjöd oss artigt att deltaga i dess frukost. Denna slags gästfrihet lär vara allmän sed i Grekland.

Ännu en tredje grupp upplifvade scenen. Den bestod af en ståtlig gammal grek med furstlig hållning och rikt guldbroderad dräkt, samt af hans följe, fem fustanellklädda yngre män, alla till häst. Han steg af hästen, hälsade oss artigt, underrättade sig hvilka vi voro och gick sedan, åtföljd af sina palikarer, att taga sin frukost under några buskar längre bort. Mina vänner hade i honom igenkânt

den gamle general *Hadschi Petro*, bekant för sin rikedom och sina bedrifter under fribetskriget. Han säges vara inemot 80 år gammal, men har en herkulisk gestalt och en hållning och gång såsom vore han knappt femtio.

De spartanska männen voro klädda som athenarne, voro vackert folk, samt syntes raska och glada.

I våra civiliserade länder skulle affärsfolket se med ömkan ned på den förspillan af tid och arbetskraft, som orsakas genom sådana handelsresor och sätt. Och de hafva rätt. På jernvägar går det fortare; men man får på dem ej så god hälsa och så godt humör. Ej heller dansas på deras stationer "romaika" i olivträdens skugga.

Vi stiga åter upp i vagnen och tåga vidare på vår ökenväg. Vi äro fyra, emedan en tysk professor — durch und durch tysk professor — har i Nauplia slutit sig till oss, för att få resa till Arkadien. Han är äfven skald, efter de klassiska mönstren, en varm philhellen och, med afseende på sin ålder och sitt utseende, något för varm älskare af skönheten. Han är enkling, men ser sig om efter en ny maka och — se sig om får han. En täck grekisk flicka fick hans hjerta redan i Nauplia, men gaf icke sitt i utbyte. Dock — vidare på vägen till Arkadien.

På eftermiddagen få vi ändtligen litet aning om Arkadiens närhet. Då och då höra vi en herdepipa bland bergen, här och der se vi gröna fläckar, samt hjordar af getter och får, som läska sig vid en källa.

Mot aftonen öppna sig bergen och vi fara ned på en vidsträckt, härligt grönskande slätt, i fjerran omgifven af berg, på hvilkas nedra terrasser ligga pittoreska byar eller städer. Det är Tegea och Tripolitza slätt. Vi äro nu i *Arkadien*. Aftonsolen strålar i skönhet öfver nejden, bergen lysa i purpurglans. Lätt rulla vi fram öfver det vida fältet, emellan stora vinland och åkrar, planterade med mais, tobak och potatis. Buskar af blommande rosenlager beteckna här och der ett vattendrag. På den ypperligt jemna vägen mötte vi ofta landtfolk, mest unga qvinnor och män med vackra ansigten, glada lifliga blickar, utseende af hälsa, snygghet och

välmåga. Flickorna ha en hy såsom af mjölk och bär. Vi äro tydligen i Arkadien. Vackrare kunde vi ej tänka oss arkadiska herdar och herdinnor.

Hjertligare, vänligare kunde vi ej heller, i det idealiska Arkadien blifvit mottagna, än vi nu blefvo det i den tyske doktor Schimpfles och hans vackra italienska frus hem i Tripolitza. Snart sutto vi vid ett homeriskt rikt gästabad, åto arkadiskt läckra rätter och drucko arkadiska viner, af hvilka det resinerade förekom mig som en malört-extrakt från apotheket, men champagnen deremot god, nästan som den fransyska, och den lärer äfven tillverkas af en i staden nyligen bosatt fransman.

I dag, söndag, ha vi under morgonen sett oss omkring i staden och trakten deromkring. Men först gingo vi till kyrkan; ty der var brudvigsel och att se en sådan i Arkadien borde vi icke försumma.

Kyrkan var full af folk ända till trägsel; men så fort man fick reda på att vi voro främlingar gjordes oss väg och bekvämt rum in i koret, så att vi mycket väl kunde se den pågående ceremonien.

Brud och brudgum stodo der med brinnande vaxljus, utsmyckade med band och blommor i händerna, och på sina hufvuden hvita kransar, som från hufvud till hufvud voro sammanbundna med sidenband. En mängd prester med långt hår och skägg och långa kåpor stodo i ring omkring brudparet, messande. Mellan dem trängdes brudparets kompari och kompara (gudfader och gudmoder), närmaste släktingar, en mängd med folk. Presterna messade visst i tre quart timmas tid, upprepande allt hvad i bibeln förekommer om äktenskapet, icke förglömmades Pauli stränga stadganden om hustruns underordnade ställning till mannen. Härunder föregingo ceremonier, som tycktes uttala ett förhållande af enhet och ömsesidighet emellan de kontraherande parterna, mera enligt med den äldsta skapelse-urkunden om människan: "Man och qvinna skapade han dem" (Gen. 1: 27), och mera i öfverensstämmelse med Frälsarens ord om det fullkomliga tillståndet (Matth. 22: 30).

Kransarne omflyttades — jag vet ej huru många gånger — på brudgummens och brudens hufvuden till tecken att de skulle dela lika lifvets lust och nöd. Vin gafs dem dricka ur samma bägare (om det var sött eller surt eller bittert vet jag ej), och de matades af biskopen, som vigde dem, med åtskilligt, som stod på altaret: bröd, pistasch-kärnor m. m. Kransarne omflyttades derunder af den tjenstgörande komparan. När allt detta var öfverståndet, begynte brudparet, med tätt sammanknutna händer och sina hufvuden sammanbundna genom kransarne samt med hvar sitt ljus i den fria handen, en dans eller rättare promenad kring altaret, hvarvid de leddes af biskopen och följdes af kompara och kompari samt af tutti quanti slägt och vänner. Tre gånger promenerade de sålunda kring altaret, under presternas disharmoniska sång. Brudgummen såg dervid ut som ett offer och bruden (en rätt täck, tjuguarig flicka), klädd på europeiskt vis, syntes likaledes betryckt. Men båda ljusnade när altar-dansen var slutad och sågo rätt förnöjda ut under det de, allt ännu sammanbundna genom kransarne, stodo der för att mottaga lyckönskningarne. Dessa åtföljdes af kyssande utaf så väl männer som qvinnor. Några gratulanter kysste blott kransarne, hvilka de dervid aflyftade och sedan åter påsatte brudparets hufvuden. Denna ceremoni räckte väl en halftimma.

Bland folket i kyrkan anmärkte jag flera, som buro rätt dyrbara drägter: klädningar af guldtyg, guldbroderade sammetslif och röda mössor (fez). Männerna hade alla hvita tunikor (fustaneller) och med snören af silfver eller guld broderade jackor, samt kamascher. Några voro poetiskt vackra till hållning, utseende och drägt. Folkets uttryck i allmänhet var vänligt och mildt, verkligen arkadiskt. På hemvägen från kyrkan mötte vi tvenne citraspelare med kransar på hufvudet. De spelade och sjöngo gladt och åtföljdes af en mängd folk. Det var en födelsedag eller namnsdag, som på detta vis firades. Idel arkadiska uppträden! "Arkadien är då verkligen ett idyllens och det glada herdelifvets hem!" måste man tänka.

Ack! Arkadien har, ej längesedan, sett andra uppträden än dessa, och Tripolitza har varit scenen för ett af befrielsekrigets blodigaste scener — en hämdebedrift af grekerna mot stadens turkiska befolkning, som man ryser vid att minnas. Efter detta blodbad förvandlades staden i en grushög *). Den reser sig nu åter, ehuru långsamt, såsom en svag convalescent efter en dödlig sjukdom. Men befolkningens vackra och lefnadsfriska utseende . . . . . Nu kallar man mig att äta middag!

Sparta, den 8 Sept.

Intet, under denna min treåriga resa har förekommit mig så oväntadt och så otroligt, som att jag nu befinner mig i *Sparta*, i Eurotas dal, Lykurgi och Leonidas' fädernesland, i *Sparta*, Lakoniens hufvudstad och hufvudstaden för min beundran och förtjusning under min barndoms dagar samt första bekantskap med Greklands historia!

Så är det dock verkligen; jag är i *Sparta*, men i det nya *Sparta*, som uppstått på det gamlas grund. Tanken att resa hit vaknade hos oss i *Arkadien*, i *Tripolitza*,

---

*) Ett drag ur denna förfärliga scen kan jag ej neka mig att här anföra. En af Philhellenerna, som kämpade med och för grekerna under hela deras frihetskrig, kom under stormningen af *Tripolitza* upp i ett rum, der tvenne turkiska kvinnor lågo döda på golvet och ett litet barn, en fem-årig flicka — det enda kvarlevande menckliga väsen i huset — gråtande ropade: "mana! mana!" (moder, moder!) Den barske krigaren tog barnet på sin arm och upp på sin häst och räddade det undan blodbadet, i hvilket 10,000 människor, män, kvinnor och barn, funno sin graf. Detta barn, som först af honom öfverlemnades i vård hos en fru M. i *Syra*, adopterades sedan af den franska hertiginnan *Damas*, uppfostrades hos henne i *Paris*, christnades, bortgiftes väl, och blef en på allt vis älskvärd och lycklig kvinna.

först hos fru H*** och mig, då vi förnummo att vi från Tripolitza hade blott två små dagsresor dit, och tanken mognade hastigt till beslut då vår lilla karavans anförare, herr H***, icke motsatte sig vår åstundan. Så nära Sparta skulle vi aldrig mera komma. Om vi icke nu kunde komma till Eurotas dal, se Sparta, Athéns rival, så skulle det aldrig ske, det var säkert. Och blotta utsigten att i morgon kunna vara i Sparta var nog att segra på alla betänkligheter. Fåfångt ropade vår gästfria värd: "Nej, nej! det går icke an! Ni bli fördränkta i regn, instängda i en usel khan, genomblötta, sjuka, förlorade! Regntiden här har just begynt; se molnen skocka sig; — det går aldrig väl! Det går icke!... "Nej!..."

"Hur det än må gå så måste vi se Sparta!" sade fru H*** med spartanskt sinnelag, och jag, just nu litet mindre spartansk till mods, blygdes att visa mig klenmodig. Hästar och förare ("Arrieros" kallas de här), sex raska Lacedemonier, anskaffades i ett nu, och vi satte oss till häst på Tripolitzas torg medan mörka, regndigra moln skockade sig öfver våra hufvuden.

De grekiska sadlarne, klumpiga machiner af trä-slåar och skinnputor, sågo icke inbjudande ut. För säckar och varupackor kunna de vara bra, men för människor?! Och hästarnes öfriga utstyrsel sedan! I stället för tyglar en tågstump, fästad *kring* hästens nos! I stället för stigbyglar en ögla af tåg, i hvilken man får sticka foten! Det är kanske arkadiska tillställningar, men — aldrig har jag känt hos mig mindre smak för arkadiska tillstånd.

Emedlertid betäckte man de otypliga sadlarne med kuddar och täcken. Den länge spartanen Dimitri, tågets anförare, lyfte mig, som ett barn, i sadeln, der jag till min öfverraskning satt som i en bekväm ländstol och befann mig, ridande såsom arabiska, åter alldeles förträffligt väl på hästryggen. Jag är bestämdt skapad att sitta till häst.

Man hade gifvit mig en liten hvitgrå häst med rödlätt nos och likadana hofvar, hvilken jag snart fann vara

ett allrakäraste kreatur, säkrare och bättre, än någon af mina goda palestinska hästar. Min ledsven var en 60-årig spartan vid namn *Konstantis*, som hade fina drag, ljus, lockigt hår, och skuttade öfver bäckar och stenar, samt gick med fötterna utåt som en dansmästare, en verklig spartansk f. d. dandy. De andra voro vackra, högväxta unga män i fez och fustaneller, raska och muntra, så att det var en lust åt. Den tyska professorn och philhellenen följde äfven nu med oss, och friskt trafvade vår lilla fyrmanna-karavan, under de spartanska ledsagarnes högljudda muntra rop och prat, öfver Tripolitza slätt och på vägen till Sparta. Men först till *Tegea*, Arkadiens gamla hufvudstad och scenen för mången blodig fejd, men hvars fridsamma dotter, unga *Tegea*, nu låg i idyllisk frid, omgifven af trädgårdar. Längre norr ut hade vi *Mantineia*, hvars lemningar och Epaminondas' minne väl hade varit värda en dagsresa dit; men — vi hade nu fått passionen att se Sparta, och ville ej låta uppehålla oss af stort eller smått.

Vi stannade en stund vid den pittoreska ruinen af "Hagios" (den helige) Sostis kyrka, lemnade sedan den vänliga Tripolitza-dalen och trängde in i bergspass utan skönhet och utan skog utom låga buskväxter, der vi följde fåran af en uttorkad flod med namnet "Saranda potamos", en gren af den arkadiska hufvudfloden Alpheus. Vi äro ännu i Arkadien, och det är här stället att litet lyfta på det rosenfärgade flor, som för de flesta nord-europeers blickar hvilat deröfver. Poetiskt är landet i alla fall, ehuru icke just så, som man vanligen tänker sig det.

Landskapet Arkadien ligger i midten af den Peloponnesiska halfön och utgör dess Schweiz. Det är ett land af höga berg och djupa, vilda klyftor och dälдер, ett land af stora skönheter, men oftare af en förfärande, än af en täck och tjusande art. *Styxen* är ett arkadiskt bergsvatten, hvars förfärligt dystra omgifningar gifvit upphof till den grekiska diktens sagor om underjordens mörka nejder och om den Styx, öfver hvilken döds mannen Charon

förde skuggornas skaror. "Vid Styxen" var, såsom man vet, en af forn-grekernas mest fruktansvärda eder. Ännu kallas den arkadiska Styxen af folket i nejden: "Mavro nero", det svarta vattnet, och tros vara lifsfarligt att dricka, hvilket nyare resande, som pröfvat saken, dock försäkra vara ren inbillning. I de höga bergsnejderna, kring de snötäckta jettarne Kyllene, Stymphalus, Mänalus och Erymantus m. fl. är vintern sträng, och nederbörd en ganska vanlig tilldragelse. De äldsta innebyggarna, som kalla sig "för-helleniska" (Pelasgerne), gingo i fårskinnsfällar. De älskade friheten och voro i stånd att med vapen värna den. Detta och än mera det snarare förbudande än inbjudande af deras bergiga rike lät dem blifva i fred der. Med frihet och fred kommo småningom frihetens och fredens välsignelser. Arkadiens herdefolk utbredde sina hjordar längs floderna, hvilka, nu som förr, genomströmma landet, Eurotas, Alpheus, Neda och den romantiska, smaragdgröna Ladon. De funno härliga, evigt gröna betesmarker, yppiga skogar och lundar, uppfyllda af fogelsång. Då reste de tempel åt Pan och Æskulap, naturens och helsans gudamakter. Musik — den arkadiska flöjten — och dans upptogos i deras hvardags-seder. Efterhand bildade arkadierne stater och statsförbund, inlät sig i förbund eller i krig med sina grannstater, fingo större odling, flera gudar och tempel, ja äfven en dunkel idé att sjelfva Jupiter blifvit född i en af deras höga bergsgrottor. Folket förblef dock förnämligen det, hvartill dess natur bestämt det, ett herdefolk, fritt och fredsamt inom sina klippomhågnade dalar. Arkadien har endast tvenne större slätter, den vid Megaspilions kloster — scenen för ett af frihetskrigets mest pittoreska uppträden — samt den emellan Tripolitza och Tegea, om hvars blodiga och idylliska scener jag redan talat. Djupare in i bergsbygden finner man härliga urskogar af ek-, tall- och platanträd af jettelika proportioner, och vid mången flodstrand romantiskt sköna lundar och yppig vegetation. I en del af de vildare trakterna lærer folket vara så fattigt, att den resande der löper fara att svälta ihjäl om han ej har vägkost med sig.

I andra, mera lyckligt belägna byar och städer, särdeles om himlen skänkt dem en god "Dimarch", finner man patriarkaliskt välstånd och patriarkaliskt milda seder. I de ensliga klippnejderna, i skogarnas djup upptäcker den resande, som har mod att våga sitt lif på deras ovägbara stigar, stundom en skön antik marmorpelare, omarmad af en urgammal ek, stundom fragmenter af fallna tempel, nästan helt öfverväxta af krypplantor och buskar. Endast på två ställen ser man ännu upprättstående tempel, som i skönhet gifva efter endast för Parthenon. Så Phigalias tempel på gränsen till Messenien, så äfven det af Apollo-Epikurus vid foten af berget Paleo-Kastro. Herr Rangabé, i beskrifningen öfver sin resa i Arkadien, talar derom sålunda:

"Två timmar efter att hafva lemnat Andritzena stego vi öfver en kulle, icke mycket hög, och befunno oss på en öppen plats, i hvars midt reser sig Apollo-Epikurus' tempel, som efter Parthenons är det skönaste af Greklands bevarade monumenter. I enslig höghet herrskar det öfver ödemarken, der intet störer de forntidens minnen, som det uppkallar. Ifrån det Peloponesiska ända till befrielse-kriget, huru många stormar hafva icke gått öfver denna minnesvård utan att böja dess hjessa! Det skådar Grekland ännu så, som i de dagar, då Iktinos med sin segerrika konstnärsmakt visade, att han kunde förvåna och tjusa äfven sedan han frambragt Parthenon, ty det skådar henne i afståndets perspektiv alltid skön till sina konturer, alltid badad af ljus och prydd af harmoniska färger. Bortom bråddjupet som templet beherrsakar, och på hvars botten *Neda* flyter, öppna sig bergen, som till venster löpa ut i *Taygetus'* taggiga spetsar, och dela sig åt båda sidor liksom kulisser på en theater, samt låta se emellan sina i terrasser stigande massor *Steniklaro's* slätt, vattnad af *Pamisos*, i midten *Ithomes'* plåtå, lik ett ofantligt uppspändt tält, och i fonden den glänsande spegeln af *Kalames* vik med Korons spets vesterut. Bergen, som åt denna sidan sänka sig, öppna

”slutligen utsigten öfver *Triphyliens* kuster och det Ioniska hafvet vid Nedas utlopp deri.”

Hvad jag i öfrigt hört om Arkadien och dess folk visar, att det för nutidens vetenskapliga turister är i mycket en "terra incognita", men hvars fördolda naturskatter — om hvilka underbara sägner gå — torde rikeligen löna mödan och farorna af en upptäcktsresa.

Jag återvänder till min väg mot Sparta. Den går ständigt i en uttorkad flodbädd emellan höjder, der buskar och hedväxter strida med stenarne. Emellanåt hörde vi toner af herdepipan och sågo hjordar af getter och får, vaktade af herdar, vackra, unga män med hvita yllemantlar, kastade öfver axeln, långa herdestafvar och hvita yllemössor, sådana vi se dem på bilder af *plyrgiska* hufvuden*). De voro välklädda, pittoreska gestalter, mycket olika de trasklädda smutsiga herdarne på den romerska campagnan. Sina hundar — som för resande ej äro att leka med — höllo de fast med sina stafvar eller emellan sina ben medan vi tågade förbi.

Molnen sammandrogo sig hotande öfver oss och vinden blåste ryckvis fuktig och kall. Vår hederliga värds i Tripolitza spådomar, att vi skulle bli inregnade, "dränkta" i den eländiga khan, der vi måste tillbringa natten och hvars namn var "Krya vrousi" (det kalla vattnet), kommo åter och åter till mig med dystra utsigter i den mörknande qvällen under det mörknande fästet. Våra Arrieros, ehuru de påstodo, att vi icke skulle få regn, voro tydligen icke trygga, sågo ofta upp till himmelen och drefvo med rop och slag på hästarne, som syntes ovilliga att gå framåt. Men emellan de ödsliga bergspassen, emellan de farande molnen blickade allt emellanåt emot mig ett ljust anlete fram genom molnslöjan, såsom ett vänligt löfte. Det var min gamla vän *månan*, nu i första kvarteret, och denna syn gaf mig förhoppning i själen.

---

*) Den nationella grekiska mössan (fez'n) har äfven denna form, är hög, med spetsen nedvikt mot pannan, och skiljer sig härigenom väsentligt från turkarnes rundskurna fez.

Ändtligen kommo vi fram till ett par låga kojor djupt bland bergen. En flod, svälld af de nyss fallna regnen, brusade der fram i det den vände ett litet qvarnhjul. Bygningarne voro så låga och små, att man måste fråga sig om de voro ämnade för människor. I huset invid qvarnen fanns likväl ett större öfre rum (mycket likt en lada hos oss), icke osnyggt och med några halm-mattor på jordgolvet, och der kunde vi stadna öfver natten. Vi slogo oss ned i rummets ena hälft, i den andra gjordes upp eld, och våra Arrieros samt stället egare lägrade sig i rummets midt. Fru H*** lät koka upp vatten och lagade åt oss the samt en god dryck af arrowrot. Våra Arrieros satte sig ned på golvet i ring kring en anrättning af varm mat. Så kom natten. Man baddade åt sig, hvar på sitt håll, så godt man kunde med täcken, kappsäckar, kuddar; elden brann ned, gömde sig i askan, och en liten lampa vid väggen spred ensam sitt matta sken öfver det nattliga lägret. Sjungande, på vanligt disharmoniskt sätt, insomnade våra Arrieros, och sedan äfven mina reskamrater. Jag kunde ej sofva. I qvarnens buller tyckte jag mig höra åskans dån, i strömmens brus ett forsande regn. Klockan half tre på morgonen gick jag sakta upp och ut på trappan för att andas frisk luft och se mig om, och såg — hvarken åskmoln eller regn, utan den klaraste himmel full af vänligt tindrande stjernor! En sådan syn under en sådan resa och efter sådana tillbud var mer värd än perlor och guld. Glad återvände jag till min mörka vrå, och lyssnade nu till strömmens brus och qvarnens buller med helt andra känslor, än nyss förut.

I dagbräckningen sutto vi åter till häst. Den länge, lustige Dimitri lyfte mig lätt upp på min gångare, men så att jag satt baklänges. Gjord uppmärksam härpå genom min skrattande protest af "ochi! ochi!" (nej, nej!), log äfven han och svängde mig om lika lätt, så att jag kom att sitta rätt.

Och lätt och gladt tågade vi ur det "kalla vattnets" dystra dal i den klarnande morgonen vidare på vår resa.

Illa hade vi legat, litet hade vi sofvit, kaffe hade vi ej fått, emedan det icke fanns på stället; men en varm dryck af arrowrot hade styrkt oss, och den klara himlen, den rena ljufva morgonluften, utsigten till en skön dagsresa och att innan aftonen vara i Sparta, det var mer än kaffe och mjuka bäddar i gyllne rum!

Huru skön den syntes mig, denna morgon, då jag red på den minnesrika jorden under en himmel, der alla hotande moln försvunnit, men solen, beslöjad af en småningom bortsmältande sky, var utan brännande strålar, och luften var så lugn, så frisk och mild på en gång, så gudomligt god! Huru jag drack den, medan min rosenfotade snälla hvita häst bar mig lätt öfver bäckarne, som floden och regnet bildat! Och — det måste man bekänna — man ser verlden omkring sig, i stort och i smått, när och fjerran, så oändligt mycket bättre då man rider, än på något annat res-manér. Med en god häst och i godt väder är detta sätt att färdas onekligen det aldri behagligaste. Jag förstår nu de engelska fruntimrens kärlek därför, och beklagar att de svenska, genom deras uppfostran, äro beröfvade ett så lifvande och hälsogifvande nöje.

I den trånga däliden, eller bergspasset, Klissura, som åtskiljer Arkadien och Lakedemonien, voro höjderna på båda sidor liksom lefvande af getter och får. Vackra hvitklädda herdar stodo bland dem med sina hundar och långa stafvar.

Efter bergspasset vidgade sig nejden, blef gladare och mera odlad än vi funnit Arkadiens sedan vi lemnat den sköna slätten vid Tripolitza. Vi voro inne i Lakedemonien. Hela dagen redo vi dels öfver ödsliga höjder, dels ned i torra sandiga flodbäddar. Egentlig väg fanns ingen, endast stigar, mer och mindre obehväma, dock ej att jemböra med de palestinska. Ju längre vi komma söderut, desto vänligare och fruktbarare blir naturen. Höga bergsspetsar uppstiga i öster och vester framför oss. Vi ana Taygetus' närhet.

I *Krevata*, en usel liten khan, höllo vi middags-rast. Ställets äldsta, historiska märkvärdighet är att spartanerna der

blefvo så grundeligen slagna af Achæiska förbundets härs-
makt (år och dag behagade du sjelf söka, om du dertill
har lust), att de aldrig repade sig mera, eller Sparta åter-
vann sitt förra välde. Ställets märkliga tilldragelse
för oss var att den tyske professorn lade sig till hvila på
våra ägg, hvaraf uppkom en mindre behaglig äggröra och
mycken munterhet.

Efter Krevata blef färden af högsta intresse. Natu-
ren antager allt mera storartade former. Vål är stigen
rätt besvärlig ibland, men Parnons bergskedja utvecklar
till venster om oss (vi rida söderut) sina imponerande mas-
sor af skogiga höjder och emellan dem dälder, der vi upp-
täcka stora byar och odlade fält; på höger hand resa sig
de nakna spetsarne af Taygetus. Vi nalkas Sparta.

På en af Parnons höga kullar se vi med ens Eurotas'
dal i hela dess längd från norr till söder, en nästan oöf-
verstiglig slätt, härligt grön, genomskuren af Eurotas' silf-
vervåg emellan det skogiga Parnon och Taygetus, som
med sina 7 à 10,000 fot höga spetsar och kupoler föl-
jer dalen i vester såsom en jettemur och löper söder
ut i Mainas vilda bergs-ås ned till hafvet vid Cap Ma-
tapan.

På en kedja af gröna kullar sänker sig höglandet
från norr, lika som på trappsteg, ned emot Eurotas' dal
emellan de två väldiga bergskedjorna. På ett ställe, för
våra ögon omtrent midt i dalen, upphör denna ås af kul-
lar, men på dess yttersta trappsteg lyser i sol-ljuset en
hvitskimrande by eller liten stad. Det är det nya Sparta på
det gamlas grund. Kantad af rosenlager glänser Eurotas' flod
som ett silfverbälte genom dalen. En större, skönare och
med detsamma mera lättfattlig tafla får man näppeligen se,
spartanskt stor och enkel. Det kändes som en styrkdryck
för själ och sinne.

Sedan vi från vår upphöjda post betraktat denna
tafla under några minuter, måste vi åter fördjupa oss i
bergsklyftorna och i strömbäddarne, der vi alldeles för-
lorade den stora scenen ur sigte. Men vattenbäckar sor-
lade friakt från bergen och blommande rosenlager följde

deras bräddar öfverallt. I denna trakt förlägger en tradition Menelaus' och Helenas kungaborg. Vår väg går ständigt nedåt och blir ofta rätt tröttsam att rida. Emellanåt öppna sig utsigter öfver den stora, grönskande dalen med Eurotas och Taygetus och Sparta! En timma sedan rida vi nedför en bergs-stig, från hvilken vi oafbrutet kunna öfverskåda dalen i hela dess utsträckning.

Solen lutar mot nedgången och kastar ur svarta moln-massor ljungande ljusfloder öfver Taygetus, upplysande här och der klippborgens djerfva gestalter, höjder och bråddjup. Skuggor och dagrar, former och färger, höjd och djup, allt är massivt, starkt, stort, väldigt, nästan öfverväldigande. O! Lykurgos och Leonidas! Store andar, värdiga en sådan natur, huru svag, huru ringa känner jag mig icke nu! Och ändå har jag trott, att jag kunde fatta er, kunde vara er like!!

Besynnerligt! På Amerikas ofantliga prairier, med de oändliga horizonterna, kände jag mig fri, lycklig, hemmastadd såsom foglen i den fria rymden, och här, inför en naturscen, icke mindre stor och skön, men af helt annan art, känner jag mig — beklämd, nästan nedtryckt, jag vet ej sjelf hvarför. — Aldrig hade jag känt mig mindre spartansk till mods, än just nu, då jag nalkas Sparta.

Vi rida genom en välbygd by med kyrka och flera vackra hus på en höjd, nästan lodrätt öfver dalen, så ned i den härliga dalen emellan vinland och häckar af rosenlager; vi rida genom Eurotas' flod, silfverklar, bred, men grund, så uppför låga kullar, — grafhögar af det fordna Sparta — med brutna kolonner, murar och vallar, här och der stående upp ur jorden; vi rida genom en vacker olivskog, der hvita marmorpelare visa platserna för fordna tempel, och vid skogens slut komma vi in i en vacker liten stad med regelmässiga, trädplanterade gator och hvita välbygda, ehuru ej stora hus; och nu äro vi i *Sparta*, men i det nya *Sparta*, anlagdt år 1834.

Här bodde en tysk doktor K., till hvilken vi hade bref. Denne, litet förskräckt, kanhända, för vårt stora sällskap, visade oss till ett ställe i staden, der vi, sade han, knnde få herberge. Huset tycktes oss vara en afsigkommen restauration. Vi funno der några tomma rum med ofantligt mycket sopor, men inga möbler utom en stor biljard, äfvenledes betäckt af damm. Allt var tomt, ödsligt och förfallet. Rådlösa stodo vi der, undrande huru vi skulle få hvila och förfriskning. Som förberedelse dertill kommer en tjänstgosse med en stor trädgårds-vattenkanna, hvars innehåll han öser ut här och der på golfvat, hvarvid dammet ryker högt upp i taket. Vi flykta upp på biljarden med våra kappsäckar och täcken.

Vår belägenhet är ingenting mindre än afundsvärd. Men hvem kommer här, sänd af Jupiter, den gästvänlige? Lykurgos sjelf kunde ej ha ett ädlare utseende. Det är en man om några och 40 år med regelmässigt vackra drag, och väsen af en gentleman. Han tilltalar oss på fransyska, sägande:

"Jag har fått höra, att främlingar äro komna till staden. Här finnes ännu intet drägligt herberge, der de kunna bo; men jag har ett hus och en trädgård ej långt härifrån. Kommen och blifven mina gäster!"...

Vi kände oss likt skeppsbrutna, dem man från en ödslig klippa förer i land, och icke litet tacksamma öfver det välvilliga tillbudet, kommo vi med pick och pack ned från biljarden. Jag mottog den välvillige fredsdomarens, *Theodor Fengarås*, artigt mig tillbjudna arm och promenerade vid den på Spartas gator till ett vackert hus, der vi infördes i ett par ljusa, rymliga rum, trakterades med kosteliga frukter (fikon, drufvor m. m.) medan ett stort bord dukades för vår aftonmåltid. Huru väl och gästvänligt vi här bemöttes af den spartanske fredsdomaren och hans unga fru, står icke att beskrifva. Bättre, hjertligare hade vi ej kunnat mottagas om vi varit deras nära anförvandter och vänner.

Denna afton egnas åt att pläga och förfriska oss, samt åt samtal med vår värd, hvars yttranden ingifva mig en

hög tanke om spartansk humanitet och bildning. Vi komma i en lycklig stund till Sparta; ty i morgon begynner den stora årliga marknaden i Mistra — den fornda frankiska hufvudstaden i Lakonien, en timmas väg härifrån, — och vi kunna der få godt tillfälle att betrakta bygdens folk och lefverne. Med dessa utsigter slutas gladt vår första dag i Eurotas' dal.

TRETTIONDEANDRA STATIONEN.

Morgonvandring bland Spartas ruiner. Utsigt af Eurotas' dal från Spartas Akropolis. Eviga minnen. Det spartanska lifsidealet. Leonidas' graf. Mistra. Den stora marknaden. Ridt till Platanista och Parori. Lakedäimon förr och nu. Spartas kvinnor. Afresa öfver Hagios Petros till Astros och till Nauplia. Från Nauplia till Mykenä och Korinth. Från Korinth till Athén.

Nauplia, den 9 Sept.

Det är i Nauplia, som jag, hvilande en stund på vingarne innan jag lyfter dem till vidare flygt, fortsätter min dagbok för att samla mina minnen från Sparta.

Morgonen uppgick klar och skön öfver vår andra dag i Eurotas' dal. Straxt efter frukosten vandrade vi ut för att beskåda Spartas fornlemningar. Fredsdomaren, vår vänliga värd, är sjelf vår ledsagare genom den sköna olivskogen, der hvita marmorpelare sticka upp ur jorden i de urgamla trädens skugga, och till det äldsta Spartas Akropol, ack! nu endast en stor grushög, ur hvilken blott här och der några dörr- och tempel-poster, trappsteg,

och pelare stå fram för att påminna om den fordna storheten. Kriget, tiden, hatet, egennyttan eller glömskan hafva härjat Spartas fornlemningar vida grundligare än Athéns. Ingen enda minnesvård af någon betydighet till form eller skönhet står kvar.

Enda anmärkningsvärda fornlemning på denna ort (Akropolens) är porten af hvit marmor till ett tempel, som man anser vara det af Minerva Chalkioikos (Spartas högsta skydds-gudinna). De trenne massiva hvita marmorposter eller långa stenar, som bilda portöppningen, äro utan prydnader eller spår af mejselns förskönande konst. Det märkligaste af templet är minnet af den spartanska moders handling, som fäster sig dervid. Ty det var hit, säger historien, som den spartanske fältherren Pausanias, då hans förrådiska komplott med Persien blef upptäckt, flyktade för att i gudinnans helgedom finna skydd mot sina landsmäns hämnd. Vördnad och fruktan för gudinnan afhöllo folket från att rycka Pausanias ur templet; men ostraffad fick en sådan förbrytare ej lefva i Sparta. Rådvilla stodo männen utanför templets öppnade port. Då steg genom mängden, med långsamma, fasta steg, fram en qvinna, brottslingens moder. Utan att säga ett ord tog hon upp en sten och lade den ned i öppningen af porten. Sedan aflägsnade hon sig tyst. Men folket hade förstätt hennes stumma, hemska vink. Sten lades hastigt på sten, templet murades igen, och landsförrädaren vigdes åt hungeröd.

De trehundra spartanarnes offerdöd vid Thermopyle synes mig vara ett mindre starkt bevis af den entusiasm för fosterlandets ära, som Lykurgos upptände hos sitt folk, än denna moders handling. De offrade blott lifvet, hon hvad som är mer än lifvet, den moderliga kärleken.

Den öfre hälften af porten står fri upp ur jorden såsom en ram, den nedre är begrafven i gruset, som här bildar en tämligen upphöjd kulle. Stycken af grundmuren på sidorna om porten ser man ännu. Längre ned på slutningen, äfvensom öfver större delen af det fordna Spartas grund, har plögen gått fram. Dess gator och torg voro

nu åkerland. Endast Akropolens kullar äro, genom mängden af marmorbitar och grus, ännu otillgängliga för odling. Ur massorna af obetydliga spillror upptog vår värd ett vackert litet stycke af ett altare eller en dorisk kapital, gaf mig det, och det skall jag föra hem till Sverige.

Den spartanska Akropolens kulle är icke hög såsom Athéns, ej heller som Larissas vid Argos; men den är högst af den rad kullar, som, likt vågor, löpa ut från höglandet norr om Eurotas' dal och upphöra vid Sparta. Ut-sigten, från denna punkt, öfver dalen är af de fullständigaste. På tre sidor kring den vida dalen — betydligt större än Athéns — resa sig bergen i tre till fyrdubbla leder långt bort i blånande fjerran. Endast söderut, der Eurotas bär sina vågor till hafvet — 8 timmars väg från Sparta — är horisonten friare, dock ej fullkomligt fri från blånande berg. Spartas dal är en naturlig fästning af största slag. Inom den bygde spartanerna trygga sin obefästade stad. Närmast och djerfvast står vesterut, längs dalen, Taygetus' bergsmur, som skiljer Lakonien från Mesenien. Vid dess fot urskilja vi tydligen staden *Mistra*, med hvitglänsande hus och gröna lundar. Några hundra fot deröfver urskilja vi på en af bergets framspringande terrasser en spöklik stad med kyrkor, kloster, palatser, men som tyckas vara öfvergifna, och skilja sig föga från klipporna, på hvilka de framträda och falla i ruiner. Det är det gamla *Mistra*, under 13:de århundradet den frankiska riddaren *Villehardouins* herrskare-säte och Sparta-dalens hufvudstad, ett säte då för medeltids pomp och prakt, nu ett uggle-näste. Öfver detta resa sig Taygeti fem jettekupoler, hvilket gifvit berget dess namn af "Pentadaktylos*"), och bakom dem uppstiger bergsmuren i spetsade våglinier upp till höga tinnar, som äro blekta af snön, hvilken lemnar dem endast under sommarens hetaste veckor. Den gigantiska fästningsmuren drar sig med sina utspringande bastioner, vallar och torn söderut ända

---

*) Det femfingrade.

till hafvet. Denna sydliga del eller udde af Lakonien kallas *Maina*, och mången underlig sägen har jag hört om detta vilda bergsland*), samt om dess fattiga, men frihets-fanatiska folk, som anser sig i rak linea härstamma från de gamla spartanerna och som aldrig ännu böjt nacken under turkarnes ok, ett tappert, men vildt folk, som ännu håller, jemte mången förfädrens sed, äfven blodshämnden vid makt. De gamla familjerna lefva förskansade inom sina torn af marmorstenar, och ve den, som förnärmar en mainott! Den vilda bergsnaturen och ensligheten ammar vilda passioner. "Har jag ej rätt till denna åker?" utropade, indignerad, en mainott, som mördad dess egare, "jag har gödt den med blod!"

Den *Mauro-Michaeliska* (svarta Michaelis) släkten är af *Maina*. Ur denna släkt utgingo Kapodistriasis banemän.

Men åter till Spartas dal.

Huru härlig den lyste, denna morgon, badad af solljuset! Mindre pittoresk än Attikas dal med dess djerft uppstigande klippaltaren och tempel, är den oändligt mycket större och fruktbarare. Den kunde blifva ett paradiset af fruktbarhet och skönhet om armar och penningar funnos i förhållande till naturens rikedom.

Sittande på Akropolens ruiner, mättade vi våra blickar med skönheten af dalens och bergens konturer. Rikedomerna af särskilda bildningar och föremål, såsom borgruiner, byar m. m., fordras det vana och skarp uppmärksamhet att urskilja bland de stora, allt absorberande hufvudmassorna. — Om en timma gingo vi vidare på vår upptäckts- eller rättare pilgrimsfärd; ty som pilgrimer vandrade vi till hjelte-minnesvärdar och grafvar.

*) Den i Athén bosatte tyske bildhuggaren, herr Siegel, har för ett par år sedan i Mainas berg ånyo upptäckt de gamla ryktbara marmorbrotten af "Rosso" och "Verde Antico", af hvilka man sedan århundraden hade förlorat spåren. En ännu väl bevarad inskrift i muren af det största schaktet säger, att kolonnerna till templet i Ephesus och Baalbeck (nu Sophia-kyrkans prydnader) blifvit tagna härifrån.

Så gingo vi nu till en fyrkantig bygnad af stora huggna stenar, som man kallar *Leonidas' graf*, om med rätt vet jag ej. Platsen var utan all vård, stenarne utan inskrift eller tecken, som kunde leda tanken. Monumentets proportioner voro massiva, regelmässiga och enkla, som den spartanska hjelte-karakteren. En af de största stenarne hade remnat och remnade allt mera för att lemna rum åt en fikonplanta, som i den slagit sin rot och nu smög fram öfver den gråa stenen sina saftgröna löf, sina unga qvistar. Det var tydligt, att den ämnade växa upp till ett stort träd. Uppväxt ur *Leonidas' graf*, bärande fram öfver den sina saftiga frukter, sin skyddande krona, får en dag detta träd en djup betydelse. För mig var nu den lilla fikonplantan i grafstenen en profetia*).

Från grafmonumentet gingo vi att beskåda lemnin-garne af en stor matsal för spartanernas *Syssitier* eller *Andreia's* (gemensamma måltider för männer), en inrätt-ning, som var egendomlig för Sparta och hade till syfte att draga de stridbara männen — ty endast såsom man fick spartanen deltaga i "Syssitierna" — från hemmet och det husliga lifvet, samt låta dem känna det allmänna, medborgerliga lifvet så som deras egentliga hem. Hvad af denna matsal finnes kvar är förnämligast jordvallar eller stenvallar, öfverväxta af jord och gräs, men tillräckligt höga för att låta fullkomligt skönja den gemensamma stora måltids-salens form, en elliptiskt rund, samt de flera mindre rum, som slöto sig till dess mur och som voro öppna innåt den stora rotundan. Hvert och ett af dessa smårum kunde rymma tolf till tjugo personer.

På den ryktbara spartanska svartsoppan, som utgjorde hufvudrätten vid dessa allmänna måltider, var jag särdeles nyfiken. Men dess värre har jag icke kunnat få någon

*) *Leonidas' lejonmod och hjeltedöd vid Thermopyle* äro lika kända, som hans namn. Mindre allmänt känt är hans stor-sinnade, mycket sägande ord: "att han ville hellre dö för Hellas än herrska deröfver."

upplysning om dess beståndsdelar. Jag har hört påstås, att den blef kokad af bläckfisk*). Om jag kunde få smaka den, så skulle det troligtvis gå mig, som det gick den lydiske konungen Kresus, hvilken enkom lät komma en kock från Sparta för att åt honom koka denna mustiga soppa, men, sedan han smakat den, måste erkänna, att den alls icke behagade honom, hvarpå den spartanske patriotiske kocken svarade, att "för att rätt kunna värdera den, måste man först hafva badat i Eurotas' flod."

Vi gingo hem genom olivskogen, som skiljer Spartas Akropol från den nya staden, och uppehöll oss här och der, hvarest afbrutna marmorpelare eller ock små christna kapeller, i hvilkas murar man införlifvat gamla friser och andra stycken af antikt bildhuggeri, utvisa att hedniska tempel fordom stått.

Om man med Pausanias till ledsagare blickar ut öfver det gamla Spartas område, sådant det visade sig ännu i den romerske kejsar Hadrians tid, (då Pausanias skref sina böcker), så se vi det — liksom äfven nästan hela Hellas' jord — betäckt af tempel, altaren och heliga lundar. Ingen

---

*) Jag har sedermera ur den tyske fornforskaren *G. F. Schumanns* "Griechische Alterthümer" fått följande mera exakta beskrifning:

"Den dagliga hufvudrätten vid Syssitierna, den berömda svartsoipan (*Aimatia* eller *Bapha*), var ett slags svin-svartsoppa. Fläsket kokades i blodet och anrättningen kryddades allenast med salt och ättika. Af denna rätt fick hvar och en sin bestämda portion. Endast konungarne fingo dubbla portioner, på det att de, genom den enas bortgifvande, skulle kunna bevisa någon person sin gunst. Af kornbrödet deremot kunde hvar och en äta så mycket han ville; så äfven dricka vin. Men att dricka sig öfverlastad ansågs skamligt. Till desert hade man ost, oliver och fikon. Likväl var det bordskamraterna obetaget att emellanåt bestå en extra rätt, såsom villbråd, fisk eller hvetebröd — hvilket då utdelades efter måltiden. Spartanerna hade äfven festmåltider vid religiösa, allmänna eller enskilda högtider. Då var trakteringen rikligare dock alltid tarflig nog för att låta en Sybarit säga, att "han ej undrade på att spartanerna i krig gingo så modigt till döden, ty deras lefnadssätt var ju icke bättre än ett döende."

kulle, ingen dal eller flodstrand, som icke har sina gudabilder och sagor. Emellan de stora gudarnas och gudinnornas tempel stå "Heroums" åt landets hjeltar eller hjeltinnor och skaldinnor. Öfverallt, på alla håll, möttes vandraren af sin stats idealer eller historiska minnen — en skön, en underbar värld vid första anblicken. Men emellan dessa gudastoder och altaren, och de offer och fester, som egnades dem, drog folket ut på rof och krig mot sina grannfolk. För att gynna sådana bragder anropade det sina gudar och offrade till dem. Detta utgjorde oftast hela dess fromhet. Det högsta folket sökte vid dessa krigståg var den egna stadens eller statens förstörande, stundom äfven blott hämnens nöje. Men endast krigets mål är krigets ursäkt.

Grekland blef stort och starkt genom sitt rättmätiga försvarskrig mot Persien. Genom sina inbördes röfvar-krig blef det — slutligen främmande makters rof.

Vid en källa, skuggad af höga plataner, hvilade vi en stund, drucko af dess friska vatten och sågo marknadsfolk till häst och fots tåga med sina varor till Mistra. Alla voro de väl och äfven prydligt klädda.

Vi hade denna morgon sett några af Spartas äldsta minnesmärken, vi skulle på eftermiddagen se något af dess närvarande folklif, och derföre stego vi straxt efter middagen till häst och redo till den stora årsmarknaden vid Taygetus' fot.

Nästan hela vägen går genom gles olivskog. Efter en timmas sakta ridt voro vi framme i Mistra. Fältet och olivlundarne deromkring hvimlade af kreatur, hästar, mulåsnor, åsnor, kor, kalfvar m. m., som drifvits till marknaden. Inne i staden såg man långa rader af tält, uppresta till bodar, och man var i fullt arbete med att ställa i ordning bazaren, en stor fyrkantig bygnad med gallerier, löpande rundt omkring inom borggården, och på alla sidor späckad med bodar. Och icke ringa syntes mig mängden, mångfalden och äfven rikedomerna af varorna. Man såg guld-, silfver- och sidentyger, dyrbart

broderade drägter af landets tillverkning, en mängd galanterivaror, alla slags finare och gröfre klädesplagg af landets snitt, rika förråder af matvaror, frukter m. m. m. Jag förvånades öfver ymnigheten af tillförseln i en från stora handelsvägar och städer så aflägsen dal. Större delen af handeln, som här försiggår, lærer dock vara byteshandel af vara mot vara. Om penningar är det ondt. Från alla trakter af Lakedemonien och från kringliggande landskap strömmar folk till denna marknad. Männerna voro nästan, utan undantag, klädda i fez och fustaneller samt jackor och kamascher, stundom rikt broderade med snören af silfver eller guld. Qvinnorna hade mera omvexling i drägterna. Rätt vacker och ståtlig förekom mig en hvit hufvudbonad, ett slags turban, som bars af qvinnor från Achaja. Marknaden var i öfrigt nu blott i sin begynnelse och folket i kommande. Först om ett par dagar är den i fullt flor, och lifligt och lustigt lærer det då här gå till, i synnerhet om aftnarne, då folket samlas på marknadsplatsen till dans och sång, och romaikan anföres af korybantiska fördansare, och flöjt och zitra ljuda till dansen och den vilda improviserade sången.

Folket i Eurotas' dal och från Mainas klippfästen syntes mig betydligt mindre vackert, än det i Attika. Dragen äro oregelbundna, näsorna trubbiga, den nedra delen af ansigtet framstående, så hos män, som qvinnor. Några familjer af landets aristokrati lära dock utmärka sig genom skönhet. Så den MauroMichaeliska. Vår värd, född i Sparta och af spartansk släkt, har, såsom jag redan anmärkt, ett hufvud, värdigt en Lykurgos, om nemligen Lykurgos såg så ädel och så god ut, som hans karaktär skildras af hans häfdatecknare.

Vår lilla karavan blef ett mål för de goda Lakedemoniernas lifliga nyfikenhet, i synnerhet sedan vi stigit af hästarne och på D:r K...s inbjudning satt oss ned i ett slags öppet tält i trädens skugga för att undfägnas med kaffe, frukt, friskt vatten, luckumi och cigarrer. En tät mur af gapande åskådare utaf alla åldrar slöt sig omkring

oss. Under djup tystnad stirrade man på oss oafvändt, såsom hade vi varit underliga främmande djur.

Efter intagen förfriskning stego vi åter till häst och redo genom marknaden och på vägen längs med Taygetus, hvars höga bergfästen och spöklika, i ruiner fallande stad — medeltidens Mistra — sågo ned på oss fruktansvärdt dystra. Vår färd gällde nu den tropiskt rika nejden emellan Parori och Slavokori vid foten af Taygetus. Den anfördes af D:r K., som med konstfärdighet red en eldig arab. Med honom följde hans svarta fru, en vacker abbysinska, i röd fez, på en ståtlig hvit häst, och deras son, hvars rossinante, troligtvis, liksom dess ryttare, i slyngelåren, ständigt trafvade än till höger, än till vänster om vägen. En ung lakedemonier i guldbroderad jacka och kamascher, lätt på foten, som om han varit Merkurius, sprang muntert framför oss alltifrån Mistra, väl en half timmas väg ända till Parori, der han stod tillreds att bjuda oss vatten ur den rika källan, som i praktfulla plataners skugga strömmar i flera strålar fram ur den hvita, präktigt bygda marmormuren — ett vackert minne af turkarnes konst samt vördnad för källan, "jordens öga." Nedanför denna mur bilda de forsande vattenstrålarne en ström, hvilken man anser vara den gamla *Kaades*, hvori spartanerne nedstörtade fångar och ofärdiga barn, dömda till döden. En hög, öfver bråddjupet lutande klippspets visades såsom stället, hvarifrån offren kastades ned. Jag såg dit upp med en känsla af afsky. Höjd och bråddjup hade något gigantiskt, men ohyggligt. Den klippan och dess saga tryckte på mitt bröst. Jag var glad att få vända mig bort derifrån. Nere vid bergets fot sorlade vattnet fram genom häckar af rosenlager, vår väg gick genom lundar af idyllisk friskhet och fågring.

Så redo vi till *Hagios Joannes*, en liten kyrka och by, der den klara Taygetus-strömmen brusar fram. Här, i skuggan af några sköna plataner, sutto byns skönheter, bland hvilka dock ingen var skön, men flera rätt täcka. Männerna hade samlat sig framför kaffehuset. Marknadsfolk, på väg till Mistra med frukter och andra varor,

stadnade för att få en dryck friskt vatten, och ur deras korgar hemtade vi saftfulla drufvor och fikon. Trakten närmast byn från bergets fot och ned till slätten utgjordes af lummiga lundar eller trädgårdar, påminnande om Syd-Italiens "Mazzerias." Sedan vi vid Hagios Joannes vandrat till fots en stund redo vi tillbaka till Sparta genom trädgårdarna. Hittills hade vi, i Eurotas' dal, endast sett olivskog, men här omgäfvos vi på en gång af Syd-Greklands yppiga vegetation af palmträd, kaktus, oranger, fikon- och andra träd samt lummiga blommande klängplantor, som ofta stego upp i trädens högsta toppar och föllo ned i täta gröna draperier. Man kunde knappt se trädgårdarne för mängden af träd och buskväxter, som omgjordade dem i yppig naturkraft. Bäcker sorlade friskt uti denna trädgårdspark, genomkorsad af smala vägar i flera riktningar. Kontrasten emellan detta paradiset och det nakna jetteberget ofvanför samt den skoglösa solbadade slätten ned mot Eurotas' flod var påfallande och förtjusande. Jag skulle velat dröja i dessa härliga lundar; men redan länge hade himmelen mörknat öfver våra hufvuden, Taygetus' spetsar begynte hölja sig i hotande skyar, dess djupa klyftor svartnade, vindstötar och regndroppar läto känna sig; vi måste hasta hem. Vinden och regnstänket, ett slags väder, som jag redan gjort bekantskap med i Österlandet, lät mig emedlertid hoppas, att vi icke skulle nu få någon nederbörd, och medan min lättfotade snälla gångare raskt bar mig fram öfver slätten mot Sparta njöt jag det egna skådespelet af starka skydrag, som liksom uppsögos af Taygetus, genomträngdes af dess spetsar, hvilka, i förening med solstrålarne, segerrikt kämpade med ovädrets andar. Torra, samt välbelättna med vår lyckade marknadsfärd kommo vi fram till Sparta.

"Hvad skola vi lära af det gamla Sparta?" frågade jag vännerna när vi voro församlade om aftonen och vårt lilla sällskap blifvit förstärkt med D:r K., en skarpt och sjelfständigt tänkande man.

Svaren utföllo så: "förnämligast den fosterlandskärlek, som låter individen villigt offra sitt enskilda väl och äfven

lifvet för det allmänna; och den fromma sinnesriktning, som i hvarje lifvets skickelse ser en högre makts ledande, lönande eller straffande hand."

Denna slags fromhet lärer vara ett karakteristiskt drag äfven hos nutidens grekiska folk, och kunde, under en högre religiös ledning, föra det till mycket godt i stället att — såsom nu är fallet — binda det i öfvertro och vidskepelse.

Värda att efterfölja, men i högre andemening, synas mig äfven de lagar för kvinnornas uppfostran, på hvilka den vise Lykurgos bygde sin stats bestånd, och hvilka fostrade till själ och kropp starka mödrar för att uppfostra starka män.

"J, spartanska kvinnor! beherrsken edra män", sade en främmande grekisk fru till Gorgo, Leonidas' maka. "Emedan vi äro de enda af Greklands kvinnor, som uppfostra män", svarade spartanskan stolt.

Vi hade under förmiddagen besökt stället, der, enligt traditionen, Spartas unga döttrar öfvade sig i brottning och manliga idrotter inför männernas blickar, samt ett par andra ställen, der "Heroums" (små tempel eller minnesvårdar med lundar) blifvit uppresta åt utmärkta kvinnor. Särskildt nämner historien en vid namn *Cyniska*, som vid olympiska spelen segrat genom sin skicklighet att köra hästar och vagn, och hvars "heroum" stod vid Platanista, samt *Prazilla*, en ädel skaldinna. Flera af det gamla Hellas' mest berömda kvinnor voro — och huru kunde det vara annorlunda — döttrar af Sparta.

Anmärkningsvärdt synes det mig, att just i den stat, der kvinnans uppfostran var så manlig och fri, förhållandet emellan könen förblef så rent, sederna så blygsamma, kvinnan så ärad och — så ära värd. Den för sin dygd och sin trohet vidtberömda Penelope var en spartansk konungadotter.

Hennes gamle fader — så berättar en tradition — hade lofvat sin dotters hand åt den af Hellas' män, som öfvervunne de andra i de öfliga kämpalekarne. Ulysses vann priset och skulle hemföra den sköna Penelope såsom

sin maka. Den gamle Ikarius besvor honom förgäfvos att bosätta sig i Eurotas' dal och att icke föra hans enda dotter långt bort ifrån honom, till Ithaka. I sista stunden följde han de unga två på vägen med ifriga böner att stadna kvar. Slutligen trött att tala till den envisa Ulysses vände han sig till sin dotter och uppfordrade henne att välja emellan att stadna hos sin fader eller följa med sin gemål. Penelope svarade blott genom att fälla slöjan ned öfver sitt rodnande anlete. Fadren förstod henne och lät henne gå. Men på det ställe, der detta svar gafs, reste Spartas medborgare sednare ett altare åt Blygsamheten.

Ju närmare jag i öfrigt betraktat det gamla Spartas statsförfattning, desto mindre beundrar jag den, sedd i ljuset af den christna statens ideal, och jag har svårt att förlåta Lykurgos den grymma behandling af Heloterna, och öfverhufvud af fångna och slafvar, som hans lagar tillät, äfvensom den lyckligt öfvade stöldens upphøjelse till berömvärd gerning, om i sjelfva verket dessa lagar voro af Lykurgos och icke af tidigare ursprung. Jag vill tro det efter den bild Plutark tecknar af den ädla mannen, som, "äfvén genom sin död sökte gagna sitt fosterland."

Lykurgos var en aristokrat i ädlaste mening, och trodde på en aristokrati, som genom dygdens och vishetens gudomliga rätt skulle råda och styra inom staten. Och hade alla spartaner haft Lykurgos' anda, så — stode Spartas stat kanske ännu, och man skulle såsom fordom begära af Sparta, icke pengar eller krigsfolk, endast — *anförare*. Men Spartas aristokrater blefvo efterhand tyranner och — dock, hvem känner ej det gamla Spartas historia?

Sparta kallas *Sparti* ännu allmänt af landets folk liksom i äldsta tider; ty dess äldsta saga är, att *Sparti*, en dotter af konung Taygetus, gifte sig med konungasonen Lakedaimon, som till hennes ära bygde staden, hvilken bär hennes namn.

Och nu nog om det gamla Sparta, hvars tapperhet och dygder vi vilja upptaga bland de äkta perlorna af vårt gemensamma fädernearf, medan vi lemna dess odygder samt svartsoppa åt Charon och Styxen.

Om det nya Sparta och dess kringliggande landskap är att säga, att de långsamt hemta sig och tillväxa i välstånd efter befrielsekrigets härjningar. Armar felas ännu, penningar felas, vägar felas och hafvet är för långt bort. Silkesodlingen är dock i betydligt tilltagande, så äfven boskapsskötseln. Vinet kunde blifva förträffligt och en källa till rikedom, om folket förstod att bereda det så, att det kunde bli begärligt för utlänningen. Men dertill felas ännu både insigter och medel. Vinet bevaras här, likasom i Attika, endast genom att försättas med talkåda (resin), och blir deraf alldeles onjutbart för främlingar utom såsom ett slags magstärkande medicin.

Folket i dalen synes emedlertid lefva godt och äfven rikligt af sina hjordar. Läkrare fårkött, än det i Sparta, vet jag mig ej hafva smakat.

Staden räknar nu omkring 1200 innebyggare. Dess läge i den härliga, fruktbara dalen vid Eurotas' aldrig sinande flod synes, i förening med den europeiska odlingens inflytelse, försäkra den om en stor framtid. Ty det är dock denna odling, som tillväxer, som måste tillväxa i Grekland medan Asiens inflytande ständigt aftager.

Efter qvällsvarden gåfvo oss vår värd och hans fru en profbit af spartansk musik i det de sjöngo en duo, som han ackompanjerade på zittra. Det gamla phrygiska paret, Philemon och Baucis, grekiska makars stamföräldrar eller äldsta anor, kunde hafva sjungit så. Det var såsom en sång af fjerran urtid, för mina öron mera besynnerlig, än melodisk, och hellre hörde jag vår värds vackra röst i fosterländska folksånger, oaktadt sångens slägt-tycke med den arabiska. Sednare på aftonen stod jag på balkongen åt trädgården, hvarifrån jag skådade fritt öfver den breda dalen, såg månen uppstiga öfver bergen och stora praktfulla blixtrar bryta fram ur de svarta molnen i öster, dem de tycktes vilja spränga. De läto likväl ej spränga sig,

utan släckte blixtrarne och utgjöto sig i ett stadigt ösregn, som syntes vilja alldeles fördränka dalen och lät oss tänka med något bekymmer på vår närmaste framtid, i fall regnet hölle ut och förvandlade vägar och stigar — mest flodbäddar — till forsande bäckar, hvilket, sade vår värd, icke var något ovanligt. Och hans artiga önskningsar att så måtte ske, på det att vi måtte stadna så mycket längre hos honom, hindrade icke våra varma önskningsar i motsatt riktning; ty vi ville begifva oss på återvägen dagen derpå och hade alls ingen lust att bli inregnade här.

Glad blef jag därför när jag i daggryningen såg ut genom fönstret och min blick mötte tindrande stjernor. Deras bud narrades ej. Följde så den allraskönaste morgon och dag. I den friska morgonluften redo vi genom Eurotas' dal med det glada medvetandet att hafva sett Sparta. Att vi der lärt känna en spartan sådan som fredsdomaren Theodor Fengarâ och njutit grekisk gästfrihet, hvilken tyckes nu, såsom förr, vara en af grekernas nationaldygder, det var en råga på vår goda lycka. Vi hafva sett och smakat att Jupiter den gästvänlige har ännu sitt altare i Sparta, men förvandladt till det christna hemmets härd.

Åter redo vi öfver Eurotas' oleander-bekransade flod, nu betydligt svälld af nattregnet. Min lilla häst tycktes särdeles road af att plaska der med sina nätta ljusröda hofvar. Fordom badade Spartas stridslystna ungdom i Eurotas då de skulle bereda sig till strid, kammade der efter sitt hår och smorde det med välluktande olja. Striden var för dem en glad fest. Jag förmodar att deras hvardagslif, i fredstid, samt med svartsoppa, föll sig något tråkigt. Eurotas' silfvervåg ser ut, som om den vore ämnad att amma ett folk till sköna och fredliga bedrifter.

Taygetus stod högt med molnfria spetsar i det morgonklara solljuset — en imponerande gestalt, spartanskt enkel och stor. På vestra sidan om Taygetus ligger *Messenien* med bördiga fält och de skönaste olivskogar, sluttande ned mot det Ioniska hafvet, Greklands fruktbaraste landskap, men der folket säges vara olik den idylliska naturen,

afundsamt och trätosamt. Om vi ej hade fruktat för regnet och den sena årstiden, så hade vi egnat denna dag att bestiga en höjd af Taygetus för att derifrån se ned öfver Messenien och dess haf. Nu vände vi det ryggen, styrde kosan öster ut för att öfver Parnons höjder komma till Astros vid Argoliska viken, och derifrån åter till Nauplia. Men först måste vi tåga genom Ænos dal.

Hela vägen från Sparta till khanen *Krevata* mötte vi folk, som med varor, lastade på mulåsnor, vandrade till marknaden i Mistra. Ständigt frågades hvarifrån vi kommo och hvad för folk vi voro? "Mongoli!" hörde jag min Arriero, Constantis, svara. Och dermed var man nöjd. Hela dagen redo vi i en flodbädd eller på dess stränder, korsande den svällda floden, från ena stranden till den andra väl några och femtio gånger. På båda sidorna om flodbädden stodo uråldriga plataner, från hvilkas jettestammar man stundom afhuggit grenarne så att de kvarstodo som torsos af jetteträd. På andra ställen böjde sig stora plataner i hela sin ursprungliga skönhet mot hvarandra öfver floden, sammanflätande sina grenar till äreportar åt oss, som måste under dem djupt böja våra hufvuden om vi ville undvika att bli slagna för pannan, få ögonen utstungna eller hattar och slöjor sönderslitna m. fl. dylika minnesbetor. Färden hade i öfrigt, äfvensom dalsceneriet, sin egendomliga skönhet genom sorlande bäckar och saftfulla trädpartier, men vi hade alltför mycket vatten. Mot aftonen begynte vi stiga uppföre Parnons höjder. Nära byn *Arachova* blir vägen mycket brant och besvärlig. Aftonen var oändligen skön och vi önskade att fortsätta resan ända till *Hagios Petros* och der taga natthärberge; men våra Arrieros hade beslutat annorlunda, och så måste vi stadna i *Arachova*.

I solnedgången besteg jag en af de högsta punkterna nära byn och blickade derifrån ned i flera små väl odlade, grönskande dalar emellan bergen nedanom — en rätt vänlig anblick. Hela byn gaf intryck af en viss trefnad och välmåga. Troppvis följde mig kvinnorna under det de spunno bomull på sländor, och dem följde troppar

af barn, men hvarken fattigdom eller tiggare märktes bland dem. Qvinnorna voro väl klädda i hvitt linne, hvita, med svarta snören broderade yllekoftor, ljusa, brokigt färgade hufvudkläden, under hvilka friska, glada, ofta rätt vackra ansigten blickade fram. Nyfikenhet tycktes för ögonblicket vara deras herrskande passion, men, gapande eller frågande, lemnade de dock icke ett ögonblick arbetet och sländorna ur händerna.

Solen gick ner och vi förfogade oss till härberget, i hvars enda rum inga möbler funnos utom en bänk och ett bord. Här, ofvändt begapade af gårdens nyfikna ungdom, redde vi till vår qvällsvard så godt det sig göra lät, sökte med våra nattsäckar hindra fönsterluckorna att öppna sig under den kalla vindiga natten (glasfönster funnos icke, och vi voro redan ganska högt i bergsregionen), insvepte oss sedan i våra schawlar och täcken på bänk och golf; — och så gick den natten drägligare än vi det trott. I dagbräckningen voro vi alla muntra, fingo varmt kaffe af vårt hederliga värdfolk, som endast med möda förmåddes emottaga någon kontant betalning, och stego derpå till häst.

Stjernorna glimmade ännu, morgonen var grannt klar, men kall. Om dess vind känts mindre isande, så hade njutningen af denna morgonridt varit stor. Ty vår stig gick ständigt uppföre Parnons bergsrygg från höjd till höjd, såsom på jette-trappsteg, och för hvart trappsteg blefvo utsigterna större och praktfullare. Närmast omkring oss utbredde sig vågiga massor af mörkhårig tall- och granskog, i vester bakom oss steg Taygetus' bergskedja upp ur Lakoniens djupdal, doppande sina spetsar i morgonrodnaden, så ock Kyllenes höga taggiga kam bland Arkadiens berg, och framför oss, fjerran i djupet, dagades Argos' himmelsblå vik och gröna slätter emellan Larissa och Palamides' Akropoler. Våra Arrieros sjöngo oupphörligt hela vägen, en slags vexelsång, stark och frisk som bergsluften, men icke musikalisk.

Vid solens uppgång voro vi på höjden af Parnon och kunde åt alla sidor öfverskåda det härligaste natur-panorama.

Jag fotograferade det i mitt minne, men kände mig, sittande på min hvita gångare, förvandlad till en is-staty, hvarföre min njutning af scenen blef kall, huru skönt än himlen lyste af varma, obeskrifbara färger, huru mäktigt än solen strålade.

Från denna punkt begynner vägen gå utföre. I "Hagos Petros" (den helige Petrus), en stor by på gränsen emellan Lakonien och Arkadien, rastade vi och frukosterade i ett veritabelt kaffehus, der vi sågo prydligt klädda män med rika guldbroderier på jackor och kamascher. Byn, som liknar en välmående köping, ligger, vänd mot öster, på terrasser af Parnon, hvilkas lummiga trädgårdar och gröna betesmarker värmas af den uppgående solen.

Byns Dimarch, en artig ung herre, som talade fransyska, infann sig för att se främlingarne och tillbjuda sin tjenst. Han följde oss till fots, jemte en "gensd'arme", på den branta och äfven vådliga stigen utföre Hagios Petros' örna-näste. Stigen går längs med sorlande bergsströmmar och på sidorna om den öppna sig dälder och slutningar med den saftigaste växtlighet. Höga kastanier, ekar, en ymighet af träd och sköna buskar pryda den af sol och vattubäckar befruktade jorden. Vi äro i det landskap af Arkadien, som kallas *Kenuria*, och scenen är i högsta grad arkadiskt romantisk.

Ankomna ned i dalen, der en större stenbro är kastad öfver floden, som här bildat sig af bergets bäckar, skilja vi oss från vår artiga escort och fortsätta på egen hand vår väg. Denna väg bjuder under det öfriga af dagen föga intresse, går utföre, genom ödsliga nejder, öfver kala höjder. Solen bränner het och stigen är ofta mycket brant och besvärlig. Men, tack vare min hvita gångares nätta fötter, som icke en enda gång snafvade, satt jag så trygg som jag ännu aldrig gjort det på dylika stupande vägar eller stigar.

Ändtligen kommo vi ned på slätten bland plataner och oliver; men vi måste rida under dem och ständigt vara betänkta på att försvara ögon och ansigte för qvistar-

nas caresser. Så kommo vi på eftermiddagen fram till *Astros*, hvars fästning har sin sednaste märkvärdighet deraf, att här den första grekiska regeringen under frihetskriget sammanträdde, rådslog, och äfven *slogs*, säges det, handgripligen under sin första parlamentariska kamp, hvilken bevisade sanningen af det grekiska ordspråket: "sex greker, sju meningar."

Fästningen, bygd på en hög, lodrätt i sjön utskjutande klippa, som från vår syn döljer *Nauplia* och dess vik, såg nu öfvermåttan fredlig ut. Klar och lugn låg viken kring dess fot. Slätten är grön och fruktbar, likt den *Argoliska*. Olivskog synes vara dess förnämsta rikedom; men den lilla staden *Astros*, täckt belägen längs stranden, säges icke vara hälsosam att bebo.

Här skiljas vi från våra lakedemonska *Arrieros* under ömsesidig belåtenhet och hjertlighet, och med en saknad, större än jag nästan ville erkänna det, skiljes jag vid min lilla hvita häst. Dess like får jag nog ej åter.

Vi ha från *Astros* två timmars sjöväg till *Nauplia*, och en liten segelbåt ligger äfven tillreds för resan. Men huru skall den gå för sig? ty vinden faller allt mer och solen lutar åt nedgången. Vår färd fördröjes äfven deraf, att båt-mannen begär ett öfverdrifvet högt pris för att föra oss öfver, och nedsätter det först till ett rimligare, då vi göra min af att taga en annan båt.

Ändtligen äro vi med pick och pack i båten, och krypa sköldpaddsligt väl under en halftimmas tid omkring *Astros'* höga fästningsklippa. Men så fort vi hunnit framom den kommer en vänlig kultje öster-ifrån och låter båten snabbt kila fram på de fradgande, fräsande vågorna, medan solen i nedgången färgar himmel, haf och stränder med dessa sköna, ljusa och skära färger, som blott södern känner. Efter dagens hetta och tunga hvilade jag och njöt obeskrifligt den friska poetiska färden.

"Midten på seglet af vind uppsvälde, och ljudande vågen brusade purpurskummig kring kölen af ilande skeppet, och på den svallande böljan det lopp, fulländande stråten"*).

Ännu innan mörkret inbröt stodo vi på Nauplias strand, och mottogos hjertligt i kapten Steinbauers gästvänliga hem.

Vexlingarne af köld och hetta under dagens färd ha gifvit mig litet feber, och jag är glad att i detta goda hem få hvila öfver ett dygn. Nästa dags resa gäller Mykene, Korinth och —

Athén, den 15 Sept.

Icke mindre oväntadt för mig, än att komma till *Sparta*, är det att nu vara återkommen till *Athén* och det för att stadna der — "så länge jag sjelf det vill!" — Det har kommit sig underligt, och detta underliga vill jag nu, i korthet, omtala jemte det öfriga af min resa till Korinth och derifrån.

I öppen firsitsig vagn och på en god körväg åkte vi, den 10:de, tidigt om morgonen till *Tyrinth* och *Mykene*. Om den cyklopiska borgen, dess stenar, grundvalar och täckta gångar, (värdiga kryphål för lilla pojken Herkules), har jag redan talat. Jag skall derföre nu blott orda något om "folkfursten Agamemnon's" herskaresäte *Mykene*. Det ligger vid öfra ändan af *Argolis'* slätt, ungefär midt emellan *Tyrinth* och *Argos*, på ett högland af låga kullar vid foten af den amphiteater af höga berg, som skiljer *Argolis* från *Arkadien*. Utsigten från dessa kullar är storartad och beherrskar hela nejden österut.

Vi stego här af våra hästar — dem vi tagit i *Tyrinth* — och skattade vår gärd af beundran först till den s. k. "Atreidernas skattkammare", hvars tretusenåriga kupol öfver rotundan invid grafkammaren ännu står så fullkomlig

*) *Odysseia*, 1:sta sången.

i fasthet och harmoniska proportioner, som om den vore bygd för ett år sedan, ehuru stenarne hvila på hvarandra utan tillhjälp af murbruk eller andra mekaniska förbindningsmedel. Sjelfva rotundan ligger nu till hälften under jorden. Vi besökte den vid fackel-ljus, besågo grafkammaren till höger om ingången och betraktade en mängd dyrbara spillror af antik skulptur, som lågo här och der på golvet i rotundan, allt under anställande af gissningar och betraktelser, för hvilka jag vill förskona dig, min L*, ty helt visst skulle du föga vinna på dem. Det sköna hvalfvet påminde mig om Panthéons i Rom, såsom det första utkastet till ett konstverk häntyder på det fulländade verket, såsom barnet häntyder på den blifvande människan.

Högre upp, närmare klippfästningen, visar man porten till *Agamemnons borg*, och i pelaren samt de tvenne kolossala lejonerna, huggna i stenen öfver porten, det äldsta minnesmärket af grekisk bildhuggarekonst. Och äfven detta har sin profetiska storhet. Ty väl hafva lejonerna mistat sina hufvuden och väl klumpiga synas mig deras gestalter; men deras ställning, deras förhållande till pelaren, vid hvilken de upprätta sig i det de omfatta den skyddande, och hela den kolossala vapenbildens förhållande till porten, öfver hvilken den står, har något ädelt, stort och harmoniskt. Den utgör äfven en talande symbol af staten och statslifvet under Hellas' hjälte-ålder. Utom denna märkvärdiga port och lejonbild finner man endast nedrasåde murar med ofantliga stenar qvar afkungaborgen, som tyckes hafva tagit ryggestöd mot berget. Under en sten vid portens fot funno vi en svart skorpion, en af de farliga i Grekland. Den och dess familj, nässlor och ogräs tycktes nu vara de enda lefvande väsen på stället, ryktbart genom mord och missdåd af svartaste slag.

Hela nejden af det "vidt bebodda" Mykene är nu en vildmark, på hvilken här och der ruiner af cyklopiska murar samt halft instörtade hvalf af skattkammare och grafkamrar lika med den Atreidiska, vittna om att mäktiga furstar här lefvat och dött.

Nästan komiskt förefaller det när man stegrat sin fantasi genom läsningen af Homers sånger om "folkfursten" Agamemnon och alla de "gudomliga härförarne" omkring honom, att få se huru små de jordstycken voro, som de högborna herrarne nämnde sina riken och herrskaresäten. En tredje rangens possessionat i Sverige skulle icke vilja byta sin jord mot hela det vidtberömda *Mykenes* mark, och näppeligen mot hela Argolis' slätt, så vida ej dess vidtberömda tobak blefve honom en frestelse. Men en första rangens possessionat i Sverige kunde köpa allt detta, utan att dock få ett namn sådant som Agamemnons, "folkfurstens" med herrskare-sinnet och med herrskare-blicken från *Mykenes* kullar.

Så litet väger materien i andens och historiens vågskål.

Vi besökte ännu några ryktbara ställen med svarta murar och föga ljusare minnen, hvilka icke särdeles intresserade mig. Mina blickar sökte deremot med förkärlek upp en grönskande kulle, nordost från *Mykene*, der man nyligen upptäckt grundläggningen och trappstegen till det fordna stora *Hera*-templet, eller den moderliga *Junos* tempel, ryktbart för sin prakt och den vördnad, som egnades det så väl af *Argiverna*, som af *Greklands* öfriga folkstammar. Vid detta tempel fäster sig en anekdot, som allt sedan min barndom var mig kär, och som väl kan få sitt rum på den åldrigas minnesblad från detta ställe.

"En festdag — berättar *Herodot* — då *Heras* prestinna skulle begifva sig till templet, voro icke oxarne tillstädes, hvilka brukade draga hennes vagn. Hennes båda söner *Kleobis* och *Biton* spände sig då för den och drogo henne så till helgedomen, der den väntande folkmängden hälsade dem med förtjusning. Ynglingarne lade sig sedermera att sofva i templet och — vaknade icke mera på jorden. Gudinnan hade — så sades det — till lön för deras handling af sonlig pietet upptagit dem bland de odödliga. Folket prisade deras dygd och deras lycka. Om *Heras* bild i templet var så moderligt ädel och skön, som det antika *Juno*-hufvud,

hvilket ses i Villa Ludovisi vid Rom, då kunde väl denna tro trösta ett sörjande modershjerta. Denna Juno-bild är föröfrigt bra litet lik den Homeriska skildringen af Jupiters trätosamma, småsinnade maka. Och åter och åter frågar jag huru det kom sig, att gudar och gudinnor framställas så olika i grekernas plastiska bilder och i deras saga och sång, att de äro så höga i de förra och i de sednare så låga, så små?!

Under vägen till Korinth uppmuntrade jag mig emellanåt med det bekanta ordspråket, att "icke hvar och en får komma till Korinth." Jag behöfde denna eggelse, ty man hade gifvit mig en stor, mörkgrå åkarkamp, som gick som en kamel, och ehuru stigen till Korinth är vida bättre, än stigarne i Lakonien, tröttade mig denna dagsridt af 6 timmar mera, än alla de föregående dagarnas tillsammans. Huru jag saknade min lilla hvita vän! . . . . Vägen är kal och erbjuder, efter *Dervinaki*-passet — stället för en blodig seger af grekerna öfver turkarne i befrielsekriget — föga af intresse förr än man, från höjden af åsen, som skiljer Argos från Korinth, får utsigt öfver Korinthiska viken, och sednare, då staden, med dess Akropol, dess vida grönskande slätt, dess himmelsblå hafsbugt och på andra sidan derom Kithärons, Helikons och Parnassens ryktbara höjder utbreda sig för ögat — en i sanning makalös anblick!

Det var vid solnedgången som vi, efter en tröttsam ridt utföre bergen, kommo fram till Korinth.

Vid foten af sin Akropol ligger den urgamla, verldsbekanta staden, vänd mot den blå hafsbugten, som bär dess namn, men skiljes från den genom en vidsträckt grönskande slätt med olivlundar och vingårdar. Den ser, på afstånd, vänlig och inbjudande ut, men på nära håll huru bedröflig! Vi tågade genom gator af grus och stenhögar, ramlade eller ramlade hus! Midt ibland ruiner står en liten grupp antika, doriska kolonner, återstod af Korinths äldsta Minerva-tempel, som jordbäfningarne skonat medan de omstörtat eller skadat alla stadens nyare bygnader. Vi sågo ej ett hus, som icke var remnadt, och neppeligen två

eller tre, som voro hela. De flesta hade en mur eller en öfre våning eller hälften af huset borttryckta.

Så hade Korinth blifvit behandladt af den sednaste stora jordbäfningen för två år sedan. Två minuter jordstötter, och staden var förvandlad till hvad den nu är. Det var en festdag under det herrligaste väder och medan nästan allt folket i staden befann sig ute på gatorna, som den första stöten kom med sådan häftighet, att människorna störtade till jorden. När de uppreste sig skeddé det i ett moln af damm och rök, i ruinerna af deras stad. Lyckligtvis omkommo endast mycket få af dess innevånare. Efter denna förstörelse har man öfvergifvit att åter uppbygga staden; ty de sedan flera decennier ofta upprepade katastroferna af denna art visa tydligen att en underjordisk axel för jordbäfningar går under det gamla Korinth; och man bygger nu ett nytt Korinth helt nära viken, der några kojor, som förblefvo orörda vid sednaste jordbäfning, tyckas utvisa, att platsen är säker. Men arbetet fortgår långsamt, och ännu bebos det gamla Korinth i dess halfva och trefjerdedels hus af en del utaf sin förra befolkning.

Vi redo in på gården till ett hus, som såg ut som om det strax skulle ramla. Genom dess blottade gafvel sågo vi en ung man i rik grekisk kostym hastigt springa ned för husets inre trappa oss till mötes. Med vänlig omsorg hjälpte han mig ned från min bucephalus och förde oss uppför den i ruiner fallande trappan in i ett par vackra och väl möblerade rum, der en skön, ung fru kom oss till mötes och på grekiska vänligt hälsade oss välkomna. Vi befunno oss hos mågen och dottern till kung Ottos hofmarskalk, och vi voro här väntade såsom gäster.

Det var en vederqvickelse för både själ och kropp, ty jag behöfde utesägligt väl hvila, och det unga nygifta paret, som här mottog oss, var, med deras förstfödda barn, en bildskön liten gosse, så poetiskt vackert, såg så lyckligt ut och bevisade oss en så hjertlig gästfrihet, att det var en råga på nöjet af det goda härberget. Det

kostade riktigt på mig att icke kunna yttra min tillfredsställelse annorlunda än med det grekiska ordet: "Eucharistò! Eucharistò!" (Jag tackar! jag tackar!) hvilket jag uttalade med allt möjligt eftertryck och med handen på hjertat. De unga makarne förstodo och talade endast grekiska.

Sällan har en cigarett smakat mig bättre än den jag nu rökte på det halfva husets balkong med utsigt öfver den sköna hafsviken och de klassiska bergen Parnassus och Helikon, hvilkas högsta toppar likväl denna afton voro höljda i lätta skyar såsom af rök, — törhända cigarrök af Apollo och muserna deruppe.

Korinth, fordom så ryktbar för sin världshandel, sin Venus- och sin Dionysos-dyrkan*), rikedom och prakt hos sina 200,000 innebyggare, är i nutidens Grekland märkvärdig blott för sina små drufvor, *Korintherna*, som ingenstädes växa så ymnigt och väl som på dess strand-gebiet, samt på hela denna sida af Korinthiska viken. De utgöra en säker, och i denna tid stigande inkomställa genom den allt friare handeln med England. Må John Bull ständigt tilltaga i aptit för plumpudding! Med fägnad förnam jag att drufskörden detta år slagit vida bättre ut, än man, i följd af sednaste oväder, haft skäl att vänta. De korinthiska drufvorna måste nemligen bredas ut och torkas på marken ute i fria luften, och ett starkt regn under torkningstiden kan i grund förstöra dem. Man har försökt många andra, mindre osäkra torkningssätt, men alla hafva utfallit till mehn för drufvornas godhet. Endast slutna till jordens sköte under solens eldkyssar få de sin fina smak och sötma.

Efter en mycket god aftonmåltid — den grekiska, litet syrliga soppan är en särdeles smaklig rätt — och en god natt, samt en mängd "Eucharistò! Eucharistò!" voro

*) Den dithyrambiska sången och dansen uppkommo vid Dionysos-festerna i Korinth, liksom det perlände skummet på champagnen. *Bacchiadernas* familj, Korinths grundläggare och äldsta beherrskare, tyckes hafva gifvit staden dess Bacchus- och Venus-kultus.

vi, morgonen derpå, åter res-friska och resfärdiga. Till häst bestego vi Korinthis Akropol, en god halftimmas väg uppföre den temligen branta kullen. De hvita marmortrappstegen och den massiva porten vid fästningens ingång äro ännu kvar. Derinom stego vi af och vandrade till fots öfver höjden, hvars omslutande murar hafva ett betydligt större omfång, än den athénska Akropolens. Kullen var och är ännu rik på källor, hvilkas vatten äfven vi måste loforda som förträffligt. Monumenter af någon skönhet eller betydighet finnas icke mera här. På kullens högsta höjd, der fordom Venus Anadyomenes tempel stod, står nu en i ruiner fallande turkisk moské. Utsigten härifrån är praktfull. Vid våra fötter låg den korinthiska Isthmen med de blå hafsvikarne på båda sidor derom — hamnarne för Österland och Vesterland, — och rundtom resa sig de sago- och minnesrika stränderna och bergen. Vid klart väder kan man äfven se Athén och dess Akropol. Men denna morgon var icke fullt klar. Athéna visade sig ej, och Phæbus och hans hof sofvo ännu under skyarnes förhängen på Parnassens och Helikons höjder. Vi kunde genom solröks-slöjan endast skymta deras mjukt rundade toppar.

Akrokorinth var en gång skådeplats för en af dessa husliga tragedier i stor styl, hvarpå de flesta folks äldsta historia är rik — och Greklands kanske rikare än de flesta. Det var här, som den störste af Kypselidernas stam, tyrannen *Periander*, i många år styrde Korinth med vishet och lycka, prisad såsom dess störste lagstiftare och välgörare, till dess tyranniets skugga, öfvermodet, växte öfver hans hufvud och störtade honom först i brott, sedan i människohat och slutligen i bittraste sorg, när han i sin egen mest älskade son fann sin oförsonligaste fiende.

Periander stod på höjden af sin ära och makt, då han en dag vid Epidaurus såg tyrannen *Prokles'* dotter, *Melissa*, vid ett gästbud hos hennes fader, vandra omkring i den lätta doriska drägten, behagfullt iskänkande vin åt arbetarne. Han förälskade sig i henne, begärde och fick

henne till maka. Sedan hon födt två söner och en dotter dog hon plötsligen — man hviskade om att det var genom hans skuld.

Plågad af samvetsagg sågs Periander rådfråga de dödas orakel vid Acheron. Melissas ande syntes honom der och klagade att hennes begrafning ej varit hederlig. Periander lät då, till hennes minne, enligt lydisk sed uppbränna uti Heras helgedom alla korinthiska fruars praktkläder.

Melissas två unga söner, Kypselos och Lykophron, voro ofta vid sin morfaders hof vid Epidaurus, och han frågade dem, en dag, om de kände deras moders mördare. Den äldste, slö till förståndet, aktade ej på frågan; men i den yngres, Lykophrons, bröst väcktes en orm, som sedan ej somnade mer. Han gaf sig ingen ro förr än han fick visshet om grunden till de mörka rykten, som voro i onlopp rörande hans moders död, och hvad historien berättar om hans dystra sorg och det sätt, på hvilket han bestraffade sin fader, i det han äfven beröfvade sig sjelf all lifvets glädje, hörer till det starkaste i lifvets tragiska drama. Den gamle mennisko-fiendtlige tyrannen, öfvervunnen af sonens ihärdiga afsky, ödmjukade sig slutligen och bad att få till honom öfverlemna sitt rike, sin krona, allt, och att sjelf gå i landsflykt, på det att sonen måtte råda i Korinth och — förlåta sin fader. Sonen samtyckte. Men hämndens gudinna fogade det så, att fadern genom sjelfva sitt offer måste blifva sonens baneman. Och medan ännu Korinths skalder sjöngo hans pris såsom den visaste och lyckligaste af menniskor, lade sig den gamle tyrannen barnlös och hopplös ned på sitt ensliga läger för att dö. Under hans regering hade Korinth eröfrat Korsyra, grundlagt Syrakusa på Sicilien, bygt åt Apollo tempel i mer än en af Magna-Græcias uppblomstrande städer, och spridt åt alla håll sin rikedom, sin kärlek för prakt och nöjen.

För mig är ett af Korinths värderikaste minnen det att Diogenes älskade att vistas der, och att det var der,

som han åt Greklands underkufvare, Alexander, gaf det verldsbekanta, stolta svaret.

Huru högt äfven den ädlare bildningen stod i Korinth i begynnelsen af den christna åldern (omkring 300 år sednare) det visar sig af det gehör, som Aposteln Paulus här vann för den nya lära han predikade*), samt af hans två herrliga Epistlar "till de Korinthier."

Nu är det ej Korinth, utan en vida yngre stad, nemligen *Patras*, som är korinthiska vikens mest betydande och tillväxande handelsstad. Det nuvarande Korinth räknar knapt 1200 innevånare, Patras deremot 20,000.

Vester om Korinth, blott några timmars väg derifrån, stod fordom *Sikyon*, en af det Joniska Hellas' äldsta städer. En enda usel ruin, utan all skönhet, betecknar nu platsen, der en gång, för 3000 år sedan, tilldrog sig ett af de romantiskt glada uppträden, som i Greklands äldsta historia äro sällsyntare, än de dystra, och som lysa bland dessa likt solblommor i en cypress-skog. Denna episod må därför här få ett rum bredvid den korinthiska tragedien.

Den joniske fursten *Kleisthenes* hade, genom vishet, tapperhet och lycka skapat af *Sikyon* en blomstrande stat, hvars framtid och välde han önskade betrygga. Men han hade ingen son, endast en dotter, den sköna *Agariste*. Den man, som skulle göra sig förtjent af hennes hand, beslöt *Kleisthenes* att antaga såsom son och efterträdare på sin thron. Tolf furstesöner från Hellas' stater samlade sig kring *Agaristes* fader såsom friare till hans sköna dotter, för att tillbringa på *Sikyon*, under hans ögon, ett väntnings- och pröfnings-år. Tvenne unga Athenare, *Hippokleides* och *Megakles*, ådrogo sig i synnerhet *Kleisthenes*' uppmärksamhet. Den förre vann hans gunst genom sin skönhet, färdighet i ridderliga öfningar och lekar, sin rikedom och sin munterhet. *Megakles* aktade han som en klok och allvarlig man.

---

*) Enligt Lucas (Ap. G. 18: 11), vistades han halftannat år i Korinth.

Dagen, den stora dagen för det slutliga valet, kom. För den stora fest-hekatomben hade boskapshjordar blifvit körda in i staden. Alla Sikyoner voro kallade till gästbud och lägrade sig rundt omkring det furstliga palatset. Sikyon hade aldrig förr haft en så stor dag. Hippokleides, viss om sin lycka, gaf luft åt sitt lustiga lyöne i hvarje-handa konster och upptåg, icke alldeles passande för en fursteson eller furstemåg. Slutligen visade han sin konstfärdighet i en oanständig dans, hvilket så uppbragte Kleisthenes, att han utropade: "Hippokleides! du har dansat bort din lycka!" Och han gaf sin dotters hand åt den allvarlige Megakles. Hippokleides lät sig icke förbryllas, fattade sig raskt och sade: "*hvad bryr sig Hippokleides derom!*" — ett uttryck, hvilket sedan stadnade som ordstäf inom Joniska stammen för att beteckna dennas käcka lynne och friska mod.

Hvad den sköna Agariste sade om saken förmåler icke historien, men väl att hennes fader fann sig hafva i Megakles gjort ett lyckligt val, och att hans dotterson, den yngre *Kleisthenes*, blef, jemte Solon, lagstiftare för Greklands största, på medborgerlig frihet och jemnlighet grundade välde, *Athenas*.

Låt mig nu komma igen till den september-morgon, tre tusen år sednare, då — jag känner mig liksom litet blyg att här nämna det ordet, — jag från höjden af Akro-Korinth anställde mina tankeutflygter öfver fornålderns romantiska scener och ruiner. Snart derpå red jag nedför kullen och öfver Isthmens fält.

Från början af denna peloponnesiska resa hade det varit bestämdt, att jag i Korinth skulle skiljas från mitt res-sällskap, och, medan det tog vägen österut mot Kalamaki för att afgå till Athén, vända mig vesterut till *Outraki* och der gå om bord på en grekisk ångare, som skulle föra mig till Patras, Zante och derifrån till Triest. Min res-koffert var derföre redan från Athén skickad till *Outraki*. Emedlertid kom det sig nu så, att jag, tvertemot den första planen, vände mig österut, följde mina vänner öfver Isthmen till Kalamaki, och derifrån — dock, härom sednare!

Icke långt ifrån Kalamaki redo vi tätt förbi platsen för det fordna ryktbara Poseidons- eller Neptuni-templet, hvaraf man ännu ser några stenar samt grundmurar, men intet af dess praktfulla bildhuggerier eller af de många altaren och bildstoder, hvilka Pausanias omförmäler, ej heller spår af den heliga hunden, som stått der, så framt icke man får anse några obetydliga pinie-buskar såsom dverg-afkomlingar deraf. Detta var äfven stället för de *Isthmiska* spelen, icke så förnäma och ansedda som de olympiska, men likväl hörande till de sköna nationalfester, som tid efter annan förenade Hellas' skiljda folkstammar och läto dem känna att de voro bröder och Hellener.

Hela Isthmen, på denna sida, är kal och ödslig; inga träd, inga odlingar, inga människoboningar. Men den lilla hamnstaden Kalamaki tillväxer muntert vid dess östra strand och bygger nya tempel (christna kyrkor), för nya tillbedjare, och planterar nya lundar för lustvaudrande hellener och främlingar. Vi frukosterade i Kalamaki, min koffert efter-sändes från Outraki, kom lyckligt till mig igen, och vi (min koffert, jag & comp.) gingo om bord på ångaren Othon, der vi återfunno den älskvärda mainottska "Kyria" (fru) Zachini, kaptenen, hennes man, och hennes bror, Alexander MauroMichaelis, en belevad grek, nyss kommen från Paris och som talade rätt väl fransyska. I detta sällskap och i den vackra fruns salong hade vi den behagligaste sjöresa. Äfven nu var däckets fullt af öboer i pittoreska kostymer. Fruntimmernas hufvuddrägt — det tätt åt ansigtet slötande hufvudklädet — kläder dem särdeles väl. Vackra drag och ett uttryck af mycken mildhet utmärka, synes mig, öarnes qvinnor af högre rang. Klädseln är för alla öboer-rinnor densamma och skiljer sig blott genom tygets olika dyrbarhet, mer eller mindre rika broderier.

När dagen aftog lyste aftonrodnaden öfver Akro-Korinth och de i fjerran uppstigande arkadiska bergen i obeskriflig skönhet och prakt. När den bleknade uppsteg fullmånen. Allt stillare blefvo vågorna, slutligen foro vi fram öfver en spegellugn sjö. I det skönaste månsken kommo vi fram till Piræus.

"Glöm mig icke!" sade den intagande mainottskan i det hon behagfullt kysste min hand, "glöm icke *Agathoina MavroMichaelis*." Ingen fara att jag glömmet henne!

Och åter steg jag i land på Attikas jord. Jag hade förlorat min paraplui och en rulle af fyra hundra francs i guld (min reskassa till Triest), som blifvit mig frånstulna i Sparta på så skickligt vis, att tjufven, som jag missfänter var en ung tjenstflicka, verkligen skulle förtjenat en belöning af Spartas förra lagsiftare. Detta var mig väl en något kännbar förlust. Men det var min enda under denna resa och huru mycket hade jag ej på den vunnit!! Jag hade sett Sparta, Arkadien, Mykene, Korinth, och jag hade fått nya vänner, hem och familjelif för ett helt år — i *Athén*.

TRETTIONDETREDJE STATIONEN.

Mitt nya hem. Promenader. Vaknande lif i Athénas dal. Våra aftnar. En ny Iliad. Lycko-dagar. Olympien. Nya Olympiska lekar. En bal på slottet. Kung Otto och drottning Amalia. Prins Alfred. En grekisk fru om grekiska fruntimmers uppfostran. Schillers-festen. Congress-rykten. En julafton i Athén. Slut på det gamla året.

Athén, den 6 November.

Här lefver jag nu sedan sex veckor, hvilka gått likt sex dagar, klara, solrika såsom Greklands luft och himmel under hela denna tid. Mitt hem — pastor Hansens bönings — ligger vid foten af Lykabettos klippa, på den yttersta gatan af det nya Athén åt detta håll, med utsigt, på ena sidan, öfver en trädgård — Papa Kaffarellis trädgård — vid bergets fot, och, på den andra, öfver ett sceneri af en skönhet svår att beskrifva. I midten af fonden befaller Akropolen, till höger om den utbredda sig Athén och dess grönskande dal med den heliga vägen till Eleusis och de historiska bergen Korydalus och Parness, till venster det blå, lysande hafvet med öarne

Salamis, Ægina, och Peloponnesens blånande kust; bortom Akropolen ser jag Akro-Korinths kullar, och fjerran bortom dem de högsta arkadiska bergen; närmast, i förgrunden ligger det kungliga slottet med dess sköna park, ur hvars lundar Olympions höga pelargrupp tyckes uppstiga. Dessa, och än flera föremål, utgöra den tafla jag hvar dag skådar antingen från fönstren af mitt ljusa, vänliga, lilla arbetsrum, eller från husets fria piazza. Det är en af de skönaste utsigter, som Athén erbjuder, och jag kan ej tröttna att betrakta den, i synnerhet om morgonen, då solen ännu bakom Hymettus hvälfver en lysande gloria af eld och rosenrödt öfver hafvet och Akropolen, och snart derpå med sina första strålar belyser Korydalus' topp och Minervatemplets (Parthenons) kolonner, samt om aftonen, då den i molnfri prakt sänker sig bakom Korinths höjder och kläder i guld och purpur Athena-dalens berg och himmel. Det är ett skådespel, som neppeligen har sin make på jorden; det är förtrollande skönt.

Inom hus har jag två vänner, som sörja för mig såsom goda barn för sin moder, och i öfrigt allt hvad jag kan önska. tid. frid, böcker, tidningar och tidskrifter från alla världens ändar, väckande samtal med min klart blickande och tänkande värd, likstämning med mig i de flesta både andliga och samhällsliga frågor, och lagom skiljaktig, för att gifva näring åt nyttig diskussion. Om eftermiddagen gör jag vanligtvis med honom en spatsertur af två eller tre timmar i nejden af Athén, hvars märkligare orter jag på detta sätt lär mig känna. Så har jag besökt Sokrates' födelseby *Ampolokepsi* — en liten oas af lummiga trädgårdar, som försett oss hela hösten med de sötaste, saftigaste fikon — *Kaiseriani*, en dunkel, sval klosterdal i en klyfta af Hymettus-berget, *Kolonos*, botaniska trädgården m. fl. närmare eller fjernare ställen, märkvärdiga för gamla minnen eller nya anläggningar. Ofta äfven vandra vi rundt om Akropolen, från hvars kullar aftonhindlen, hafvet och Athena-dalen synas mig som skönast, och der breda, goda, med träd planterade vägar göra vandringen behaglig och lätt. Från hvilken sida af nejden man åter-

kommer till Athén, alltid framstår Akropolen med dess tempel såsom hjelten i skådespelet, och hvarje afton gläder jag mig på nytt att se den gamla hjelteborgen och det herrliga färgspel, som hvar aftonsol gjuter öfver Athenas himmel och höjder. Sjelfva Athenas stad erbjuder ett lifvande skådespel genom mängden af nya hus, vackra gator och promenader, som der med rask fart uppstå. En boulevard, planterad med de fina slokande therebint-träden, drager sig snart rundt om staden; torg och trädplanteringar intaga fordna grus- och sophögars plats. Drottningen är outtröttlig i sin förskönande verksamhet för staden och dess närmaste omkrets, och snart skall ej finnas någon europeisk modern stad, som i sköna promenader — utsigterna inberäknade — kan täfla med Athén.

Och lyssnar man, en afton, från höjden af Akropolen, vid den tiden då solen bergas och skuggorna breda sig öfver dalen, så får man höra uppstiga derifrån ett liffullt brus af menniskoröster, herdars och dagakarlars sånger, hjordars pinglande bjellror, rullande vagnar, regements-musik, kyrkklockor, ett visst onämbart gladt sorl af lifvet, som vittnar att den underbara fogeln Phœnix stiger ur sitt bål, skakar askan af sina vingar och lyfter dem till ny flygt.

Sällan komma vi hem förr än det blifvit mörkt, hvilket inträffar straxt efter klockan sex, och ibland förefaller mig vägen, — som är ingen väg, endast en gropig stig öfver skräpiga kullar — upp till Lykabettos fot, temligen besvärlig. Ingen lampa upplyser den, ej heller vår aflägsna gata. Men huru mörkt det än är ute, i hemmet är det alltid ljust, och fru Agnes alltid färdig att välkomna oss vid den tända aftonlampan och det rikligt dukade thebordet.

Efter theet taga Agnes och jag våra handarbeten, och herr H*** läser, under njutande af sin tschibuck eller cigarr, högt, ända till klockan tio. Han har för denna slags, för mig så värderika läsning lika mycken lust, som lätthet, och så bär ofta aftonen dagens bästa frukt. På detta vis ha vi nyligen läst igenom Iliaden, i

Voss' öfversättning, och äro nu djupt inne i *Zinkeisens* historia öfver det grekiska befrielsekriget, en ny Iliad, med personer och episoder ofta af märkvärdigt tycke med den förstas, men vida öfverlägsen denna både i kampens mål och utgång. När skall denna nya Iliad få sin Homer? Allt som vi läsa antecknar jag vissa tilldragelser och hjettedater. En skald, sådan som vår Runeberg skulle af enskildta drag ur detta frihetskrig kunna bilda en cykel af herrliga sånger, lika "Fänrik Ståls sägner", men öfverträffande dem i dramatisk skönhet och kraft.

I denna rad af stilla och soliga dagar måste jag ännu särskildt anteckna några *lyckodagar*. Ty en "lyckodag" kallar jag den, på hvilken jag vunnit någon mig dyrbar insigt, sett något stort eller skönt, som lemnat ett blifvande intryck, eller lärt känna en ädel eller intressant människa. Och såsom vi i vårt lifs kalender anteckna vissa dagar såsom olycks- eller "Tycho-Brahe-dagar", så böra vi äfven, och med ändå mera omsorg, anteckna våra lycko-dagar. Jag öfvergår till mina under dessa veckor.

En dag, i början af sistlidne Oktober månad, vid en liten utsökt middag, som den goda drottningen, genom sin öfverhofmästarinna — en fru af mycken bildning och fin verld — gaf mig på sitt gods "Amalienruh", gjorde jag herr v. W**s bekantskap. Icke ofta har jag träffat en man, som så hastigt och så fullkomligt vunnit mitt förtroende och genom sitt samtal så fångslat mitt intresse. Men detta rörde äfven ett ämne, för oss båda af fångslande intresse. Herr v. W**, kung Ottos handsekreterare, kom till Grekland på samma tid, som den unga konungen, och har stadnat hos honom allt sedan. Under det vi vandrade mellan de sju kullarne på "Hephtalophos", berättade han mig om tillståndet i Athén och på hela den grekiska halfön vid denna tidpunkt, beskref landets ytterliga ruin och utarmning. "Man fann, vid denna tid, på hela Greklands fastland icke ett boskaps-kreatur, knappast en höna eller ett ägg." Konungens tyska följe måste bo i hus, som ej gäfvo skydd för regn eller nordanvind. Men ingen af

grekerna hade det bättre. Desto mera måste man beundra detta folks ihärdiga kamp emot turkarne, dess mod och tålamod att uthärda all slags nöd, svälta, bo i hålor, lida brist på allt, hellre än att gifva vika för den gamla fienden.

Slaget vid Navarino, det är santt — de philhelleniska folkens slag — bestämde slutligen Greklands öde, och utan detta slag skulle det unga Hellas icke hafva måktat eröfra sin frihet. Men det hade redligen förtjenat den genom sina söners och döttrars offer af allt hvad menniskan högst värderar utaf lifvets goda: lugn, gods, hälsa och sjelfva lifvet. När freden slöts hade de flesta af frihetskampens hjeltar stupat på den jord de försvarat, och denna jord var en ödemark då Grekland upptogs — uppstod såsom en fri stat bland jordens fria stater!

Dessa voro den tyske philhellenens starkt och varmt uttalade ord öfver den grekiska frihetskampen. Mitt hjerta instämde i dem, jag kände deras sanning. Och så sågo vi på de unga planteringarne, som växte omkring oss, och det unga Athén, som lyste i aftonens ljus, med sina prydliga hus och kyrktorn gladt utbredande sig emellan Akropolen och Lykabetos. Så hade friheten och freden förvandlat scenen på trettio års tid.

En annan oktober-afton skänkte mig en annan intressant bekantskap i den genialiske tyske bildhuggaren, professor *Siegel*, som med drastiskt lif skildrade flera uppträden ur Greklands mest vilda folk och landskap. Så berättade han om mainotterna och *Maina*, (i hvilket land han tillbragt flera år under uppsökande och sedan bearbetande af dess urgamla berömda marmorbrott), melodramatiska scener, i hvilka det storartade och det usla, det tragiska och det komiska, mötas i alldeles egendommiga gestalter. Folket i *Maina* lefver clanvis och dessa clanners eller slägters namn gifva tillkänna deras vildt romantiska lynne*). I deras folkförsamlingar får den

*) Såsom bevis må anföras följande *Mainottiska slägtnamn*.

Melei (af stamfadren Melas) . . . . honungsmakare.
Metani . . . . . druckna.

djerfva eller lyckliga talaren lätt öfvervåldet. En viss råvältalighet är ej sällsynt; och i "myriologerna" eller sångerna för de döda (hvilka höra till allmän sed bland mainotterna) yttrar sig ej sällan ett poetiskt sinne. Grymhet och blodhämnd äro djupt inrotade hos folket, och börja endast långsamt gifva vika för laglig ordning och lydnad för öfverhet. Ädelmod, hängifvenhet, rättsinne visa sig stundom i enskilda gerningar, såsom blixtrar i natten. Qvinnorna behandlas med hårdhet. Deras lif är fullt af möda. Tidigt i morgongryningen hör man dem sjunga vemodiga visor medan de måla på handqvarnarna. En hustru köpes för ett halfpund fläsk och något "raki" (bränvin). Fattigdomen är nästan öfverallt stor i följd af brist på arbete och brist på jord. Maina är ett hårdt klippland. Men den man, som förstår att rätt behandla mainotten och betalar honom väl, får i honom en god arbetare, ofta en hängifven tjenare och vän. Man har begynt plantera oliven och äfven de korinthiska drufvorna på Mainas fruktbara kustländer, och man hoppas deraf förbättring i folkets vilkor och seder.

Professor Siegel har genomvandrat flera delar af Grekland till fots, utan annan följeslagare än sin laddade bössa, under sednaste osäkerhets- och röfvare-perioden, och hans äfventyr skulle gifva ypperligt stoff för en penna, sådan som Alexandre Dumas'.

Söndagen den 30 Oktober öppnades, i konungens och drottningens närvaro, under afsjungande af en fosterländsk cantat, industri-expositionen i Athén, den första i Grekland.

Kapsakolei	hetlefrade.
Leotzacki	lejondräpare.
Androtzacki	mandräpare.
Phino Gatti	finna kattor.
Skylantropèi	hundmenniskor.
Kalojerojani	munk-Johanniter.
Arapei	araber.
Dimitri karakos, o. s. v. *	

Olympion, såsom expositions-byggnaden benämnes, var för tillfället smakfullt dekorerad. Den innehåller i tvenne stora salar och två eller tre smårum det förnämsta, som det unga Hellas frambringar af lifsförnödenheter, industri och skön konst. I den första salen äro jordbrukets och hemslöjdernas alster, ordnade under de provinser eller "Eparkierna" sköldmärken och fanor, från hvilka de komma, och dessa alster utvisa, att i det land, der man för 25 år sedan "icke fann bröd att äta", såsom det gångbara uttrycket är, der utbreda nu Attika och Lakedäimon, Beotien och Arkadien, Eubea och Elis i täflan sina vackra sädesarter, sina silken, oliver, viner m. fl. den grekiska jordens alster, så äfven djur-rikets produkter, såsom honung från Hymettus, ostar från Parnassen, m. m. Vackra polerade marmorskifvor af flera färger samt stenarter från Maina och från grekiska öarne intygar om rikedom i de gamla bergen, och hela det nya *Olympions* exposition att den "gamla heliga jorden", som Homér besjög, är fruktbar och näringsgivande ännu, såsom förr, och öppnar villigt sina skatter för friden och arbetet. Hellener och Philhellener glädja sig i kapp vid åskådandet af dessa vittnesbörd.

Industriens produkter synas deremot föga anmärkningsvärda och sägas icke visa framsteg öfver dess ståndpunkt för 30 år sedan. Så sidenväfverierna, guldbroderierna och andra fabrikater. Greklands förkofran i ekonomiskt afseende synes förnämligast ligga i råämnenas förökade mängd och godhet. Sålunda lärer silkes-utförelsen, dels i Cocong (dessa äro på utställningen i mängd samt af stor skönhet), dels i härfvor, stigit så betydligt under sednare årtionde, att, churu export-tullen blifvit nedsatt till hälften emot förr, denna industrigren, som då inbragte regeringen 150,000 drachmer årligen, nu gifver 500,000.

Salen för konstexpositionen utmärker sig genom några vackra plastiska konstverk af unga greker, (elever af den genialiske tyske bildhuggaren *Siegel*), som bevisa att den plastiska konstens genius icke öfvergifvit sitt fornda hemland. Främst bland dessa arbeten måste nämnas mar-

marstatyn af en ung *Klepht* i hans olympiska rustning och i det ögonblick då han spejar en lurande fiende och reser sig för att möta denne. Figuren är full af lif och vacker natursanning, utförandet i alla delar fulländadt. Denna bildstod, och tvenne statyer af arkadiska herdar, den ena med ett lam på sina armar, den andra blåsande på en flöjt, äro ädla helgjutna verk af två unga athénska bildhuggare och bröder vid namn *Vitalis*.

Flera goda, tydligen naturtrogna byster af frihetskrigets hjeltar och betydande män utgöra ett litet galleri af stort intresse genom dessa hufvudens starkt utpräglade och betydande individualitet. Här ser man bredvid hvarandra den första grekiska resningens öfvermodiga och vanmäktiga hufvudman, furst *Alexander Ypsifanti*, med den höga pannan, den sköna, fina grekiska profilen, och likväl ett uttryck af på en gång högmöd och svaghet, som förbjuder högaktning; klepht-fursten *Kolokotroni*, med den starka örn-näsan och det uttryck af rå kraft, som lät honom "stampa krigarehopar fram ur jorden", och gjorde honom fruktad och hatad af den konstitutionella frihetens män; *Kapodistria*, en vacker typ af en aristokrat, fulländad gentleman och diplomat; matrosen och sjöhjelten *Konstantin Kanaris*, med den breda pannan, det icke vackra, men kraftiga, lejonlika ansigtet och det ärliga tycket — ett herkuliskt hufvud; — *Mavrokordatos*, med ädla, lugna anletsdrag, betecknande allvar, klokhet och redlighet; *Koletti*, med ett hufvud utan bestämd karakter, men karakteristiskt just derföre att det tillhörde en man af stora gåfvor, men utan moralisk halt; *Miaulis*, ett karaktersstarkt, örnlikt och präktigt amirals-hufvud, *Koraïs*, den lärde, flitige, förträfflige Koraïs, Greklands pånyttfödare på skolans, det klassiska språkets och den fosterländska litteraturens fredliga väg — huru oskön, men huru originell, huru lärd och huru god han ser ut! Man skulle vilja sitta vid hans fötter och lyssna och lära; — och slutligen — eller rättare framför allt och alla — *Rhigas*, den patriotiske skalden, frihetens uppväckare och martyr, det nya Greklands *Tyrtäus*. Hans staty, i kolossal storlek, föreställer honom i

sittande ställning och sjungande under det han pekar på texten till den patriotiska sång, med hvilken han elektriserade för en gemensam högre kamp klephterna på de grekiska bergen från Pindus till Parnassen, från Olympen till Taygetus:

"Hvi töfven J längre på bergen,
likt rofdjur i skogarnas snår?
Till strids, Palikarer, till vapen
för fäder, för barn och för bröder,
för altaret, hemmet och härden,
för frihet och fädernesland!
..... att lefva
en dag såsom fri, är ju bättre
än tusende år såsom träl!"

Om icke hans ansigte vore så frappant likt en välmående slagtares, och om det icke hade, i denna hans bild, ett så desperat uttryck, så borde denna stod af en af det unga Hellas' största patrioter och första martyrer blifva en af det nya Athéns monumentala prydnader. Den synes mig väl tänkt och utförd med styrka.

Målningskonstens frambringelser voro deremot under all kritik. Jag kunde knapt upptäcka en dräglig tafla. Nygrekerna tyckas sakna både form- och färgsinne i denna konstgren.

Nedanför det nya Olympion, vid begynnelsen af slätten, voro anordnade olympiska lekar af det antika slaget: brottning, diskus-kastning, kapplöpning o. s. v. Det var roligt att se den brokiga folkmassa af män, kvinnor och barn, som stod tätt omkring täflingsbanan och på de närliggande höjderna; men dess passiva, nästan likgiltiga uppmärksamhet, äfvensom utförandet af de gamla lekarne gånge mig intrycket af att dessas tid är förbi i Grekland. Deremot syntes den nya täflings-leken (expositionens) i hög grad väcka folkets intresse, om af det begär till "något nytt", som omtalas i Apostla-Gerningarne såsom utmärkande för Athéns befolkning, eller af allvarligt intresse för detta nya tidens tecken, det vet jag icke. Kung och drottning

bevistade täflingsspelen i en därför uppförd paviljong. Solen lyste grannt, anblicken var festlig och glad.

Bland mina festliga stunder i Athén måste jag äfven nämna gudstjensterna i hofkapellet, *alltid* vid den evangeliska (den Unerade, tyska) gudstjensten, som blott synes mig alltför kort, *ofta* äfven vid den katholska, (som hålles i samma rum, tidigare på förmiddagen); ty dess musik är ljuflig, och predikan af konungens hofkaplan — en man af goda gåfvor — är ej sällan ganska god när den icke färgas alltför starkt af det romerskt-katholska begreppet om kyrkan. Få personer äro hvarandra mera afgjordt motsatta i åsigten om *kyrka*, än kung Ottos och drottning Amalias hofpredikanter. Ty medan den katholska ser i kyrkan det egentliga Guds-riket på jorden, ser den lutherska i henne blott ett af de förnämsta medlen till frambringande af detta rike. Och det är ett icke litet bevis för båda dessa herrars christliga sinnelag och takt, att de, oaktadt denna skiljaktighet, dock lefva i fullkomlig frid med hvarandra och predika i samma kyrka och vid samma altare utan att någon oangenäm kollision någonsin uppstått. Anmärkningsvärdt är det äfven, att skiljaktigheten i konungens och drottningens religionsbekännelser icke hindrat de kungliga makarne att lefva i exemplarisk endragt och harmoni. Detta kan blott vara emedan de båda, hvar för sin del, instämma i Radetzky's bekanta ord: "mitt *namn* är *christen*, mitt *tillnamn* *katholik*." Stundom bevisar jag om söndagen en tredje gudstjenst, den nemligen i engelska kapellet, emedan jag mycket gerna hörer den alltid lärorika och fyndiga gubben *Hill* (den amerikanska missionären och läraren). Och det, jemte nöjet att jemföra den olika behandlingen af samma texter, låter mig stå ut med tre predikningar på en förmiddag. Jag tänker eljest med den vise Salomon, att "mycket predikan gör kroppen trött."

Hvad jag hört af den grekiska gudstjensten dels utom, dels inom Athén, låter mig sätta den i lithanien. Endast i ryska kapellet, här i staden, kan jag för en längre stund stå ut med den och dess idkeliga och oände-

liga "Kyrie Eleison!" Ty de rysk-grekiska presternas röster, ehuru långt ifrån fullt rena, ljuda som englastämmor i jemnförelse med de inhemska presternas falska och skrånande nästoner. Väl läsas evangelium och epistlar i de grekiska kyrkorna, men alltid endast *messande* och — med dessa toner! En predikan får man ytterst sällan höra. Församlingen deltagar i gudstjensten blott genom täta bugningar, knäböjningar och korstecken. Och ehvad värde vissa symboliska handlingar under den kunna hafva för fantasien — t. ex. den då presten, bärande bröd och vin, träder fram ur "Ikonostasen" (skiljeväggen i grekiska kyrkor emellan choret och den del, der församlingen står) — så måste sägas, att den för utveckling af den tänkande anden är, i sitt närvarande skick, utan ringaste frukt.

Den 10 Nov.

Hela tiden sedan jag återkom till Athén har vädret varit oafbrutet klart samt öfver måttan varmt, och så är det allt ännu. Från morgonen och intill aftonen (kl. 11) stå mina fönster öppna. Sällan ser man ett moln på den klara himmelen. Men jag, otacksamma, börjar bli helt trött vid det ständiga solljuset och den starka värman. Jag saknar den friska kylan i mitt hemland denna tid på året, och de mäktiga molnbildningarne på dess himmel; jag är otålig öfver det rykande damm, i hvilket man oupphörligt måste trampa på vägar och stigar utom hus, hvilket svärtar strumpor och hvita underkläder mer än all snömådd och smuts hos oss; och all denna väderprakt förefaller mig som — konfekt för den, som törstar efter en läskedryck. Ty äfven jorden törstar efter det regn, som här är vanligt denna årstid, och man säger att den torra och varma väderlek vi nu hafva är ovanlig. Endast morgnar och aftnar har luften någon friskhet.

Men jag har en tillflyktsort, som under denna tid af damm och hetta icke kan nog värderas, nemligen drottningens trädgård, belägen blott fem minuters väg från

mitt hem, och dit jag har fritt tillträde alla eftermiddagar från klockan 4 — liksom hela Athéns befolkning. Men denna begagnar sig föga deraf, utom på söndagarne, hvarföre jag får i allsköns frid och frihet vandra och hvila der, ofta utan att se någon främmande gestalt, om ej drottningens unga abyssinske mohr, hvilken i sin granna kostym af rödt och guld ser ut som någon sagans prins, vandrande i de gröna gångarne, eller ock kung Ottos adjutant, Kolokotroni den yngre, hvars starka näsa och anlete mycket påminna om fadrens, men som tydligen icke är en menniskoätare, utan en belevad hofman, som med en behagfull rörelse af handen hälsar den främmande damen i det han går förbi. Ostörd får jag lyssna till småfoglarnes friska qvitter i de skuggrika gångarne, eller sitta i den höghvälfda löfsalen, uti hvars midt en graziös odalisque, uppstigande ur en blomsterkorg, ständigt öser vatten ur en aldrig sinande urna öfver nickande blommor och blad, medan dropparne falla från dem ned i bassängen med en ljufligt söfvande musik; ostörd får jag betrakta den mängd af vackra rosor och de grupper af utländska träd och växter, som utmärka denna park, eller akta på de prydliga svanor, flamingos och andra djur, som der hafva sitt paradis. Orangelundarnes labyrinthiska gångar, utsigterna, som ur dem öppna sig öfver idylliska landskaper eller öfver fjerran berg, tempel och hafsvikar, påminna mig ofta om mina sköna barndomsdrömmar då jag såg liknande föremål i barnsliga bilder och gaf dem form i landskap, hvilka jag klippte af färgade papper, fogade samman, så att de med sina fristående orangelundar och kuriösa tempel — bra litet lika de athénska — kunde simma på vattnet. Det är icke att säga huru lycklig jag stundom kände mig under skapandet af dessa mina lycksaliga öar; och när jag såg dem hvila på vattnet — i mitt handfat — och kunde i deras säkra hamnar blåsa in små fartyg af nötskal, försedda med silkeståg och flaggor och last af sockergryn, hvilken verld ägde jag ej då och kunde trolla fram i dessa pappersbilder, hvilka tjusande syner af framtida romantiska scener!... Ur min barndom och första ungdom minnes

Jag dessa stunder bland de skönaste. Kom så en tid, en tid af många långa år, då jag trodde, att dessa barndomsdrömmar voro — endast drömmar, dessa lycksaliga öar blott hägringar af sälla stränder, dem jag aldrig skulle nå. Och nu — — Goda försyn! . . . . .

Merendels slutar jag min afton i parken, på klippan med den lilla oreaden, och med den stora utsigten åt Akropolen, fältet med Olympion och Stadion, hafvet och Ægina med dess pyramidala Pan-hellenions klippa. Från denna plats är det skönt att se solen bergas bakom Akropolen, måla det gråa Hymettus i grannaste rosenfärg och med sitt sista sken i eldröda skyar flamma öfver Parthenons kolonnader.

Den 14 Nov.

Ändteligen mulen himmel, kulna vindstötar, löften om regn! Englands unge prins, Alfred, gör emedlertid solsken i Athén. I går gafs för honom stor bal på slottet. Bland gästerna var äfven jag i följd af en tryckt bjudning från H. Majestät. Den unga prinsen hade jag sett redan på Malta, men gerna ville jag se en kunglig bal i Athén, och kl. 8 på aftonen begaf jag mig till slottet.

Prinsen hade vuxit sedan jag såg honom sist — för ett år sedan, — men hade samma karakter af en anspråkslös gosse i förening med en gentlemans hållning och takt. Det var vackert att se den behagliga, enkla gossen — civilt klädd, utan minsta utmärkande prydnad — leda i polonaisen, som alltid här öppnar balen, Greklands drottning, strålande af juveler och godt lynne, en verkligen semiramidisk drottning-gestalt, fångslande blickarne. Men denna afton fångslades kanske de flesta af drottning Victorias anspråkslöse son. Under polonaisen gifvo kung och drottning handen än åt den ena, än åt den andra af närvarande personer utaf corps diplomatique eller andra notabiliteter, och förde dem ett hvarf omkring i salen. Sedan blef dansen allmän, och man dansade, såsom i Europas

andra hufvudstäder, françaiser och valser. Man hade kunnat tro sig i en af dessas balsalonger om icke några gammal-grekiska kostymer påmint om, att man befann sig i Athén. Täckast bland de unga, grekiskt klädda damerna voro drottningens två unga hoffröknar, Aspasia Karbouny och Marie Grivas, hvilkas guldbroderade spencers (kontougouny's) och röda fez med långa tofsar af mörkblått silke och guld förträffligt passande till deras smärta gestalter och vackra hufvuden. Ett par smyrnotiska fez, som buros äfven af rätt täcka hufvuden, syntes mig öfverlastade af guldbroderier. Den hydriotiska hufvudklädseln passar egentligen icke på en bal, huru dyrbart broderade dess silkeskläden än äro, men den ger hufvudet och gestalten en egen blygsam grazie, särdeles då, såsom här var fallet, de unga dansande fruar, hvilka buro den, utmärka sig genom det uttryck af godhet och saktmod, som jag ofta funnit hos öarnes fruntimmer. Klädningarne voro af tunga, dyrbara tyger, men de, som buro dem, sväfvade derföre icke mindre lätt och graziöst i dansen. De flesta dansande damerna buro blomsterkransar, flor och krinoliner — "tout comme chez nous." Af herrarne voro endast tjänstemän och konungens adjutanter i grekiska drägter, de flesta tunga af guldbroderier. Rundt om de dansandes krets stodo eller sutto 3 till 400 åskådare, bland hvilka jag upptäckte tjugu eller trettio gammaldags kostymer och fysionomier på männernas sida och lika många på fruntimmernas, ty här syntes de skiljda såsom i kyrkan. Mer än en åldrig fru, som hade sin modernt klädda dotter i dansen, satt sjelf i den kungliga balsalen klädd i sin skinnbebrämade kofta och med sin athénska halsduk, konstlöst virad om hufvudet, osnörd och ogenerad, som om hon suttit i sin egen "sala" eller "aula."

Bland männerna lärde jag känna några Palikarer (tappre) från frihetskriget, som sades ha kommit på balen enkom för att få se den unga engelska prinsen. Så den gamle general *Metaxas*, så ock general *Bulgaris* (i albanesisk drägt) och den mainottiske generalen *Plapotas*, en värdig

son af gamla Taygetus, kraftig ännu som en ekstam, med håret tvärt afskuret öfver pannan, men hängande ned långt utåt ryggen, en bred silfverbroderad gördel om lifvet, och med mera af bonden, än af hofmannen i sitt utseende. Den gamle, kärnfulle mannen lärer ännu kunna anförä den grekiska dansen och dervid göra högre språng och mera halsbrytande svängningar än någon af de yngre grekerna.

Emellan danserna voro längre pauser, under hvilka kung och drottning gingo omkring, samtalande med de kringstående. Kungen var klädd i den grekiska nationaldräkten, hans hvardagsdrägt, med silfverbroderier. Han har en vackert manlig figur och rör sig i dansen — han dansade endast françaiser — med värdighet och behag. Under en af dansens pauser skänkte han mig en längre samtalsstund. Samtalet rörde mitt uppehåll i Athén, Olympion, dess exposition, grekernas intelligens, som kungen berömde. Det innehöll intet just märkligt; men jag erford under ett intryck af hans personlighet som jag icke hade väntat mig. Jag kände mig viss om att jag stod framför en af de redligaste, mildaste och bästa män i världen, och utom hos kung Oscar i Sverige har jag ej sett hos någon kunglig person ett uttryck af så stor godhet.

Riktigheten af mitt intryck lär ingen jäfva, som närmare känner kung *Othon* (så kallas han i Grekland). Det är hans rättsinne och godhet, som småningom tillvunnit honom de oroliga grekernas förtroende, som afväpnat partierna, låtit sinnena lugna sig, och oaktadt alla jäsningar och missnöjen, hvilka emellanåt gifvit sig luft, skänkt Grekland fem och tjugu års frid. Ett varmt och vackert erkännande häraf visade sig i de fester, som för ett år sedan firade konungens fem och tjuguariga regering.

Kung *Othons* ansigte är ej vackert, men har ett solskens i sitt uttryck. Öfver den fria, breda pannan ligger håret enkelt struket åt sidan och blicken ur de vackra ögonen är ljus och ren. Den är ett godt samvetes blick.

Drottningen, klädd i smakfull och dyrbar parisisk baldrägt, dansar väl, valsar förträffligt och med synbar glädje af dansen. De lefnadsglada ögonen blixtra i kapp med diamanterna kring hufvud och hals. Hon talar med lika lätthet fransyska och grekiska, talar ömsom med herrar och med fruntimmer, och synes, liksom kungen, mån om att icke försumma någon, hvarvid friherrinnan v. Pluskow — icke olik en liten drottning bredvid den stora — tydligen är dem behjelpig. The, förfriskningar och konfekt serverades såsom på andra stora baler.

Mitt samtalsnöje denna afton hade jag förnämligast af den för mig outtömligt intressante engelske ministern, sir Thomas Wyse, samt sednare af en grekisk fru (en adoptivdotter af statsmannen Colletti) med lågande ögon och flödande tunga, som på fransyska med stor frimodighet yttrade sig öfver det förvända i de grekiska fruntimmernas uppfostran och behandlingen af deras giftermål. Det väckte hos mig öfverraskning och nöje att höra så liberala åsigtter öfver qvinnans bestämmelse yttras af en grekisk fru, men jag förklarade mig saken då jag fick höra, att hon varit gift med en fransk kconsul.

Balen räckte till klockan två. Balsalen förtjenar sitt beröm såsom vacker och kunglig. Dess största lyx syntes mig vara de ofantliga hundraarmade ljuskronorna.

Medan grekerna hafva sina olympiska lekar och fester för att fira landets nya æra eller dess höga gäster, gör, i denna tid, en annan fest sin rund kring jorden inom nästan alla christna stater från Petersburg till New-York, en högtid af vida högre betydelse, än någon af de gamla eller nya olympiska, och som på helt annat sätt elektriserar folken. Det dithyrambiska jubel i sånger, fackeltåg och högtidligheter af alla slag, som yttrar sig i *Schillersfesterna*, isynnerhet inom alla evangeliskt-protestantiska samhällen, till firande af den odödlige skaldens minne, — hvilket stort vittnesbörd afgifver det ej om en förbrödrad mensklighet, som vaknat till erkännande af människans och samhällets sedliga adel och frihet, med bortkastande af allt blott conventionelt och osjelfständigt, allt servilt eller lågt.

Schiller var, i sin dogmatiska tro, icke en christen, och hans "Greklands gudar" äro, oaktadt all deras tjusning i hans verser, för mig ett det starkaste bevis om huru litet han på närmare håll studerat dem och *den*, för hvars uppenbarelse på jorden de bleknade bort i luftiga phantomer. Men i sitt lif och sin högre skaldekonst var Schiller inspirerad af christendomens idealer. Den ädle anden kunde ej värja sig för det högsta dragningskraft. Den gjorde sig hos honom framför allt gällande på den dramatiska konstens historiska gebiet och i entusiasmen för allt sedligt, ädelt och stort. Der Schillers minne firas, der firas dessa idealer, der varseblifva vi elden, som den promethiska gnistan tändt för människoslägtet — de gamla olympiska gudarne till trots. Brinne den i allt vidare och vidare kretsar på jorden!

Här, i Athén, har också en Schillersfest firats af några tyskar — grekerna stå ännu utom den europeiska rörelsen på litteraturens gebiet; — men utom en god måltid i mat och dryck tror jag ej att den företedde något anmärkningsvärdt. I själ och hjerta har jag deltagit i den allmänna festen för den store skalden; ty allt ifrån min ungdom och till den dag i dag är, vet jag ingen skald som har en större makt öfver min själ.

Närvarande ögonblick är, äfven i andra afscenden, ett af betydelse i människoslägtets historia. Det genom Louis Napoleon och Garibaldi frigjorda Italien — och vi veta för hvilket ideal det åter och åter rest sig — har vändt sig till de nord-europeiska folken med anmodan om erkännande af sitt nya fria rike och står, hvilande på vapnen, väntande svar. Man talar om en stor kongress af folkens representanter, som skall sammanträda i Paris, ett nytt amphyktions-råd, likt det, som fordom hölls vid Parnassens fot, i Apollos helgedom, i det gamla Hellas — och brochyren med allahanda planer och projekter rörande både Vester- och Österland flyga ut i verlden på italienska, tyska och fransyska språken. En sådan har blifvit synlig äfven här med titel: "un mot sur l'Orient à l'occasion du futur Congrès" hvilken innehåller intressanta uppgifter om

Greklands närvarande commerciali tillstånd samt ställning till Europa och till Turkiet. Få nu se huru pass det nya heliga Amphyktioniets ingifvare och skydds-gud, *Louis Napoleon*, är lik Phöbus Apollö.

Den 15 December.

Efter mer än fjorton dagars nordanstorm samt grundligt rusk och regn, som låtit mig göra bekantskap med Athéns icke behagliga vinterväder, har det vackra vädret återvändt, och såsom genom trollslag är allt förändradt. Marken grönskar herrligt, luften är frisk och sommarljuf tillika, foglarne sjunga, blommorna slå ut, himlen är strålände klar och blå.

Jag har med fru H. ., under den vänlige M:r Hills anförande, gjort besök hos den gamle sjöhjeltén Konstantin Kanaris. Sedan jag i Zinkeisens historia uppfriskat mitt minne af hans bedrifter under frihetskriget, önskade jag att bringa honom min hyllning, samt af honom sjelf få beskrifning på beskaffenheten af en *brännare* och förklaring huru ett sådant ting kunde fästa sig vid ett stort örlogsfartyg och spränga det i luften, såsom Kanaris' brännare det gjort vid mer än ett ryktbart tillfälle under kriget. På utsatt dag gingo vi, försedda med buketter af unga törnrosor, till den gamle frihetsbjeltens boning. Vänligt var det första intrycket af hans soliga "aula" (gård) med dess gröna träd, hvita marmor-fontän och antika grafstenar af hvit marmor med basreliefs, föreställande de vackra scener och symboler af afskedet emellan lefvande och döda, som man ofta ser på grekiska och romerska grafmenumenter. Den gamle amiralen visste om vårt besök och kom emot oss på trappan. Det var mig en öfverraskning att lära känna honom i den lilla, men starkt bygda gestalt med ungdomslif i rörelser och ungdomsblomma på kinden, som så flärdfritt, men så artigt och vänligt välkomnade oss och förde oss in till sin hustru. Hon, en vacker ståtlig gammal fru, var för tillfället klädd i den psariotiska drägten med en

slags kask eller tuppkamslik hufvudbonad, öfver hvilken föll en stor skir vit slöja, samt skinnbebrämrad spencer och svart sidenkjortel*). Kanaris sjelf var klädd i europeisk dräkt. Jag gaf honom min bukett i det jag sade honom — på svenska, — huru glad jag var att få se den man, om hvilken jag hört så mycket i mina ungdoms-år; ty min far brukade, då man vid tiden af det grekiska frihetskriget bar in tidningarne till honom, säga förnöjd: "Grekerna komma!" och af honom fick jag då höra om "Konstantin Kanaris' bedrifter."

Kanaris fästade starkt och stadigt på mig sina klara stora, bulldogslika ögon, under det jag talade, och M:r Hill tolkade mina ord, och när denne slutat svarade han med mycket eftertryck i tydligt och långsamt uttalade ord, att: *"han tackade Gud, som tillåtit att en liten matros från en af de minsta af Greklands öar kunnat för sitt fäternesland göra något, som i så långt aflägsna länder lifvat deltagandet för dess befrielsekamp!"*

Det var ju ett vackert svar. Dernäst kommo frågorna om "brännaren." Kanaris framtog några plancher, målade i vattenfärg, föreställande hans tvenne ryktbara brännare, den första med namnet "Eleutheria" (friheten), som i Juni 1822 lät Kapudan-Paschas amiralskepp springa i luften vid Chios, och den andra "Hephästos", med hvilken han, ett år sednare, utförde en lika djerf och ändå mera för turkarne förfärligt följdrik bedrift vid Tenedos. Han visade mig huru de små dubbel-tungade jernkrokarne, med hvilka brännarens master och bogspröt voro i topparne försedda, läto den haka sig fast vid det fiendtliga skeppets tågverk. I ögonblicket, då detta skedde, antändes de brännbara ämnen, hvarmed fartyget var laddadt, och den tjocka, qväfvande rök, som omedelbart uppsteg, omsvepte skeppet så att dess besättning ej kunde skönja hvar krokarne hakat sig fast eller huru den skulle kunna frigöra sig ur den mordiska drakens klor. Den förfärliga

*) Psaras kvinnor voro, innan turkarne härjat ön, kända som de vackraste i grekiska Archipelagen.

villervalla, som då uppstod och som ökades under de straxt derpå följande explosionerna, gaf vanligtvis manskapet i brännaren tid att kasta sig i små, snabbseglande båtar och hastigt aflägsna sig från scenen för ödeläggelsen.

Med en eld, som genomträngde hela hans väsen ända till fingerspetsarne och lät hans ögon synas vilja springa ur hufvudet, beskref Kanaris scenen under den mörka juni-natt, då han, i midnattens stund, lyckades haka sin brännare fast vid Kapudan-Paschas skepp och antända det. (Att han och hans tappra kamrater genom nattvardens begående invigt sig till denna bedrift, såsom till döden, det berättade icke Kanaris.) Stor-amiralen och hans folk hade just firat fastans upphörande och den stora Beirams-festens inträde med en bacchanalisk måltid, och lågo försänkta i djup sömn då de väcktes af Kanaris' brännare, men för sent. Brännaren hade redan antändt skeppet, och kort derpå sprang detta med amiralen och 2000 man i luften. Georg Pippinos brännare, utrustad för samma expedition som Kanaris', förfelade att haka sig fast vid vice-amiralens skepp, men flöt brinnande och exploderande omkring den turkiska flottans fartyg, spridande öfverallt förfärelse och ödeläggelse.

"Har ni aldrig, vid dessa tillfällen, känt någon fruktan?" frågade jag. "Fruktan?" återtog leende den gamle hjälten. "Sådant kommer oss ej i sinnet, faran eldar oss. Skotten och brakket äro som musik. Hvarje bedrift med min brännare var mig en högtid, och jag vore färdig, hvilken stund som helst, att utföra en sådan igen."

Man såg tydligt af blick och väsen, att detta ej var skryt.

Fru Kanaris stod tyst och hörde på, men under tydligt deltagande för samtalet. Jag gick till henne och frågade genom min vänliga tolk huru hon kände sig till mods i hemmet då hon visste sin man vara ute på någon af sina lifsfarliga bedrifter. Hon svarade, att det ofta var henne till mods, som hon skulle hellre varit med honom i brännaren, än ensam i det stilla hemmet. Blott tanken på fosterlandets väl hade uppehållit henne. Samma natt då

bennes man antände Kapudan-Paschas amirals-skepp framfödde hon, under stora plågor, sin äldsta son, och när hon hörde, att folket under segerjubel och fackeltåg följde hennes man till Psara kyrka för att tacka Gud för den lyckligt utförda bedriften, var det henne svårt att icke få vara med dem. "När han derefter kom hem och jag fick se hans svedda hår och ögonbryn m. fl. märken af den lifsfara, hvori han nyss varit, då — jag kunde ej hindra det — runno tårarne, och jag kunde knappt deltaga i den glädje, med hvilken han tog i sina armar sin förstfödda son." Detta allt omtalade den vackra gamla frun med ett rörande uttryck af sanning och innerlighet.

Jag kan ej beskrifva huru mycket nöje jag erfor af besöket hos det gamla grekiska hjelteparet, äfven därför att det nu, i dess fredliga ålderdom, påminner mig om det antika phrygiska paret — mönsterbild för alla makar, — som af de gudar, hvilka en gång besökte dem, begärde, såsom enda gunst, att få dö på samma dag.

Af Kanaris' fyra söner äro två eller tre anställda vid Greklands flotta. Han yttrade missnöje öfver deras befordran, och i allmänhet med regeringen, om med skäl eller ej, vet jag icke. Han är senator för lifstiden och säges hafva nyligen afslagit tillbud af förhöjd lön och af en minister-portfölj. Hans missnöje tyckes således vara af alldeles vanlig eller sjelfvisk art. Hvad än man må tänka om honom såsom politikus, så synes hans redliga och flärdfria karakter vara allmänt erkänd. Den psarioniske hjälten har väl emottagit amiralstiteln, men har aldrig velat anföras någon flotta eller andra fartyg, än sina brännare, sägande att han ej duger för annat befäl.

Den 20 December.

Rolig afton hos engelska ministern, i sällskap med gamla och nya bekanta. Bland intressanta främlingar, för närvarande på besök i Athén, är en engelsk familj vid namn Harvey (som äfven känner till Stockholm), den unga

lord Dufferin och hans vackra, begåfvade moder, samt den unga, lärde och djerfve forskaren *Cecil Graham*, hvilken nyligen i öknen, sydost om Palmyra, upptäckt de 87 städerna, som omtalas i Josua bok och hvilka man länge ansett som förlorade. Den fem och tjuguarige mannen har ett hufvud, som äfven i sin yttre skapnad bär profetian om sin bestämmelse att bryta nya vägar och göra nya upptäckter. Hans vän, lord Dufferin, talar hellre om sin väns resor och faror, än om sina egna, som dock ej varit ringa.

Ryska ministern, baron Ozeroff berättade mig åtskilligt om den nu pågående slafemancipationen i Ryssland, som intresserade mig i hög grad. Hvilken stor och ädel rol synes ej denna stora stat framdeles kunna utföra i världens, i synnerhet den östra verldsdelens civilisation. Flera greker och grekinnor voro i sällskapet, och en af dem, en ung grefvinna — jag minnes ej namnet — hvars röst och musikaliska talang berömdes såsom utomordentliga, sjöng till pianot en stor aria, som — lemnade mig kall, ehuru den oklanderligt utfördes och hennes röst verkligen var af prima kvalitet. Mera nöje hade jag af två engelska systers intagande sång af engelska ballader. Och att se miss Wyse vid sin harpa, och höra hennes musikaliska spel af Moores (och hennes hemlands) melodier, det var för mig buketten af denna njutningsrika soirée.

Den 24 December.

Julafton, enligt den Gregorianska kalendern, och för alla de folk, som antagit den, men icke för de grekiskt orthodoxa, som vidblifvit den gamla kalendern, och derigenom för hvart år komma fyra minuter efter de förra i tiden. Dessa fyra minuter, sammanlagda under de århundraden grekerna varit afskiljda från den romerska kyrkan, hafva redan stigit till en summa af 12 dygn, så att de nu fira sin julafton först den 5 Januari.

Jag firade min på Lykabettos. Sedan jag språkat litet med *Eremiten*, som läser messan i kapellet på bergstoppet och ser ut såsom — det han helt visst äfven varit — en stråtröfvare, samt betraktat den praktfulla utsigten öfver hafvet och öarne, gick jag längre ned öfver bergets rygg, som har skapnaden af en sadel emellan tvenne höjder och hvarifrån man på båda sidor ser ned i Attikas dal. Herdarne vände åter med sina hjordar från betesmarkerna. Det var ett gladt sorl af pinglande klockor och sjungande röster — vänliga scener ur idyllens lif, som passade väl till den lugna aftonen och dess skära belysning. Ur staden hördes plötsligen en stark, melodiskt dallrande ton. Det var den ryska kyrkan, hvars prydliga campanile höjer sig ej långt från Lykabettos, som lät sin klangrika tunga ljuda till aftonklämtning. Jag vet icke huru det blef mig till mods, jag stod liksom fasttrollad med blickarne fästade på det herrliga skådespelet och måste ovillkorligt tänka: "O! Athén! Jag nästan fruktar att du blir mig alltför kär!" . . . . .

Sednare på aftonen hade vi ljus och julgran — här en Apollo-gran — och nordiskt hjertlig julfest med gåfvor och gammian i mitt tyska hem.

Den 26 December.

I dag har man lagt grunden till ett hus tätt framför vårt, och som, när det blir stort, kommer alldeles att taga bort min vackra utsigt. Vid den religiösa ceremoni, som ägde rum för tillfället, slagtades en tupp, hvars hufvud och blod gräfdes ned i jorden under en grundsten jemte en butelj med vigvatten och andra ting. Den tjänstförrättande Papa'n, som läste böner och gjorde en mängd korstecken öfver både grund och nedgräfdna ting, stoppade sedan tuppen i sin ficka. Grekernas christendom tyckes i många delar ännu blott vara en öfverkorsad hedendom, och presterna, fattiga, utan fasta löner, — undantagande biskoparne, som hafva betydliga inkomster — äro sjelfve

för okunniga att förmå skingra folkets vantro, och torde ofta nog betjena sig af den att förskaffa sig en liten inkomst. Folket tillskrifver prestens böner och korstecken en magisk kraft, och behåller, under denna tro, mycket af sina fordna hedniska villfarelser. De ceremonier, som ännu äro öfliga vid dödsfall och för de döda, förefalla nästan otroliga. Härom torde jag säga något mera en annan gång.

Den 30 December.

Det gamla året har slutat med en verkligen olympisk väderlek och med aftonbelysningar straxt före och efter solens nedgång, som icke kunde vara praktfullare i Olympens guda-verld. Hvarken pensel eller penna kunna gifva föreställning derom. Hela Athéna-dalens omkrets, i synnerhet dess krans af närmare och fjernare öar och berg, lyste liksom förvandlade till rubiner och amethyst. Käre L*! anser du mig, som i allsköns frid och ro får se och njuta all denna härlighet, nästan *allför* lycklig, och känner du dig liksom en liten smula afundsjuk, så låt mig hviska dig till, att jordens lott öfverallt är — ofullkomlighet, här såsom annorstädes, och att det var med känslor af djup nedstämdhet, som jag i Athén, under all denna härliga eklärering, slutade det nu tillryggalagda året.

TRETTIONDEFJERDE STATIONEN.

Nyårsdagen. Grekernas nyår. Återblick på Greklands senaste frihetskamp. Klephterna. Rhigas och Korais. Den nationella grundfonden. Frihetskriget och dess män. Fogeln Phœnix. Den nya dagens morgon.

Januari, 1860.

Må vänner svika,
Må vänner dö,
Mitt lif bli lika
En stormig sjö,
Blott *en* bland vänner
Jag trofast vet,
Och min jag känner
För evighet!

Att du må i dessa ord kunna instämma med mig, det, käre L*, är min nyårsönskan till dig och till *alla*, ty — en bättre vet jag icke. Då skall du öfver liken af kära förhoppningar kunna höja dig med en hemlig glädje åt dina vingar, och, lugnt bidande att dagen må ljusna

för dig, vända din själ från ditt eget lilla lif till de stora skickelser på jorden, i hvilka du läser — om än i drag af eld och blod — att "Gud allsmäktig lefver!"

Låt mig nu teckna för dig några drag af den stora syn, som i dessa dagar blifvit rätt lefvande och klar för mig.

Det är ännu natt. Sedan århundraden har den natten betäckt ett land, ett folk, som länge burit ljusets fackla för jordens folk. Och i den långa natten ligger en döende, lemnad allena med sig sjelf och sina bödlar. Folken hafva nästan glömt dess namn. Det var dock stort en gång. Det är — *Hellas*.

Det är årtusen sedan dess dödskamp begynte. Det gamla, ärorika *Hellas* sjönk genom den svåraste af synder: missbruk af friheten — en synd mot den helige ande, som ej kan förlätas, som måste medföra straff. Inbördes split, njutningslust och förvekligande läto Greklands folk, under den macedoniske Alexander förlora sin autonomi. Den friaste bland jordens stater blef lydrike under en despot. Det var blott begynnelsen till dess förnedring.

Under det byzantinska kejsardömet, under Roms välde, framstår grekiska folket endast såsom en afart af hvad det fordom var. Romarne ansågo en grek som den föraktligaste af menniskor. De stora andar, som i ord och gerning sednast hade kämpat mot det grekiska folkets undergång och till det sista inför verlden uppehållit det helleniska namnets ära: Demosthenes, Diogenes, Phocion, Philoppomèn m. fl., hade småningom tystnat i dödssömn. Den tycktes utbreda sig öfver hela Grekland. Det nämndes snart ej mer, om icke under andra namn. Det gamla folket ansågs höra till de döda. Ingen aktade på den glimmande gnista af det fordna lifvet, som tyst fortlefde på den "gamla heliga jorden", dels i arbetsfliten hos dess fattig blifna befolkning, som fortfor att odla vinet och oliven, att spinna silket, dels i den kärlek till vetenskap och bildning, som lät grekiska män ännu vårda sig om det gamla språket och uppehålla skolor på Greklands fastland och öar. Under sina "frankiska" herrar, genueser och venetianer, i medel-

tiden, tycktes något af den gamla elden lefva upp hos grekerna. En flyktig glans lyste öfver Athéns och Spartas dalar, öfver Cykladernas sköna öar. Men när, år 1453, Grekland föll i Muhammed den andres och turkarnes våld, då syntes dess sista stund vara kommen. Dess yppersta lärda och statsmän flydde undan barbarerna till det vestra Europas stora städer och buro till dessas vetenskapliga härdar ny eld från den äldsta civilisationens hem. I deras eget land blef allt mörkt. Den gamla klassiska jorden trampades ned af den råa eröfraren. Allt offentligt lif upphörde, allt framåtgående tillintetgjordes, all rörelse afstodnade. Tystnaden och natten bredde sina dok öfver detta anlete, fordom så strålande. Okunnigheten och det råa godtycket stiftade lag på den jord, der vetenskapen och konsten fordom hade sina throner. Osman "benbrytarens" stam intog Phoibos Apollos plats.

Dock, ursprungligt ädla naturer — människor eller nationer — kunna djupt sjunka, men aldrig helt gå under. Den store läraren, *olyckan*, han, hvilken de gamle kallade *den helige* för hans kraft att förbättra hjertat, kommer öfver sådana naturer såsom en pånyttfödande, upprättande makt.

Det är i olyckans djupaste djup, i den natt af nära fyra århundraden, hvilken Turkiets välde utbredde öfver Grekland, som vi förnimma de första tecknen af det ursprungliga, ännu fortlevande lifvet, den ljusälskande andens vittnesbörd att det gamla Hellas lefver än.

Medan dalarna tyckas sänkta i träldomens sömn, äro Greklands solbeglänsta höjder frihetens hem. Det är från de spetsar, der åskan bor, som modiga, frihetsälskande män låta höra sina röster och slunga stridshandsken mot låg-landets tyranner. Olympen, Pindus, Pelion och Ossa, Parnassen och Taygetus, alla de skogrika grekiska bergen ha blifvit tillhåll för män, som icke vilja tjena turkarne, och som nedstiga från bergen endast för att röfva i deras byar, eller tvinga dem att betala bergsfurstarne skatt. Man kallar dem Klephter (tjufvar eller röfvare) samt *Palikarer*, "tappre", ty de äro tappre, och låglandets grekiska be-

folkning betraktar dem med hemligt välbehag, såsom turkarnas afavurne fiender. Klephternas sånger röja detta hat, och derjemte något af den forngrekiska poetiska anden. De äro blommor, som icke hafva något utländskt. Utslagna på Olympens och Parnassens ouppodlade jord, vid ödemarkens fläkt, bära de prägeln af den vilda natur, som fostrat dem, samt af den starka folk-klass, som är på en gång deras anonyma skald och deras hjelte. Låt mig anföra några af dem*).

"Jag vill blifva klepht!" — säger en yngling. — *"Jag vill vara ödemarkens stolthet och skogarnas kamrat. Jag vill bo på bergen ibland de vilda djuren; jag vill hafva klippan till min bädd och snön till mitt täcke; men jag vill icke tjena turkarne."*

En annan gång är det en döende klepht, som talar till sina vapenbröder:

"Gören min graf rymlig och hög, så att jag der kan stå upprätt, ladda mitt gevär och strida. Gören ock ett fönster på min högra hand, så att jag kan höra svalorna förkunna mig vårens ankomst och näktergalen den blomrika Maj!"

Ur en graf, som någon trampar, stiger en klagande suck. Vandraren frågar:

"Hvarför, o! döde, jemrar du dig? Är dig jorden tung, eller är det det svarta locket?"

"Icke är jorden mig tung, ej heller det svarta locket. Jag klagar öfver att du ringaktat mig, att du trampat på mitt hufvud. Var icke äfven jag ung? Var jag icke en Palikar? Har jag icke genomströfvat skogarne i månens sken, och har jag icke låtit turkarne känna min arm?"

Liksom i den gamla mythologien ser man i dessa sånger hvarje grotta, hvarje källa bebodda af en nymph, och hela naturen med alla dess väsen tager del i de tappas öden. Småfoglarna i skogen, örnarna på bergens toppar, sjelfva bergen, solen och månen, jordens strömmar och

*) se: "Esquisses de la littérature greque moderne par M. Rangabé."

himlens moln berätta för hvarandra de tappras bedrifter, begråta deras död samt hugsvala deras sörjande makar och mödrar.

En gång är det Olympen, som berömmar sig inför Ossa att aldrig ha undergått turkarnas förnedrande beröring. Vid hvar och en af dess källor står en fana; en klepht står vakt vid hvar och ett af dess träd. På dess topp sitter en kungsörn, som bär i sina klor en Palikars hufvud:

"Ät kungliga fogel, föd dig af min kraft. Må din vinge deraf bli en aln längre, din väldiga klo en handbredd större. Jag var klepht och armatol; jag har dödat turkar utan tal; men min timma har slutligen kommit!"

En annan gång är det en sårad krigare, som talar till skogens sångare:

"Sägen mig, foglar, om jag skall bli frisk? Sägen mig om jag skall återfå mina krafter? — "Pliaska", svara foglarna, "om du vill blifva frisk, om du vill, att dina sår skola läkas, så gå upp på Olympen, på dessa sköna höjder, der de friska aldrig sjukna och de sjuka återfå sina krafter. Då skall du åter kunna kämpa mot turkarne."

En annan sång, utan direkt syftning på det nationella hatet, framställer denna dystert poetiska tafla:

"Hvi äro skogarne så svarta och hotande? Är det blåsten, som skakar dem? Är det regnet, som slår dem? — Det är ej blåsten, som skakar dem, det är ej regnet, som slår dem; det är Charon (döds mannen), som drager genom dem med de döda. Han drifver de unga framför sig; de gamla följa honom, och han bär de små barnen, upplagda på sin sadel. De gamla ropa till honom, de unga knäfalla för honom, bedjande: stadna, o! Charon! nära en by, stadna vid en frisk källa, att de gamla må få läska sig, de unga kasta sten, och barnen plocka blommor! — Jag stadnar icke vid en by, och icke vid en frisk källa. Mödrarne skulle komma för att hemta vatten, och de skulle då träffa sina barn; makarne skulle igenkänna hvarandra och jag kunde ej åtskilja dem mer!"

Klepht-sångernas rådande ingifvelse är emedlertid hattet mot turkarne och kärleken till friheten.

Det var till dessa vilda afläggare af det gamla frihetsträdet, till dessa spridda krigarehopar på de grekiska höjderna, som *Konstantin Rhigas*, i början af detta århundrade, ställde sitt patriotiska upprop:

"Hvi töfven J längre på bergen,
likt rofdjur för fienden rädda,
i skogarnes gömslen och snår?
Till strids, palikarer! till vapen
för fäder, för barn och för bröder,
för altaret, hemmet och härden,
för frihet och fädernesland!

— — — — — att lefva
en dag såsom fri är ju bättre
än tusende år såsom träl!"

Rhigas var född i Thessalien. Hela det nordliga Greklands ungdom sjöng med hänförelse hans krigiska sånger, som uttalade dess hjertas dunkla drift.

Samtidigt med Rhigas se vi uppträda på Greklands skådeplats en man, som i slutet af förra århundradet och begynnelsen af det nuvarande blir den andliga frigörelsens anförare, liksom Rhigas var det för den politiska.

Adamantios Korais, född på Chios, egnade sig tidigt åt läkarekonsten och språkforskningen. Men snart omfattade han, såsom sitt förnämsta lefnadsmål det att lyfta sitt fädernesland ur den förnedring och slöhet, i hvilka det sjunkit under det turkiska oket. Trogen den gamla grekiska lifs-åsigten, ansåg han okunnighet vara moder till allt ondt, kunskap och insigt enda medlet till vinnande af allt godt, vare sig andligt eller timligt. I Smyrna, i Athén, i Paris arbetade han ifrigt att upplysa och fostra sitt folk genom det gamla språkets återupplifvande, genom läroböcker för skolorna, genom utgifvande af de klassiska författarne, genom öfversättningar af främmande länders humanistiska tänkares verk (så Beccarias och Benthams), samt genom flera originalarbeten. Han gjorde sina landsmän uppmärksamma på orsakerna till Greklands förnedring och fall, utvisade medlen för dess upprättelse, och under det

han uppmanade till lydnad för den bestående ordningen och undergifvenhet för öfverheten, sökte han uppfostra Greklands unga män till att kunna bli dess lagstiftare och framdeles befriare:

"för fosterland, maka och barn,
religionen och fädernas grafvar."

Den väg, som Rhigas med sina krigiska sånger, och sednare Ypsilanti jemte Hetäristerna bröto med svärdet, ansåg Koraïs vara för tidig och Greklands olycka.

Medan Rhigas med martyrens död fick plikta för sitt modiga uppträdande, drog sig Koraïs tillbaka i djup stillhet i Paris, men fortfor derifrån att oafslätligt verka för Greklands fredliga utveckling.

Rhigas hade i sin sista timma yttrat: "Sädet har jag utsått; den tid skall komma, då mitt folk skall skörda dess söta frukt!"

Vid ryktet om hans grymma död upprördes alla christna folkslag på det gamla Greklands jord, till hvilka han, utan åtskiänad, hade ställt sina patriotiska sånger: Mainotter, albaneser, bulgarer, sulioter, roumäner m. fl. — Alla kände sig vara söner af Hellas, och den dunkla glöden, som han tändt, flammade upp till låga

Dock, låt mig här nämna en tredje faktor i den grekiska resningen. Jag ser dess tysta födelse långt tillbaka i tiden, lik ett af dessa "enfants terribles", hvilka onaturliga fäder sig ovetande uppföda till egna missgerningars straff.

Jag har redan antydt den. När Osman "benbrytarens" stam utbredde sig öfver Greklands jord flydde dess ädlaste söner till Italiens, Tysklands, Englands och Frankrikes uppblomstrande länder och funno i deras vetenskapliga centrer vännar, skydd och varm sympathi. Då knöts emellan Greklands och vestra Europas folk det band, som sedan blef en elektrisk tråd emellan båda. De landsflyktiga grekerna väckte öfverallt på nytt kärleken till den gamla vetenskapen och litteraturen, och mottogo sjelfva den nyare bildningens ädlaste impulser för menniskorätt

och människoväl. De lärde känna högre samhällsläror, än de gamla filosofernas, friare statssystemer, än dem Grekland egt.

Från denna tid ser man förmögna greker i hemlandet sända sina söner, eller ock fattiga ynglingar, dem de underhöll, att studera vid utländska universiteter. När de återkommo med kunskaper, som Grekland så väl som Turkiet lika saknade, förstodo de att göra dem gällande, med den egendomliga intelligens, hvarmed moder natur begäfvat hellenen framför alla andra österländningar, och som gjort honom till den förste autodidakt bland folken på jorden. Sultanen förstod att betjena sig häraf och utnämnde europeiskt bildade greker framför sina okunniga och tanketröga turkar till flera viktiga poster inom Konstantinopel, Donau-furstendömena och sjelfva Grekland. Och de — visade sig nitiska i sultanens tjänst, men glömde derunder icke bort det egna fäderneslandet. Genom snille, syndighet, företagsambet gjorde de sig väg till inflytande och rikedom. Ifrån dragoman's, skeppare och simpla handelsmän blefvo de bey's, bojarer och bankirer. De lånade storherrn penningar, de lånade honom sina kunskaper och sin intelligens. Till tack derfor gaf han dem rang, makt och egendom. Så uppstodo efterhand furstliga grekiska familjer, mäktiga genom samhällsställning, förmögenhet och släktförbindelser.

På det *Gyllne hornets* sydvestra strand, i Konstantinopel, i den del af Stambul, som kallas *Phanaren*, bodde en stor mängd af dessa familjer. Man kallade dem *phanariorer*, och en del af deras fattigare landsmän beskyllde dem för högmod, sjelfviskhet samt servilism mot Porten. Och icke alla torde ha varit oförtjenta af dessa tillvitelser. Men sednare tilldragelser utvisade att större delen af Phanarens befolkning, i likhet med fordom hebreerna vid "de elfver i Babylon", hemligen sjöngo:

"I det stolta Byzantz, på det gyllne hornets strand, tänka vi på Hellas, vårt fädernesland, vår dyra, vår fångslade moder."

"Vår herrskare smeker oss, högaktar våra kunskaper, vårt förstånd, lockar oss med guld och embeten, på det vi må glömma Hellas, prisa hans gunst och vara glada i vår förgyllda fångenskap."

"Men i sultanens salar tänka vi blott på Hellas och dess trældom."

"I nattlig tysthet knyta vi det brödraförbund, som skall bereda dess frihet och slipa de rostade svärd."

"Ve barbaren, som gjort oss till slafvar och böjt våra ryggar! Ty hämnens dag skall komma."

Brödraförbundet, som phanarioterna knöto med patriotiska hellener, samt med philhellener utomlands för Greklands upprättelse, stiftades och utbredde sig i begynnelsen af detta århundrade under namnet *Hetäria* (vän- eller brödraförbundet). Detta hemliga sällskap räknade medlemmar af alla folkklasser och folk. Det hade afdelningar i flera af Europas hufvudstäder, synnerligast i Wien, Paris, London, Petersburg. Äfven i Athén uppstod en förening i förbindelse dermed under namn af "Philomusen." Tidigt finna vi namnen Ypsilanti, Kantakuzenos, Mavrokordatos och Kapodistria bland medlemmarnes i Hetärian. Sällskapet, som i begynnelsen afsåg förnämligast Greklands andliga upplyftande, vände snart sin verksamhet till dess politiska frigörelse. Hetärians sinnebilder beteckna denna gång. Först var det en ring (hvarje medlen skulle hafva en sådan) med en bild, föreställande den vise centauren *Chiron*, som uppfostrar hjeltgossen Achilles; sednare antog det till symbol en Phœnix, som med blicken mot solen reser sig ur sitt bål.

Hetärian var Greklands första förbund med det Vestra Europa. I Hetärian gjorde båda gemensam sak emot österländskt barbari och österländskt tyranni, gemensam sak för friheten, den lagliga ordningen och civilisationen.

Att Porten kunde låta detta hemliga sällskap utbreda sig i allsköns ro och spinna sina trådar från stad till stad, från provins till provins inom det turko-grekiska området, att den, churu varnad, icke ville se faran, det kan blott

förklaras genom ett eget karaktersdrag hos turken, som individ och som nation.

Han kan i vissa ögonblick och under ingifvelsen af en väckt passion utveckla en förvånande kraft, bli fruktansvärd eller — beundransvärd. Men innan denna stund inträffat, eller när den är öfver, tänder han sin tschibuk, sätter sig ned med benen i kors och försjunker i sin lycksaliga *kief*, ur hvilken han är högst ovillig att låta väcka sig.

Under sin *kief* är turken godlynt, äfven ädelmodig, blott man ej retar honom. Som lejonet låter han råtta leka med sin mahn; han vet ju, att han kan tillintetgöra henne med ett enda slag af sin väldiga tass.

Storherrn såg på grekerna, såsom lejonet ser på råtta, obekymrad om dess rörelser. Dessutom hade han led samma distraktioner på annat håll: krig med Persien, nackstyfva upproriska vasaller i Egypten och i Epirus, de öfvermodiga, oroliga janitscharerna, som trotsade honom i sjelfva hans hufvudstad; han hade bekymmer nog att reda sig med allt detta.

Grekerna betalade utan knot sin årliga tribut. De kunde då få roa sig med sina sånger och hemliga sällskaper bäst de ville. Blef någon af dem för högljudd eller ostyrig, så kunde man ju strypa honom eller dränka honom, såsom Rhigas.

Så tänkte storherrn ännu och såg bort mot Euphrat, då Rhigas' martyrdöd slog som en tändande gnista ned i Hetärians hemliga mina.

Grekerna i Donau-furstendömena uppstodo först under furst Ypsilanti (lockad af smickrare att tro sig vara det nya Greklands Achilles), och han utfärdade en proklamation som kungjorde att: "greker och turkar ej längre skulle bo tillsammans, att Grekland var fritt; att en stor christen makt beskyddade det emot Turkiet."

Samtidigt med Ypsilantis proklamation utgick från annat håll mot den turkiska förtryckaren ett upprop, hvars energi och vilda poesi ännu starkare kanhända anslög grekiska folkets sinnen.

Det kom ur det äldsta Hellas, från stranden af den sköna insjö, der Dodonas orakel fordom ljöd ur profetiska ekar och der folket dyrkade, under himlens fria hvalf, den *pelasgiska Zeus*. Der, midtemot den gamla orakel-lunden, satt uti sitt befästade slott i Janina den mäktigaste af sultanens vasaller, den rike, sluge, herrsklystne och grymme Ali Pascha, äfven kallad "Kara" eller den svarta Ali, "ödets man." Förut en blind tjänare för Mahmouds våldsgerningar, nu en upprorisk magnat, hade han beslutat, att till tack för det röda snöre, som hans herre skickat honom, kasta mot denne stridshandsken och göra gemensam sak med de grekiska "giours" (otrogna).

Den nyare tidens historia kan knappt uppvisa en man af mera urgammal asiatisk despot-typ än denne "svarta Ali" af Janina. Hans enda lagar voro hans passioner eller hans intressen. De förde honom stundom till handlingar af ädelmod, oftare till handlingar af vildaste våld och grymhet. Ädla grekiska ynglingar underhöllos vid hans krigiska hof, men män, som han fruktade, lät han strypa eller stympa. Qvinnor, som motstodo hans vilda begär, lät han misshandla eller dränka*). När Alis söner tillfångatogos, misshandlades och dödades af sultanens utsända, satt han i flera dagar utan att hvarken äta eller dricka, med ögonen fulla af tårar, liksom förtärande sig sjelf i dof, bitter sorg. Det var först hoppet om hämnd, som gaf honom lif igen.

Från denna retade tiger utgick plötsligen detta rop: "Upp Armatolis! Till vapen! Till vapen alla Hellas barn!

*) Dock var den sista varelse på jorden, som älskade honom och som han förtrodde sig till, en mild qvinna, en af hans flera hustrur.

När Ali, slutligen kringränd af fiender, måste öfverge Janina och drog sig tillbaka till sin befästade "Bortschi" (liten holme) i Janina-sjö, följdes han dit af sin hustru, Vassilisi (drottningen). Hon vakade der skiftesvis med honom vid lampan, ständigt brinnande för att antända krutfatet i tornet, der Ali ville begravva sig och sina skatter i samma stund, som det skulle lyckas fienden att intränga i fästningen.

Hämnens århundradens missgerningar! Allt ropar till eder: ert bespottade namn, edra röfvade egodelar, oket, som man lagt på er liksom på de dummaste djur. Till vapen, Hellener, Armatolis, Palikarer! Skynden till vapen, till vapen!

"Åkermän, gripen edra plogar och liar, och gören er vapen af dem! Herdar, förbyten edra stafvar till dolkar! Låten edra fredliga pipor hvissla mot fienden! Låten hämnden slipa edra fredliga verktyg till dödens och förskräckelsens redskap!

"J tappra qvinnor af Agrapha, fatten hackorna, med hvilka J uppgräfvén den vilda salvian på bergen, och vänden dem mot fienden! Låten edra gossar bereda sina slungor. Sjelfva sländorna i edra döttrars händer måste förvandlas till dödliga vapen mot den gemensamma fienden. Sulioter, Armatolis, Palikarer och Klephter, Hellener, till vapen!"

Vid ljudet af detta rop och ryktet om resningen i Donau-furstendömena vaknade ändteligen storherrn, och vaknade såsom retad turk. Afrättningar och massakrer af oskyldiga med skyldiga följde, samt ett upprop till alla mussulmän för ett härtåg mot de otrogna, förrädiska "giours." Turkiets härar trängde in i Donau-provinserna, i Thessalien och Epirus, mördande, brännande, sköflande, dödande fredliga innevånare, qvinnor och barn.

Furst Ypsilanti, som hade öppnat fälttåget med en här af några tusen man, stora ord och de mest hufvudlöst öfvermodiga planer samt befallningar till befälhafvare under honom, såsom att öfverrumpla Konstantinopel, tillfångataga sultanen o. s. v., begynte snart retirera på alla punkter, och, sedan han förgäfvés bönfallit hos ryska kejsaren om hjälp, slutade med att fegt öfvergifva sin här, rymma öfver på Österrikes område i det han lemnade åt sina vapenbröder Anastasias från Albanien, Olympiern Geordakis och åt Hetäristernas "heliga skara" att rädda grekiska namnets och resningens ära. Den "heliga skaran", 600 man stark, stupade med vapnen i handen redan i slaget vid Dragestan; albaniern Anastasias, med alla sina

officerare vid Skuleri, sedan han vågrat emottaga ryssarnes anbud att rädda sig in på ryska området. Olympiern Geordakis sprängde sig med sina trogna, några dagar sedan, i luften i klostret Secka, sedan han på guvernörens i Buckovina uppmaning att rädda sig öfver österrikiska gränsen svarat att *"han icke ville vandra sitt fäderneberg"* (Olympen).

Den förtidiga grekiska resningen syntes vara qväfd i dess första kämpars blod.

Men Ypsilantis och Ali Paschas af Janina upprop hade väckt en eld, som ej mera skulle släckas. Qväfd i Donau-provinserna, blossade den upp öfver hela Grekland. Från Mainas berg nedstego mainotterna, från Olympen och Æta klephterna, besvarande stridsropen. I dunkel jäsning reste sig dalarna. I Morea och Livadien, Achaja, The-salien och Epirus, Ætoliën och på grekiska Archipelagens öar, öfverallt grep man till vapen. Biskopar och prester upprepade krigsropen från by till by. Ilbud utgingo i alla riktningar, förkunnande Greklands frihet och krig med turkarne. Öfverallt sjöngos Rhigas' sånger, öfverallt rustade man sig till kamp mot den gemensamma fienden. Det i skiljda delar och folkstammar splittrade Grekland blef ett och enigt i detta mål. Hetärians symboliska fogel skakade sina vingar öfver Hellas' fastland och öar.

Det var om våren 1821.

Och nu, såsom i alla stora epoker hos ett folk, hvilket röres af en gudomlig drift, såg man inom det grekiska en vårlig blomning af folkets lif framstå i betydande personligheter och egendomliga stora gestalter. Hvarje grekisk folkstam, hvarje provins, gaf en hjelte eller statsman. Från de minsta af öarne framgingo några af resningens största män. Man behöfver blott nämna Germanos, Marko Bozzaris, Odysseus, Diaki, Mavrokordatos, Kolokotroni, Konduriotis, Miaulis, Kanaris m. fl. för att erinra om de patrioter och hjeltar, hvilka det gamla Hellas frambringade i sin nyfödelsestund. Bland den nyare tidens alla folk-rörelser har ingen derutinnan kunnat täfla med den grekiska, ej heller har något annat folk så tagit initiativet,

eller så ensamt och så hjeltomodigt kämpat sin långa kamp för nationel tillvaro.

Vi se nu frihetskampen bryta fram nästan på en gång i alla det gamla Greklands provinser under anförare, som i begynnelsen icke ha någon annan gemensam plan, än den att bekriga turkarne.

I Achaja är det biskop Germanos, prest, krigare och statsman på en gång, som ställer sig i spetsen för resningen, tilltalar i klostret Megaspoleon de utsände från höjderna, planterar korsets fana på tinnarna af Santa Laura, och med femtonhundra arkadier och med maccabeernas härsrop: "Gud segrar!" jagar, utan svärds slag, en tropp af 4000 turkar på flykten. I Epirus är det Marko Bozzaris, som i spetsen för sina tappra sulioter ger världen ett nytt exempel af Leonidas' hjeltomod och död. I Thessalien är det Odysseus, som genom personliga egenskaper, så till kropp som själ, erinrar om den homeriske "uppfinningsrike Odysseos" och i spetsen för Thessaliens armatoler begynner sin krigiska bana, såsom en af turkarnes mest farliga fiender. I Lakonien är det den gamle patriarkaliske fursten Petro Bey och den djerfve klephthöfdingen Kolokotroni, som ställa sig såsom anförare för Mainas stridbara folk. Öarne Hydra, Spezzia och Ipsara utrusta krigsfartyg och gifva dem till anförare Miaulis, Tombasis, Kanaris, den turkiska flottans förskräckelse. Ur dessa öars patriotiska qvinnors leder framstår sjöhjeltinnan Laskarina Bobolina, en lysande, men kortlefvad meteor*). Och medan alla dessa krigiska krafter bryta fram i chaoticisk oordning under kamp för en mer eller mindre dunkelt fattad frihetsidé, står furst Mavrokordatos, en son af Hetärian, och en man af europeisk bildning, med klar blick och ren vilja ledande kampen och kämparne mot ett gemensamt

---

*) De grekiska fruntimrens patriotism, lika verklig, som verksam, följde mindre Bobolinas och Sulis' qvinnors exempel än det af denna Maria Ypsilanti, som gaf sin hemgift för att utrusta sina bröder till kriget. Mer än en rik grekinna lofvade sin hand blott åt den man, som genom lagrar, vunna i frihetskriget, gjort sig förtjent af fäderneslandet.

mål, i hvilket alla särskilda stridskrafter skola finna sin utgångspunkt och sin förklaring i *Greklands sjelfständighet*. Med honom gå *Theodor Negris* samt andra hellener och philhellener, som under krigets framfart bereda den nationella befrielsens verk.

Jag skall icke följa grekernas frihetskamp under dess många olika tilldragelser af medgång och motgång; jag måste neka mig att anföra de många drag af uppoffrande patriotism, af hjältemod, eller af rörande brödrakärlek, som utmärka detta krig och som hvart och ett väl förtjenade sin minnesruna och sin sång. Jag måste inskränka mig till att framhålla frihetskampens märkligaste allmänna företeelser.

1821 års fälttåg öppnas med den allmänna resningen i alla Greklands provinser. Hydra, Spezzia och Ipsara utrusta en flotta af 180^{*)}, med kanoner bestyckade briggar, och bilda sins emellan ett förbund med en ledande rådsförsamling, hvars säte är Hydra. Den "grekiska elden" i brännarne tillfogar den turkiska flottan mördande förluster vid Erisso och vid Chios (den 19 Juni), då den djerfve Kanaris i spetsen för sina Ipsarioter spränger Kapudan Paschas amiralskepp med öfver 2000 man i luften — denna förfärliga nattliga Beiramsfest, då amiralen sjelf måste uppgifva anden på samma strand och ställe, der han låtit afrätta skuldlösa greker, såsom gisslan honom gifna från Chios. — De turkiska massakrerna af prester och af phanarioter vid påskfesten i Konstantinopel, mördandet och härjandet i grekiska städer och byar på öarne samt på Mindre Asiens kuster, och slutligen den grymme Jussuf Paschas fasansfulla behandling af Patras^{**}) och dess inne-

*) Den grekiska flottan uppgick, enligt Pouqueville, ett par år sednare till 615 fartyg med 5,878 kanoner och 17,500 man sjöfolk.

***) Bland de uppträden, som dervid tilldrogo sig, har jag hört berättas följande:

En fjortonårig gosse, vid namn Christodulos, hade, jemte flera christna qvinnor, blifvit kastad i fängelse emedan han vägrat att bli mussulmän, den enda utväg, som Jussuf Pascha

vånare, ger kriget en allt vildare karakter. Hatet äggas af hämndens lust, och hämnden fordrar blod. Kampen öfvergår till ett mördands guerilla-krig, som föres med vexlande lycka; men på det hela bli grekerna segrande. Korinth, Argos och Tripolitza falla i deras händer, och på förfärligt vis hämnas grekerna vid Tripolitza blodbadet i Patras.

Odysseus, i spetsen för armatolerna, segrar i Thes-salien och vid Thermopylä.

Nyåret 1822 börjar med ett stort skådespel. Det kan blott väcka förvåning och beundran, att midtunder den allmänna förvirringen se, vid Epidaurus, på stället för Æskulapii heliga lund, den första grekiska national-försam-

---

gaf de christna för deras räddning. Gossen blef nu åter framdragen inför paschans blodiga domstol.

Paschan.

Du ligger bunden för mina fötter. Du har sett de halsstarrigas ändalykt, som förnekat min store profet. Vare du klokare, och säg efter mig: Gud är en och Mahomet är hans profet.

Gossen.

Väl har jag legat i fängelse bunden i fjorton dagars tid, och väl har jag nu sett huru du mördat de mina i din Guds och profets namn; men hellre vill jag dö än bli mussulman. Jag är christen och jag vill dö som christen.

Paschan.

Du skall dö som en hund, om du ej omvänder dig. Du skall lefva som en prins, om du gör såsom jag säger. Jag tycker om dig, pojke, och jag vill upptaga dig till min son, om du vill tro på profeten.

Gossen.

Jag vill ej bli din son; jag kan ej tro på din profet. Jag vill lefva och dö i mina fäders och min moders tro. Jag är christen.

Paschan.

Du är en christen hund! Lös honom och låt honom löpa, den pojken. Muhammed vill icke ha den halsstarriga uslingen. Man må gifva honom tillbaka åt hans moder!

lingen sammanträda, under fortgående brinnande krig begynna arbetet för den fredliga organisationen, och utkasta planen för det borgerliga samhällets författning inom det nya Hellas' blifvande fria förbundsstat. Det är ett stort och beundransvärdt skådespel att se de stridslystna och trotsiga, sins emellan stridiga "Kapitanis" slutligen dock ordna sig under den sansade, klare *Mavrokordatos'* plan för enig samverkan till det gemensamma fosterlandets väl.

Den författning, som antogs på denna första grekiska kongress nyåret 1822, gaf Grekland trenne lokala styrelser eller "gerusier" (äldstes-råd) samt en centralstyrelse. Missolonghi bestämdes till säte för en gerusia af 10 män, som valdes af utskickade från det vestliga Hellas' provinser. Salona blef säte för en areopag af 13 medlemmar, valde af 33 representanter från det östliga Hellas. Peloponesen och öarne välja genom sina ombud i Argos en gerusia af 12 medlemmar. Dessa tre styrelser skola utarbeta en blifvande författning för den helleniska fria förbundsstaten. Emedlertid bilda under *Mavrokordatos'* ledning 67 representanter från alla Greklands stater en interimsförfattning, hvars hufvuddrag äro: Lagstiftning genom samfäldta beslut af två rådsförsamlingar, en föreslående och en verkställande: beslutens utförande genom den sednare församlingen och genom af denna utnämnde åtta ministrar: sjelfständig lagskipning i tre grader af domstolar: kanton-, provins- och högsta domstol: embets-tid af ett år för hvarje tjensteman inom provins eller län, o. s. v.

Kongressen utnämnde 33 medlemmar för den rådgifvande och fem för den verkställande rådsförsamlingen. *Mavrokordatos* utnämndes till dess "Proédros" eller förman, Theodor Negris till statssekreter.

Så upptog den unga nygrekiska staten det antika Hellas' visa anordningar för sjelfstyrelse, lemnande åt framtiden att utveckla dem i enlighet med nyare tiders högre menskliga medvetande. Efter årtusendens sömn och trældom uppstod Grekland på en gång fullt rustadt, likt Minerva ur Jupiters hufvud.

Samma nyårsmånad (1822) utfärdade kongressen i Epidaurus ett manifest, i hvilket den kungjorde grekernas förening i en fri och sjelfständig förbundsstat. Från detta ögonblick leddes frihetskrigets rörelser efter en bestämdare plan. Grekiska regeringen tog sitt säte först i Korinth, sednare i Argos.

Under 1822 års fälttåg se vi kampen emellan Grekland och Turkiet antaga allt mera storartade proportioner i antagonism, i handlingar, i lidanden och lycka.

Samma vår, medan grekiska regeringen sysselsätter sig med organisationen af sin unga fristat och med försök att vinna de vesterländska stora makternas biträde, rasa sultanen och turkarne fram i vild förstörelselust. De mordiska uppträdena af år 1821 förnyas. Kyrkor sköflas, grekiska prester dödas eller misshandlas, ingen grek går säker mer på gatorna i Konstantinopel. Det blomstrande Rhodus härjas, det sköna Cypern göres till en grafplats, der dödens tystnad herrskar. Det fruktbara, fredliga Chios förvandlas till en grushög, dess rika och talrika befolkning dödas eller säljes i slafveri. Samma öde öfvergår flera städer och trakter på Kreta och Mindre Asiens kust. I Macedonien uppbrännas etthundrafemtio byar, mördas femtusen grekiska familjer af Pascha Abbolobat, ett odjur i människohamn, som berömmar sig af att på en dag med egen hand hafva dödat 1500 kvinnor och barn. Äfven Porten fann detta vara för starkt.

Gerningar af denna art ökade grekernas bittra hat, och några turkiska embetsmäns barmhertighet och ädelmod mot de olyckliga vid dessa massakrer förmådde ej mer svalka hämnens lågor. Förgäfves tillböd sultanen amnesti. Ingen grek ville lyssna dertill. Frihetskärleken och hatet äggade folkets naturliga snille till stora bedrifter, hvilka blott alltför ofta befläckades af hämnens till trolöshet och grymhet retande lidelse. Så vid eröfrandet af Athéns Akropol den 19 Juni 1822. På hafvet tillfogade grekiska brännare den turkiska flottan nya, stora förluster.

Den låg och solade sig vid *Tenedos* då 40 ipsarioter, anförda af Kanaris, beslöto att angripa den, att segra eller

dö. De vigde sig alla dertill i det de togo nattvarden. Derpå gingo de till segels. På ljusan dag, den 10:de November, sågos två segelbåtar med turkisk flagga och turkiskt klädda sjömän med fulla segel fly för tvenne ipsariotiska fartyg, som förföljde dem under aflossande af skott. De förföljda fartygen flydde, liksom för att söka skydd, rakt in i turkiska flottan, der man icke märkte att de voro grekiska "Hephästos" (brännare) förrän de hakat sig fast, den ena vid amiralskeppet, den andra vid linieskeppet under kommando af Kapitana-Bey. Snart stodo båda i lågor. Det sednare sprang med 1800 män i luften. Storm och förskräckelse förenade sig med grekerna. Tre turkiska fregatter strandade på Asiens kust, ett krigsskepp med 36 kanoner eröfrades, och af 35 fartyg flyktade 18, svårt skadade, tillbaka inom Dardanellerna. De 17 till döden invigde ipsarioterna, som utgjorde manskapet på brännarne, återkommo alla helbregda till Ipsara, hvarest Ephorerna och det jublande folket med segertecken krönte Georg Miaulis' och Konstantin Kanaris' hufvuden.

Liknande bedrifter utfördes mer än en gång ännu af de djerfva öboerna. Fåfängt jagade turkarnes stora flotta flera gånger de grekiska briggarne från hafvet och mot kusterna. Straxt derpå syntes de på nytt, växande i antal och djerfhet, och åter och åter måste den turkiska flottan, förminskad, bränd och förödmjukad, gå att lägga sig emellan Dardanellerna och lemna de grekiska farvattnen åt grekernas fartyg.

En annan Davids-kamp med Goliath utkämpades till lands. En här af 24,000 man turkar under Dram-Ali Pascha inträngde genom Macedonien och Thessalien fram mot Morea. "Låt dem gå", skref den "uppfinningsrike" Odysseus till sina vapenbröder, i det han lät den fientliga hären fritt tåga genom Thermopyle pass. — "I Argolis skola vi fånga dem." Den starka hären med dess ståtliga kavalleri fick tränga obehindrad fram till Argos' hafsbugt. Men här kringrändes den och instängdes af Odysseus, Kolokotroni och Nikitas, som posterade sina trupper i bergspassen rundt omkring och från dessa förde mot tur-

karne det "Lilla kriget" utan afbrott natt eller dag, hvar igenom Dram-Alis stora här på åtta dagar så decimerades att han begärde att få kapitulera och, emot löfte om fritt aftåg, lemna Morea. Detta vägrades, och då han med återstoden af sin här sökte slå sig igenom till Korinth, blef denna återstod dödad eller förströdd af de grekiska trupperna under Kolokotroni, Nikitas och Demetrius Ypsilanti. Mer än tjugu tusen turkar försvunno på en gång från Greklands jord. Nauplia föll åter i grekernas händer, och på Moreas skyddshelgons, den helige Andreas dag (den 1:sta Dec.) restes Korssets flagga på höjden af Palamides. Samvetsgrant uppfyllde grekerna här kapitulatiomens vilkor, och den turkiska besättningen fördes af grekiska skepp öfver till Mindre Asiens kust.

I Epirus kämpades en blodig och till en del olycklig kamp. Vi se Sulis' hjeltmodiga befolkning, efter underverk af tapperhet, i hvilka qvinnorna utmärka sig ännu mer än männerna, slutligen kringrännas af en turkisk här under Omer Pascha och tvingas att gifva sig. En stor del Sulioter går i landsflykt till Ioniska öarne, en del flyktar upp i Chimära-bergens oåtkomliga klyftor, och en liten hop åtföljer Mavrokordatos som, sedan han förgäfves sökt undsätta Suli, kastar sig in i Missolonghi med de orden: "här skall jag segra eller falla med Grekland!" — "Och jag äfven!" instämde Marko Botzaris, som snart derpå segrade och dog*). Omer Pascha söker taga Missolonghi med storm, men slås tillbaka af Mavrokordatos och Botzaris med lika tapperhet, som lycka. Undsättning af

*) Denne vän till Mavrokordatos beskrifves som en ung, blek, fårdig man, liten till växten. Rättsinnig, ordhållen, mild och saktmodig, öfverträffade han alla den borgerliga ordningens anhängare i sin oegennyttiga hängifvenhet för dess sak. I krig var han beslutsam, eldig och utmärkte sig framför alla anförarne i personlig tapperhet och enkel soldatnatur. I sin familj var han tillbedd, af sina Sulioter vördad med djup hängifvenhet. Till sin död gick han med profetisk ingifvelse, och hans sista ord, på valplatsen, der han segrat, voro:

"Kan väl en krigare få en skönare död?!"*)

*) Se Gervinus: Aufstand der Griechen.

grekiska fartyg kommer från sjösidan. Omer Pascha måste upphäfvä belägringen och det Vestliga Hellas är för denna gång räddadt.

Nyåret 1823 visar oss en annan stor akt af Greklands befrielses drama. För andra gången sammankallas grekiska national-församlingen. Byn Astros, bevakad utaf fästningen af samma namn, på Moreas nordöstra kust, är mötesplatsen. Men flera af krigshärens chefer och ledare ha vägrat infinna sig. Så Kolokotroni och Odysseus, två af de mest trotsiga och inflytelserika. Samma grekiska dämon, som i äldsta tider splittrade grekerna inbördes, som vållade Peloponesiska kriget och sednare förde dem att inkalla främmande makter för att slita partiernas inbördes kamp eller gifva ett af dem öfvervigt; den dämon, som öppnade vägen till Grekland för romarne, för de frankiska herrarne, sednast för turkarne, den individuela äregirighetens och sjelfviskhetens dämon, framstår åter på skådeplatsen i Greklands pånyttfödelses timme, och hotar att omintetgöra dess vunna segrar och störta det på nytt i söndring och anarki.

Men Greklands goda genius uppträder åter på scenen med Mavrokordatos och med — motgången.

Grekiska regeringen hade genom sitt sändebud, grefve Metaxas, vändt sig till de allierade makterna vid kongressen i Verona med anhållan om deras bistånd mot Turkiet, samt om erkännande af Greklands frihet och oafhängighet. De allierade makterna vid denna kongress svarade med en bestämd vägran och med rådet, att grekerna skulle underkasta sig "sultanen, deras rättmätige herre." Det grekiska sändebudet afvisades snöpligen.

När detta nedslående svar meddelades den grekiska regeringen genom engelska ambassaden i Konstantinopel, förstod Mavrokordatos att göra det till en väckelse för en ny och kraftigare förening af de grekiska Kapitanis. Klar, sansad, tålmodig, utan annat mål än det gemensamma fosterlandets befrielse, utan annan äregirighet än för dess ära, blef han en outtröttlig medlare ej blott emellan de stridiga, ärelystna cheferna, utan ock emellan Grekland

och utlandet. Han visade de förra, att grekerna, nu lemnade allena, endast genom sammanhållning kunde vinna sin rättvisa sak och dermed, slutligen hos de allierade makterna det intresse för densamma, som deras split till stor del hade förverkat. Man lyssnade till hans ord; nyheten om det förödmjukande svaret från Verona drog de, på hvar sitt håll trotsande parti-cheferna, till den gemensamma mötesplatsen; från alla håll strömmade dit representanterna för Greklands provinser. När rådsförsamlingen öppnades, räknade den ett hundra medlemmar.

Den allmänna faran och nöden gjorde dem eniga i allt väsendtligt. Allmänt beslöts att förkasta de allierade makternas råd, liksom Portens amnesti; allmänt beslöts att förkasta äfven den medlande vägen, som blifvit föreslagen, att betala tribut emot att få en half frihet, såsom Donau-furstendömena. Allmänt beslöts att fortsätta kriget med ny ifver, och att upptaga ett lån af femtio millioner drachmer för att utrusta en här af femtio tusen man och 100 nya krigsfartyg. Äfven Kolokotroni underkastade sig regeringens beslut. Församlingen stadfästade i öfrigt, med få förändringar, den första kongressens beslut med afseende på den inre organisationen; den valde Petro Mavromichaelis till president, och åtskiljdes sedan den i ett nytt manifest kungjort den nya fristatens författning.

Såsom i grekiska historiens begynnelse se vi här de söndrade grekiska anförarne förenas i ett brödräfbund när det gäller kampen mot en asiatisk öfvermakt, mot en gemensam fiende.

Låt oss kasta en blick på det Vestliga Europas förhållande till den grekiska kampen. Resningen 1821 hade underrättat Europa, att det gamla ärorika Hellas lefde än, att det uppstått för att återeröfra sin frihet. Allmänt blef deltagandet i alla orter och i alla hem, der klassiska böcker och klassisk bildning voro hemma. Ingen gosse, ingen flicka, som blott hade läst "les aventures de Telemaque" eller "Voyages du jeune Anacharsis", funnos, som ej kände sitt lilla hjerta klappa för grekernas sak. Stor

var entusiasmen hos lärda och bildade lekmän. Ryktet om nygrekernas hjältebragder eldade den än mer. De gamla poetiska eller ärofulla namnen från den klassiska jorden ljödo på nytt med hänförande makt. Olympen och Parnassen, Dodona och Delphi, Sparta och Athén tycktes på nytt ha uppstått ur jorden, befolkade af gudar och hjeitar.

I Stockholm, under sextionde graden nordlig bredd, slogo grekvännernas hjertan icke mindre varmt, än i Frankrikes och Italiens lif- och eldfulla städer, dessutom så mycket närmare skådeplatsen för kampen. Och medan regeringarne försigtigt och mistroget sågo på och gáfvo visa, elier — rättare — ovisa råd, bildade folken i alla länder föreningar till grekernas hjälp. Driftiga och rika bankirer gjorde sig till deras verksamma tjenare. Hvem nämner ej bland dessa schweitzaren herr *Eynards* aktade namn? Unga män skyndade ut för att slåss för grekerna. Philhellener strömmade till Grekland. Många af dem voro samvetslösa äfventyrare eller ock blinda entusiaster, och skadade mer än de gagnade Greklands intressen. Några voro allvarliga, karaktersstarka män, och gjorde grekerna stora tjänster genom tapperhet, kunskaper och taktisk, organiserande förmåga. Så fransmannen *Fabvier*, engelsmännen *Cochrane* och *Gordon* (sednare äfven general *Church*), tysken, general *Norrman*, italienarne *Dania* och den ädle milanesiske flyktingen och frihetsvännen, grefve *Porro*. Bland skandinaver nämna samtida historieskrifvare, såsom utmärkt för både tapperhet och moralitet, den svenskfinske ynglingen *Myhrberg*. Lord *Byrons* uppträdande i Grekland under vintern år 1824 och anslutande till dess frihetskamp väckte der en glädje och entusiasm, större än den största seger. Man tyckte sig i honom ha fått en borgen för hela Europas deltagande. Den stora skaldens död i Missolonghi några månader derefter (i April samma år) kändes som en national-olycka.

Till de utländska anförarne slöt sig en talrik skara af mindre framstående, men tappra och redligt sinnade philhellener af alla europeiska folk, och bildade den s. k.

taktiska truppen. Grekerna sjelfva ha icke kämpat modigare för Hellas' frihet, än dessa unga entusiaster, af hvilka icke många återsågo sin fädernejord.

Europas nationer hade förklarat sig för Grekland. Regeringarne gáfvo småningom vika för folkens hänförelse samt för den grekiska kampens europeiska betydelse. Ädla statsmän förklarade sig för den. Den store Canning uppträdde som dess vän. Äfven inom franska och ryska kabinetterna höjdes röster, åtminstone till protest mot Portens massakrer och för att uppmana till mildare förfarande. Men grekernas inre söndringar och den grymhet i kriget, i hvilken de täflade med turkarne, försvagade alltjemnt intresset för Greklands kamp. Man såg ju deraf att grekerna allt ännu voro barbarer. Man såg ej, eller ville ej se hvad de bättre bland dem gjorde för att lösgöra Grekland ur barbariet, äfven det egna *), genom anslutande till den ädlare europeiska civilisationen. Man gaf mera akt på krigets vilda handlingar, än på den lagliga ordningens midt under kriget fortgående arbete. Och såsom vi ofta se det hos vissa färnäma, välvilliga, men makliga patroner i förhållande till deras klienter, så tycktes stormakterna frukta att genom att för öppet taga Greklands parti inveckla sig i några obehagligheter med den mäktiga öfversittaren — stora Porten.

Under år 1824 tyckas sakerna bestämdt vända sig till dennas fördel. Porten hade slutit en förmånlig fred med Persien. Den kunde draga sina härar från Euphrat. Äfven i Donau-furstendömena var nu allt lugnt som döden. I Epirus höjde ej mer den svarte Ali sitt trotsiga hufvud. Det hade blifvit uppsatt på en påle framför seraljens port

---

*) Man ursäktar ofta grekernas barbari med deras långa träl-dom under turkarne, men, såsom mig synes, med orätt. Grekerna voro af sin egen natur — om man ser på deras historia i gamla tider — barbariska nog. Sannt: de älskade ej att stympa sina likar såsom andra asiatiska folk; men de mördade och dödade utan skonsmål sina fiender och sina fångar, härjade och röfvade utan skrupler, samt sålde qvinnor och barn i slafveri.

i Konstantinopel. Sultanen kunde sammandraga hela sin styrka för att krossa Grekland. För att göra detta så mycket fortare och säkrare slöt han förbund med sin mäktigaste vasall, Mehemed Ali, vice konung af Egypten. Denne utrustade en stark flotta och lät den under sin sons, Ibrahim Paschas anförande afgå till Moreas kuster. Här landsatte Ibrahim sina landttroppar och lät dem intaga och förhärja det vestliga Moreas härliga dalar och kustland. En turkisk flotta stötte till den egyptiska; båda lade sig för ankar i Navarinos säkra hamn på Moreas vestra udde.

Uppträdandet af denna Turkiets barbariska bundsförvändt på Greklands jord kom det Vestliga Europas regeringar att studsas. Ibrahim Pascha var en man af råa passioner, våldsam, vällustig och grym, — i allt en afrikansk despot. Hans yttre var en trogen bild af hans inre. Hans första handlingar i Grekland förespådde det värsta öde för det olyckliga landet. Skulle en sådan man bli Greklands bödel och sedan dess beherrskare? Skulle den klassiska bildningens hemland, den europeiska vetenskapens vagga blifva ett egyptiskt Satrapi?

Så frågade man sig. Så frågade sig i synnerhet England. Allt mera begynte man inse, att Greklands kamp var en europeisk och innebar civilisationens kamp mot barbariet. Följden häraf blef, att i samma stund, som vi se Turkiet förstärka sin makt mot Grekland genom förbund med Egypten, se vi en stormakt af helt annan betydelse träda upp på grekernas sida. Det är havens drottning, det är *Britannia*, som blir det kämpande Greklands vän i den stund detta, likt den döende gladiatoren, tyckes nedsjunka, utmattad af blodsförlust efter den långa mördande striden.

Aldrig hade Greklands befrielsekamp sett så hopplös ut. Turkiet stod starkare och mer hotande än någonsin både i norr och söder. Inom landet försvagade chefernas söndring, financernas oordning, den djupa och dagligen tillväxande nöden, all enig, kraftfull samverkan. Vi se den grekiska centralregeringen flytta från den ena staden till

den andra, stundom flykta för en våldsam partichefs anfall. med ett ord liksom förlora fotfäste på Greklands jord. Presidenterna omvexla och ordningens män måste ofta fly för det laglösa våldets. Så Mavrokordatos för Kolokotroni. Men medan regeringen blir vagabond, och sjörförvare intaga hafvet, ser man de grekiska partierna allt bestämdare dela sig i tvenne läger, som man kan kalla laglighetens och laglöshetens. Det förras män samla sig kring Mavrokordatos, det sednares kring Kolokotroni. De förra kalla de sednare *Klephter*. De sednare kalla de förra *Phanarioter*, hvilket är för dem ett öknamn, liktydigt med "servila."

Det synes mig vara af intresse, att ett ögonblick betrakta de tvenne män, som framstå såsom dessa två partiers ledare och representanter, ty de äro, äfven till sitt yttre, i hög grad representerande.

Mavrokordatos, i blomman af sin ålder (30 år gammal), af vacker och harmonisk bildning till anletsdrag och gestalt, är en ädel typ af den europeiserade greken, en son af Europas ädlaste moderna kultur. Af furstlig slägt, Phanariot och diplomat, af öfverlägsen intelligens och litterär bildning, är han lika utmärkt genom sina rena seder, sin oegennyttia i penningesaker, sin sjelfbeherrskning samt sitt vackra väsen, sin belevnenhet och den makt han dermed utöfvar på andra. Han imponerar ej, men han öfvertygar. Hans frihetsideal är af högsta art. Han vill sitt folks frigörelse; ty han vill dess förädling och sanna väl. Han är det unga Greklands samband med Europas högst utvecklade stater.

I skarp motsats med denna ädla gestalt står Klepht-furstens eller "kungen" Kolokotroni. Redan hans yttre tillkännagaf det på ett slående sätt. Lång, mager, af atletisk gestalt, var han vid 57 års ålder ännu i stånd till de största ansträngningar. Det hårda, magra, bruna ansigtet, de djupa, snedt sittande ögonen, den fasta, dystra blicken, det svarta flygande håret under den röda klephtmössan, de starka mustascherna och pipskägget under den stora böjda näsan, de uttrycksfulla dragen, upplysta än af

passionens låga, än af en larmande lustighet, gjorde honom till en typ för *röfvarhäftlingen*. Den disciplin, han vunnit såsom major i rysk tjänst, hade icke utplånat hos honom en hårsman af den vilda bergsnaturen. Han ville befrielse från turkiska oket, men han ville det snarare för sin egen, än för det gemensamma fäderneslandets fördel. Rof- och plundringslust öfvervägde hvarje ädlare rörelse. Hans tapperhet och rådighet, hans fasta tro på sin kraft och på Greklands sak, hans skoningslösa djerfhet, enkla seder och den populära vältalighet, med hvilken han förstod att dels i slående orientaliska ordstäf, dels i religiös hänförelse tilltala folket, gjorde honom till de laglösa hoparnes naturliga beherrskare. Han kunde, sade man, när han ville, "stampa fram små bergsarmeer ur jorden, hvilka, ehuru lätt förströdda, lika hastigt samlade sig kring honom." Sjelf sade han om sig, i den biografi, som han dikterade: "Man har kallat mig den högädle, högt upplyste, ja äfven allraheligaste. Jag blef derföre icke annorlunda; jag är densamme." Hans anhängare, på hvilka han öfvade en tjusning, lik Wallensteins, kallade honom *den gamle*. Blott en gång säges han hafva förlorat tron, att "Gud hade gifvit Greklands frihet sin underskrift och skulle ej återtaga den." Det var efter en kamp, i hvilken han förlorat sin häst och sina vapen. Då satte han sig ned vid en buske och grät; men blott för ett ögonblick. Det följande såg honom åter bland bergen, samlande nya stridskrafter.

Denne man gick hand i hand med Mavrokordatos endast så länge han deri såg sitt enskilda intresse. Han gjorde narr af den sednares europeiska klädsel och glasögon. En anekdot synes mig betecknande för förhållandet emellan de tvenne anförarne.*)

När, i Juni 1823, folkförsamlingen i Tripolitza valde till president Mavrokordatos (ehuru denne förklarar sig beredd att för fredens skull vika från en plats, som eftersträfvades af Petro Bey och hans parti), kallade Kolokotroni honom till sig om aftonen och utbröt i dessa ord: "jag säger dig att du icke blir president; ty jag skall

*) Se Gervinus: *Aufstand der Griechen*.

förfölja dig och kasta citronskal på denna din frack, i hvilken du kommit hit." Anagnostis, som åtföljt Mavrokordatos, försäkrade denne sedan att hans närvaro allena hindrat Kolokotroni från att döda honom. Ännu samma natt aflägsnade sig Mavrokordatos och fann bland öboerna på Hydra ärofullt mottagande och understöd*).

Medan Kolokotroni och hans klepht-flockar bekämpa turkarne i Morea, bli ordningens män, under Mavrokordatos allt mer rådande i det nordvestra Hellas. I Missolonghi, regeringens säte, anlägges Lankasterskolor, och de första grekiska tidningar utgifvas. Den periodiska pressen begynner, under Helleners och Philhelleners skydd, sin framtidsrika verksamhet inom Grekland.

Det är den lilla hopens, för borgerlig pånyttfödelse fasta, oafbrutna verksamhet, som slutligen synes besegra Englands alla tvifvelsmål öfver resningens goda rätt och vinna dess afgjorda sympathier. Vi se dess tystnad öfvergå i ord, orden i handling. Med England se vi snart gå hand i hand Frankrike och Ryssland. De allierade makterna utrusta sina flottor och antyda Porten att Ibrahim Pascha måste lemna Morea. De allierade skola ej tåla Egyptens inblandning i grekiska kriget. Grekland och Turkiet skola allena med hvarandra kämpa ut sin kamp.

England försträckte Greklands regering ett betydande penningelån. Detta gaf ordningspartiet öfvervigt. Kolokotroni, som ville i Morea göra sig enväldig och hade skiljt sig från Petro MavroMichaelis, kände sitt våldes sista timma nalkas. Djerfva kapitanis, som bemäktigat sig fästningarne och försvarade dem för egen räkning, blefvo mindre pockande. Dock var oordningen ännu öfverallt stor och den bittra nöden bland folket förblef utan lindring. En mängd philhellener, som kommit till Grekland i hopp att utmärka sig eller att göra lycka, återvände till Europa

---

*) Klepht-höfdingen hvilar längesen i sin graf; men ordningens man, Mavrokordatos, lever än. Jag ser honom ofta i vagn eller till fots på Athéns gator, åtföljd eller ledd af sin son; ty han är alldeles blind. Men det bleka, vackra ansigtet blickar uppåt, såsom såge han någon ljus framtidssyn.

fattigare än de kommit och utbredde de värsta skildringar om grekerna och grekiska förhållanden. Detta försvagade det allmänna intresset. Många redliga grekvänner började tvifla om möjligheten af Greklands pånyttfödelse. Grekerna sjelfva förtviflade aldrig. Äfven i djupaste betryck, nödsakade att bo i bergshålor och ruiner, lidande hunger och köld, utsatta hvarje dag för den värsta behandling, icke vetande i dag om de hade en morgondag, tyckas män och kvinnor dock aldrig hafva förtviflat om fosterlandets morgondag och om kampens slutliga utgång. Sådant är stort och prophetiskt.

Låt oss hasta mot slutet.

Mörka äro utsigterna. Ipsara, den lilla ön, utgångspunkten för så stora bragder under detta krig, har blifvit offer för hämnden. Återstoden af dess befolkning, några hundra kvinnor och män, kringränd af turkarne i fästningen St. Nikolas, spränger sig i luften. Bland de trofeer, som Kapudan Pascha (storamiralen) sände till Konstantinopel från Ipsara, voro 500 hufvudskålar och tolfhundra öron. I Konstantinopel hade janitschareernas uppror blifvit qväfdt i deras blod. Storherrn har segrat på alla punkter. I spetsen för sin landtarmé tränger Ibrahim Pascha genom Morea fram mot Nauplia för att i förening med Reschid-Pascha belägra Missolonghi.

Redan fem gånger förut under detta krig hade Missolonghi blifvit belägradt af en öfverlägsen fiende och lika många gånger tvungit honom att med förlust draga sig tillbaka. Efter hvarje belägring hade det blifvit starkare befästadt; likt vissa ädla träd tycktes staden efter hvarje ny storm endast stå fastare. År 1825 utgjorde den Greklands starkaste fästning. Mot detta frihetens bålverk riktar nu Turkiet alla sina krafter, såsom mot Hellas' hjertpunkt.

I Augusti månad ser man Turkiets härar från skiljda kanter sammandragas kring detta segerstarka fäste, nyss grekiska regeringens säte och skydd. Den sista akten af frihetskampen nalkas. Reschid Pascha, med en här af 14,000 man, beiägrar Missolonghi till lands medan en

turkisk flotta under Kapudan Pascha hindrar all undsättning och tillförsel från sjösidan, och egyptiern Ibrahim Pascha stöter till dem med en här af 12,000 egyptier. Mot denna makt har Missolonghi att sätta, utom sina fästningsverk, endast fem tusen krigare och sina anförare och sin befolknings orubbliga mod. Notho Bozzaris, en farbroder till Marko, leder försvaret med så mycken lycka, att Seraskierens första stormning blir fullkomligt tillbakalagen, ehuru fästningens vallar blifvit svårt skadade af 40 dagars bombardement.

Men efter tio månaders belägring, sedan besättningen sammansmält till 3000 man, alla lifsmedel, äfven de uslaste, voro uttömda och sjukdom och hungersnöd jemte fiendens kulor hade fyllt stadens gator med lik, såg Missolonghi sin sista stund komma. Om tre dagar skulle hela dess återstående befolkning vara utsatt för hungersdöden. Ibrahim kände detta tillstånd och tillbjöd ännu en gång kapitulation samt fritt aftåg. Ännu en gång afslogs tillbudet af befolkningen, som beslutat att befria sig eller att dö. Den plan man stadnat vid, var följande: Natten emellan den 22:dra och 23:dje April skulle tretusen beväpnade män i spetsen för ett tusen handverkare och fem tusen kvinnor och barn bryta sig igenom fiendens linier och söka komma fram till Salona. Kvinnorna klädde sig som män och beväpnade sig samt dem af sina barn hvilka kunde sköta en dolk eller en knif. I djup tysthet samlade man sig efter solens nedgång utanför fästningens vallar och afbidade signalen till anfall. Nyss förut hade ett hjertslitande uppträde ägt rum. En del af Missolonghis befolkning ville icke öfvergifva sin födelseort eller sina anhöriga hvilka af sår, sjukdom eller ålder hindrades att lemna staden. De inneslöto sig jemte dem i ett ammunitions-magasin, uti hvilket man hade förvarat de återstående patronköken samt 30 fat krut. En lam veteran satt der med en brinnande lunta i handen. En biskop, vid namn Kapsalis, inneslöt här äfven sig och sin familj. Afskedet emellan dessa kvarstannande och de aftågande, denna sista afton, utgjorde den hjertslitande scenen. —

De sistnämnde lyckades utföra sin djerfva bedrift, men med en förfärlig förlust af lif. Man anser antalet af dem, som undkommo till Salona, hafva varit föga öfver 1800. Samma natt trängde turkarne och egyptierna, stormande, in i den olyckliga staden. Krutmagasinet, der den grekiska biskopen inneslutit sig med sin hustru och sina barn, der den lama veteranen satt med den brinnande luntan i sin hand, flög då med en förfärlig knall i luften och begrafde med detsamma under sina ruiner en stor mängd turkar. Hela den natten hörde man i Missolonghi endast jämmerrop, gevärs-salvor och explosioner. Ur ruinerna bröto lågorna fram. Missolonghi förvandlades till en rykande grushög.

Så mycket hjeltomod, så mycket tålmod, så mycket lidande, så många offer, var då detta allt förgäfves?! Skulle Missolonghis fall bli grekiska frihetens bål?

Så såg det ut*). Greklands kraft syntes bruten. Förödda voro dess länder; de flesta af dess tappra försvarare fallna; flera af dess fästningar åter i fiendens hand. Och denna fiende stod på dess jord, mäktigare än någonsin, förstärkt af barbariska bundsförvandter.

Men, liksom vid eldsvådan i Konstantinopel (i Mars 1823), man såg elden fyra gånger anlagd inom de grekiska kvarteren i Pera, lika många gånger af en frisk nordanvind vältras ned öfver turkstaden, der uppbränna 6000 hus och en del af sjöarsenalen, så visade sig ock nu, att Turkiets yttersta ansträngningar för att tillintetgöra Grekland vände sig till dessas fördel och mot turkarne.

---

*) Så såg det ut för alla ögon utom landet. Inom Grekland var det annorlunda. Detta krigs karakter, som förlade kampen till hvarje punkt i landet, och grekernas oförstörbara hoppfullhet gjorde att denna stora motgång icke togs mycket djupare, än så mången annan förutgången. Snart ser man de tappre, som undkommit från Missolonghi, åter kämpa vid Athén. Ännu svajar Greklands flagga öfver Korinth och Nauplia. Och — underbart att skåda! — några veckor efter Missolonghis fall ses en ny nationalförsamling sammanträda i Trözén och der välja en ny regering, hvars hufvud skulle bli grefve Kapodistria.

Och de sednare fingo rätt i deras utrop vid förstnämnda tillfälle: "Allah håller med de christna! (Giours)!"

Missolonghi, Greklands starkaste värn, var störtadt, men ur dess rykande bål lyftade sig uppståndelsens fogel (Hetärians symbol) och lät dess blodiga fackla tända Greklands frihetsdag.

Missolonghis dödsrop väckte Navarinos kanoner.

Englands, Frankrikes och Rysslands eskadrar*) lågo utanför Navarino, väntande att den i hamnen befintliga förenade turkiska och egyptiska flottan skulle hörsamma de allierade makternas fordran, att lemna Moreas kuster. De osmaniska amiralerna Moharrem Bey och Kapitana Bey lofvade det, men förblefvo dock der de voro och fortforo med sina röfvetåg i Messenien. Det påstås att amiral Codrington, i enskildt bref till storamiralen för Englands flotta, kronprinsen Wilhelm (södermera kung Wilhelm den 4:de), skall hafva frågat huru han skulle förhålla sig i fall de turkiska befälhafvarne fortforo i deras trotsiga ställning, och att kronprinsen svaradt: "My dear Ned! Let us by all means have a battle." (Min kära Edvard! Låt oss för all del ha en batalj.) En annan berättelse, som jag hört i Athén, säger, att prinsen svarat: "handla som gentleman." Båda uppgifterna kunna vara enliga med sanningen. Intet af dessa svar kunde dock förbinda amiral Codrington att gå anfallsvis tillväga mot den osmanska flottan. Ej heller synes det ha varit hans bestämda afsigt då han den 20 Oktober vid middagstiden seglade in i Navarinos vik, åtföljd af de franska och ryska eskadrarna, och lät sina skepp der lägga sig för ankar, hvarpå han å nyo sände en parlamentär med antydan till de turkiska amiralerna, att deras flotta måste lemna hamnen.

---

*) Af Gordon och Zinkeisen uppgifves deras styrka ha utgjort 26 skepp med 1324 kanoner, den turkiska flottans 79 krigsskepp med 2240 kanoner utom dem på strand-batterierna. Tio af de allierades skepp voro lineskepp. Turkiska flottan hade inga sådana.

En af dessa tillfälligheter, i hvilka det är svårt att se endast en tillfällighet, gaf den ännu fredliga demonstrationen en plötslig vändning. Ett par halfrusiga matrosar på ett af de turkiska skeppen, utom sig af förargelse öfver närgångenheten af de otrognas fartyg, satte luntan till en kanon, den brann af och kulan hven genom det engelska amiralskeppets tågverk*). Detta togs som en utmaning. I ögonblicket gafs order till slagtning. "Tärningen är kastad", — yttrade då Kapitana Bey till Moharrem Bey — "sade jag er icke att engelsmännen ej skulle låta leka med sig."

Engelska flottan lät sina kanoner spela mot den osmanska, nu oberedd på fejden. De franska och ryska eskadrerna följde exemplet. Den turkiska flottan blef skjuten sönder och samman. Dess båda befälhafvare sårades, sex tusen turkar sägas ha mistat lifvet i denna drabbning af 4 timmars tid, under hvilken de allierade icke gjorde några priser och sökte äfven rädda de turkar, som simmade omkring bland de förstörda eller brinnande skeppen. Också de allierades flotta led i striden ej obetydliga förluster. Af den osmanska räddade sig endast få skepp, och dessa lemnade snart Peloponesens kuster. Morea blef fritt.

Den europeiska interventionen stannade icke härvid. Dess första steg efter den blodiga krigs-operationen blef ett för freden och menskligheten. Den fordrade peremptoriskt af Turkiet och Grekland, att massakrerna å ömse sidor skulle upphöra, och ingen af de två dödsfienderna vågade visa sig ohörsam.

En paus inträdde, ett ögonblicks andrum efter den långa dödliga fejden. Grekvännerna inom och utom Grekland arbetade ifrigt, i förening med dess ädlaste patrioter, att föra den till en god utgång.

Greklands ihärdiga sjuåriga kamp för sin frihet hade slutligen öfvervunnit de europeiska stormakternas betänk-

---

*) Så har jag af ett åsyna vittne hört berättas närmaste anledningen till bataljen.

ligheter. Missolonghis tragiska fall uppkallade ett allmänt rop af beundran och deltagande. I denna folkens röst hörde ändtligen stormakterna en Guds röst, och uppträdde nu inför Porten energiskt till Greklands förmån.

Och då Grekland, ehuru blödande och utmattadt af den långa kampen, alltjemt stod fast i att förkasta all kompromiss, alla halfva mesyrer i sitt förhållande till Turkiet, och enständigt fordrade sin fulla, ovilkorliga frihet och oafhängighet, så sade slutligen de förenade stormakterna dertill: *amen*, och tvingade Turkiet att säga äfvenså, man kan föreställa sig med hvilken min.

Det var ock *en vårdag*, den, då Grekland erkändes som en fri stat bland jordens stater. Det var den 24:de April 1830, jemt nio år efter den första resningens vår.

Liten var, till sitt område, den nya fria staten. Gränserna därför, hvilka bestämdes af det område, som faktiskt innehades af grekerna i den stund, då freden slöts, lemnade i Turkiets våld det gamla Hellas' äldsta provinser, Epirus, Thessalien, Macedonien, alla öarne af den turkogrekiska Archipelagen — äfven *Ipsara*, äfven Chios och Samos samt Kreta, genom fornminnen och befolkning företrädesvis en hellenisk ö.

Var detta rätt? Var det verket af en politik utan högre mål, eller af ögonblickets tvingande nödvändighet? Nog af: Attika och Morea, Elis och Achaja, Livadien och Akarnanien, kärnan af Grekland, blefvo fria. Äfven Eubœa och Cykladerna fingo hissa det fria Greklands och korsets flagga, fingo fred och frihet att bereda sig till nytt lif och — med tiden — till en ny kamp för Hellas' frihet.

En ny fristat hade uppstått på jorden, och denna stat var det gamla Grekland, de fria författningarnas förkämpe på jorden, skiljemärke och förenande länk, på en gång, emellan Österland och Vesterland; detta var det stora faktum, som stod qvar af den blodiga striden.

I fred för yttre fiender återtogo grekerna genast arbetet med sin inre organisation. Europas fria stater blefvo härvid förebilder. Missionärer kommo från den nya världen. Skolor anlades öfver hela Grekland, och den för-

sta allmänna folkförsamlingen i den nya republiken hölls i Argos (år 1829) under grefve Kapodistria, utnämnd till Greklands president för sju års tid. Han var en grek från Korfu, men rysk undersåte, och hade nyss förut beklädt en rysk ministerpost. Allt ifrån Hetärians uppkomst sågs han verka derinom för Greklands befrielse. Hans fläckfria rykte, stora personliga gåfvor, bildning, anseende, och, i den stund han valdes, oberoende lefnadsställning — han lefde då som privat man i Schweitz — gåfvo skäl att hoppas allt godt för Greklands fridfulla utveckling under hans presidium.

Men Greklands sjuåriga sorgespel skulle ännu få ett blodigt efterspel.

En sommardag, år 1831, se vi grefve Kapodistria, Greklands president, falla för mördares händer, och de politiska partierna derefter rusa vildt till strids öfver hans lik. Åter måste Europas stormakter uppträda, men nu emellan greker och greker. Partikampen stillas och Grekland får inre fred först när det, förvandladt till en monarki, mottager en främmande furstlig yngling på sin thron.

"Grekerna äro ej mogna för friheten, kunna ej styra sig sjelfva!" hette det då i Europa. (Och så säger man ofta ännu i dag.)

Men den, som fattat den passionerade frihetskärlek, hvilken uppehöll dem under den långa, ojemna kampen mot Turkiet och lät dem ej rygga tillbaka för några offer, han skall kunna fatta det raseri, som bemäktigade sig mångas själar, då de, af Kapodistrias politik, som allt mer antog ett despotiskt lynne, af hans stränga, repressiva åtgärder mot den periodiska pressen och några ansedda män, kommo till den öfvertygelse, att han var en hemlig agent för Ryssland, och att Grekland, efter så många offer för sin oafhängighet, var bestämdt att bli ett lydrike under den ryska sjelfherrskaren. Han skall kanske kunna förklara för sig att samma amiral Miaulis, som i så mången ärofull drabbning fört Greklands flotta mot turkarne, nu,

då han såg en rysk flotta löpa in och lägga sig i Poros' hamn, med egen hand tände eld på den grekiska.

Och när äfven den sansade, ädle Mavrokordatos kunde vid denna tid yttra till en philhellen, på väg till hemmet: "Ni är ju ung och vig; spring upp på taken och skrik ut honom, förrädaren!" (Kapodistria), då skall man förstå huru tvenne ynglingar af en frihetsfanatisk och förvildad stam, och huru i synnerhet den ene af dessa två, som i Kapodistria såg både sin åldrige faders och sitt fäderneslands bödel, trodde sig tjena friheten genom hans mord. Det var intet fegt lönmord. De två unga männen vigde sig sjelfva med det samma åt en säker död. De kapitanis, som efter Kapodistrias död kämpade om väldet, kämpade för eller emot hans politik.

Den, som besinnar dessa förhållanden, skall i den nämnda blodiga episoden icke se annat än — en *episod*, ett naturligt barn af ännu oklara tillstånd och af öfvergången emellan den laglösa och den lagliga friheten, och skall icke af ynglingens förirrelser sluta till mannens bana. All utveckling har sina slyngelår.

I hvarje folkrörelse, som allt sedan, under den monarkiska styrelsen och under 30 års fred emellanåt gifvit sig luft hos grekerna, hafva de visat sig, om än ej alltid *visligen*, dock trogna sin första och sin sista kärlek: *friheten*. Och endast ett klokt och verksamt framåtgående i denna riktning af den nu konstitutionella regeringen torde kunna hindra nya vådliga explosioner af den grekiska elden, och låta den i högre mening bli hvad den en gång var: en helgande, lifvande eld på altaret i statens Prytaneum*).

En af de första verkningarne utom Grekland af dess befrielsekamp var Italiens ("Magna Grecias") resning.

---

*) Stället för den helleniska rådsförsamlingen. Der stod ett altare, helgadt åt *Hestia*, på hvilket ständigt brann en eld, som skulle underhållas af ogifta kvinnor. *Hestia*, dotter af Chronos och Rhea, dyrkades inom både staten och hemmet som rättvisans och fridens vårdarinna. Rådsförsamlingarne öppnades med böner och offer till Zeus, Minerva och *Hestia*. Kolonister ifrån Hellas på främmande jord skulle medhafva eld från altaret i moderstatens Prytaneum.

"Kommer ni ihåg", skref den ädle italienske patrioten Rossi till en engelsk väninna, i sina bref öfver Italien: "kommer ni ihåg er stora skalds verser öfver Greklands lik? Nå väl! För er, för mig, för hvar och en, som älskar poesien, vetenskapen och civilisationen, äro Grekland och Italien tvenne systrar, olika i ålder, lika i skönhet och ära. Båda voro döda, men sedan den första uppstått kunde vi ej läsa dessa sköna verser utan att våra blickar smärtsamt vände sig åt den, som ännu låg liflös och kall. Gudi lof! Vi ha nu sett detta bröst svälla af livvets fläkt, denna arm lyftas! — Ni, qvinna, ni har fällt tårar af beundran och glädje deröfver, och jag, en man — må hvem som vill skratta deråt — jag har gråtit deröfver såsom ni!"

En ny dag har uppgått för Grekland och Italien, men — i mitt rum har det blifvit skumt. Min syn är till ända. Jag blir sömnig, du kanske äfven, god natt!

TRETTIONDEFEMTE STATIONEN.

En barnfest. Första vårtecken. Ännu en höfbal. Anavryta. Schweitzerhemmet i Attika. Olivträdet's läror. En jordstöt. Politiska samtal i Athén. Grekiska carnevalen. Lök-festen. Sorgligt dödsfall. Mainotternas myriologer. Vårens ankomst. Utflygt till Tinos. Evangelistria-högtiden.

Den 5 Januari,

Grekerne's julafton, tillbragte jag på en glad barnfest i Hillska skolan. Det var mig en icke liten fägnad att se en församling af några hundra grekiska barn, här uppfostrade under den evangeliska kyrkans vingar, och att bemärka det vettiga och glada uttrycket hos dessa små menniskoämnen af flera åldrar. En mängd Aspasiar, Kleopatror, Kallioper, Kalypsor, Aglaïer och Helenor, dels från Grekland och grekiska öarne, dels från Mindre Asiens städer, blefvo mig föreställda, i allmänhet inga skönheter till anleten och gestalter, men de flesta med vackra ögon, godt tycke, präktigt svart eller mörkbrunt hår. Barnen hade redan genomgått examen och voro nu församlade blott för att få julgåfvor, bestående i kläder (för de fattigare

bland dem) samt en mängd små rätt prydliga ting, dem de sjelfva under årets lopp tillverkat inom skolan. De hafva en philanthropisk förening, i hvilken den unga Elisabeth Mason, fru Hills systerdotter, tyckes vara själen, såsom hon är det i barnens lekar för att gifva dessa en bättre ton och ett bildande syfte. Hela denna uppfostringsanstalt är ett ädelt fredswerk af den nya världens anda på den gamlas, åt den högre odlingen, återvunna jord.

"Saliga äro de saktmodiga, ty de skola besitta jordene!" sade jag vid afskedet till de förträffliga makarne Hill, grundläggare af detta freds- och framtidsverk.

Julen firas i Grekland med något mera högtidlighet än i Italien och andra romersk-katholska länder, dock långt ifrån så, som hos oss. Påskhögtiden tyckes vara grekiska kyrkans största religiösa fest.

Dagarne äro fortfarande af olympisk skönhet och färgprakt, i synnerhet vid solnedgången. Grekerna sjelfva synas frapperade deraf. Men Arkadiens bergsspetsar ha klädt sig med snö och deraf se vi att det är vinter.

Den 12 Januari.

Promenad vid middagstiden till Kallirhoe källa. Jag satt länge på en afbruten marmorkolonn vid det lilla kapellet, som af en klippvägg skyddas mot nordanvinden. Athénska qvinnor sköljde sina kläder och skurade dem mot stenar vid källans bassänger. Luften var ljuflig, solen varm, gräset grönskade. Vackra lykopedier af den art, som i Italien kallas "Venus' hår", växte ur klippan öfver en grottluk nisch, i hvilken låg en hvitnande döds-kalle. Högre upp på backen stodo två nyss utslagna gredelina anemoner och värmdo sig i nyårs-solen. Från den gamla tempelplatsen, der kapellet nu står, prydt af bildhuggeri-fragmenter från dess hedniska föregångare, har man en härlig utsigt söderut öfver de gamla gudaborgarne, staden, hafvet och öarne. Drottningens trädplanteringar i

och längs med flodbädden skola inom få år pryda Kallirhoe källa med den skönaste lund. Om jag ville bygga mig en hydda vid Athén, så skulle det bli på denna plats.

Den 13 Januari.

Åter en stor bal på slottet, och troligtvis min sista för denna vinter, ehuru Deras Majestäter hafva godheten skicka mig bjudningskort en gång i veckan. Men mina baldagar äro längesedan förbi, och sedan jag sett tvenne fester af denna art, kan jag lätt föreställa mig de öfriga. Den grannaste soirée och äfven det nöje af bekantskaper och samtal, som den kan erbjuda mig, väger ej upp njutningen af en stilla afton i mitt athénska hem under min vänliga värds, herr H...s läsning. Denna afton blef mig dock af oväntadt intresse. Det var vinterns stora hofbal, och allt hvad det unga Grekland har af skönheter och notabiliteter hade infunnit sig. Några unga flickor från öarne, som för första gången visade sig der, voro riktigt förtjusande af fin fägring och sylfidiskt behag. Ett par hydriotiska fruor voro äfven intagande i uttryck och rörelser, oaktadt deras tunga drägt. En af dem bar en klädning af silke, inväfdt med guld, den andra en af himmelsblått tungt siden samt det vanliga hufvudklädet af gult silke, broderadt med guld. Jag igenkände åtskilliga af de gamla grekiska figurerna och kostymerna, som jag förut sett. Bland nya gäster vore en del utländskor i ballonger af flor och garneringar kring vida krinoliner. Kungen och drottningen voro praktfullt klädda, han i sin grekiska drägt, hon i en splitter ny spetsklädning från Paris — en julgåfva af konungen, hvilken säges ha kostat jag minnes ej huru många tusen francs, — buketter af röda georginer och en stor prakt i diamanter. Dansen var mycket liflig, hela tillställningen vacker och lysande.

Jag beundrade ånyo drottningens talang för de femminuters samtal hon under en sådan afton måste föra på

så många håll, och i hvilka hon alltid förstår att lägga något förbindligt eller intressant. Kungen har tydligen ej samma förmåga, och hans döfhets är honom äfven till hinders. Till mig sade han i älskvärd välvilja, att han detta år "firat tre julaftnar, en svensk — i en af mina böcker — en tysk och en grekisk." Såsom vanligt hade jag nöje af samtal med engelska ministern och dessutom af några nya bekantskaper, bland hvilka den nyss till Athén ankomna preussiska ministern, baron Werthern, föreföll mig originel och underhållande.

När jag med herr och fru v. Heidenstam kl. 2 lemnade balen, kände jag mig mera road, än jag trott mig kunna nu mera blifva det af sådana fester. Men efteråt måste jag lyssna till en hviskande röst inom mig, som frågar: äro dessa praktfulla hof-fester nyttiga för det unga, ännu så fattiga Grekland? Gifva de godt exempel? Jag vet det: de kungliga ha genom dem ett medel att samla kring sig, att roa och bilda — i yttre måtto — Athéns och Greklands unga verld af högre vilkor. Men jag vet ock, att den lyx i kläder, som de föranledt hos fruntimren, har bragt obestånd och bitter osämja i mångt grekiskt hem. Drottningen kan ej veta det, — ack! drottningar veta så litet af mycket, som det vore godt om de visste!

Skulle ej dessa kungliga samqväm kunna fortfara, men vara enkla, mera anspråkslösa, åtminstone så länge Greklands utförsel af varor icke i någon mån motsvarar införseln af utländska lyxartiklar? Är icke sammanträffandet och umgänget med ett kungligt par sådant, som det Grekland nu äger, ett ädelt nöje, tilldragande och bildande nog?

Anavryta, den 27 Januari.

Anavryta betyder *ursprungskälla*. Jag hör den källans röst dag och natt från mitt lilla högloftsrum, och jag ser dess friska språng i silfverkaskaden, som mellan täta rankor af murgrön kastar sig öfver muren, under mörka jernekar, i en liten bassäng inåt gården.

Jag hör den källan ock i andra, andligare toner inom schweitzer-familjen L...s landtliga hem, toner, som ljuf-ligen påminna mig om ett annat schweitzerhem, hvilket jag en gång kallade mitt, vid "de lefvande vattnen." Hur underligt att här, i Attikas dal, på en af de långsträckta kullar, som utgöra Penthelikons fotställning, midt ibland den klassiska jordens urgamla träd, — som just här äro utomordentliga för ålder och skönhet — befinna mig i ett af de hem, der reformationen satt sin ädlaste frukt, der altaret står inom den husliga härden, och der den husliga gudstjensten, i anda och sanning, hvar dag helgar sinneva och sprider sitt förklarande ljus öfver alla lifvets förhållanden och sysselsättningar! Familjen L** har emigrerat från Schweitz till följd af husfaderns hälsa, har köpt ett jordagods ett par timmars väg från Athén, der den odlar vinet och oliven, och der den bygt sig ett hem och ordnat sitt lif enligt sitt hemlands sed. Och jag finner mig åter så väl i det patriarkaliska, nordliga familjelifvet, dessutom nära beslägtadt med mitt eget hemlands bästa lif. Fader och moder, båda ännu af ungdomligt utseende, lefva här med sina barn, två unga makar, och sina barnbarn, enigt och lyckligt som blott sällan familjer af olika leder sammanlefva; och det grekiska tjenstfolket har införlifvat sig med schweitzer-familjens seder, så att man här kunde tro sig i ett af våra stilla, ordnade, nordiska hem. Men en blick utom fönstren på blommorna och den friska grönskan och på den solbadade slätten ut mot hafvet visar att vi befinna oss i glödande södern, dock nu icke glödande, utan med en luft, ljufelig som hos oss i

slutet af Maj. Anavrytas lundar äro fulla af blommor, i synnerhet af anemoner i alla skiftningar ifrån hvita och ljusgråa till purpur- och skarlakansröda. Penthelikons kullar äro äfven rika på orchideer. Herr L**, som är en stor älskare af allt naturskönt, är det synnerligen af dessa blommor och har samlat åtskilliga af sällsynt art. En af dem, med tillnamn "longibrachteä", har en lukt som våra liljekonvaljer. Anavrytas förnämsta skönhet är dess rikedom af rinnande vatten samt mängden af dess uråldriga sköna olivträd af hvilka några anses vara mer än två tusen år gamla. Ett sådant åldrigt olivträd är såsom en hel historia, synnerligen genom stammens besynnerliga bildningar, hvilka bli desto mångfaldigare, ju äldre trädet blir.

Anavryta, den 2 Febr.

I går tidigt vaknade jag vid en jordstöt, som lät hela huset darra; den var åtföljd eller rättare förutgången af ett buller såsom af en underjordisk explosion. Jag blef litet förskräckt och tände upp ljus, emedan det var ännu mörkt. Ingen vidare stöt följde, men denna gaf mig dock intryck af det förfärliga uti sådana katastropher i större skala. I Athén ha kännningar af jordbäfningar varit under sednare åren betydliga nog för att låta folket störta ur husen eller genomvaka nätterna i oro; men ännu har genom dem intet hus der störtat eller någon större skada skett. Här märkte ingen i huset, utom fru L** och jag, denna morgons jordstöt. Fridfulla, lärorika dagar har jag tillbringat här. Under hela vintern har jag ej skrivit så raskt och mått så väl. Med fru L**, en ädel dotter af den stora schweitziska pädagogen Fellenberg, har jag samtalat om bönen och om uppfostran, dessa ursprungskällor till själens och samhällets lif, med herr L** om Schweiz och dess institutioner, om blommornas och trädens lif, och mycket godt har jag lärt af dem båda. De skönaste, mest uppbyggliga lärdomar har jag dock erhållit af den äldsta

individnen på stället — *olivträdet*. Sättet, på hvilket det växer, lefver, gagnar, men synnerligen sättet, genom hvilket det ympas och förädlas, har hjälpt mig till goda tankar och jemnförelser.

Ympningen sker här förnämligast genom ögats (trädgats) införlifvande i barken af det träd, som skall förädlas, en högst märklig operation och ej utan sin svårighet. Herr L** och hans måg, herr W., ha båda haft godheten att visa mig huru den på olika sätt kan utföras. Högst märkvärdiga äro de verkningar, som ympningen frambringa på det vilda trädet ej blott till fruktens förökande och förädling, utan äfven i hela trädets tillstånd. Ett sjukt eller tynande träd får efter den ädla grenens (eller ögats) inympning liksom nytt lif, växer rakt och friskt. Det tyckes ha kommit i ett innerligare lifsförhållande till ljuset. Och så är det äfven; ty ögat är en lifstark produkt af ljuset. Hvarföre framställes ej det nya lifvets mysterium i christendomen oftare från dess natur-sida? Det skulle då bli mera fattligt för en mängd tänkande menniskor.

Jag har vandrat vida omkring inom och utom Anavrytas ägor. Mandelträden blomma, anemonerna springa i flockar och skaror upp ur marken, luften är gudomlig, allt talar om vår. Man arbetar redan i vingårdarne och gräver djupa ringar kring olivträdens rötter, på det att regnvattnet, när det kommer, må samla sig der.

"Gif mig roten full med vatten och jag skall gifva dig krukans full med olja", säger olivträdet enligt ett grekiskt ordspråk.

Hvad olivträdet är för landtmannen, det är rörande att förnimma. Dess frukt ger honom föda, medicin och ljus, dess löf vinterbete för getter och får; dess krona skugga, dess qvistar och rötter bränsle. Olivträdet är hyddans allt i allom.

Dagligen tilltaga odlingarne af jorden i denna trakt af Attikas dal; dock är ännu större delen deraf en allmänning för nomadiska herdar (hvilka man kallar walacher), för deras får- och get-hjordar. Dessa nomader sägas vara

ganska farliga för egendom och säkerhet genom eldarne, som de tända vid sina lägerplatser dels för att koka och värma sig, dels för att bränna små kol af bergens buskväxter; ty den vanvårdade elden sprider sig ofta genom den torra ljungen till skogen och odlade fält och anställer stora härjningar. De bo i tält och risikojor, se, med deras svarta tofviga hår och smutsiga färskinnspelsar, ut som vildar, och deras hundar äro ganska farliga, för resande så till häst, som till fots.

Ångorna af "*Sauerkraut*", som uppstiga från matsalens regioner, tillsäga mig att min artiga unga chevalier, sekreteraren vid bayerska legationen, baron M**, som fört mig hit i sin vagn och skall föra mig äfvenså tillbaka till Athén, väntas hit till middagen, och att jag skall laga mig resfärdig. Jag lemnar det goda schweitzerhemmet tacksam för dessa dagars förfriskande landtlif och glad åt reskamraten; ty icke lätt finner man en ung man med så mycken bildning, så friskt, barnsligt gladt sinne och så allvarlig religiositet förenade; egenskaper som förvärfvat honom rang af vän och barn här i huset, samt välfägnad med *Sauerkraut* hvar gång han väntas.

Athén, den 18 Februari.

Sedan några dagar talas här om intet annat än den Napoleonska skrifvelsen till påfven, hvilken lemnar honom ingen utsigt för återställandet af hans verldsliga rike utom Rom, intet hopp om medel till makt utom sitt andliga välde och — en pension af katholska stater. Drottningen, ehuru god protestant, är indignerad öfver dessa ingrepp i furstliga rättigheter och ärfda privilegier. Engelska ministern, ehuru god katolik, finner saken alldeles i sin ordning. Såsom en äkta son af Britannias ande, tror han på folkens rätt och förmåga till sjelfstyrelse, och såsom

god katolik tror han på påfvedömet's andliga lifskraft och anser att det genom skilsmässa från det verldsliga väldet skall bli renare och starkare.

Den 20—27 Febr.

Denna tid kallas i Athén *carnevalen*, och utmärkes på Athéns gator genom några dumma och klumpiga upp-tåg af gatpojkar och unga män, som med de mest veder-värdiga masker vanställa sina vanligtvis vackra ansigten. Grekiska *carnevalen* är en eländig farce, en usel efter-härkning af den romerska, och det vore bättre om den icke alls vore. Annorlunda förhåller det sig med denna *carnevals* kulminationspunkt, festen, med hvilken grekerna inviga sig till fastan på ett nationelt och egendomligt sätt. Jag vill derföre egna ett särskilt litet kapitel åt —

Lök-festen.

Klockan är tre på eftermiddagen den 27:de Februari (nya stilen), då vi begifva oss till Olympion vid Ilyssus' strand. Vädret är kallt och kulet, men solen, som i Grekland alltid vill vara med, gör sig väg genom molnen och sprider snart sitt glädjande ljus öfver scenen på kul-larne och fälten nedanför de olympiska kolonnerna, på båda sidor af Ilyssus' flodbädd och Kallirhoe källa. En folkmängd af två till tre tusen personer i grekiska folk-dräkter stimmar här, och ljud af puka och pipa hinna oss på långt håll. Dansen är redan i full gång. Tre eller fyra kretsar af femtio till ett hundra personer röra sig i vida ringar i den vanliga grekiska dansen "romaika" eller "sirtó", omgifna af en tät krets åskådare, och så väl af slagen på pukan, som af den skrånande sången hör man, att dansen är animerad. Låt oss gå närmare. Ingen fara att vi bli knuffade eller undanträngda; grekerna äro af naturen "gentlemen" och skola välvilligt gifva oss rum; ficktjufvar finnas icke här, och äfven dessa walachiska, vildt utseende

herdar i fårskinnsfällar, från athénska campagnan, hvilka se ut, som om de kunde taga ditt lif med lika litet samvetsskrupler, som om de vore vargar, tänka nu alls icke på dig eller mig, utan äro djupt upptagna af att betrakta dansen. Den är ock all uppmärksamhet värd, ehuru den i hvarje dansande krets alltid är af samma karakter. Fördansarnes olika talang utgör den förnämsta skilnaden jemte ringens mer eller mindre pittoreska gestalter. De flesta dansarne äro män, en del i fustaneller — en ypperlig kostym för dans, — en del bära öboernas dräkt "pomposer" och grannt färgade "zonaris" (silkesgördlar). Nästan alla utmärka sig genom välbildade hufvuden, långa och smärta gestalter. Endast mycket få fruntimmer deltaga i dansen. Midt uti hvarje ring står en pukslagare och en pipare, som på en slags flöjt eller klarinett drillar och jodlar så att han är helt röd i synen. Emellanåt träder en man ur dansen och sticker en liten silfverpenning i artistens gördel eller smetar den medelst saliv fast på hans panna, hvilket artisten tyckes upptaga ganska väl, men utan att afbryta sina rullader och drillar. Anföraren är vanligtvis en ung man, ofta en ganska vacker yngling, som med upplyftadt hufvud, uppräckt arm och knäppande med fingrarne tyckes anförä den dansande skaran till anfall mot något eller någon, som — man icke ser. Rätt som det är hoppar han högt upp, dykar så ned, svänger sig omkring, kastar sig bakut i faunisk öfvergifvenhet, reser sig åter upp, tar åter några höga skutt, eller gör några andra halsbrytande evolutioner, dervid understödd af den nästföljande mannen i ledet. Efter denna paroxysm återtager han sin lugnare, men ändock utmanande dansrol. Icke sällan kommer en gammal "palikari" och tar den unge anförarens plats, med ett uttryck, som säger: "jag förstår den saken bättre!" hvilket aldrig bestrides. Han kastar af sig sina tunga skor för att vara så mycket ledigare, och utför sedan verkliga storverk af styrka och spänstighet.

Antingen denna dans är, såsom jag hört det sägas, en tradition af den gamla phrygiska krigsdansen, eller så-

som jag läst det i en bok af grefvinnan Dora D'Istria, ett minne af Thesei tåg mot Minotauren vid Ariadnes ledtråd (och dess gamla namn af *Sirto*, tråd eller snöre, tyckes vittna härför) så har dess symboliska karakter och det "ad libitum", med hvilket den utföres, den improvisation som blandar sig i dess enformighet, alltid något för mig oemotståndligt fångslande.

Mindre ringar af fyra eller fem personer hade bildat sig utom de större, och här rörde sig lika många qvinnor som män under sång och afmätta steg. Sångerna tycktes vara på ett tungomål af blandad albanesiska och nygrekiska. Fru Hansens unga tjenstflicka tolkade sålunda en sång, den vi en stund lyssnade till: "jag vill gå och plocka rosor; i min trädgård äro vackra rosor. Men flickorna ha tagit mina rosor, ack! flickorna ha röfvat mina blommor", o. s. v. — De dansandes uttryck var alltid allvarsamt och dansens takt så litet liflig, att man blott kan undra öfver det nöje, som folket synes finna i den. Inom hvarje större eller mindre ring sågs en liten hög med lök och några buteljer vatten — symbol af folkets förnämsta föda under den fasta af 40 dagar, som inviges genom denna fest, hvilken deraf fått namnet *lökfesten*.

En annan dans kallad *Karsilamâ* sågo vi äfven dansas på några håll, och alltid blott af två män, hvilkas svängningar och ställningar något påminna mig om italienska tarantellan, men hafva mindre behag och "abandon" samt fordra konst och kraft lika med den norrska Hallingen. Rörelserna äro emellanåt krigiskt utmanande. *Karsilamâ* har olika variationer i olika eparchier af Grekland, men dansas alltid af endast två personer.

Här och der sågs en yngling dansa ensam fram på fältet, slående på en tambour-de-basque och blickande upp mot solen, som om han spelade och dansade enkom för den. Högre upp på kullarnes terrasser sutto små familjegrupper i gröngräset, trakterande sig med apelsiner, åtföljda af den oundvikliga löken och vattenflaskan. Några få vagnar med utländningar eller förnämna greker höllo vid Olympion, hvarifrån man kunde öfverse den brokiga taflan,

Dess glanspunkt blef kungens och drottningens ankomst till häst. Åtföljda af deras vanliga lilla svit redo de på sina vackra hästar sakta omkring bland folket, stannade här och der vid de dansande ringarne och betraktade dansen, redo sedan raskt uppför och så åter nedför kullarne, sågo och läto sig ses af alla, såsom det tycktes, med ömsesidigt nöje.

Den ena lilla luftbalongen efter den andra uppsteg från slätten och svängde sig hastigt upp mot ethern; pipor och pukor ljödo allt lifligare, "Sirtos" stormlöpare skuttade allt väldigare, solen sken allt klarare fram öfver det glada uppträdet och dess härliga bakgrund af tempel och blånande haf.

Omkring en timma varade festens glans-stund, sedan redo de kungliga derifrån, och straxt derefter förströdde sig med otrolig hastighet folket. Bland hela denna mängd hörde man icke ett ovänligt ord eller såg ett opassande eller rått uppträde. Det var en den gladaste och mest harmlösa folkfest, som man väl kan tänka sig.

Likväl anathematiseras den årligen af den grekiska patriarken, som i den ser en kvarlefva från hedendomen, hvilken den äfven otvifvelaktigt är, ehuru man förlorat tråden till dess egentliga ursprung. Af ålder har den firats vid Jupiter-Olympions tempel på Ilyssus' strand, liksom en annan fest af samma art, — men utan lök — firas vid Theses' tempel när fastan upphör. Och i trots af patriarkens alla anathemer mot dessa fester fortfar folket år ut och år in att dansa och sjunga sig in i fastan, och att 40 dagar derefter dansa och sjunga sig ut ur densamma. Det är mig omöjligt att finna något ondt deri. I lökfesten synes det mig äfven vara ett vackert drag att folket så med godt humör firar inträdet i en tid af sjelfspäkning och försakelse; ty det iakttager fastan med religiös stränghet.

Mindre uppbyggligt finner jag, att grekerna med samma dans och sång fira julen, påsken, Christi himmelfärdsdag och alla religiösa högtider, ja, att på landet och

i småstäderna dansen hvarje söndag och festdag begynner straxt efter gudstjensten och framför kyrkan. För några år tillbaka lærer det ofta varit presten, som efter för-rättad messa blef ledaren för dansen och gjorde de högsta skutten i Sirto eller i Korsilamá. Nu är detta för-bjudet.

Det var Gregorius den store, som (under 6:te år-hundradet af vår tideräkning) satte sig emot bortvisandet af världsliga fröjdebetygelser vid religiösa högtider, hvilket de stränga christna fordrade. "Det vore ovist och grymt", menade den milde biskopen, "att hindra folket från oskyl-diga förlustelser på dess högtidsdagar." Han ansåg att de rätt väl kunde förena sig med hjertats uppriktiga gudstjenst. Han tyckte kanhända, med den fromme hedningen Plu-tarch, att "tanken på gudomlighetens närvaro borde göra människan glad och icke dyster i hågen." Och det synes vara den orientaliska kyrkans åsigt än i dag, i motsats till den puritanska kyrkans i de nordvestra delarne af vårt jordklot. Låt oss ett ögonblick lyssna till den gamle greken, född i Chäronea 50 år efter Christi födelse. Ehuru Apollos' prest och en ganska from man, kan Plutarch gälla såsom representant af den grekiska filosofiska bildningen under tiden af det romerska kejsareväldet. ifrån Nero till Antonin.

"Inga fester — skrifver han — intet vistande i "templen, intet som vi företaga eller skåda, gläder oss "mera, än det vi göra och skåda vid gudarnas dyrkande, "då vi bevista de högtidliga offren, dansarne och myste- "rierna. Då är själen icke bedröfvad, nedtryckt, eller "olustig, som om hon umgicks med tyranner eller straffande "makter. Utan när hon som mest tänker på gudomens "närhet och tror på den, då aflägsnar hon sig allrämest "från all smärta, all fruktan, alla sorger, och öfver- "lemnar sig åt glädjen, ända till druckenhet i skämt "och lek.

"Den, som förlorat tron på försynen, saknar denna "glädje; ty det är icke myckenheten af vin och stekar, "som gör människornas fester glada, utan hoppet och tron,

"att Guden är välvilligt närvarande och nådefullt mot-tager det erbjudna. Om Guden deremot icke mottager offret, så synes allt liflöst. Festligheten felas och den höga glädjen."

Härvid, och vid de grekiska fester, som härflyta af denna åsigt, vill jag blott anmärka, att det finnes glädje och glädje, och att de christnas religiösa festglädje visserligen bör vara af annan och högre art än — äfven den fromme — hedningens.

En älskvärd, ung flicka, så glad som from — nu gången till ljusets hem — skref en gång om de gamla domkyrkobyggnaderna från medeltiden: "höga och sköna, men alltför dystra! Hvarföre skall man ej få vara glad då man tänker på Gud?"

Bulletin för Mars månad:

Väderleken kulen och kall, mot slutet ymniga regn, hvarefter marken grönskar vackert. I början af månaden upprördes det lilla tyska samhället i Athén af ett sorgligt dödsfall. Bildhuggaren, Siegels fru dog hastigt under sin makes frånvaro. Den milda, allmänt aktade och omtyckta frun bäddades ned i den vårsmyckade, blomrika jorden på den lilla vackra protestantiska kyrkogården ej långt från Olympions kolonner. Kring hennes hvilorum sjöngs den sköna chören:

"Wie sie so sanft ruh'n
alle die Seeligen", etc.

Snart derpå återvände hennes man, halft vansinnig af sorg, och i denna sinnesstämning är han alltsedan, hvarföre hans vänner mycket sysselsätta sig med honom. Vi se honom ofta här om aftnarna, då vi lyckas att förströ hans dystra sinnesstämning blott genom att locka honom till att berätta sina erfarenheter och äfventyr under hans vandringar inom Grekland, i synnerhet i Maina. Dessa berättelser äro af den mest pittoreska och underhållande art. Vid

närvarande sorgliga tillfälle har herr S. haft rörande bevis af mainotternas tillgifvenhet. En mängd mainotter, hvilka arbeta med grusets bortrödjande på Akropolen samt på uppgräfningar af gamla bygnader i trakten, ha samlat sig hos honom om aftnarne för att hålla sorgeqväden (myriologer) till hans bortgångna makas ära. Rätt egendomliga både till art och utförande förefalla dessa qväden; men man kan blott förvånas öfver att finna så mycken mild poetisk känsla hos män, hvilkas mörka och magra gestalter, hårda och dystra uttryck tyckes vittna om den ytterliga nöd, som tvingar dem att utvandra, för att söka arbete och bröd.

Myriologerna utföras sålunda att männerna sätta sig ned på huk rundt omkring rummet. En doft brummande eller surrande, uthållande näston ger tillkänna, att någon af de församlade känner sig inspirerad och ämnar uppstämman en klagosång. Den begynner derpå och skildrar i rytmiska, vanligtvis orimmade stanser den inträffade olyckan och de personers egenskaper och dygder, som hon drabbat. När improvisatoren sagt derom allt hvad han har att säga, tystnar han, och allt är tyst en stund till dess ett nytt nästons-surrande förkunnar en ny ingivelse och en ny sång. Så fortfäres ända tills sent inpå natten, utan att de sjungande taga annan förfriskning än då och då en klunk vatten. Efter männerna komma qvinnorna med sina sorgeqväden. I de nu hållna myriologerna öfver fru S..., af hvilka herr Siegel upptecknat en del, förekomma icke många tankar, men dessa upprepas med stundom rätt vackra, rätt poetiska uttryck, såsom:

"Himmelens eld har slagit ned i Siegels hus;
Himmelens åska har krossat hans sällhet....

— — — — —
Han kom till sitt hem, men fann ingen der,
Charon hade bortfört hans maka,
Hans goda Amalia, hans hjertas vän,
Hans bonings glädje och krona.
Hvem skall nu glädja Siegel i hans ödsliga hem?
Hvem skall nu sköta hans måltid?"

Hos ett folk, bland hvilket en man kan köpa sig en hustru för ett halft pund fläsk och något "raki" (bränvin),

och der fattigdomen är så stor, att brud och brudgum äfven i sjelfva vigselns stund ofta måste nöja sig med en dryck, mera liknande ättika än vin, är det märkvärdigt att ändå finna en så lefvande känsla för värdet af en maka och för hemlifvets lycka, som den, hvilken uttrycker sig i dessa konstlösa, omedelbara hjerteutgjutelser.

Qvinnornas myriologer utmärka sig genom mera individuella skildringar, mera biografi, än männernas. De tala om "trädet, under hvilket den bortgångna satt, då hon gaf bröd åt den fattige gossen"; om "källan, der hon läskade sina får", om huru "dessa blefvo tama vid hennes hand"; de anföra drag af hennes godhet och älsklighet. I allmänhet röja alla dessa sånger ett vekt sinnelag, som man icke skulle ana af folkets utseende. Dock ha en del mainotter i sina röster och i sina djupa, bruna ögon något som påminner mig om det barnsligt ljufva och djupa i ton och blick hos vårt dalfolk i Mora.

Den 25 Mars gjorde vi, jemte några tyska herrar, en utfärd till den blomrikaste af Kolonos' kullar, undfägnade oss med kaffe och kaka, sittande i det höga gräset, omgifna af praktfulla anemoner, ljusblå Iridier och en rikedom af många slags blommor. Vi talade icke om Ædip och Antigone, utan blott om naturens fågring. Nektergalen höres redan slå i drottningens trädgård, våren nalkas med stora steg eller rättare är redan kommen. Man beskrefver den som förtrollande skön, men alltför kort. Efter sex veckor kommer sommaren med en lågande sol, som förbränner all jordens prakt.

Medan Attikas jord nu betäckes af en blomstermatta, och tyskarne i Athén bereda sig till påsken, som af drottningen och alla protestanter härstädes firas med stor högtidlighet, bereder jag mig för en utflykt till ön *Tinos*, der Mariæ-bebådelsedagen firas med en egendomlig fest, kallad "Evangelistria". Såsom fordom grekerna från Vester- och Österland samlades på Delos till vårfesten för ljusets Gud Apollo, så samlas de i denna tid på *Tinos*' ö för att tillsammans fira bebådelsen om den då okände Gudens uppenbarelse. Pan-hagia-festen på *Tinos* är den största och

mest allmänligt besökta i Grekland, och märkvärdig dessutom såsom betecknande nutidens grekers religiösa ståndpunkt. Kyrkan *Evangelistria*, bygd på ett gammalt Poseidons-tempels grund, säges vara lysande af de skönaste marmorarter. Man får vid festen se greker från alla öar och kuster af Ægeiska hafvet, från Asien och Europa, och för att få se allt detta reser jag dit. Tyska vänner i Athén ha beredt mig hem på ön i en grekisk senators hus.

Tinos, den 6 April.

Den tredje April, sent om aftonen, afreste jag från Piräus om bord på en grekisk ångare ("Athmodon"*), som afgick till Tinos enkom för festens skuil. Däcket var öfverfyldt utaf passagerare af tredje klassen, som der lägrat sig familjevis med barn och matknyten, så att det var svårt att göra sig väg utan att trampa på någon. Trängseln var ändå mindre märkvärdig, än det goda lynne och den vänlighet, som rådde bland folket i denna massa. Man pysslade med barnen, man åt ur näsdukarne, hjälpte och trakterade hvarandra ömsesidigt. pratade fryntligt och packade sig samman för natten. Allt detta syntes mig så egendomligt, att jag lemnade den beqväma och vackra salongen, der man hade godt rum och god luft, för att vistas i trängseln deruppe, der jag äfven lyckades, tack vare artiga greker, att få en fredad plats, hvilken gaf mig god utsigt så öfver däcket, som utomkring.

Det var den allraskönaste natt. Hafvet var så lugnt, att fyrarnes färgade lågor i Piräus speglade sig i vattnet, såsom om de brunnit der, och månen blänkte grannt i de långa stålblanka böljor, som långsamt hvälfde sig till höger och venster om fartyget i det de gåfvo rum för dess fart.

---

*) Den andande.

Fästet var högblått och fullt af ljus, nymånens och stjernornas; luften frisk och ljuflig. Såsom stora skuggor stego öarne när och fjerran upp ur hafvet.

Efter åtta timmars nattlig färd, så lugn som man kan tänka sig den, sågo vi i morgongryningen framför oss Tinos' ö med höga, i terrasser odlade kullar och en gammal, grå stad vid stranden i en bugt, som icke kan kallas en hamn. Ur den oansenliga lilla staden uppstiga flera marmorhvita klocktorn, men blicken ser öfver dem, ovillkorligt dragen mot en stor kyrkobygnad af bländande hvithet och en hög, prydlig campanile, belägna på en höjd bakom staden. Det är *Evangelistrias* kyrka, målet för de grekiska pilgrimerna från östan och vestan vid denna deras nationella religions-högtid.

På stranden, dit jag med några grekiska bekanta begifver mig i båt, mottages jag af senator Paximadi, en vacker äldre herre af belevadt väsen, fint och godt tycke, hvilken äfven från Athén kommit till Tinos för några dagar enkom för festens skull, och som med grekisk välvillig artighet förer mig upp i sitt hus. Det är ett gammalt familjegods, ligger vid det lilla torget, der båtarne landa, och man kan derifrån, hvilande på divanerna längs med de öppna fönstren, beqvämt betrakta lefvernet på reddan. Detta är lifligt. Hvarje timma komma ångbåtar eller segelbåtar från Athén, Smyrna, Syra och andra grekiska öar. Turkiska regeringen på Kreta har enkom låtit ett fartyg föra innebyggare derifrån till festen. Man igenkänner Kretenserna på deras gulbruna läderstöflor, deras smärta, höga gestalter och granna skärp. De sägas ha kommit hit i ett antal af tre till femhundrade. De äro vackert folk. Den röda grekiska mössan (fez'en) bäres allmänt af den manliga befolkningen från östan och vestan, så äfven "pomposer" af öboerna. Man ser blott få fustaneller bland mängden, som rör sig på torget, men några sådana synas utmärka personer af högre klass och äro af stor elegans. Qvinnorna skilja sig mera från hvarandra i sina hufvudbonader. Man ser bland den på torget myllrande mängden den athénska flätan och det

slarfvigt kring hufvudet knutna klädet, svarta toquer med hvita flors-slöjor från Salamis och Megara, de nunnelika hufvudkläderna från Hydra m. fl. öar, samt en och annan kasklik koeffyr från Ipsara. Fruntimren från Smyrna och Anatolien ha med guld utsydda hufvudkläden samt små blommor och annat krimskrams kring håret, sådant som jag sett hos turkiska harems innevånarinnor. Några äfven bära guldbroderade fez. Alla fruntimmer, som bära nationella hufvudbonader, ha i öfrigt en dräkt, hvilken låter dem mera likna larfver än människokroppar. Många män från Mindre Asien ha långa, vida rockar, som ibland göra mig oviss om de äro karlar eller qvinnor. Herrar i europeiska dräkter, damer i sidenklädningar, vida kvinoliner och parisiska hattar visa sig snart allt flera bland den brokiga mängden. Jag anmärker bland dem några ganska vackra och eleganta gestalter med präktiga ögon och perlhvita tänder; vidare en mängd barn samt sjuka, blinda, krumpna, tiggare. Allt strömmar till Evangelistria's kyrka, "Panhagias" utvalda hem.

Låt oss följa med mängden. Den förer oss på en bred, med flata stenar belagd stråkväg sakta uppföre mot den i solljuset lysande kyrkan, som icke är något praktverk af kyrklig arkitektur, utan ett hastverk, uppfördt för att tillfredsställa ett ögonblickets religiösa behof, i hvilket dock gammal öfvertro hade mera del, än sann religiositet. Bygnaden gör likväl genom sin storlek, ökad medelst tillbyggnad af herbergen, gårdar och gallerier, samt genom mängden af fönster, marmor-balustrader och den sköna campanilen ett på en gång gladt och imponerande intryck.

Första anledningen till dess uppkomst var — en dröm, af en försupen skol-lärare, som gick omkring, berättande, att han under sömnen fått en uppenbarelse af "Panhagia", som förkunnat honom, att om man grätte på det ställe, der det gamla Poseidons-templet stått, skulle man finna en undergörande bild af henne. Man mistrodde den gamle mannens berättelse och gjorde intet för att finna bilden. Men nu fick äfven en nunna i ett af

öns kloster samma dröm, och ryktet om den fördolda undergörande skatten spridde sig allt mera. Man företog äfven några gräfningar, men öfvergaf dem snart då de icke förde till någon upptäckt. Men när år 1821 en pestartad farsot utbröt på ön började man gräfvä med ny ifver, och stötte snart på de halft igenrasade hvalfven till en christen kyrka, och det dröjde icke länge innan man ur dess grus lyckades framdraga en liten tafla, föreställande Mariæ bebådelse. Taflan fördes under högtidlig procession omkring på ön, der, såsom det påstås, den dödliga farsoten snart derpå upphörde. Berättelsen säger vidare, att det var om våren 1821, just på den dag, då frihetsresningen i Grekland höjde korsets fana, som den undergörande bilden upptäcktes. Man beslöt att på det stället uppressa en kyrka, som skulle föreviga båda minnen och blifva en föreningspunkt i alla tider, för grekerna i Öster- och Vesterland, hvilka hvarje ny vår på denna dag här skulle mötas för att bekräfta deras gemensamma christna tro, samt kärlek till Panhagia, och på nytt kunna få del af hennes välgörningar.

Midt under brinnande krig upprestes kyrkan med dess tillbyggnader på den gamla nedrasade kyrkans plats, omgifven af det urgamla Poseidon-templets grundmurar (dem man ännu ser), och vid dess rika, för hälsokraft beryktade källa, nu "Panhagias". Den underbara taflan omgaf man med ett gyllne skrin, i hvilket den ständigt förvaras uti kyrkan, och kysses af troende pilgrimer.

Trappan, som förer upp till kyrkan, är kanske dess vackraste konstverk. Den är allt igenom af hvit marmor, och den vackra balustradens pariska marmor är af utmärkt skönhet och genomskinlighet. Kyrkan är rymlig och ljus, prydnaderna, såsom vanligt i grekiska kyrkor, mera barnsligt prålände än smakfulla. Straxt till venster, nära ingången, ligger, på ett slags altare, en gyllne låda med ram, och öfver denna låda böja sig pilgrimerna i det de andaktsfullt kyssa två små hål, praktiserade i taflans gyllne betäckning. Ty det är den sannskyldiga, undergörande taflan, som ligger inom denna skåpinrättning, och de tvenne hålen

i locket motsvara Panhagias och engeln Gabriels ansigten på taflan. För ögat synes emedlertid intet utom tvenne små mörka hål, ett större och ett mindre. Något annat anmärkningsvärdt inom kyrkan såg jag ej, om icke bilderna af erke-englar och heliga män, som här, liksom i alla grekiska kyrkor, pryda "Ikonostasen" eller skiljeväggen emellan församlingens del af kyrkan och det egentliga choret. De äro af samma stela, liflösa typ, som vanligen dessa bilder, hvilka äfven alla lära ha samma ursprung och fabriceras af munkar på grekernas "heliga berg", *Athos*.

Desto märkvärdigare i sitt slag var scenen i den gamla, nu underjordiska kyrkan*). I de dunkla gångarne, som leda dit, endast upplysta af matta lampor, var luften qvaf och varm; men detta var ett intet emot luften i hvalfvet der den mirakulösa bilden blifvit funnen och der folket skockade sig på ett sätt, som syntes mig vådligt för lifvet. Atmosfären, som här frambringats af mängden ljus och folk och af bristen på luft, var verkligen qvafvande. Och ändå sutto här, grupperade kring källan, (som säges hafva sprungit upp på stället, der Mariabilden fanns) en mängd lama, lytta, sjuka, blinda, utgamla. De sutto suckande och bedjande, tände små ljus och korsade sig och beströko sina ögon och sjuka lemmar med källvattnet, som sipprade fram genom en kran, anbragt i muren. Svettperlor pressades fram på deras pannor och kinder; — det var en bedröflig syn, helst som man ej kunde annat än tänka, att de stackars människorna hämtade sig mera ohälsa än hälsa i detta underjordiska hål. Jag förmådde icke länge dröja der. Jag måste ut i fria luften.

Kyrkans yttre gallerier och gårdar förededde glada uppträden. Här såg man pilgrimerna slå sig ned i skaror och grupper, sköta om sina barn, koka, äta, prata, promenera, der lägga sig till hvila i murarnes eller cypressers och olivträds skuggor vid marmorbassängen på

*) Den tros ha blifvit förstörd af Syrakusanerna år 400 efter Chr. födelse.

den stora gården. Den fina världen promenerar på sitt håll eller samlar sig i ett par ljusa rum med utsigt åt hafvet, trakterar sig med kaffe, orangesylt och friskt vatten — ett härligt friskt och krystallklart vatten — förnyar gamla bekantskaper och gör nya. Äfven jag får flera bekantskaper af intresse för mig; ty konsulter och dimarcher och guvernörer från flera orter ha infunnit sig, bildade, meddelsamma greker, som tala fransyska och äro artiga som fransmän. Och att deras fransyska alltemellanåt är litet ofransysk, det hindrar dem icke att rätt be- gripligt uttala hvad de vilja säga.

Dagen derefter verkställdes i kyrkan, inom lästa dör- rar, en ceremoni, vid hvilken senator Paximadis' anseende och min egenskap af hans gäst förskaffade mig förmånen att få vara närvarande. Denna ceremoni bestod i den underbara taflans framtogande ur sin låda, högtidliga tvag- ning och putsning.

Sedan kyrkportarne blifvit omsorgsfullt lästa och för- bommade, företogo archimandriten, en 80-årig gammal prest, (förunderligt lik en af de förstenade bilderna från berget Athos) och kyrkvärden, (ett rödnäst brushufvud, hvars like jag sett i mer än en kyrka i Sverige), den gyllne lådans öppnande på ett bord, kring hvilket slöt sig den lilla krets fromma eller nyfikna åskådare, som tillåtits vara närvarande. Klockaren bär fram nycklarne, archimandriten öppnar lådan, och en liten tafla, målad i olja, tages ut ur sin gömma, allt under högtidlig tystnad. Gammal, ur- gammal, är visserligen den taflan, både målning och trä- ram, derpå är icke möjligt att tvifla. När tvenne glas- bitar, som betäcka engelns och Marias hufvuden, blifvit borttagna, kunde man se den förres ansigte temmeligen tydligt och det sednare ganska väl. Det är illa tecknadt och måladt, men har dock ett naivt, rörande uttryck af glad tro och lydnad, äfven i dess böjning under det Maria lägger handen på hjertat. Det påminte mig om målningar af de tyska mästarne Dürer och Holbein, och jag vet mig ej ha sett en Maria-bild, som bättre uttrycker orden: "se Herrans tjenarinna! varde mig efter ditt ord." Det öfriga

af de två figurerna var så mörkt och så skadadt, att jag icke kunde få någon reda derpå.

Ramens klumpiga bildhuggeri-ornamenter, med vaxklimpar klumpigt fästade vid träbotten för att hindra dem att falla bort — såsom en stor del stycken redan gjort det — voro tydligen äfven af sekularisk ålderdom. Dessa vaxbitar petades sorgfälligt undan af archimandriten Papa *Dimitri Protopostatis* och delades ut till de omkringstående grekerna, som begärligt räckte fram händerna för att mottaga dem. Bland dessa personer var en ung, blind man från Smyrna, synbarligen af högre stånd och som med stor sorgfällighet, uppassades af en guldbroderad tjenare i fustanell. Man sade, att han var rik, nyligen gift och hade haft olyckan, att få veckor efter sitt giftermål förlora synen, "ohjelpigt" såsom läkare säga. Den stackars unga mannen hade nu kommit till "Panhagia" i hopp om den hjälp, som läkarne ej kunde gifva. Äfven han fick sin vaxbit och strök dermed öfver ögonen. Efter vaxets borttagande tog Papa Protopostatis stora bomullstuddar, som han förde fram och åter öfver taflan och lemnade dem derefter åt kyrkans Diakoner, som, i sin ordning, delade ut dem dels åt personer i kyrkan dels åt mängden utanför, som genom de lägre fönstrens jerngaller begärligt räckte in sina händer. Härmed höll man på en god stund och hvar och en, som fått en bit, delade deraf åt andra så långt den räckte; ty bomulln ansågs, genom beröringen med den heliga bilden, ha fått helande kraft. Sammalunda förfors äfven med vattnet, hvarmed Papa *Dimitri Protopostatis* tre eller fyra gånger tvättade taflans gyllne ram och hvilket sedan hälldes i små kannor och delades ut, såsom helande tvättvatten, till den troende mängden. Under hela tiden stormades på dörren med slag och bultande af folket utanför. Men Papa Protopostatis och den rödnäsige klockaren läto sig ej störas deraf. Ännu skulle en högtidlig ceremoni förrättas inom kyrkan förrän portarne fingo öppnas och den otåliga mängden släppas in. Ceremonien gällde nu den blinde mannen från Smyrna.

Han ledes fram af sin tjenare, och Papa Protopostatis lägger taflan på hans hufvud, låter honom kyssa den och lägga den mot sin panna och sina ögon, allt under det han beder öfver honom med en uppsyn, som om han varit en automatisk representant af de helige på berget Athos. Den blinde åter stod der synbarligen under en stilla, men djup ångest, tyst bedjande och korsande sig; den arme! Det är *sista* försöket, *sista* hoppet, och det är — förgäfvets! Men det vet han ej, det tror han ej, och kanske, när vissheten derom kommer, så har han fått kraft att bära den; kanske ber han, äfven nu, förnämligast derom. Om sådana böner till "Panhagia" kan man säga, som om liknande romersk-katholska böner till helgonen: "de taga miste om adressen, men de komma dock slutligen fram till Herren, som ser mer på sinnelaget, än på utanskriften."

Efter denna förrättning lägges taflan åter in i sin gyllne låda, hvilken sorgfälligt igenläses af Papa Protopostatis, hvarefter den bäres tillbaka på dess altar, till venster om den stora ingången till kyrkan. Portarne öppnas, folket strömmar in och kyssning af de båda hålen på den heliga bildens betäckning begynner och fortfar, som förut, men nu af en allt talrikare mängd andäktiga.

Om aftonen illuminerades kyrkan och dess klocktorn ganska vackert. Allt flera fartyg kommo, allt större blef folkhvimlet utom och inom kyrkan; men det var ett vänligt folkliif utan trängsel eller trätor, fridfullt och ljusst, som den härliga natten och dess månsken. Detta sköna väder var en god lycka; ty hela denna natt tillbringas af folket ute i fria luften eller i kyrkan, der presterna, i stor ornat, oupphörligt messa, och hvars dörrar stå vidt öppna för den oupphörligt strömmande mängden. Ofta, denna tid, brukar regn inträffa, då folkets belägenhet, i saknad af tillräckliga härbergen, är vådlig nog för hälsan, och mången ådrager sig rheumatiska åkommor, som hvarken Panhagias källa, bild eller bomull kunna bota. Men nu behöfde man ej frukta något sådant. I den ljussupp-

fyllda, sköna s ommarluften spatserade man och samtalade på marmorgårdarne och i de öppna gallerierna. Det tarfligare folket syntes mig allvarligt och andaktsfullt, det förnämre temligen flärdfullt och mera sysselsatt med kurtis och prät, än med den religiösa festen. Några vackra unga damer från Mindre Asiens städer och öar tänkte bestämdt mera på sin egen dyrkan, än på Panhagias. Bland herrarne gjorde jag bekantskaper af intresse för de upplysningar, som de gäfvö mig om tillståndet på en del grekiska samt turkisk-grekiska öar.

Blott en gång vågade jag mig in i kyrkan. Der var en menniskomassa sammanpackad på ett qväfvande sätt; presterna messade — förskräckligt, folket stod lyssnande och korsande sig andaktsfullt. Man försökte, men kunde verkligen icke gifva mig rum; jag var glad att, sedan jag väl kommit in genom den ena kyrkdörren, kunna helbregda komma ut genom den andra. Hela natten stimmade mängden fredligt och gladt ute i fria luften. Rykten om Panhagias underverk begynte cirkulera. Smuts och elak lukt tillväxte för hvar timma. Straxt efter midnatten begaf jag mig hem för att hvila.

Morgonen derpå, vår långfredag, (den 25 Mars enligt gamla stilen), hade jag ett par härliga, ensamma timmar i kyrkans trädgård, omgifven af sköna olivträd och doftande blommor. Såsom i Södra Italien råder på de grekiska öarne bruket att aldrig lemna en främling, som man vill hedra, ensam. Det anses höra till gästvänlighet och artighet att städse åtfölja eller ledsaga denne. Och äfven denna morgon hade jag en artig ung kavaljer (en systerson till senator Paximadi) till min följesven, som hade mycket svårt att öfvertygas derom, att jag älskade ensligheten, och att han verkligen skulle göra mig ett stort nöje om han ville lemna mig åt mig sjelf i den vackra klosterträdgården och der afhemta mig först då processionen skulle begynna. Ty denna dag var Evangelistria-festens stora dag och högtidens höjdpunkt då Maria-bilden skulle promeneras öfver öns kullar och fält. Slutligen blef jag allena. Det är

mig svårt att beskrifva denna morgonstunds tjusning. Trädgården är en halft vild park, med skuggrika oliv- och cypressträd och den skönaste utsigt åt hafvet. Hafvet var som en spegel. Då och då kom en zefyr, krusande lätt dess yta, derpå blef denna åter lugn. Ur det vikande morgontöcknet uppstego i halfkrets längs horisonten öarne Zea, Syra, Mykonos och, något mera i fjerran, Delos, Apollos födelse-ö, (der sedan ingen dödlig fick födas eller dö), Naxos, der Minos' dotter öfvergafs af en halfgud och tröstades af en gud, Paros, ur hvars marmorsköte en verld af hjelte- och guda-gestalter gått fram, allt öar ryktbara genom guda-sagor och tempel, och som — det kände jag klart denna morgon — en dag skola bli hemvist för tack-samma, i anda och sanning tillbedjande barn af den ena eviga, allgode "fadern" öfver allt det fader heter i himmelen och på jorden." Ehuru krigets fador och härjningar tillbakasatt dessa öar för flera årtionden, så äro de genom läge, natur, klimat och befolkning förutbestämda till sådana hem. De äro nära hvarandra, såsom medlemmar i en familj, de utgöra en slags naturlig brygga emellan Vester- och Österland, de hafva en jord, som bär vin, oliver och fikon, och de flesta af dem hafva goda hamnar samt hälsokällor, varma eller kalla bad. De ha alla ett klimat så tempereradt, att ingen der behöfver lida af köld eller af hetta. Innebyggarne sägas vara utmärkta för deras godsinthet, rena seder och flit. Hvad som ännu felas dessa öar är framför allt förbindningsmedel — inga ångbåtar visa sig i deras hamnar utom vid ett tillfälle sådant som Evangelistrias fest — samt andra medel till odling, timlig och andlig. Hvilka tjusande, hälsogifvande hemvist skola ej dessa öar bli för bildade hellener och philhellener, när en gång hem, sådana som de schweitziska eller engelska, uppstå vid deras "levande vatten", och goda härbergen frälsa främlingen från den landsplågan — ohyra! Nu är det bland alla Cykladerna endast Syras nakna klipp-ö, som — tack vare dess ansenliga, rika stad — har ett hôtél för resande. Tålmod! det blir nog annorlunda. Menniskorna skola en dag bättre än nu gifva akt på en faderlig för-

syns mening med hans gåfvor, så i naturens, som i nådens riken. Då skall Poseidons härliga källa — nu ärfd af "Panhagia" — ej besökas blott vid Evangelistrias fest, och de svaga och sjuka, som af ett längre vistande på Tinos återvunnit hälsa och krafter, skola bli legio. Dessa öars sköna ljuslif måste blifva människors!

Medan jag så talade tyst i olivträdens skugga denna ljusrika morgon kom en ganska lustig liten gäst och nickade bifall till mina framtidstankar. Det var en fågel af en stares storlek, grå till färgen och med en hög rödbrun tofs på hufvudet; han slog sig ned än här, än der på marken framför mig under idkeliga korta lockningar, som sågo högst komiska ut. Han syntes mig vara en grand seigneur af hackspiks-familjen och tycktes vara hemma i trädgården, som dess naturliga possessionat. Små gröna ödlor lekte i solskenet och tittade sig nyfiket omkring; den gamla trädgårdsmästaren Nicolo gaf mig buketter af doftande lackvioler och löfkojor; seigneur hackspik lät icke störa sig, hoppade hit och dit, och nickade och bockade.

Klockan tio stördes vi af kanonskott och af stark klockringning från Evangelistrias torn, och straxt derpå kom min unga chevalier att afhemta mig för att se den stora processionen.

Buren under en paulun, omgifven af sjungande prester i stor ornat, af standarer och fanor med målade helgonbilder, fördes den underbara taflan ur kyrkan och nedåt staden; efter strömmade den brokiga folkmängden; en glad, liffull scen under kanondånet och klockringningen; men som hade intet imponerande; ty processionens insignier voro fattiga och trasgranna, och det grekiska presterskapet har i väsen och hållning intet af den högtidsmin, som utmärker det romerska. Grekerna, som så ifrigt kyssa målade helgonbilder, ha en afsky för plastiska sådana, och att visa dem hyllning eller dyrkan anse de som groft afgudereri. Derföre ser man i deras religiösa processioner inga statyer, endast målade dukar, och målningarne hafva alla syskontycke, samma urgamla typ från berget Athos.

Processionen gick med den heliga taflan genom staden och dess närmaste omgifningar. Detta var festens glanspunkt. Hela dagen fortsattes messandet inom kyrkan, som alltjemt var lika full af folk. Bland mängden anmärkte jag ett ungt nygift par från en stad på Mindre Asiens kust, hvilket förtjente att målas af, så idealiskt vackra, så grannt och pittoreskt klädda och så förnöjda med sig sjelfva och med världen voro de unga tu med hvilka jag vexlade några ord. Men de framställde en typ af asiatisk lyx och vekhet, som jag fruktar alltför allmänt tillhör grekerna i Asien.

Emellanåt uppstod mycket folkhimmel och trängsel på kyrkans peristyl och trappor då en af kyrkans tjenare kom ut ur den, bärande öfver sitt hufvud ett stort fat, rågad med brödstycken, skurna i fyrkantiga bitar; ty det brödet var välsignadt eller öfverkorsadt af biskopen, och delades derefter fritt ut bland pilgrimerna, som voro ifriga att få hvar sin bit.

På eftermiddagen gjorde jag med mina unga, nya grekiska bekanta en längre vandring uppför höjderna inåt ön på vägar, som icke lätt kunna tänkas sämre. Man måste oupphörligt klättra öfver större eller mindre stenblock. Öfverallt blickar den hvita marmorn i dagen, emellanåt med vackra blåa randningar så att man skulle kunna tro, att öns hela jordlager hvilat på ett marmorberg. Tinos' marmor är icke genomskinlig, finkornig och glänsande såsom Paros', dock ganska vacker och värderad. Af de stora marmorbrotten på öns norra sida ägas en del af bildhug-garen Siegel.

Alla Tinos' kullar, äfven de högsta, äro odlade i terrasser, som bära vin — det berömda Malvasia-vinet odlas här — oliver, fikon med flera sydfrukter. Ön, mer än de flesta grekiska öar, skonad under frihetskriget, är nu en af de rikaste bland Cykladerna. har 60 byar och en befolkning af mer än 20,000 innevånare, som berömmes för flit, godsintet och rena seder. Många af dem vandra ut för ett eller flera år, taga tjänst i Athén eller i Kon-

stantinopel och andra kuststäder, der de vanligtvis få höga löner; men alltid vända de åter till sin fäderne-ö, der de sluta med att slå sig ned, odla jorden eller drifva handel. Hvar by har sitt helgon och hvart helgon har sin års-fest, som församlar innevånarne från närmare eller fjernare byar, och äfven från kringliggande öar. Då äro alla hus öppna för främlingen; man täflar om gästfrihetens nöje, och icke ringa är rikedom, som då möter den resandes ögon dels af lifsmedel och frukter, dels af husgeråd och kläder. Vackert porcellaine, guld- och silfverpjäser är det ej sällsynt att få se i byarnes hem, och dess dyrbarheter utgöra ofta hedrande vittnesbörd för trogen tjänst i rika familjer på fastlandet.

Under vandringen fick jag blicka ned i ett par små dälдер på sidorna om vägen, med sorlande vattenbäckar, gröna betesmarker och betande kreatur. Träden syntes mig låga och få. Men man talar om dalar på ön mycket större och skönare än dessa. En af dem heter "Agapos" (kärleken) och säges vara förtjusande, men vägen dit lär vara halsbrytande eller benbrytande för den, som icke är van vid öns vägar och sättet att på dem färdas. När vi vände tillbaka mötte vi flockar af folk, som till fots eller på hästar och åsnor begåfvo sig från festen åter till sina hem, vänligt, välklädt folk, och otaliga: "Kalispera! Kalisperases!" (God afton, god afton åt er!) vexlades oss emellan. När vi kommo ned mot staden lyste illuminationen af Evangelistrias hvita marmortorn vackert mot det klarblå hafvet.

I kyrkans gästsalar skuros gigantiska brödkakor i stycken, hvilka delades ut bland de till festen ankomna gästerna; äfven jag fick ett stycke, väl bakadt, godt bröd, men passande blott för starka magar. Och nu var den stora festen slut. Under aftonen och natten lemnade de flesta af de långväga gästerna ön, förande med sig hvarje-handa dunkla rykten, som kommit i fart om de helande underverk, hvilka "Panhagia" denna gång gjort.

"Har något sådant verkligen skett denna gång?" frågade jag erkebiskopen af Syra, en gammal, med en ofantlig

näsa försedd herre, som infann sig på besök hos senatoren, min värd. "Ja, visserligen, det förstås!" — "Men huru? Hvad har då skett?" frågade jag åter. — "Kan icke säga så noga!... Panhagia gör alltid underverk!... Det förstås, det kan ej betviflas!..." — "Det förstås, det kan ej betviflas!" instämde allvarsamt en ganska bildad grek, som var närvarande och som sednare, lika allvarsamt, sade till mig: "inga hälsokurer äro möjliga utom de, som i naturlig ordning ske genom naturens egna krafter. Att tro på under är öfvertro." — Men hvad skulle jag tro om den bildade mannens egen tro och bekännelse?

Pilgrimerna ha denna gång vid Evangelistriars fest fått höra en slags predikan, som troligtvis lemnar ett varaktigare intryck på många sinnen, än "Panhagias" tvifvelaktiga underverk. Predikan hålles vanligen icke vid dessa högtider, men på senator Paximadis uppmaning hade en ung professor denna gång hållit till de församlade ett tal, hvori, med anledning af den religiösa högtidligheten, Greklands kung och drottning prisades, samt den frid och frihet, som njötos i deras hägn, hvarom äfven denna fest bar vittne. Talaren ordade om den tacksamhet alla greker derföre voro dem skyldiga. Böner och välsignelser öfver dem, öfver Grekland och alla greker slutade talet, det första i denna halft politiska riktning, som hållits vid Evangelistriars fest.

Den 7 April.

Om morgonen visar sig fransidan af festen. Evangelistriars gårdar, gångar samt omgifningarne närmast kyrkan äro i ett tillstånd, som icke låter sig beskrivas. Jag ville taga lemningarne, — vallar, vattuledning m. m. af det gamla Poseidons-templet i närmare skärskådande; det var icke möjligt. Osnygghet och stank jagade mig bort.

På en i hafvet utskjutande land-tunga af ön — ämne för en makalös promenadplats — gick jag att hemta frisk luft. Hafvets vindar hviftade smekande deröfver, vågorna

plaskade lekande deromkring, blommorna sprungo upp ur gräset, rundtom lyste hafvet och öarne i morgonens glans. Eros och Amor tycktes leka tillsammans i luften, som andades vår och uppståndelse: underljuflikt!

Länge vandrade jag här, åtföljd af en ung tiniotisk professor, en älskvärd och bildad man, som vistats flera år i Moldau och Walachiet och som gaf mig åtskilliga uppgifter om dessa provinsers samhällslif. Äfven der pågår en kamp emellan "det murkna gamla" och "det omogna nya", som ännu tyckes sakna vilkoren för en lycklig lösning: folkuppfostran och representativa författningar. Emellan Bojarerna (ordet betyder "ox-egare"), landets aristokrati, och folket, (till större delen rättslösa lifegna), felas en medlande klass, — en upplyst medelklass. Bojarerna, egendomsegarne, äro vanligtvis bildade män, men af en verldslig, ytlig bildning, och bland folket råder råhet, armod, okunnighet och barbari. En del bojarer af landets gamla furstliga familjer äro dock allvarliga vänner af folket och friheten, och ha satt sig i spetsen för rörelsepartiet samt de framtidsideer, som jäsa hos den lilla, mera bildade delen af folket. Så familjerna Ghika och Kantakouzenos. Den äldre furst Ghika gaf på en gång friheten åt alla sina underhafvande, dittills lifegna. Men oberedda därför, utan föregående uppfostran, blefvo de lättingar, oduglingar och slutligen röfvare. Bittert tadlad och förföljd härför af det aristokratiska partiet i landet, flydde den ädelsinnade fursten till Paris, der han, för kort tid sedan, i ett anfall af svårmod afhände sig lifvet. En förening, i demokratisk riktning, emellan en del bojarer och folk i Donau-provinserna har nyligen blifvit undertryckt af Status-quo-partiet. För huru länge? O! att frihetens martyrer blott hade rätt tro på den eviga sanning, för hvilken de kämpa; de skulle då ej låta modfälla sig när deras renaste bemödanden vända sig emot dem, eller när de måste i dem äfven erkänna några egna misstag! Den goda viljans vittnesbörd och tvenne ord från ett kors, på hvilket en gång det yttersta märkret kämpade med och öfvervanns af det eviga ljuset, skulle rädda dem från för-

tviflan, hvad säger jag? skulle låta dem böja hufvudet i frid eller upplyfta det till ny kamp och — seger.

På land-tungan, der vi vandrade, smekta af vårens löften, stod fordom ett batteri. En dag under frihetskriget, då Tinos såg den turkiska flottan segla förbi, förgrymmade sig batteriets befälhafvare, beslöt att låta den veta hvad Tinos tänkte och aflossade derföre batteriets tre kanoner mot det turkiska amirals-skeppet. Det hade kunnat kostat lilla Tinos dyrt. Flottans officerare, häftigt uppretade, bådo Kapudan-Pascha (stor-amiralen) att genast eftertryckligt straffa den lilla öns befolkning, som med sitt batteri af tre kanoner ville spela stormakt. Amiralen betraktade en stund batteriet med sin kikare och sade sedan: "låt dem vara! De äro barn, och veta icke hvad de göra!" ett drag af turkiskt ädelmod, som icke bör glömmas bland de många af motsatt anda, hvilkas minne man så sorgfälligt bevarar.

Bland meddelanden af intresse under dessa dagar måste jag nämna dem jag erhöll af en grekisk domare om tillståndet på Kreta, der en befolkning af 230,000 greker lefver jemte en af 60,000 turkar. Grekerna skildrades som i allmänhet mycket okunniga, men djupt tillgifna sin religion och sin nationalitet, hvilka känslor underhöllos genom förtrycket från turkarnes sida. Den hederliga Kyrios N* menade, att Kretensernas hållning och kamp under frihetskriget väl hade förtjenat ett bättre öde än det att tvingas tillbaka under turkiska väldet. Folkets längtan att blifva af med detta välde beskref han såsom öfvermåttan stor.

För några år sedan hade jesuiter vandrat omkring på ön och lofvat innevånarne Frankrikes bistånd om de ville underteckna en skrifvelse, affattad på latin, i hvilken de förbundo sig att skänka Frankrikes monark tro och lydnad. De okunniga grekerna trodde hvad man sade dem och undertecknade så godt de förmådde de dokumenter, som förelades dem. Det var först en god tid sednare, som de funno sig dermed ha undertecknat afsvärjande af den grekiska kyrkans bekännelse, och lydnad för den romerska

eller påfliga. Flera tusen greker sadas på detta vis ha blifvit narrade. De hade nu förenat sig i en protest emot detta bedrägeri, hvilken skrift förevisades mig, äfvensom flera af afsvärijelseskifternas, merändels undertecknade med ett kors och ett par illa ritade bokstäfver. Föga nytta tyckes den romerska curian kunna ha af sådan proselytism.

Naumarken för Syra och andra till samma Eparki hörande öar gaf mig angående deras tillstånd följande skildring: Städerna sjunka i välmåga, men byarne stiga. De större egendomsegarne bosätta sig i Athén och förlora derigenom inflytande på sina öar. I byarne finner man vackra hus, väl försedda bodar, kaféer, fullt opp af lifvets förnödenheter, det läckraste kött, vin, mjölk, ost, frukter m. m. Den åkerbrukande befolkningen är ytterst arbetsam, men den, liksom jorden på de flesta Cykladerna, har ännu ej repat sig efter krigets härjningar.

I senator Paximadis hus hade jag dagligen för mig en vacker tafla af den grekiska grand-seigneurens lif på sin fäderne-ö, och med detsamma en, som lifligt återförde mig till det antika Patriciatets och Clientskapets tider för årtusen sedan. Senator Paximadi är, genom familj, lefnadsställning, karakter och väsen en patricier af den art, som aldrig skall utgå från jorden så länge ädel bildning och sann humanitet, i förening med medel att göra dem gällande, skapa en naturlig aristokrati med lika naturliga privilegier. I sitt fädernehem ser jag honom under dessa dagar tillgänglig för alla slags besökande. Såsom vårens och hafvets fläktar fritt spela in genom fönstren, så gå och komma personer af alla klasser genom dörrarne hela dagen, släktingar, vänner, clienter, som antingen vilja välkomna eller framställa ansökningar till senatorm, öns främsta notabilitet.

Sällan är någon stund fri för besök. Alla mottagas med samma milda patriarkaliska urbanitet; man skulle kunna säga, att de alla anses höra till den åldrige statsmannens familj. Med sitt "Komboloj" (radband) af ambra i handen och sin lilla, med guld virkade toque på hufvudet,

välkomnar han hvar och en, man eller qvinna, hög eller låg, med samma lugna, värdiga vänlighet. Det är vackert att se det, samt den glada förtrolighet, dock utan all när-gångenhet, med hvilken man kommer till honom. Några unga män, bror-, syster- eller kusin-söner, äro som barn i huset. Släktingar och främlingar bespisas dagligen vid hans gästfria bord, der mat och dryck äro utsökt goda, men utan Lucullisk lyx. En mera läcker rätt än den grekiska "Pillaff" (färkött med risgryn) är näppeligen tänkbar, och Malvasia-vinet är en jordisk nektar. Skada att det icke länge kan bevaras. Af alla de personer jag sett i huset under dessa dagar, och af hvilka flera varit utaf öns byfolk, har icke en enda gifvit mig intrycket af moraliskt eller fysiskt förfall, tvärtom; jag har här sett endast ett välbehållet och sjelfbestående folk, bland hvilket väl en eller annan kan begära en tjänst eller välvillig handräckning, men ingen tigger derom. Hvar och en tycktes dessutom veta att han i Kyrios Paximadi hade en välvillig beskyddare eller vän. För min del skall jag alltid minnas honom såsom en den angenämaste af värdar; ty icke blott lemnar han mig en frihet som låter mig känna hans hus såsom mitt eget hem, utan hans tysta aktgifvande på mina önskningsar, hans samtal under de få stunder vi äro ensamma ha äfven låtit mig känna att jag är hos en man af lika fin bildning, som älskvärd karakter. Samtida med Kapodistria och en af den komité, som utfärdade och underskref kallelsen till honom att blifva Greklands president, såg Paximadi sedermera mycket af honom, och var, såsom han uttryckte sig, i början riktigt förälskad ("amou-raché") i honom, liksom många af dem, hvilka kommo i beröring med hans tjusande personlighet. Paximadi löste sig sednare ur denna tjusningsmakt, blef dock aldrig Kapodistrias fiende och upphörde icke att göra rättvisa åt hans patriotism, äfvensom åt hans stora talanger.

En af naturen för despotism böjd karakter och dennas utveckling under bildandet till diplomat i Rysslands tjänst synas ha varit orsaken till Kapodistrias fel och fall. Såsom

man stundom med vissnet kan säga, att ett porträtt måste vara likt dess original, äfven då man ej sett det sednare, så har jag utaf några drag, anförda af senator Paximadi, fått ett särdeles lefvande intryck af Kapodistrias personlighet. Ett af dem, som förefaller mig målande, måste jag här återgifva.

Bland de otaliga anspråk på belöningar och ersättning för gjorda uppoffringar, hvarmed presidenten bestormades under sin styrelsetid, voro hydrioternas synnerligen pockande, — väl icke utan allt skäl, ty inga af Greklands patrioter hade gjort mera än dessa för krigets bedrivande, (genom utrustande af Greklands flotta), samt för den nya ordningens grundläggande, och de hade derunder nära nog tillsatt all sin förmögenhet. Men de fordrade nu ersättning utan afseende på den nya regeringens medel, och gäfvos med detsamma skydd åt ett mot Kapodistria fientligt tidningsblad, som utgafs på Hydra.

Otålig och uppretad häröfver gaf en dag presidenten, inför en deputation från öarne, luft åt sin förtrytelse i dessa häftiga ord:

"Jag ser det, ni greker förtjena ej att styras med godhet och lämpor, ni böra regeras med jernris!"

De omgifvande stodo liksom rörda af åskan vid detta vredgade utbrott af den vanligen lugna och sig sjelf beherrskande presidenten, som i detta ögonblick liknade en "Jupiter tonans". Allt var tyst ett ögonblick, derpå höjde sig en röst — det var den då unge Paximadis — och sade: "Ers excellens! Efter så lång kamp, så mycket blod, så mycket lidande, så många offer, — att ännu styras med jernris, — det är för hårdt! Ni har ej tänkt på hvad ni yttrat!"

En blick, lik ljungeldens, slungades ur Kapodistrias ögon på den unga mannen, men den förvandlades i samma stund, blef lugn och nästan mild. När han åter talade, var det ur en annan ton. Han förmanade till tålmod och tro, och gaf anvisningar på framtiden.

Ett par dagar sednare var den unge Paximadi, som utgjorde en af Kapodistrias stabsofficerare, gäst vid hans middagsbord, (alltid utmärkt genom republikansk tarflighet),

och ärnade med de andra aflägsna sig så snart måltiden var slutad.

"Vänta!" ropade presidenten till honom, "hvarföre gör ni er så brådtom?"

"Det är af aktning för eders excellences mycket upptagna dyrbara tid!" svarade blygsamt den unge mannen.

"Jag har just nu en timmes ledighet; stanna, jag önskar tala med er!" sade presidenten.

Paximadi åtlydde, och ensam med honom uttalade Kapodistria de bekymmer som förbittrade hans lif emellan å ena sidan de otaliga anspråken och, å den andra, de trängande behofven öfverallt i Grekland samt bristen på medel att tillfredsställa dem. Han talade oförbehållsamt och länge, och allt sedan blef den unga mannens modiga tillrättavisning i en upprörd stund belönad genom bevis af aktning och förtroende, på hvilka Kapodistria för öfrigt blef med tiden allt njuggare. Grekernas lynne, svårigheten af hans ställning, spioner dem han lyssnade till, allt bringade honom tidigt den öfvertygelsen, att han i Grekland ej skulle dö en naturlig död. Han gick på sin törnbeströdda bana fram med martyrens fasthet, för sträng kanske mot sina motståndare, men sträng i första rummet mot sig sjelf.

Festliga dagar har jag haft vid Evangelistrias fest, men det dyrbaraste minne jag af dem har qvar, är icke festen, utan den grekiske ädlingen, som der gifvit mig hem, och du, hans brorsdotter, ett af de barn, för hvilka han är en öm fader, bleka, älskliga Jacintha!

Begåfvad af min värd med en vacker brefpress af Poseidons-templets marmor, med Tinös' Malvasia-vin och ostar från Mykonos, lemnar jag i dag den gästvänliga ön för att återvända till Athén.

TRETTIONDESJETTE STATIONEN.

Påskhögtiden i Athén. Folkfest vid Theseus-templet. Stort bröllop. Små utflygter. Kolokothou och Phalerus. Grekiska kamrarne. Politiska rykten och rörelser i Athén under Maj månad.

Athén, den 18 April.

Från Tinos återkom jag i det skönaste väder, och under trefligt sällskapande med grekiska bekanta, till Athén i lagom tid för att se tillredelserna för påsken och bevista dess stora högtidlighet vid Irene-kyrkan. Men intetdera är högtidligt i den mening, hvori vi, allvarsamma nordboer, taga det ordet, i synnerhet vid denna högtid, egnad åt minnet af det jordiska lifvets högsta faktum: lifvets seger öfver döden.

Långfredagen (den grekiska) är icke helgdag i Athén, utan en dag, full af verldsliga upptåg, dels barnsliga, dels (för min känsla) vedervärdiga. Som fastan upphörer med påskdagen, eller rättare sagdt, påsknatten, och grekerna fira denna stund med en festlig måltid midt under natten,

hvarvid fårstek är en hufvudrätt, så ser man en vecka före påsk stora hjordar af hundradetals får och lam från flera håll drifvas tillsammans på campagnan omkring Athén, der de, bevakade af herdar och hundar, beta fritt i afvaktan på den stundande högtiden. På sjelfva långfredagen är hela öfre delen af Eolusgatan, ända upp till "Vindarnas torn", en saluplats för dessa stackars djur, som med sammanbundna fötter släpas, bäras, hängas, kastas, ofta på det mest råa och omenskliga sätt. Man har svårt att kunna komma fram genom trängseln af säljare och köpare samt deras offer, hvilka emedlertid bära sitt öde så undergifvet, som om de visste att det ej lönar mödan att streta emot. Några får äro så tama, att de stå obundna bredvid qvinnorna, som bjuda ut dem till salu. På torget med den vackra hvita marmorfontänen, icke långt ifrån den gamla "Agoran", utbjudas en mängd nyss tillhuggna störrar af tall, på hvilka fåren skola rostas. Allt detta gör, synnerligen på denna dag, ett högst vidrigt intryck. Längs med Hermes- och Eolus-gatorna (Athéns hufvudgator) äro bodar uppresta och utsirade med hvarjehanda grannlåt och bjefs, vaxljus, kulörta papper, taflor, blommor, guld- och silfver-fiskar i små aquarier, lefvande eller uppstoppade foglar.

Låt oss gå in uti Irene-kyrkan med folket, som strömmar dit. En stor duk är utbredd på ett bord i choret, och genom det hvita flor, som ligger öfver den, ser man en målning af nattvardens instiftelse. På duken ligger en dyrbart inbunden bibel. Män och qvinnor och barn gå fram och kyssa duken och boken, i det de två gånger beröra dem med läpparne och en gång med pannan. Sedan gå de — dock icke alla — till en Papa, som delar ut lefvande törnrosqvistar ur en stor korg. Den som vill får sig en ros, kysser Papa's hand och släpper ett par leptas (grekiska kopparslantar) i silfverskålen vid hans sida. Dermed håller man på i flera timmar. Sednare på aftonen är stor procession. Hela Hermesgatan fylles af glittrande ljus, ty hvarje man, qvinna och barn på gatan, på balkonger och tak måste hafva sitt tända ljus, och der

processionen nalkas och hvar den går fram tändas röda och blå bengaliska eldar. Uppträdet påminner om Moccoliaftonen på Corso i Rom, men — såsom månsken påminner om solsken. Processionen saknar äfven den romerska grandezzan. Tio prester, gående, liksom annat folk, temligen vårdslöst, bära en med guld och silfver utsydd duk, föreställande Frälsarens grafläggning. En svärm små pojkar skrika deromkring af alla krafter "Kyrie Eleison!" och öfverrösta med sina gälla toner presternas psalmodierande, folkets sorl och sjelfva den dundrande regementsmusiken. Emellanåt stadnar processionen, och en Papa läser då högt ett ställe ur passions-historien. Under denna stund förhåller sig folkmassan fullkomligt tyst och stilla. Men knapt upphör läsningen förrän sorlet och pojkarne rop begynna med ny fart. Så tågar man under skrik, muntert sorl och musik upp mot den stora platsen nedanför kungliga slottet, dit äfven ett par mindre processjoner från andra kyrkor ses nalkas, hvar och en bärande någon särskild symbol af Christi lidande. På den stora platsen förströr sig folkmängden med en hastighet, som om den blåstes bort, och presterna föra sina fanor och heliga insignier, dukar och kistor helt stilla tillbaka in i kyrkorna, der de förvaras. Några pojkar skutta ännu muntert med sina ljus, likt lyktgubbar, omkring på det öde torget och skrika de sista "Kyrie Eleison!". Så begås i Athén åminnelsen af Christi dödsdag.

Påskaftonsdagen fortfar får-marknaden och grannlätsmarknaden i staden. En fyrkantig läktare har blifvit bygd och dekorerad nära vid Irene-kyrkan. Den är för de kungliga och hofpersonalen. Klockan åtta på aftonen illumineras den med en stor mängd ljus, rikt och smakfullt. Under en opera-marsch komma de kungliga och intaga der sina throner under bar himmel. Lyckligtvis är natten skön. Gula, röda och blåa bengaliska eldar tändas på taken rundt omkring och lysa grannt upp det brokiga skådespelet. Militär är uppställd på gatan för att hålla den tätt skockade folkmängden i ordning. Kyrkan är nästan tom, ehuru ljus lysa och presterna messa derinom.

Musik, bengaliska eldar och väntan fortfara ända till klockan tolf på natten då ett kanonskott lossas och den i kyrkan tjänstförrättande biskopen utropar: "Christos anesti!" (Christus är uppstånden). Kung och drottning stiga upp och gå in i kyrkan, åtföljda af hofvet och alla högre embetsmän. "Christos anesti!" upprepas på alla håll af folk inom och utom kyrkan under klockringning, kanondunder, musik och glädje-eldar. Man hälsar hvarandra och kysser hvarandra under orden: "Christus är uppstånden!" och "han är sannerligen uppstånden!" (Alethōs anesti!) Det är ett allmänt jubel, som varar i två till tre timmar. Sedan går hvar och en hem för att sätta sig till bords och — det är icke jag som säger det — föräta sig på de läckra fårstekar och den rikliga måltid, som det då är brukligt att duka upp efter de 40 dagarnes stränga fasta.

Påskdagen om morgonen är stor messa i kyrkorna. På eftermiddagen strömmar hela världen ut till musikplatsen, der man visar sina granna kläder, sina vackra hästar, och vänder i ring, gapande, hälsande under ljudet af marscher och annan munter musik.

Både den dagen och annandagen fortfara hälsningarne "Christos anesti" emellan bekanta, och kyssningen emellan släktingar och vänner, en vacker, hjertlig och meningsfull sed, som lärer vara från urgammal tid, inom grekiska kyrkan. Deremot kan man icke annat än hålla med polisen i dess bemödanden att förhindra det oupphörliga skjutandet under denna tid, både natt och dag, hvartill hvarje grek, som har en bössa, anser sig vara berättigad, för att betyga sin påskglädje. Dessa polisförbud ha hittills burit ringa frukt, och vid hvar påsk får man höra talas om några olyckor, vållade genom den tanklösa behandlingen af skjutvapen. I den halft vilda trakten kring Lykabettos har det knallat oupphörligt under dessa dygn.

Tredjedag-påsk firas med en folkfest vid Theseustemplet, ett motstycke till lökfesten vid Olympion för fastans invigande. Men scenen är nu gladare och brokigare. Små kaféer äro uppbyggda på kullarne och klipporna, som omgifva det uråldriga templet, och prydda med små blå och

hvita flaggor. I stället för löken och vattenflaskorna uppdukas nu kakor och sötsaker af många sorter. Gossar gå omkring, ropande: "Kulouri! Kulouria!" i det de bjuda ut bröd, formade som stora armringar, uppträdde på störrar och till degen, liknande våra sudna kringlor, samt dessutom karameller, pistacher, "Portogalli" (apelsiner) och den mycket omtyckta kakan af socker och ägghvita kallad *kalevå*. Hvarje stånd och tält är prydt med blommor, bilder och små vimplar.

Vi äro nu på platsen för den äldsta staden, och på alla sidor omgifvas vi af dess tempel och stora minnen. Men derpå tänker föga folkmängden af två till tre tusen personer, som här församlats och med sina brokiga dräkter lysa upp de gamla grå kullarne. Den dansar eller ser på dansen enligt gammal sed, och väntar på de kungligas ankomst. Som dansen här icke företer något annat och märkligare, än hvad vi sett vid lökfesten, så säger jag intet vidare om den, ej heller om de kungligas ankomst, hvilken äfven nu tycktes utgöra festens glanspunkt liksom deras aflägsnande gaf signalen till dess slut. Ty ehuru en och annan "Sirto" ännu fortfar med sina enformiga ringar och skutt till den vanliga musiken och sången, och ehuru de små kaffestånden alltjemnt ha några gäster, så skingras större delen af folkmängden så snart de kungliga lemnat stället.

Blåsten var häftig och kall denna dag, hvilket förtog mycket af festens nöje. Och med denna fest är den Athénska påskhögtiden slut. Mindre våldsam och vådlig än den i Jerusalem, kan den likväl ej sägas lemna ett annat intryck i själen än det af andlig tomhet, och här är den tänkande främlingen mindre böjd att ursäkta det. Här kunde och borde andliga talare lära folket besinna påskfestens betydelse för lifvet och för döden, och väcka en skönare, djupare glädje än den som yttrar sig i tanklöst jubel och kroppsligt välplägende.

Jag måste nu säga ett par ord om en annan fest, som firades två dagar före påskfesten och hvartill jag, med större delen af Athéns societet, var inbjuden. Den gamle

ståtliga generalen Hadschi Petro's son, adjutant hos konungen, förmälde sig med dottern till en af Greklands för talang och karakter mest ansedda publicister, utgifvare af tidningen "Elpis" (hoppet) herr Lividi. Vigseln skedde vid middagstiden uti Irene-kyrkan. Vakter voro posterade vid portarne för att hindra objudna gäster att intränga. Den gamle generalen, i sin rika guldstickade drägt, stod sjelf midt på stora gången och mottog med en hälsning af furstlig värdighet de inkommande gästerna, som alla samlade sig i choret, der de grupperade sig bäst de kunde för att se brudparet och vigselceremonien. Ingen hade någon sig anvisad plats, men hur det var fick dock hvar och en rum utan trängsel eller bråk, och förekommande artighet beredde mig ett ställe, hvarifrån jag hade en ypperlig öfverblick af scenen och kyrkan.

Bruden var klädd i snöhvit drägt, med spetslöja, orangeblommor i håret, lik en fransysk brud; brudgummen i grekisk adjutants-uniform. Båda voro högväxta, regelmessigt vackra gestalter i blomman af ungdom och fägring, ett verkligen skönt par. Vigselceremonien var mycket lik den jag förr sett i Arkadien och beskrifvit, endast med något mera ståt och högtidlighet. Väl ett dussin prester stodo i ring, messande i stor ornat; de flesta dugtiga gubbar med präktigt skägg, solbrända anleten, uttryck och händer såsom af hederliga bönder, som lemnat arbetet med jorden för att förrätta tjensten i kyrkan. Brud och brudgum buro stora vaxljus, prydda med stora buketter af hvita blommor. Deras hufvuden voro icke, såsom det arkadiska brudparets, med band sammanlänkade, men omflyttandet af kransarne, tre till fyra gånger, af kompari och kompara samt den tre hvarf upprepade promenaden kring altaret, vindrickandet ur den samfäldta bågaren, kyssandet först af biskopens hand, så af bibeln, så af slägt och vänner, allt detta var alldeles som i Arkadien. Ceremonien räckte inemot en timme och jag måste beundra brudens förmåga att stående hela tiden och i den starka hettan uthärda dermed. Ett par unga flickor från öarne, tjusande täcka och behagliga såsom gracerna kunde varit

det, drogo som oftast herrar diplomaters och äfven mina ögon från bruden, ehuru ädelt vacker hon verkligen var.

Efter vigsel-ceremonien förfogade sig hela sällskapet i vagn eller till fots till general Hadschi Petro's hus, som äfven skulle blifva det unga brudparets. Det var beläget på en öppen plats. Musik spelade i en af dess försalar, bröllopgästerna samlade sig i två, stora, enkelt möblerade rum och undfågnades med glacer och med de vid dessa tillfällen alltid brukliga hvita och färgade sockergrynen, som på stora bricker buros omkring. Portarne stodo hela tiden vidöppna till den breda marmor-peristylen. Vårsolen sken och hvart man såg syntes glada ansigten och hördes muntert glam. Den unga bruden kom in, såg blek ut, dock lugn och lycklig. Som hon icke talade fransyska, kunde jag blott vexla få ord med henne. Mitt nöje under denna glada scen hade jag förnämligast af en annan ung fru, som nödgat mig att utbyta min något obehväma plats midt i rummet mot den behagligare vid fönstret der hon satt. Om denna unga fru en dag tillfälligtvis skulle få se dessa rader, så må de säga henne huru älsklig hon syntes mig och huru kärt det skulle varit mig att närmare lära känna denna bleka intagande moder till fyra de vackraste små pojkar i världen.

Efter en timmas traktering och gratulerande gick eller for hvar och en hem till sitt. Några dagar efter bröllopet gör man brudparet en visit, och äfven det aflägger sednare visit hos bröllopgästerna. Men de gästbud, som vid dylika tillfällen äro öfliga hos oss och så tröttsamma för brudparet, brukas ej här. Och vore icke vigselceremonien så lång och presternas messande så förskräckligt, så skulle det grekiska bröllopet synas mig vara en vacker och förständig festlighet.

Den 28—30 Juni.

Mycket arbete, många förströelser ha hindrat mig sedan en tid att i min dagbok redogöra för dagarnas

tilldragelser. Jag vill nu sammanfatta dem i en hastig öfverblick af hvad jag upplefvat

under Maj och Juni månader.

1:mo. Naturens vårfest på den grekiska jorden, något i sanning förtrollande skönt! I medlet af månaden var ännu blåsten kall och vädret ruskigt nog, icke olik kungligt svenskt maj-väder; men mot slutet af månaden kommo ymniga regnskurar, derefter stark värme och det härligaste väder. Det kom med Christi himmelfärds dag (nemligen den grekiska). Den dagen firas af Athéns befolkning med en fest vid stränderna af Ilyssus, på slätten nedanför Lykabettos. Folket samlade sig här på samma sätt och till samma nöjen, som vid Olympion och Theseus-templet. Kanske var mängden något större, dekorationerna något mera lysande. Hos oss brukar man säga, att solen dansar på denna dag och att man kan se det blott man ser på den rätt stadigt en stund. Grekerna se icke på solen denna dag (de se den ändå alltför ofta); men de dansa sjelfva till dagens ära och berusa sig af vår och vin, dock ej till öfverlastning. Danserna voro de samma, som dem vi förr bivistat, de kungliga kommo såsom förr och efter deras aflägsnande skingrades folket, som vanligt. Klockan nio på qvällen var allt förbi, endast ett par dussin menniskor dröjde ännu kring en *sirto*, hvars anförare, krönt som Bacchus med vinrankor och begåfvad med en verklig Bacchusfysionomi, gjorde så höga språng att man var frestad tro honom, under det bacchantiska rusets inflytande, vilja hoppa upp i himmelen, för honom en Olymp der nektar evigt spenderas.

Värdigare uppträden prydde efter denna dag Attikas jord med växande skönhet. En tät, färgrik blomstermatta betäcker dess kullar och stränder. Chamomill, röda wallmo, en liten guldgul blomma af papaveraceernas familj*) göra

*) *Ipecoun procumbens.*

Fr. Bremer. Resa. V.

marken lysande. Frukträden slå ut och skifta i alla nyanser ifrån dunkel purpur till ljusrödt och snöhvitt i trädgårdarne längs Kephissus ur olivskogens dunkla sköte i Athena-dalen. Särskilda trakter af Attikas' jord ha sina särskilda blomsterarter. Huru beskrifva prakten i drottningens trädgård, dess kaskader af blommande klängväxter, dess buskar och bersåer af alla arter rosor, dess lundar af citron- och orangeträd höljda af frukter och blommor på en gång, dess rabatter af inhemska och utländska sköna växter, denna lyx i färger, former, fina och starka vällukter?! det är nästan för mycket för dödliga sinnen, åtminstone för mina, i synnerhet om aftonen då blomsterångorna kännas nästan döfvande.

Låt mig föra dig till de ställen, der jag denna vår njutit naturens härlighet mer än i sjelfva drottningens trädgård, till Kolokothou, till Phalerus, till Eleusis' vik.

Kolokothou är ett ställe i olivskogen på slätten, hvilket man kan urskilja från Athén genom den grupp af höga popplar, som der stiger upp likt en ljusgrön bukett högt öfver olivskogen. Komna dit, (i vagn eller till häst, om vi vilja undvika att bli alltför trötta) finna vi en gammal kyrka, ett par kaffehus, kanske en ring sirto-dansare, alltid luccumi och friskt vatten i trädens skngga. Men nöjet, som vi finna här, består egentligen i vandringen, den vi från Kolokothou kunna göra längs med stranden af Kephissus, här en liten brusande, vattenrik flod, under höga popplar i hvilka nektergalarna slå sina drillar. Väl drilla de ock i drottningens trädgård, men här, vid den friska strömmen låter deras sång friskare, ljufligare; åtminstone tycker jag så, ehuru jag äfven tycker, att de Athénska nektergalarnas sång är långtifrån så rik och ut hållande, som deras fränders i Schweitz, i Tyskland och äfven i det sydliga Sverige. Greklands nektergal begynner åter och åter, men den afbryter sig, och sången får ingen rätt fart. Lärkans jublande sång och den sång, som fyller våra skogar om våren, känner man icke i det sköna Grekland. Naturens Herre ville icke slösa alla sina gåfvor på

detta land, han ville gifva något godt och fullkomligt äfven åt andra länder i sin stora trädgård på jorden.

Phalerus! Jag råder dig, käre L*, om du kommer att vistas i Athén under Maj och Juni månader, och känner dig på väg att förgås utaf hetta, att upplösas eller förvandlas i vatten, — jag råder dig att söka din räddning vid Phalerus, denna fordna Athénska hamn, nu öfvergifven af sjöfarande, men desto ifrigare besökt af badande gäster från Athén. Hvar morgon, allt ifrån begynnelsen af den starka värmen i slutet af Maj, far drottningen i daggryningen dit med sina unga tärnor, badar och simmar i Phalerus-vikens friska böljor. Sednare på dagen komma vagnar med andra badgäster. Blott i vagn eller till häst kan man utan våda för hälsan tillryggalägga denna väg, af nära en timma, öfver solbadade fält. Och det är en olägenhet för alla här, som icke äro rika; ty hästar och vagn äro dyrlejda ting i Athén, och omnibussar ha ännu icke kommit i gång till Phalerus. Deraf emedlertid den fördelen att man icke träffar stort sällskap der eller på vägen dit. Herrar af corps diplomatique, en eller annan vagn med grekiska damer och deras barn torde du möta, om du begifver dig dit sednare på eftermiddagen. Det råder jag dig till. Vinden är då uppe och andas ljuflig friskhet öfver Phalerus' vikar och uddar; vågorna plaska lustigt mot stranden öfver klippor och stenblock. Vandrande på den täta, doftande mattan af chamomill, eter-neller och andra blommor*), öfver strandens höjder och fält får du ett luftbad, hvars lifvande verkan blott den kan uppskatta, som kommer ur svettbadet i Athén. Och när du på de i hafvet utskjutande uddarne går från klippblock till klippblock tills du är helt omgifven af de stora vågorna, som skummande och dånande bryta sig vid dina fötter, och du skådar in i deras gröna, krystallklara djup, och du dricker luften, som derutur andas mot dig, då — kännes det underligt, och sagorna om najaderna och om

---

*) Bland hvilka en art fint vanilj-luktande löfkoja ("mattiola") som jag blott funnit der.

skönhetsgudinnans födelse ur hafvet synes dig icke längre otroliga. Hvilka härliga eftermiddagar och aftnar har jag ej tillbringat vid Phalerus! I badhuset kan du alltid få ditt rum, och du har frihet att ur detta vandra eller simma ut i den öppna viken medan du af husets bygnad är skyddad för nyfikna blickar från stranden eller från annat håll. Och har du tagit ett bad i dessa klara, salta, ljufligt svala vågor, så får du en känsla, som om hettan icke mera kunde komma åt dig, icke kunde förvandla dig till vattubäck eller annat formlöst; och lugn och sval, liksom pånyttfödd, återvänder du och kan under vägen glädja dig öfver aftonens lysande färger, öfver Athéns gamla välbekanta borg och berg. Baden vid Phalerus och Piräus äro Athénska societetens räddningsplankor under Juni månad — sedan förslå de icke längre. Till Piräus far man genom ett moln af damm, ständigt upprördt af en ström af fordon. Phalerus är en i allt afseende lugnare tillflyktsort.

Till Eleusis, — men innan jag förer dig dit, vill jag föra dig i Deputerade kammaren och senaten i Athén, icke derföre att dessa ställen förete något särdeles märkvärdigt, utan derföre att, då man är i Athén, bör man, när så ske kan, se allt det, som hörer till Greklands framtid, och att folkrepresentationen väsendtligen hörer till dess nya stats-skick, det vet hvar man, som vet något om den nyare historien.

Den nya grekiska statsförfattningen har i mycket bildat sig efter den franska, så äfven dess representation inom två kamrar. Deputerade väljas af folket för tre år, senatorerna nämnas af konungen och för lifstiden.

Athén saknar ännu en bygnad för kamrarne. Salarne der de sammanträda äro provisoriska och äro — derefter. De deputerades är trång och mörk, väggar, bänkar och golf icke särdeles snygga. Här sitta omkring 100 män, en del klädda i grekisk nationaldrägt, några i hvita fårskinnskappor, de flesta dock i mörka klädesrockar, såsom europeiska herrar. Gallerierna — ett af dem är för frun-

timmer — voro, dagen för mitt besök, uppfyllda af åhörare, som med uppmärksamhet tycktes följa diskussionen, hvilken var rätt liflig under denna session, men rörde ingen viktigare fråga, endast formaliteter samt personligheter. Det var just icke uppbyggligt, men roligt nog för mig, som deraf fick se den grekiska eldfängdheten under parlamentarisk diskussion. Man talade i det man än reste sig upp från bänken, än trädde fram nedanför ordförandens läktare och der stod vänd till församlingen. En Moreot vid namn *Lysander*, en liten man i grekisk dräkt med eld och naturligt behag i sina rörelser, talade länge och häftigt. Han hörde till oppositionen och säges vara en trätlysten agitator. En deputerad, herr *Boudouri*, interPELLERADE ministrarne ganska strängt för det de icke voro tillstädes ehuru de blifvit underrättade att en viktig fråga rörande sädesimport, i följd af förmodad missväxt i landet, skulle i dag komma å bane. "Det visade", sade han, "missaktning för deputerade kammaren". Finans-ministern, som dock var tillstädes, besvarade förebråelsen, såsom jag tyckte, temligen nonchalant. Andra interpellationer yttrades och besvarades hetsigt; men ingen längre träta och intet längre tal uppkom. Vindstötar aflöste vindstötar, mot klockan två begynte församlingen troppa af, och jag med min välvilliga ledsagare och tolk, herr Hill, begaf mig nu till senaten.

Här sutto några och trettio senatorer i en stor och ljus sal, och sågo sömniga ut. En stor del af nu varande senatorer äro pensionärer för de tjänster de gjort staten under frihetskriget. Dessa herrar ha vanligtvis något betydande i sitt yttre, man läser en allvarlig historia i deras färade anleten, i deras starkt utpräglade drag. Endast få af senatorerna buro den grekiska dräkten. Bland dessa var Inrikes Ministern *Rhiga Palamides*, en mycket korpulent herre, som talade då vi inträdde, och straxt derpå beskyllades af en annan senator, att af egennyttan nu förorda ett förslag, som han, för att göra sig populär, motarbetat för några månader sedan innan han blef minister, nemligen angående förhöjda anslag åt representanterna under kamrarnes sessioner, hvilken beskyllning ministern endast be-

svarade med upprepade "ochi! ochi!" (icke, icke, eller nej! nej!) under det han torkade svetten ur pannan. Hettan var stark.

Lika lifligt, som det gick till i deputerade kammaren, lika trögt och trankilt syntes det i öfrigt gå till i senaten; åtminstone var det så denna gång. Då sessionen var slut kom senatens ordförande, en gammal herre med utseende af en artig hofman, och som äfven lärar vara det, — just nu undfaller mig hans namn — hälsade på mig och sade på fransyska: "jag tror att ni kommer att säga mycket godt om Grekland." Jag svarade: "jag tror det äfven." Säkert är, att jag ingenting hellre skulle önska. Det är icke mitt fel, att när jag frågar väl underrättade personer hvad godt kamrarne under denna vinter gjort och beslutat, så svaras mig: "ingenting!"

I slutet af Maj uppstod i Athén en stark politisk jäsning, föranledd af vissa dunkla rykten, som en tid varit i omlopp och som nu af grekiska dagbladen upptogos med profetisk ton. Man "visste att sultan Abdul Medjid var döende, nästan död"; man visste att de europeiska stormakterna hade sins emellan uppgjort en hemlig öfverenskommelse om lösningen af den "Österländska frågan". Fransmannen Abouts nya brochyr och "verlds-karta" ansågs vara dess program. Men denna öfverenskommelse innebar ändå mera. Man visste att stormakterna "behöfde Grekland" till utförande af deras planer, och att franska hofvet därför "kurtiserade det grekiska"; ty Grekland skulle spela en hufvudrol i den förestående krisen och vinna en stor tillväxt i makt och länder. "Utan ett svärdshugg skulle, innan årets slut, Konstantinopel falla i grekernas händer och blifva det nya, förstörade rikets hufvudstad." Det och ändå mycket mer visste man eller kunde man med visshet förutse.

Den verkan, som dessa förutsägelser frambringade hos de athénska grekerna liknade en berusning. De ansågo sig redan ägare af Konstantinopel, och många talade om att flytta dit nu genast. Husplatser, som skulle bebyggas i Athén, föllo under dessa dagar 30 procent. "Athén kunde

ej som handels- och hufvudstad jemnföras med Konstantinopel. Athén måste lemnas åt de lärda. Alla affärsmän borde flytta till Konstantinopel."

Jag kan icke annat än tro att somliga af dessa politiska rykten hafva någon grund och torde vara profetiska; men grekerna misstaga sig helt visst om tiden för deras uppfyllelse. De äro fransmän i liflighet, lättsinne, optimism, och böjda att tro alltför mycket på sin egen förmåga.

Från de allmänna ärenderna öfvergår jag nu till några af mera enskild art. Men — jag märker att Maj månad gjort sig alltför bred i min dagbok. Och då jag med Maj avslutat min vår i Athén och med Juni [träder in i dess heta sommar, samt Juni, dessutom, tillförde mig nya bekantskaper och ämnen för intresse, anser jag det vara blott rättvist att med den månaden begynna en ny station.

TRETTIONDESJUNDE STATIONEN.

En ny Corinna. En elev af M:me Recamier. Eleusis och dess mysterier. Examen i Arsakion. Amalion. Unga grekinnor. Morgonväkter. Tyska vänner. Massackrerna i Syrien. Greklands deltagande. Kung Ottos gästfrihet. Samtal med drottningen. Grefvinnan Dora d'Istria. Athén under Juni månad. Afresa till ärne.

Tvenne utländska fruntimmer kommo med våren till Athén, hvilka väckte uppseende inom dess societet hvardera på sitt håll, eller rättare, hvardera i sin genre. Båda berörde mig angenämt fastän på olika sätt.

Den ena är furstinnan Koltoff Masaltsky känd och redan ryktbar, som författarinna under namn af grefvinnan *Dora D'Istria*. Efter en flygtig beröring med henne genom bref redan i Sverige, hade jag först mot slutet af mitt vistande i Schweitz fått läsa hennes på fransyska skrifna stora arbete "la Suisse Allemande". Detta verk i fyra digra volymer är öfver höfvan vidlyftigt. Likväl har jag sällan med större glädje, med sannare njutning läst

ett arbete af denna art. Så högsinnad och stark var den ande, som här mötte mig, så varmt sinnet för samhällslifvets idealer, så klar blicken för folkens sträfvan den och tillstånd inom de fria staterna i motsats till hvad de äro inom despotierna, så ädelt och så oförbehållsamt hennes uppträdande, hennes språk. Det var en snillrik qvinna af egendomlig och mäktig natur.

Man visste föga om henne i Schweiz; man sade, att hon var af en gammal, furstlig roumenisk familj, gift med en rysk furste, som lefde i Ryssland medan hon lefde i Schweitz, och som, sades det, skulle komma att afhemta henne der, men som emedlertid — icke kom. Hon lefde i djup tillbakadragenhet dels i Zürich dels i Aargau, och ingen visste att säga något om henne utom att hon var god och gjorde godt åt fattiga. Hennes incognito var så djupt att sqvallret till och med glömt att sysselsätta sig med henne. Digerheten af hennes böcker hade gjort dem onjutbara för större delen af den läsande allmänheten. "M:me Dora D'Istria", sade, med orakel-ton, till mig en stor "libraire" i Geneve, "kommer aldrig att skriva en bok, som blir läst!" Han bedrog sig. Ett år derefter var grefvinnan Dora D'Istrias bok "les femmes en Orient" en af de mest lästa och mest berömda inom den bildade, franska läseverldens kretsar. Äfven jag hade i Athén fått se den. Föreningen af manligt omdöme och manlig bestämdhet med qvinlig inblick och känsla, rikedom af poetiska skönheter hemtade ur folksång och folklif inom hittills föga kända folkslag, mängden af intressanta anekdoter och fakta jemte författarinnans klara blick mot sitt mål, göra detta arbete lika ovanligt underhållande, som lärorikt. Författarinnan visar sig här fulländad artist, och hennes lärdom och mångsidiga kunskap framträda endast, såsom underlag för den lefvande skildringen.

Det hade varit mig en verklig saknad att i Schweitz icke ha kommit att göra hennes bekantskap, men — det hade icke fallit sig så. När det förljöds, att hon skulle komma till Athén för att hälsa på sin ungdomslärare, en grek, som nu har en stor goss-pension i staden, var det

mig en kär nyhet. Man visste mera om henne i Athén, än i Schweitz. Man berättade att hon var af den Moldauiska, furstliga familjen *Ghika*, hade såsom mycket ung blifvit gift med den ryske fursten Koltoff Massalsky, hvilken icke gjort henne lycklig. Man sade, att hon i Petersburgs högre societet varit firad för sina ovanliga talanger i musik, målning m. m.; men att hon icke funnit sig väl i dessa kretsar, der hennes frisinnade tänkesätt icke vunno sympathier. Man berättade slutligen, att dessa tänkesätt en dag, under sednaste orientaliska krig gifvit sig luft i en skål för de "allierade", hvarpå hon hade fått sig tillsändt ett pass för att resa utrikes. Hon hade då begifvit sig till Schweiz, lefvat der i djup stillhet, och skrifvit hvad jag redan omnämnt.

Så berättade man i Athén, och man tillade, att hon der skulle se släktingar och vänner, men icke de kungliga; ty, i följd af sina högt yttrade anti-ryska sympathier och sin onåd vid Petersburgska hofvet kunde hon ej presenteras af ryska ministern i Athén.

Dessa sägner gåfvo henne för mig en ökad dragningskraft, och kort efter hennes ankomst gick jag att uppsöka henne. Jag fann henne uti lagerlunden i hennes lärde ungdomslärares "aula". Jag har sedan sett henne oftare under dessa veckor. Hvad jag först såg var en verdensdam, ännu skön, emellan trettio och fyratio år, med en välbildad, stark kropsbyggnad och med ett ansigte, hvars fina drag, penslade ögonbryn, vackra, mörka ögon med fin snarare än eldig blick, påminte mig om den skönhetstyp, som jag anmärkt hos fruntimmer af roumeniens aristokrati. Rösten föreföll mig manlig och tonen litet docerande, hennes sätt att vara ytterst artigt, men icke fullt naturligt, och alls icke vinnande. Jag såg en fru af stora världen, vand vid att vara på sin vakt mot världen och att ej visa hvad hon bär inom sig.

Sednare fick jag se i henne en annan person, en djupt känslig, älskande, ädel och äfven — ödmjuk qvinna, en själ, som var väl bekant med lidandet, som kunde mycket bära utan att klaga, och som, ehuru vand att bevaka sina

yttringar, dock aldrig dolde sin öfvertygelse, en egendomlig natur af sällsynt inre rikedom och originalitet, en qvinna att beundra och att älska på en gång. Såsom skriftställarinna är hon utan fråga en af nutidens mest betydande. Af de blickar hon då och då låtit mig kasta in i sin själ och i sitt förflutna lif, har jag förstått huru hennes till ljus, värma och till intelligensens lif törstande själ måste lida inom ett hårdt klimat och en sällskapskrets af artificiell bildning. "Ibland", sade hon en gång, "drömmer jag att jag ännu är *der*, i denna kalla, fuktiga luft, under denna himmel utan sol, och jag vaknar gråtande! — Det varar en stund förrän jag kan tro, att det är Greklands sol jag ser!"

I öfrigt talar hon litet om sig. Det ligger något hemligt och sorgligt öfver hennes historia, som hon tydligen ej vill yppa. Studier och arbete synas vara hennes enda kärlek, förnämsta tröst och nöje. Och äfven deri är hon en sällsynt qvinna. I Athén firas hon för närvarande som en ny Corinna, och trots allt prat om hennes onåd vid Petersburgska hofvet har hon i dessa dagar blifvit af ryska ministern baron Ozeroff, presenterad för drottning Amalia.

Den andra af de två utländska ryktbarheterna är en fransyska, enka efter den, förliden höst, här aflidne franske philhellenen och archeologen *Lenormant*. Hon har nu kommit hit med sin son dels för att vara närvarande vid invigandet af det monument, som athénarne rest åt hennes make, bredvid den unga Ottfried Müllers på Kolonos' kulle, dels för att följa sin son, som på franska antiqvitets-akademiens bekostnad skall anställa gräfningar vid Eleusis och söka bringa i dagen hvad som återstår af dess gamla tempel.

Första anblicken af M:me Lenormant visar en mild intagande natur, fullkomnad af uppfostran; och ju oftare man ser och hör henne, desto mera finner man att detta intryck är riktigt. Men till denna behagliga och förtroendeväckande personlighet hörer ännu en egenhet, som icke så lätt låter sig beskrivas. Hvem, inom den bildade världen,

har icke hört talas om M:me Recamier och om den tjuvkraft hon öfvade på människorna, och hvilken icke kan förklaras endast af hennes skönhet, eller af hennes godhet, eller af hennes fina förstånd, utan synes hafva härflutit af något, som lika litet låter sig beskrivas, som rosens doft eller majsolens lifvande värma. Nå väl, M:me Lenormant är en brors- (eller syster-) dotter till M:me Recamier, uppfostrad alltifrån sin första barndom af henne och hos henne; och genom detta verk af hennes ande och skola har äfven jag fått erfara något af hennes magiska inflytande. Vänta icke att jag säger dig, min L*, hvori det består; jag kan det icke, och om jag det kunde, så skulle ändå hvarken du eller jag kunna vinna det, om vi än aldrig så gerna ville, lika litet som vi genom att se Raphael måla kunde lära oss hans konst. Jag kan blott säga, att det första inflytande man erfar af denna frus sällskap är att man känner sig fullkomligt väl till mods, lugn och ändå på behagligt vis lifvad till meddelande. Vålviljan, den naturliga godhet, som uttalar sig i hennes blick och fina leende, borttaga all fruktan, och hennes sätt att meddela sig otvunget, behagligt, lockar ovillkorligt ut dig, såsom vårfläktarne öppna blomman. Ditt yttrande framkallar kanske ett motsatt af henne, emot din åsigt ställer hon sin, du känner dig motsagd, men icke stött, eller sårad, du kan behålla din tanke och tala för den eller ock frångå den — allt är dig lika lätt och lika angenämt, det sednaste kanske mest; ty du har fått lära något utan att lärarinnan har tänkt lära dig något. Hon har blott uppriktigt och vackert sagt sin tanke. Men den tanken utgår af en grund, hvilken liknar guldfonden på vissa gamla mästares taflor, som genomlyser det målade hufvudet med en egen skärhet och glans*). Till egentlig diskussion kommer du ej med henne. Då hon sagt sin tanka och du din ger hon med ett lätt, halft skämtfullt drag sista dag-

*) Samma rena skönhets-karakter, utmärker det af M:me Lenormant (under anonymitetens slöja) redigerade och utgifna arbetet: "Correspondance et Memoires de M:me Récamier", och göra det till en högst intagande läsning.

punkten åt sin åsigt och går så öfver till ett annat ämne, icke med språng eller tvång, utan som fjärieln från blomma till blomma. Gör mig det efter om du det kan!

Något likväl torde vi kunna lära af hennes sätt att "hålla salong". Ty du har törhända, såsom stundom jag i sådan belägenhet, nöjt dig med att presentera en person för en annan och sedan gått din väg, lemnande åt de två att arbeta sig fram till närmare bekantskap så godt de det förmå. I så fall kan M:me Récamier, eller hennes "nièce" lära oss att stanna qvar hos de två personer som vi vilja göra bekanta, och sjelfva inleda det samtalsämne, som vi på förhand veta skall intressera båda, och lemna dem först då vi se att de hafva nästan glömt oss. Dertill kan du, med den rätta takten, behöfva tre eller fem minuters tid, då du sedan kan gå och göra sammalunda på annat håll, till dess att hela din salong är i full konversation och du kan slå dig till ro i en soffa eller ländstol, såsom M:me L** gör det, men icke för att hvila, ty först nu synes hon rätt upplifvad och kan egna sig åt samtalet med en eller två personer af sina utkorade, medan betjeningen går omkring med sorbet och andra förfriskningar och allt går lätt och ledigt, såsom af sig sjelf. Ja, du kan studera allt detta, iakttaga det och äfven utföra det nästa gång du håller salong, men jag fruktar ändå att — om du icke är en fransyska af den Récamierska skolan — skall något fattas, något "jag vet icke hvad". Trösta dig, min till sällskapslif dömda läsarinna; "*icke hvar och en får komma till Korinth.*" Men "*hvad bryr sig Hippokleides derom?*" — Man kan väl lefva och ha roligt ändå, i synnerhet utom salongen.

Jag vill nu omtala en färd till Eleusis, som jag gjorde i sällskap med den intagande fransyskan, bjuden af henne, jemte en grekisk familj ur den krets af bildade och fransyska talande greker, som M:me Lenormant under den korta tiden af sitt vistande i Athén samlat omkring sig genom den der hemliga trollmakten, som vi nu känna. Familjen *Philemon* är en vacker blomma, sprungen upp ur en tragisk grund.

Under befrielsekrigets blodiga scener uti en af Greklands städer sprang en liten flicka, gråtande, sökande sitt hem och de sina, då en grekisk krigare kom ridande, såg barnet, tog det upp på sin häst och bragte det i säkerhet. Allt sedan sörjde han för den värnlösa flickan och lät gifva henne den bästa uppfostran, som i Grekland stod till att få. Sednare tog han henne till sin maka. Ännu i denna dag — trettio år derefter — är hon en qvinna af sällsynt skönhet, och denna skönhet, af antik typ, har äfven öfvergått till hennes barn. Det var med den äldste sonen Philemon, nu, jemte sin far, utgifvare af det grekiska dagbladet *Aïon* (tidehvarfvet) och hans två unga systrar, samt M:me Lenormant, hennes son och en annan ung fransos, M:r Boulanger, som jag en skön Juni-morgon befann mig på väg till —

Eleusis.

Jag hade redan en gång varit der; men det var innan de nu pågående gräfningarne begynts och utan en kompetent cicerone. Jag hade derföre ingenting märkvärdigt sett vid Eleusis, utom den sköna utsigten åt hafvet från klippan, som burit stadens forna Akropol, samt en del massiva lemningar af marmorkolonner, kapitåler m. m., liggande huller om buller och till hälften begrafna i jorden på ett ställe vid klippans fot. Det var mig en verklig fest att nu under den unge archeologens ledning få betrakta hvad tvenne månaders trägna gräfningar bringat i dagen af Eleusis vidtberyktade helgedomar.

Vi foro på den gamla "heliga vägen", först genom olivskogen och öfver Kephissus, som genomströmmar den, så öfver nakna, ofruktbara slättmarker, så in i passet emellan Ægeläus och Geraniebergen, så förbi Daphni kloster med minnen af Apollos och Daphnes tempel, och med de frankiska hertigarnas grafvar. Ett stycke bortom Daphni stadnade vi för att taga i närmare beskådande klippväggen till höger om vägen, i hvilken flera små nischer tyda på att de varit rum för exvoto-bilder. Grekiska inskrifter, men hvilka

tidens hand till större delen utplånat, utvisa, att här fordom stått ett tempel, helgadt åt Venus-Philæ. Herrar archeologer anse denna Venus-Philæ hafva varit den, för skönhet, men icke för sedesamhet beryktade makan till Demetrius Phalerus, och helgedomen rest åt henne således från en tid, då grekernas gudalära och konst förlorat all högre ingifvelse*).

En af dessa inskrifter intygar att en älskare här offrat tvenne dufvor åt Venus-Philæ, en annan att en viss namngifven man, men hvars namn nu var oläsligt, i Venus-Philæ's tempel egnat sin älskarinna "goda tankar". De små tomma nischerna blickade mot mig sorgligt, tyckte jag, såsom tomma ögonhålur ur liket af en förgången tid. De älskande själar, som här offrat och tänkt "goda tankar", de äro — i Guds kärleks hand. Ty kärleken — den sanna — är starkare än döden.

Häriifrån åkte vi ned mot Eleusis' vik, den sköna viken med karakter af en Schweitzersjö, som jag förr omtalat. Sedan vände vi åt höger nedanom klippor, som buro djupa hjulspår af den antika heliga vägen, och foro derefter på stranden tätt invid den sköna hafsbugten till venster. Till höger om vägen ser man de två små saltsjöarne, "Rheitoi" kallade, som voro helgade åt Ceres och Proserpina, och hvilkas fiskar Ceres' prester allena hade rätt att använda för sitt bord. Efter en färd af två timmar, till större delen längs hafstrandens, sedan genom gles olivskog, voro vi framme vid Eleusis. Till höger uppåt landet utbreder sig en vidsträckt, bördig slätt, i hvars skogiga bakgrund man ser den stora, rika byn *Mandra*. Eleusis' gamla, i ruiner fallande stad ligger med dess Akropol på en i hafvet framskjutande landtunga.

I Dimarchens tarfliga boning hjälpte oss hans två unga döttrar att i en stor sal, liknande en ljus vind, inqvartera oss och våra saker. Vi fingo ett bord och några stolar. Luften från hafvet andades friskhet genom de öppnade fönsterluckorna, man kunde vistas här utan att

*) Under Macedoniska väldet, år 300 f. Chr.

lida af hettan. Sedan vi gjort oss litet hemmastadda i huset skyndade vi till stället för gräfningarne, som alltjemt fortsättas af en betydlig mängd arbetare under den unge Lenormants ledning.

Ett chaos af marmorpjeser och spillror efter den fordna tempelhärligheten hade blifvit bragt i dagen, hvaribland en stor del tillhör den romerska restårationens tid; så några vackra, men med prydnader öfverlastade kapitäl, och flera statyer, bland hvilka en af kejsar Hadrians olycklige gunstling Antinous. Af den äldsta grekiska konstens verk ha de vackra marmortrapporna och golfven till de stora och de små Propyleerna för två skiljda, men nära hvarandra belägna tempel blifvit lagda i ljuset. De äro af hvit marmor fint polerade och fullkomligt väl bibehållna. På ett af dessa golf ser man djupa spår efter portarnas öppnande. Bland särskildta värderika fynd är ett stort altare med tvenne facklor, huggna i basrelief, och en inskrift, som säger, att det blifvit af Achæerna skänkt åt Ceres; vidare några mindre altaren samt ett par minnesvårdar, betäckta med inskrifter, helgade åt män, "som biträdt vid Mysterierna."

Gräfningarne fortsättas i denna stund allt djupare in mot bergshällen, der flera grottor uppdagas, som likväl ej synas hafva varit djupa. I en af dem är en marmorbrunn, hvars öfversta kant har djupa inskärningar för tågen, som der firats ned för att upphemta vatten. Nu är den brunnen tom. Af sednaste upptäckter äro flera rymliga, underjordiska murade hvalf, i tydligt sammanhang med templen; man går ned i dem på en trång marmortrappa, men sjelfva hvalfven äro af tegelsten. Deras ändamål känner man icke. De båda templen, helgade åt Mysterierna, anses ha legat här, vid foten af Eleusis' Akropol, och hafva slutit sig tätt till bergshällen. Hela vägen uppför klippan tros ha varit prydd af guda-stoder. Öfverst på berget, der nu en christen kyrka står, har stått ett Ceres-tempel, hvaraf man ännu ser några vackra lemningar. Ett annat stort Ceres-tempel låg högre upp i staden, men inga gräfningar ha kunnat anställas på dess

plats, emedan en större kyrka och flera enskilda hus be-
täcka den.

Eleusis synes ursprungligen ha varit en hel liten stad af helgedomar, kring hvilka människoboningar blifvit upp-
bygda dels till templens, dels till pilgrimernas tjänst.

Man anser sig genom nu verkställda gräfningar vara kommen till full klarhet öfver templens för mysterierna läge och byggnadstyp; men öfver mysterierna, som der framställdes för de invigde, hvilat samma dunkel, som i förflutna tider, och de lärdeste, samvetsgrannaste forskares vittnesbörd sammanstämman deruti, att: "det är mycket litet man vet härom".

Af detta lilla vill jag här upptaga ett och annat, som synes mig betydande.

Ur mythen, som ligger till grund för Ceres-kultens och Ceres-templens uppkomst vid Eleusis, har jag redan anfört några drag under min resa i Sicilien (pag. 21, tredje d.). Ty det är på Sicilien, som Ceres först dyrkades såsom människornas välgörarinna, emedan hon gifvit dem hvetet och stiftat milda, sederna förädlande lagar; det är äfven på Sicilien, som hennes sköna dotter bortröfvades af underjordens konung; det är der som Ceres tände tvenne facklor vid Etnas lågor och gick ut i verlden att söka sin förlorade älskling. Men vredens lågor göra ingen klarsynt. Facklorna, som Etna tändt, hjälpte icke Ceres att upptäcka den hon sökte. Det är Helios, hvares klara öga skådar allt, som i medlidande öfver Ceres' smärta säger henne hvad han sett på Ennas blomrika slätt och huru Proserpina blifvit bortförd af Pluto. Han tillägger att det skett med Zeus' samtycke. I högsta grad uppbragt, slår Ceres Siciliens jord med ofruktbarhet och hotar att för alltid öfvergifva Olympen. Förskräckt begynner gudarnas fader att parlamentera. Ceres kan återfå sin dotter, skall återfå henne *om* denna ännu icke njutit någon kost i underjordens rike. Det tyckes vara under denna parlamenteringens tid, som, enligt mythen, Ceres, allt ännu stadd på sin ensamma vandring, kommer till Eleusis (då Elephsina kalladt). Den Homeriska hymnen

"till Demeter", som bevarat denna myth, förtäljer huru gudinnan, trött och sorgsen, klädd i en torftig dräkt, satte sig till hvila nära staden, vid brunnen Kallichoros, (de sköna dansernas brunn). Konungens i Eleusis, Keleus' döttrar komma till brunnen för att hemta vatten, och gifva sig i tal med den arma, åldriga qvinnan, hos hvilken de spåra något ovanligt. Ceres, hvars moderliga sorg låtit henne glömma sin anborna rang såsom olympisk gudomlighet, frågar dem om deras moder har ett spädt barn, hvars vårdarinna hon skulle kunna blifva och i denna egenskap lefva som tjenarinna i deras hus. Kung Keleus' döttrar föra henne hem till deras moder *Metaneira*, som af den höga, förklädda främlingen undfår samma intryck, som hennes döttrar fått, mottager henne huldrikt, samtycker att förtro henne vården af sin unga son, bjuder henne att hvila och befaller en tjenarinna att tillreda åt henne läskedrycken "Kykeon".*) Det var då som *Metaneiras* gamla trotjenarinna, *Jambé*, genom sina frågor och sitt godmodiga skämt lyckas aflocka Ceres det första leende, som upplyst hennes ansigte alltsedan förlusten af dottern. Ceres stadnar hos *Metaneira* och uppfostrar hennes son. Emellertid har parlamenteringen emellan ljusets och underjordens herrskare kommit till slut. Pluto har måst tillåta sin röfvade maka att återse sin moder och ljusets värld; men innan han släpper henne har han stukit i hennes mun ett granatäples kärna, och med denna kärna, (hos Grekerna symbol af fruktbarheten), har han bundit henne vid underjordens värld. Zeus' dom blifver: att Proserpina hälften af året skall vistas hos sin make under jorden, men den andra hälften på jorden, hos sin moder. Det är i Eleusis, som moder och dotter återse hvarandra; och då Ceres, försonad, återvänder till Olympen har hon upphäft förbannelsen öfver Siciliens jord, utrustat *Metaneiras* äldsta son, *Triptolëmus*, med hvetets dyrbara gäfva och med vishet att sprida dess bruk samt Ceres'

---

*) En dryck blandad af vatten, mjöl, försatt med en slags myntha o. a. kryddor.

milda lagar äfven till främmande folk. Ceres, som också kallas Demeter och Deo, lemna Eleusis sedan hon bestämt vissa offer och fester, som der skola egnas henne och genom hvilka människorna kunde försäkra sig om hennes ständiga gunst.

Vi lemna nu mythens gebit och öfvergå till historiens. Eleusis' fester äro af de äldsta i Grekland; de firas der redan innan historiens ljus uppdagat dem för oss. De synas ha kommit dit från Kreta. Eleusinska fester firades äfven på andra orter i Grekland och synas ha varit af flera grader eller klasser; men Eleusis var och förblef deras hufvudort. Då Athén eröfrade Eleusis' gebit växte Eleusis' namnkunnighet under skydd af Athéns. Mysterierna, som firades der, kallades de höga mysterierna, de högsta på jorden. De ansågos kunna bereda människorna till ett heligare och sällare lif samt gifva ljus öfver tillståndet efter döden. De delades i tvenne grader, de små och de stora mysterierna. De små firades om våren, i februari månad, (i Grekland såningstiden), de stora åter om hösten, då skörden var bergad. Från de små kunde man inträda i de större med iakttagande af de reningar och andra ceremonier, som dertill fordrades. Qvinnor hade tillträde, äfvensom män *); men utländningar och barbarer voro, med få undantag, utestängda, och strängt bannlyst var hvarje brottsling eller med blodskuld befläckad person. Festerna, som kallades Thesmophorier eller "lagstiftningens", ty de gåfvos till den "lagstiftande gudinnans" ära, och räckte i tio (enligt andra i nio) dagar. Fasta, (till minne af Ceres' fastetid) reningar, förnämligast genom bad, samt processioner under bärande af de jordens fruk-

*) Vissa mera slutna kretsar af dessa ordnar, om jag så får kalla dem, säges hafva bestått allenast af qvinnor och gifta medborgarinnor; ty i äldsta tider var det företrädesvis qvinnorna, som brukade jorden, sådde och bergade säden. Herodot berättar, att under en tid af krig och folkinvandringar hade bruken vid Eleusinska festernas firande blifvit förgätna. Men Arkadiska qvinnor hade bevarat dem i sitt minne och genom dem upptogos de åter i gudstjensterna.

ter, som sinnebildligt uttrycka öfvergången från det vilda till det ordnade och civilicerade lifvet, upptogo flera dagar. Äfven plantor, som ansågos vara medel mot kärlekens frestelser, såsom Asphodelus och Vitex (Agnus Castus) m. fl., buros i dessa symboliska pilgrimståg, och det var förbjudet att under dessa dagar njuta af granatäpleträdets frukt. En procession, nattetid och under fackelsken, framställde Ceres' sorgfulla sökande efter sin förlorade dotter; andra festtåg skedde om dagen rundt omkring den "rariska" slätten, der kornet först såddes, till platsen der det först tröskades och der man upprest ett altare åt Triptolèm, sedan till brunnen Kallichoros, der Ceres satt sig att hvila (och der först dansar af kvinnorna blifvit utförda till hennes ära,) samt till flera ställen, helgade till hennes och hennes "Guldbekrönta" dotters minne. Kom så invigningsdagen, då "Mystererna" (de som skulle invigas), bekransade af myrten, begåfvo sig till templen för att bli delaktiga af dessas mysterier och göras till Epopter d. ä. *skådande* (eller seende), åtminstone de, som invigdes i de stora mysterierna. Vid festens avslutande uppfördes en mängd lustiga upptåg, en slags Carnival, i hvilken man firade minnet af Jambés godmodiga skämt och af Ceres' deraf framkallade leende efter hennes långa sorgetid.

Men mysterierna? hör jag dig fråga, hvad vet man om dem? Ja detta är knuten, och nästan en olöslig sådan.

En hymn af Pindar säger:

"Säll den, som nedstiger i jordens djup sedan han "skådat Eleusinierna! Han vet lifvets mål, han känner "Jupiters lag!"

Men detta mål och denna lag uppgifvas ej af Pindar.

"Trefaldt lycklige de dödlige", utropar Sophokles, "som nedstiga i underjordens rike sedan de skådat dessa "heliga mysterier; för dem allena kan vistan det på jorden "vara ett lif, för alla andra är det en olycka."

"I mysterierna har man likasom en försmak af gudarnas sällhet.*"

---

*) Sophokl. Fragm.

"Aristoteles", — så säger en lärd Skoliast (Synesius) — "anser att de invigda icke fingo lära något bestämdt, men att de undfingo vissa intryck, som verkade vissa själstillstånd."

Cicero yttrar i sin afhandling om gudarnas natur, att de "Eleusinska mysterierna gåfvo utsigter öfver naturens väsen, men icke i theologien."

Bekant är det likväl att Eschylus blef af Areopagen i Athén pliktfälld för det han i en framställning af Eumeniderna blottat en scen ur Eleusis' mysterier.

Samvetsgranna fornforskare anse sig säkra om följande:

Mythen om Ceres' sökande och återfinnande af sin dotter framställdes företrädesvis i mysteriernas heliga drama.

Samma idé återgafs äfven symboliskt genom en framställning af sädeskornets hemlighetsfulla döende i jorden för att uppstå ofvan den till ett nytt lif.

Motsvarande bilder uttalades i mythen om den Phrygiske Dionysus, som äfven kallades "Jackos" och "Dionysos Zagreus" (eller den sönderslitne). Denna myth, som anses genom Orphiska prester hafva blifvit införd i Eleusis, säger att Dionysus, Zeus' son med Persephone (Proserpina), blef söndersliten af Titanerna. Men Athena räddar hans ryckande hjerta och förer det till Zeus, som — slukar det och derefter föder på nytt Dionysos. Detta uppträde, som tros äfvenså ha blifvit framställt i Eleusis' "heliga drama," bildade, jemte Ceres' återfinnande af sin dotter samt hvetekornets döende och derpå följande uppspirande, en grupp af symboliska scener, som synas utgjort likasom kärnan af de Eleusinska mysterierna. För oss visa de sig härmed som prophetiska drömmar, dunkla, men icke meningslösa, om det faktum, som döden döljer, men som en dag skulle framstå på jorden i en historisk uppenbarelse kraft. Såsom ett särskildt drag af djup skådning måste vi anse, att i Ceres-mythen det är *modrens* sorg öfver sin förlorade älskling, som betvingar gudarna och förer Proserpina ur skuggornas rike.

Dionysus, hvars dyrkan var vid Eleusis förbunden med den af Ceres och Proserpina, framställes af de bästa Grekiska bildstoder, som en ädel yngling med ett drag af ve-

mod och längtan i sitt sköna ansigte. Äfven Ceres' ädla hufvud har ett liknande uttryck. Man skulle kunna säga att de ännu dväljas i skuggornas värld och tråna till ljuset.

Fornforskarne anse sig jenväl vissa derom att vid mysteriernas framställning sceniska effekter af ljus och skuggor begagnades för att upphöja de förras verkan, och att slutligen gudabilderna framträdde ur skymmande höljen för de invigdas blickar, belysta (såsom en del tro genom en öppning i taket) på ett öfverraskande och bländande sätt.

Jag har nu framlagt allt hvad jag ur de bästa äldre och nyare källor kunnat inhemta öfver Eleusis' mysterier, och det är, såsom jag redan anmärkt, ganska litet. Detta lilla, jemfördt med mysteriernas stora rykte och med deras stränga hemlighållande, hvartill Eleusis' prester och invigda voro förbundna, ha fört mig till den slutsats, att litet frimureri-charlataneri var här med i spelet, och att mysterierna ej innehöllo något väsendtligt öfver livvets och dödens mysterium, som icke redan, dunklare eller klarare, fanns uti folktron, ehuru det genom theatraliska föreställningar och effekter erhöill en förstärkt accent. Säkert synes det mig, att om Sophokles verkligen haft allvar med sitt utrop öfver de dödligas sällhet, "som skådat Eleusis' mysterier", så skulle han icke låtit sin ädla, hjeltomodiga Antigone gå till döden utan en stråle af ljus eller hopp om ett lif och en lön bortom den. Och bland alla den grekiska scenens hjeltar och hjeltinnor vet jag icke en, som säger oss något mer derom.

Men ett bestämdare vittnesbörd än dessa stumhetens, låter mig tro att de sägner om de saligas boningar efter döden och de fördömdas hem, om de Elyseiska fälten, och om Tartaren, m. fl. sägner och scener, hvilka vi från barndomen äro vanda att anse såsom företrädesvis hörande till Grekernas religionslära, icke tillhörde Grekernas folktro eller representerades i de Eleusinska mysterierna på den tid, då dessa sednare voro i deras högsta anseende.

Jag har redan nämnt, att *Socrates* icke brydde sig om att låta sig vigas in i Eleusis' mysterier. Han ansåg sig troligtvis känna högre, skönare läror än dem dessa

mysterier framställde, och så visar det sig äfven i en dialog, skrifven af en hans lärjunge Æschines (omkr. år 406 f. Chr.)*) Jag anför derur följande drag:

Axiochus, prest i Eleusis, känner sig nära att dö och kan ej trösta sig deröfver. Hans son, den unge Klinias, går till Sokrates, som han träffar vid Ilyssus, nära Kallirhoes källa, och ber honom under tårar att komma och trösta hans fader. Sokrates följer den goda sonen och, kommen till Axiochus, förebrår han honom den nedslagenhet, hvarmed han motser döden, hvilken likväl måste anses såsom ett godt, då den befriar den odödliga själen från kroppen, dess fängelse, och, genom dennes krämpor, en plåga för vår tillvarelse. Axiochus besvarar denna tröst med frågan hvarföre den vise Sokrates själf blir kvar i detta lif, då han anser det för en lycka att lemna det? Sokrates erkänner, att han *nästan* längtar till döden när han besinnar detta lifvets tillstånd och lidande, hvilka han belyser med exempel, hemtade ur det dagliga lifvet öfverallt på jorden, och särskildt ur Athéns historia och dess medborgares lif. Det är märkligt nog att höra dessa vittnesmål om lifvet hos ett folk och under en tid, som vi, öfver tvåtusen år sednare, ofta höra prisas såsom klassiska, d. ä. mönstergifvande.

"Klagar icke hvar ooh en" — säger Sokrates —
 "hvad handtverk eller konst han än öfvar, och är missnöjd
 "med sina omständigheter? Låt oss betrakta arbets- och
 "handtverksfolket. De arbeta dag och natt och förvärfva
 "sig knappast det nödvändiga; de beklaga sig och upp-
 "fylla sina nattliga vakor med jemmer och tårar. Skola vi
 "se oss om bland sjöfolket? De sväfva i så många faror,
 "att de, såsom Bias uttryckte sig, hvarken tillhöra de lef-
 "vande eller de döda. Ty menniskan, som fått det fasta
 "landet till bostad, har, lik en amphibie, kastat sig i haf-
 "vet och der gifvit sig helt i ödets våld. Men åkerbruket
 "är angenämt! Må vara. Men är icko äfven det fullt af

---

*) Se *Axiochus eller om döden af Æschines*, Sokratikern, öfv. af M. Karl Pfaff.

"bekymmer? Alltid finner man dervid anledningar till be-
 "dröfvelse; än klagar man öfver torkan, än öfver allt för
 "mycken väta, än öfver brand, än öfver mjöldryga, än öf-
 "ver värme eller köld i otid. Och de högtårade statsbe-
 "styren, huru många lidanden hafva icke de i sitt följe?
 "Glädjen, som de skänka, bränner likt en böld och väcker
 "häftigare pulsslåg; men den olust, som de medföra, är
 "mera smärtsam och odrägligare än tusen dödar. Ty hvem
 "som vill lefva för att behaga folket, månne väl vara lyck-
 "lig! Blir han än mottagen med bifall och handklappnin-
 "gar, såsom en pöbelns leksak, så blir han äfven utkastad,
 "uthvislad, straffad, mördad, jemmerligen behandlad. Säg
 "mig, Axiochus, du statsman, hvar dog Miltiades, hvar
 "Themistokles, hvar Ephialtes? Och hvar helt nyligen de
 "tio fältherrarne?*)

Axiochus medgifver allt hvad Sokrates anför och in-
 stämmer synnerligen i att tala illa om folket och folk-
 gunsten. Men — allt det der gör honom icke nöjdare
 med döden.

Sokrates försöker nu öfvertyga honom, att döden icke
 angår honom. "Ty antingen lefver han, och då — har
 "han ju intet att göra med döden, eller ock är han död
 "och känslolös, och då vet han ju ingenting derom."

Axiochus förklarar sådant för sofistiskt prat och sken-
 vishet, som väl kan låta bra, men icke innebär sanning eller
 verkar öfvertygelse. Han sörjer öfver förlusten af detta
 lifs goda och skall göra det alltjemt äfven om Sokrates
 framförer ännu starkare tröstegrunder af denna art.

"Lidelserna fördraga icke sådana spetsfundigheter;
 "de tillfredsställas allenast af det, som kan intränga i
 "själen."

Sokrates anslår nu andra strängar och begynner tala
 om själens odödlighet och om bevisen derför. Han finner

---

*) Anförarne af Grekiska flottan i drabbningen vid Arginu-
 siska öarne, (406 f. Chr.) De anklagades att efter sjöslaget icke
 ha vårdat sig om de döda och sårade, och dömdes derföre af
 Areopagen till döden. Bland dessa fältherrar var en son till Pe-
 rikles.

dem först i betraktandet af de beundransvärda krafter i människosjälén, som göra henne mäktig att beherrska naturen, betvinga djuren, bygga städer, grunda stater, uträkna stjernornas lopp, och skriftligt uppteckna sina iakttagelser för eviga tider.

"Sannerligen, den dödliga naturen hade icke höjt sig till sådana storverk, om icke en gudomlig ande verkligen bodde i själen. Och denna kraft och alla de fröjder den beskär, måste alltid blifva den människas del, som söker och älskar sanningen. Döden, som befriar själen från kroppens band, kan endast öka denna fröjd.

"Och vill du" — fortfar Sokrates — "härom höra ännu något, som en magier, vid namn Gobryas, berättade mig? Han sade nämligen, att under Xerxes' fälttåg hade hans farfar Gobryas blifvit sänd till Delos för att bevaka ön, på hvilken de två gudabarnen, Apollo och Diana, blifvit födda, och här hade han af några bronztaflor, hvilka Opis och Hekaergus fört dit ifrån Hyperboreerna, lärt att efter kroppens upplösning kommer själen till en obekant ort i underjorden, hvarest Pluto har sin kungaborg, hvilken icke är en ringare än Jupiters Ingången till Plutos rike är förvarad med jernlås och reglar. När dessa öppnas, kommer man till Acheronsfloden och sedan till Coeytus. Man måste fara öfver denna och kommer då till sanningsfältet, till Minos och Rhadamantos.

"Der sitta domrarne, som utfråga hvar och en af de kommande om det lif han fört och hvad sysselsättning han haft medan han bodde i kroppen. Men att ljuga är här omöjligt. Alla, som under deras lefnad låtit sig ledas af en god genius, komma i de lycksaligas ängder. Här frambringa årstiderna en stor rikedom af frukter utaf alla slag, klara vattubäckar sorla, ängarne prunka i vårens blomsterprakt. Der äro samtalsplatser för de vise, theatrar för skalderna, ringdansar och musikaliska nöjen, äfven väl ordnade gästabud, som af sig sjelfva betäcka borden, oandelbar harmlös glädje, ett lycksaligt lif. Ty der är hvarken köld eller hetta för häftig, utan en ljufvig, af solens milda strålar uppvärmd luft. Der hafva de

"invigda de främsta platserna och förrätta de heliga, vid
"gudstjänsterna öfliga bruken.

"Huru skulle då icke du, Axiochus, framför alla bli
"delaktig af denna ära, då du är arf-prest hos gudinnorna
"Ceres och Proserpina? Det påstås ju dessutom, att Her-
"kules och Bacchus, då de nedstego i underjordens rike
"hade förut blifvit invigda i Eleusis, och uti Ceres' helge-
"dom tändt sitt mod för att våga resan dit ned.

"Men alla de, hvilkas lif förflutit i onda gerningar,
"jagas af furierna genom Tartaros till Erebus och Chaos.
"Der äro de gudlösas nejder, Danaïdernas ändlösa vatten-
"hemtning, Tantalus' törst, Tityus' inelfvor och Sisychos'
"alltid på nytt nedstörtande klippa, der är den gamla mö-
"dans slut städse den nyas början....

"Detta har jag nu hört af Gobryas; men du sjelf,
"Axiochus, må dömma häröfver; ty min öfvertygelse här-
"om vacklar hit och dit. Det allena vet jag med visshet,
"att hvarje själ är odödlig, och att den, som lemnat den-
"na kroppsverlden, äfven är befriad från dess lidanden.
"Således måste du, Axiochus, nödvändigt blifva lycksalig,
"vare sig ofvan eller under jorden, då du fört ett gudfruk-
"tigt lif."

Axiochus förklarar sig härfpå vara af Sokrates så öf-
vertygad, att han nu, långtifrån att frukta döden, längtar
derefter och föraktar detta lifvet, viss om att han lemnar
det för ett bättre hemvist.

Man ser här af, att Axiochus, ehuru Ceres' prest och
invigd i Eleusis' högsta mysterier, dock ingenting lärt af
dem, som ger honom ljus och tröst i döden, och att So-
krates anser de läror genom hvilka han slutligen försonar
Ceres' prest med sitt öde, vara från Orienten och hyper-
boreerna. Och då Hellas' stora dramaturger och skal-
der icke förtäljt oss något om ett lif efter döden,
som öfverstiger föreställningen af en dunkel, dyster skugg-
verld, så torde det berättiga oss att taga för afgjort, att
Eleusis' mysterier icke dolde något högre ljus, någon be-
stämdare, skönare lära om "lifvets slutmål och Jupiters

lag." Hvad framsteg det helleniska medvetandet om sjä-larnas tillstånd i underjordens rike än må hafva gjort framom den tid då Homér låter Achilles' skugga klaga:

heldre som dagsverkskarl på landet jag önskade tjena
hos en behöfvande man, som sjelf knappt egde sin bergning,
än att beherrska som drott de själades samtliga skaror, *)

så har det tydligen ej ännu vid Perikles' tid kommit ur Hades (skuggornas rike).

Men ett drag vid dessa mysteriers firande synes mig, i mer än en bemärkelse, skönt betydelsefullt. De, som invigdes i de stora mysterierna (hvilka firades om hösten), fingo med sig derifrån *ett mått hvete*. Detta gafs äfven såsom segerpris i vissa kämpalekar på stället. När man sammanhåller detta med den ceremoni i mysterierna, som framställde sädens döende i jorden för att uppspira derur och bära mångdubblad frukt, samt med Ceres- och Proserpina mythen, så blir det mig klart att de i Eleusis' mysterier invigda hemförde derifrån ett lefvande frö till en ädel odödlighetslära, ehuru det ännu låg fördoldt i sin hylsa. Tänkande, fromma själar kunde lära *något* af det mått hvete de hemförde från Eleusis, något för hoppet och aningen. De kunde tänka: "Menniskorna äro ock sädeskorn; de dö, gömmas i jorden för att åter upplefva — såsom hvetkornet!" Ack! litet nog var detta mått af hopp och tröst; men det var dock något för den frågande, älkande själen. De flesta af dem, som kommo till Eleusis, torde ej ha behöft mer. Grekerna lefde kraftigt i den jordiska verkligheten, och deras blick bortom denna var mindre skarp än den af mera allvarsamma, djupsinniga folk. Själar sådana, som Sokrates' och Platos, kunde dock ej tillfredställas af Eleusis' mått af hvete och ljus. Hvad som uti dessa ännu låg doldt i skuggornas rike, utvecklade de i tankens rena luft. Plato uttalade, såsom afslutning af den antika världens medvetande om lifvet: behovet af visshet om den personliga uppståndelsen, om lifvets fullföljande bortom döden, och om belöning

*) Odysseija 10:de sången. Joh. öfv.

och straff enligt samvetets högsta lagar. Så slöto Grekerna sig, genom sina mysterier och sina ädlaste filosofer, till de stora för-christliga folk, som i läror och profetior sökt tröst i lifvet och hopp i döden under det de påkallade en uppenbarelse, som skulle "borttaga svepeklädet, hvarmed allt folk besvept är". Så bereddes Grekland att en dag undfå utsädet till en högre odödlighets-lära. När det eviga hvetekornet, icke af jordisk säd, sänktes i jorden för att uppstå igen och bära frukt till evinnerligt lif för alla världens folk, då var äfven Grekland färdigt att emottaga det.

Vid middagstiden måste vi fly undan den brännande solen på de Eleusiska templens marmorgrund och upp i skuggan af vårt stora vindsrum. Här dinerades och converserades gladt, och de unga fransoserna täflade i att störta upp från bordet och rusa mot dörren vid minsta tecken till att damerna önskade något, hvarvid de (herrarne) vanligtvis karambolerade i dörren och skrattande vände sig om, för att fråga sig och de andra hvad det egentligen var, som man ville, hvilket ofta bevisades vara ingenting. Emellertid hade man roligt. På eftermiddagen gingo de unga systrarna Philemon ut och inkommo åter, klädda i den Eleusinska drägten, en hvit, lång kofta med broderier af svarta snören, hvit lärtsskjorta, sammanfäst vid halsen, och på hufvudet en slags bandå, öfver hvilken faller på axlarna och nedåt ryggen en lång, hvit florslöja. Drägten — lika för alla Eleusis' qvinnor — är enkel, men ganska poetisk. De vackra unga systrarna kunde i den ha föreställt Ceres' prestinnor.

Nästan hela Eleusis' befolkning är Albanesisk och talar Albanesiska, hvilket är ett från grekiskan alldeles skildt språk och påstås af många vara afkomling af det äldsta Pelasgiska språket. Det är ännu folkspråk i Albanien (Epirus), landet der man dyrkade den "Pelasgiske Zeus".

Den 17:de Juni öppnades examen i Athéns stora flickskola, Arsakion (äfvén Hetärian). Drottningen är beskyddarinna och beforderarinna af denna anstalt, som bibringar 600 unga grekiska tärnor europeiska fruntimmers talanger och behag. Den ansenliga och vackra byggnaden för denna uppfostringsanstalt är skänkt af en i utlandet vistande grek med namn Arsakion. Skolan styres af en komité och under denna af en föreståndarinna ifrån det fransyska Schweiz. Ty äfvén här anser man schweitziska lärarinnor såsom de bästa och för karakteren pålitligaste. Grekerna fördraga sig dessutom ganska väl med protestanter men icke med katoliker, för hvilkas proselytmakeri de frukta.

Arsakions stora sal gaf, på den dagen, en rätt vacker anblick. Drottningen, omgifven af kyrkans och statens höga herrar, upptog nedra delen af salen; i den motsatta såg man de 600 unga flickorna, alla i hvita klädningar och med blå bandrosor i sitt mörka hår, sitta på en högt bygd amphiteater. Det var en allrakäraste anblick. Dessa unga flickor, hvilka, sedda hvar för sig, synts mig mera fula än vackra, utgjorde, så klädda och så grupperade, i den glada morgonbelysningen, en idealiskt täck flock af menskliga rosenknoppar. Under examen kommo de ned från sin höga presenterbricka, fyra och fyra, gingo fram mot drottningen, nego och vände sig sedan till examinatörerna, som förhörde dem i grekiska och franska språken m. m., så nära drottningen att hon och hennes omgifning kunde höra dem. Jag beundrade de unga flickornas vackra nigningar och lugna, goda hållning under hela denna, som mig syntes, för unga flickor rätt brydsamma oeh pröfvande ceremoni. Så kommo äfvén musikaliska prestationer, vid hvilka en ung schweitziska (Fräulein Meijer) framträdde såsom en behaglig och lycklig lärarinna. Allt gick väl och drog ej alltför länge ut. En ledande medlem af direktionen, Kyrios Melas, hvars allvarliga, karakterstarka anlete och uttryck beteckna honom som en redlig, faderlig, förträfflig föreståndare för uppfostringsanstalten, höll tal före och efter examen. Aldrig har grekiska språket

Arsakion
Kec

synts mig så manligt och skönt, och aldrig har jag mera saknat att deraf förstå så litet eller rättare intet.

Följde så åtskilliga lärares och lärarinnors presenterande för drottningen, och särskildt den unga schweitziskans, som af den höga beskyddarinnan mottogs med vackraste vänlighet. Ett gladt sorl uppstod af samspråk och helsningar emellan barnen, deras föräldrar och anhöriga; ingen tycktes vilja lemna de af ljus och ungdom uppfyllda salarne der Greklands sol och sommarvind trängde fritt in, liksom för att vara med om vårfesten för Hellas' döttrar. Ty Arsakion är den första större uppfostringsanstalt, efter europeiskt mönster, bildad af greker för landets unga flickor. Den *Hillska* skolan har emellertid anvisat den vägen, och har ännu betydande företräden framför Arsakion uti sina barns friska utseende, vackra och behagliga väsen. Den är för barnen icke allenast en skola, utan äfven ett föräldrahem.

En annan vacker anstalt, i hvilken Grekland visar sig gå framåt på den europeiska odlingens väg, är "*Amalion*", ett uppfostrande hem för fader- och moderlösa flickor, begynd af grekiska fruar och män, men utförd och fullbordad i sitt närvarande vackra skick genom drottningens deltagande och energi. Anstalten egnades först åt döttrarne af de män, som stupat under frihetskriget, och utsträcktes sedan till fattiga döttrar af deras släkt och förnämligast till fader och moderlösa barn. De uppfostras till skickliga tjenarinnor samt husmödrar inom tarfliga vilkor. Dock sträcker sig undervisningen utöfver dessa. Vid examen inom anstalten förevisades arbeten af barnen, som kunde täfla med dem i Arsakion. Drottningen visade sig här omgifven af de fruar och män, som varit verksamma vid anstaltens grundande. Bland de förra anmärkte jag den ädelt vackra furstinnan Ypsilanti, bland de sednare hennes svåger Kyrios Trikupis, hvilken jag hört nämnas såsom en särdeles verksam man i Greklands humanistiska och litterära utveckling. Han uppträdde vid detta tillfälle som talare. Att de unga flickornas uppfostran ännu i Athén fattas ganska ytligt, det är mig tydligt, och dertill torde

deras ytliga religions-undervisning icke hafva ringa skuld. Men klart är mig ock, att det icke skall stadna härvid. Ty greker och grekinnor vakna allt mera till insigt om behovet af en grundligare bildning för det qvinliga släktet.

Under vintern och särdeles under våren har jag gjort bekantskap med några fruntimmer af den högre athénska societeten, och lärt känna hos de unga ett rättvist missnöje med den unga grekinnans lif och lott ännu i denna tid, och mycket af den längtan till ett ädlare friare lif, som är bästa borgen för att detta är i kommande. Jag har lärt känna skönt begåfvade, högsinnade unga grekiska flickor. En af dem har blifvit mig kär nästan som en ung syster. Det är icke det ädla behaget i hennes väsen, icke hennes utmärkta musikaliska gåfva, icke nöjet jag har af hennes unga, friska tillgifvenhet, som gör mig Lily C*** så kär. Det är hennes sökande, med intet litet eller ofullkomligt tillfredsställda själ. Någon gång, Lily, när jag är långt skild från dig, skall jag kanske påminna dig om hvad du sade mig under Greklands stjärnklara natthimmel: "jag ville blifva god, mycket god! Jag skulle ej frukta en stor olycka, t. ex. förlusten af min syn, om blott den gjorde mig ljus och god." Den som talade så är en ung flicka af furstlig börd och rik på allt, som kan smeka det verldsliga sinnet.

En dag var jag till middagen hos en af Athéns mest ansedda, mest rika och välgörande fruar, hvars personliga, enkla och behagliga väsen hade dragit mig till henne. Allt i hennes hem, de vackra rummen, möblerna, den blomuppfyllda "Aulan", den friska luften, som andades in genom fönstren af den fritt belägna byggnaden, allt tycktes vittna om välmåga och välbehag. Men lyckan bodde dock icke der. Der var en ung flicka i hemmet, tyst, sluten, besynnerlig, sade man; jag visste det och jag såg det. Om aftonen gjordes en promenad i vagn uti olivskogen. Stjernorna tindrade genom skymningen förr än vi kommo hem. Vi hade, jag vet icke huru, kommit att tala om martyrerna. Jag förklarade mig villig att lida martyrdöden, blott icke att brännas eller stekas lefvande.

Jag erkände min brist af mod för skarpa och långsamma plågor. Då yttrade sig någon, som hittills sutit alldeles tyst, och sade: "Vi veta icke hvad vi kunna uthärda förrän vi komma till profvet. Martyrerna uppehöllos helt visst af en kraft, som icke var deras egen och som de först i "qvalens stund lärde känna." Det var den slutna unga flickan, som yttrade den stora, starka tanken. Jag såg på henne med öfverraskning. Skymningen hindrade mig att skönja hennes ansigtsdrag, men jag tyckte mig se en strålande stjerna blicka fram ur molnslöjan.

I ett annat hem har jag sett sköna, unga döttrar längta efter en *god verksamhet* och en oskyldig frihet, som grekiska bruk och seder vägra dem. De kunna ej i frihet gå ut för att njuta af naturens skönhet, de kunna intet företaga för att verksamt lindra sina likars nöd, de måste sitta der överksamma eller sysselsätta sig med blott småsaker och ha ledsamt ända till dess de blifva bortgifta genom deras anhörigas åtgöranden. Här råder ännu den Österländska regimen, som Vesterländska inflytanden ej förmått undantränga. De arbetande klassernas qvinnor äro lyckligare än dessa lyckans skötebarn; ty de njuta åtminstone arbetets rätt och arbetets lön.

Bland grekiska män har jag äfven gjort nya bekant-skaper af intresse. En af dem är en ung theologisk studerande med det vackra namnet Lykurgos. Han har studerat flera år vid tyska universiteter och håller nu föreläsningar vid Athéns universitet, i hvilka han med den Evangeliska kyrkans theologi söker väcka den grekiska kyrkans slumrande lifsfrön; och det bifall dessa föreläsningar vinna af den studerande ungdomen synes honom och oss ett godt tidens tecken. Han är en glad, öppen meddelsam ung man af herkuleisk gestalt, kommer emellanåt för att språka med min tänkande värd och vän, som uppmuntrar honom att försöka sig som predikant.

Mina förnämsta samtalsnöjen har jag emellertid om aftnarne af våra tyska herrar: Kungens och grekernas vän v. Wendtland, den genialiske Astronomen J. Schmidt — som tar in både jordens och himmelens phenomener i

sitt stora inre observatorium, och sluter det ej heller för de andliga phenomener, dem jag gerna förer under hans synglas; den glade och gode unga diplomaten baron Maltzen, med hvilken vi politisera och skratta, m. fl. På observatorium (på Museions kulle) har jag fått betrakta en ny komet, som helt ovändtat denna vår visat sig på Greklands himmel och liknar en gråtmild, beslöjad nanna. Der har jag äfven fått lära litet närmare känna månen, åt hvars studium herr S. egnat mycken uppmärksamhet, samt några sköna dubbelstjornor, göra några blickar ut i universum och dess rikedom, goda för att vidga den inre blicken och hindra den att fastna vid jorden. Under herr v. Hildreichs och hans medhjelpares, Italieneren herr Guicciardis ledning har jag i Athéns Zoologiska museum och botaniska trädgård gjort bekantskap med en del af Greklands djur- och växt-verld. Detta allt har skänkt mig intresse och nöje under en tid, som hetta, hufvudarbete och deraf vållade starka hufvudplågor gjort till en pröfningstid för själs- och kroppskrafter. Den 16:de Juni fick jag emellertid sluta, och till Stockholm afsända mitt renskrifna arbete öfver Schweiz och Italien, och jag har sedan denna stund andats lättare. Detta arbete har jag bokstafligen fullgjort i mitt anletes svett. Men jag är ej den enda här, som finner hettan under Juni månad i år nära nog outhärdlig. Tyskar, som vistats i Athén tolf år eller mera, klaga att de aldrig känt dess like, att de hvarken kunna tänka eller skrifva, och grekerna sjelfva pusta och finna den för stark. Ändå ser jag stenhuggarne på gator och torg hela dagen, i värsta solhettan, och utan ringaste skydd arbeta med att tillhugga den hvita, bländande marmorn.

Ett sorgligt intresse har under hela våren upprört Athén, nemligen massakrerna af de Christna i Syrien. Fejden emellan Druser och Maroniter, som hade redan begynt då jag förlidet år befann mig i Beiruth, har denna vår, förstärkt af Turkarnes agg mot de christna, kommit till de

ohyggligaste utbrott och vållat gerningar, för hvilka menskligheten ryser. Det lilla Grekland har uppträdt på ädelt vis i det blodiga sorgspelet. Dess fria flagga har varit bland de främsta, som visat sig utanför Syriens kuster till de christnas skydd, och betydande penningemedel för deras hjälp ha blifvit samlade i Athén. Med glädje har jag hört att de unga systrarna Philemon m. fl. grekiska fruntimmer varit verksamma vid insamlingen, äfvensom för understödjande af de olycklige maroniter, som flyktat hit och hvilka man nu dagligen ser på promenaderna omkring det kungliga slottet. Att kungen och drottningen äro bland dessa olyckligas förnämsta hjälpare förstås af sig sjelf utaf hvar och en, som aldrig så litet känner det varmhjertade, ädelsinnade kungaparet. Emellertid har Athénarnes ifver att slå sig ned i Konstantinopel betydligt svalkats.

Jag har att tacka det kungliga paret för en särskild välgerning, hvilken under Junidagarnas qualm öppnat en förfriskande utsigt för min sommar. Konungen har nemligen en liten snällseglande yacht, med hvilken han under de första åren af sitt vistande i Grekland gjorde lustturer till öarne, och som haf alltsedan låter hålla i stånd samt brukar ställa till vissa främlingars eller ock Athénares disposition undersommarens månader. Yachten *Leon's* befäl och manskap aflönas af konungen, och den resande får fritt låta af dem betjena sig och föras hvart han behagar inom Greklands landamären, — en kungligt nobel gästfrihet, som jag tycker vara en af de oskattbaraste då den nu blifvit mig till del, och skänker mig en fri och sorgfri resa till Ægeiska hafvets öar och kuster.

Det var för att tacka för denna kungliga godhet och med detsamma taga afsked af drottningen för sommaren, som jag i förrgår, den 28:de Juni, hade begärt företräde hos henne. Drottningen var särdeles älskvärd och språksam, och då samtalet, med anledning af examen vid Arsaktion, kom på kapitlet om kvinnornas bildning och plats i lifvet, blef drottningen ifrig i tadlandet af kvinnornas emancipation, såsom hon fattat den, och yrkade lifligt att

qvinnan borde stå på en sekundär plats i förhållande till mannen, särdeles då hon vore gift. "En hustru skall väl uttala sin mening, men sedan följa sin mans". "Det torde förefalla er besynnerligt", fortfor drottningen, "att jag yttrar detta, då jag likväl stundom förer regeringen här. Men jag gör det endast emedan konungen så vill."

Drottningen sökte vidare bevisa sin sats med exempel ur bibeln och uppenbarelsen. Jag blef henne ingenting skyldig i detta kapitel under det jag yrkade min mening, att "man och kvinna äro alldeles lika inför Gud, lika kallade att vara hans tjenare och lika väsendtliga för hans tjänst, hvar och en med sin egen natur och sin gåfva."

Drottningen ville låta min sjelfständighetstalan något gälla för ogifta fruntimmer, men var mycket sträng för de gifta, och ville ej under några villkor och omständigheter tillåta att en hustru skiljde sig från sin man eller satte sin vilja emot hans. Under det vi härom talade som ifrigast kom konungen i dörren ropande sakta: "Amalie!" — "Otto, Otto!" ropade den lifliga drottningen tillbaka, "Otto, komm herein!" Konungen kom, hälsade mig vänligt och yttrade sin tillfredsställelse öfver min afsigt att lära känna Greklands öar. Jag var glad att få tacka honom för det nöje hans godhet beredt mig. Han frågade litet om planen för min färd, rådde mig att dröja på *Naxos*, hvars skönhet han prisade, och att utsträcka resan ända till *Santorin*. Sedan önskade han mig lycka till resa och återkomst, sade att göromål kallade honom, och gick. Drottningen följde honom snart, tydligen angelägen om att icke låta honom vänta. Hon lemnade vår diskussion utan afslutning — och så förblir den nog, — men i det hon gaf mig en leende afskedsblick och med en rörelse, full af qvinligt behag, fösvann inom dörren till konungens rum, kunde jag ej låta bli att tänka: "det är just ingen svår konst för en kvinna, som älskar sin man, att ställa sig på andra platsen, då hon i sjelfva verket torde innehafva

den första så i hans hjerta som i hans conselj. Men om drottningen vore t. ex. furstinnan M****?" . . . .

Om aftonen stod jag med denna på hennes balkong. Nymånen gjöt genom skymningen sitt silfversken öfver hennes hufvud, en dubbel hvit jasmin spridde sin starka doft ur hennes mörkbruna hår, under det hon med vemodigt uttryck blickade ut i den fria dunkla rymden. Hon var romantiskt skön i denna stund. Att hon icke var lycklig, det såg och det visste jag. I hennes själ låg dock ingenting mörkt eller sjelfviskt, det såg och visste jag äfven. Bör väl en rikt begåfvad qvinna låta fängsla, tillintetgöra sin existens af en make, som icke en gång förstår att uppskatta hennes offer för hans skull, en man dessutom, hvilken hon, enligt grekiska bruk, äktat, såsom en osjelfständig flicka, utan att hennes tanke eller hjerta blifvit rådfrågade? Alla verdens drottningar och domarinnor kunna ej öfvertyga mig härom! — Jag skall alltid minnas hennes blick denna sista afton, som jag såg henne på Greklands jord, denna sorgsna, i fjerran riktade blick, som sade mig, att hon för sig och sitt fördolda lif sökte en domare, icke på jorden. —

Jag minnes också, och med nöje en annan stund, då jag såg hos henne icke den tyst lidande qvinnau, utan snarare den modiga amazonen. Vi hade tillbringat aftonen vid Eleusis' vik, och sedan vi undfågnats med kaffe och kakor, som fru Agnes uppdukat på stranden, samtalade vi om de gamla gudalärornas förhållande till christendomen. Furstinnan, i själ och hjerta en grekinna, förordade forn-grekernas förmenskligande af gudomligheten, jag talade för den Indiska Buddhalärens försök att lyfta människan till ett gudomligt lif; herr Hansen kritiserade båda lärorna, den förra emedan den låter det gudomliga försvinna i det menkliga, den sednare emedan den låter det menkliga försvinna i ett gudomligt — intet, och framhöll deremot det sjelfständiga och normala i judarnas gudsbegrepp: En Gud och styresman, som, sjelf person, uppfostrar människorna till sjelfständiga och fullkomliga personligheter. Under det vi talade sänkte sig solen i

stilla härlighet bakom Eleusis' berg, skuggorna djupnade på stranden nedanom, och ur dessa, just på stället för mysteriernas tempel, glimmade en röd eld med sällsamt dystert sken. Venus och Jupiter stego strålande klara fram ur den bleknande gloria, som solen vid sitt afsked hvälft öfver himmel och haf, öfver Eleusis och Salamis. Dess glans lyste ännu i vester då nymånen gjöt sitt silversken öfver nejden och lät vågorna glimma i det de sakta plaskade mot stranden; längre ut afspeglades de stora planeterna i det lugna djupet. Jag betraktade detta skådespel af ousäglich skönhet och frid medan jag mera lyssnade till än deltog i de andras samtal. Ljusen ofvan och nedan, forntidens minnen, nutidens lif, det sakta talet om Guds fortgående uppenbarelse på jorden, vågornas sorl mot stranden, aftonens och scenens skönhet och lugn, detta allt gjorde mitt hjerta fullt, men mina läppar stumma. Timma efter timma förgick. Sent kommo vi hem.

Tidningar och qvällsvard upptogo oss hemma. En skarp kritik, skrifven af den tyske lärde Fallmereijer öfver ett af grefvinnan Dora d'Istrias arbeten och öfver hennes grekiska sympathier hade kommit ut i en tysk tidning. Furstinnan talade derom och om denne anti-grekiska kritikers förnyade anfall mot hennes författarskap, men talade derom såsom någon, hvilken hvarken känner sig träffad eller slagen, utan snarare uppmuntrad. "Det gör mig nöje", sade jag, "att se att denna kritik icke sårar eller nedslår er." — "Nedslår?" svarade furstinnan, med en munter, stridslustig blick, — "tvertom! Den ger mig håg att gifva lika godt och mer igen, att ändå starkare än hittills uttala mina öfvertygelser, och det skall jag äfven göra!"

"Hvarifrån har ni fått era liberala tänkesätt, furstina?" — "Från min slägt", svarade hon. "Familjen Ghika har, från far till son, älskat friheten och folket, och sett folkets väl i dess rätt förstådda frihet. Främst bland de Moldauiske godsegarne har den emanciperat sina lifegna och gått i spetsen för frihetsrörelsen i landet. Jag är en Ghika till födsel och sinnelag.

En ädel och rikt begåfvad qvinna är hon, med en mans hufvud och en qvinpas hjerta, sällsynt harmoniskt förenade. Hennes ideal af individens och samhällets lif är icke aldeles det samma, som mitt, är mig icke *nog*; men hon är ung ännu och med hennes riktning och hennes gåfvor vet jag ingen höjd på menskliga utvecklingens väg, som hon icke kan uppnå. Långt lif och helsa, själens och kroppens, åt henne!

Den 1:sta Juli.

Jag återkommer från slutexamen i Arsakion. Hettan är öfver all beskrifning stark och tryckande. Man svettas och suckar och pustar och tänker endast på att ställa så till inom hus, att man kan hålla ihop under dagar och nätter, och hela den förflutna månaden har det varit så. Redan i medlet af Juni voro åkrarne skördade och fälten förbrända. Vid Phalerus har man ännu kunnat få ett vederqvickande bad och andas nytt lif i hafvets luft; men med blomstermattan är det platt ute. Vore icke den städse dunkelgröna olivskogen och de ännu saftgröna vinlanden, så skulle man ej se ett grönt strå mer i Attikas dal. Drottningens park grönskar och blommar väl ännu herrligt; men luften der känns qvaf och med fogelsången är det förbi. Alla, som kunna det, skynda att lemna Athén, fara till Kephissia, Patissia, Piräus eller uppåt bergen för att andas. I går reste herr H * * till Tyskland för att helsa på sin gamla moder, lycklig deröfver och lycklig öfver drottningens vid detta tillfälle bevisade välvilja. Och i morgon, — jag tror det knappast — i morgon, om jag lefver, reser jag om bord på Léon till Greklands öar. Med mig kommer min goda värdinna och vän, fru Hansen, och en ung, tysk archeolog, nu på resa i Grekland, som jag bjudit att deltaga i vår färd dels för den unga begåfvade mannens skull, dels för min egen; ty jag behöfver väl en ledsagare under vandringen bland forntidens stora ruiner. Den goda, människovänliga, af greker och tyskar lika afhållna Dr. Ræser, kung Ottos lifmedikus,

har utrustat oss med bref till öarnes notabiliteter, och med dem, mina vänner och min *res-nisse*, som (jag märker det nog) är med mig på resan i den gamla världen, liksom han var det i den nya, skall jag besöka Ægina, Naxos, Delos, Paros, Syphnos, Ios, Santorin (eller Thera) och alla öar, som jag kan medhinna. Sedan skall jag välja mig en af dem till vistelseort under sommaren, d. v. s. i fall jag öfverlefver den och icke smälter bort dessförinnan! —

Slut på femte delen.

